

PEME XIV. PhD. - Konferencia

2017. április 06.

BUDAPEST

A

XIV. PhD. - Konferencia előadásai
(Budapest, 2017. április 06.)

Szerkesztette:

Dr. Koncz István – Szova Ilona

Elektronikus könyv

2017

ISBN:978-615-5709-01-2

Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület

Tartalomjegyzék:

1. BERÉNYI GYÖRGY: FORDULÓPONT - GONDOLATOK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ SZÁZADI ÉVFORDULÓJA KAPCSÁN (A MAGYAR-ROMÁN KÖZÖS MÚLT VIZSGÁLATÁN KERESZTÜL) - ELTE BTK, TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA, KELET-EURÓPA TÖRTÉNETE TANSZÉK	4
2. DR. DRÓCSA IZABELLA: RENDTÖRVÉNYEK A XX. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND ÉS A KÖZTÁRSASÁG VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ 1946. ÉVI VII. TÖRVÉNYRE - PPKE-JÁK.....	12
3. DR. IDZIG IZABELLA: AZ ELEKTRONIKUS BIZONYÍTÉKOK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN – SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM, ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA	20
4. FEKETE DEÁK ILDIKÓ: A SZÜLŐ- GYEREK KAPCSOLAT ÉS CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ ALAKULÁSA RURÁLIS TÉRSÉGBEN KORA SERDÜLŐKORÚ (14-15 ÉVES) GYEREKEK ESETÉBEN – DE, HUMÁN TUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA, SZOCIOLÓGIA ÉS TÁRSADALOMPOLITIKA DOKTORI PROGRAM	26
5. KOLLÁR TÍMEA: HALSPERMA VIZSGÁLATÁRA ALAPOZOTT TOXIKOLÓGIAI TESZTRENSZEREK KIDOLGOZÁSA (KOLLÁR TÍMEA *, KÁSA ESZTER, FERINCZ ÁRPÁD, URBÁNYI BÉLA, CSENKI-BAKOS ZSOLT, HORVÁTH ÁKOS) - SZIE, MEZŐGAZDASÁG- ÉS KÖRNYEZETTUDOMÁNYI KAR, AKVAKULTÚRA ÉS KÖRNYEZETBIZTONSÁGI INTÉZET, HALGAZDÁLKODÁSI TANSZÉK.....	29
6. KOMÁROMY MÁRK: AD-E TERET A MAGYAR ÁLLAM A KIEGÉSZÍTŐ EGÉSZSÉGBIZTOSÍTÁSOKNAK? - PTE - EGÉSZSÉGTUDOMÁNYI KAR.....	36
7. KOVÁCS ENIKŐ: A PERSPECTIVE ON FINANCIAL ECONOMICS IN SCHOOL ENVIRONMENT - ELTE FACULTY OF LAW, ASSISTANT LECTURER - UNIVERSITY OF MISKOLC, ENTERPRISE THEORY AND PRACTICE, FACULTY OF ECONOMICS	48
8. ENIKŐ KOVÁCS: SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SCHOOL ENVIRONMENT - ELTE FACULTY OF LAW, ASSISTANT LECTURER, - UNIVERSITY OF MISKOLC, ENTERPRISE THEORY AND PRACTICE, FACULTY OF ECONOMICS; JULIANNA DÁVID – ELTE, FACULTY OF THE LAW	58
9. MARÓTI DÁVID: BERLIN ÉS BÉCS JOGÁLLÁSA A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁNI ÉVEKBEK ÉS A BERLINI BLOKÁD - NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM, KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA	64
10. NAGY KINGA: URACILOS GENOMMAL RENDELKEZŐ VÍRUSOK: HOGYAN ÉLNEK TÚL?- BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM, OLÁH GYÖRGY DOKTORI ISKOLA.....	73
11. DR. NYERGES ÉVA: A MUNKABÉR MIBENLÉTE ÉS FUNKCIÓI – SZE, ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA	79
12. PINTÉR PETRA: A MIGRÁCIÓS VÁLSÁGGAL KAPCSOLATOS INTÉZKEDÉSEK POLITIKAI MOTIVÁCIÓI MAGYARORSZÁGON – BCE, PTI PHD HALLGATÓ	90
13. POTÓCZKI JUDIT: A MAGYAR LAKOSSÁG PÉNZÜGYI KULTÚRÁJÁNAK SZINTJE AZ OECD FELMÉRÉSEI ALAPJÁN - NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM – KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA	102
14. POZSÁR DÁNIEL: „HADJÁRAT A SEMMIBE” - AZ 1101. ÉVI KERESZTES HADJÁRAT LOMBARD SEREGÉNEK KATASZTRÓFÁJA ÉS ANNAK STRATÉGIAI HÁTTERE - ELTE – TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA.....	110
15. RÓZSA IBOLYA ÉVA: LAKTÁCIÓS ISMERETEK KITERJESZTÉSE A PEDAGÓGUSKÉPZÉSRE – ELTE, PPK ANDRAGÓGIA MA.....	117
16. SÁRGA ZÉTÉNY: EREDMÉNY MEGKÖZELÍTÉSŰ DOLGOZÓI TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSI RENDSZEREK A DÉL-ALFÖLDI TÉRSÉG KÖRHÁZAIBAN - SEMMELWEIS EGYETEM, MENTÁLIS EGÉSZSÉGTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA	126
17. SZALKAI RÉKA ZSUZSANNA: IRODALMI ADAPTÁCIÓK A SKANDINÁV NÉMAFILMBEN – ELTE, BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR - GERMANISZTIKAI INTÉZET.....	137
18. SZIGETI RENÁTA: A PÉCSI VILÁGÖRÖKSÉGI NEGYED REHABILITÁCIÓJA ÉS A BIM KAPCSOLATA - PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM, BREUER MARCELL DOKTORI ISKOLA	146

19. SZÜCS GÁBOR: VÍVÓKLUBBOK A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN – DE, II. TÖRTÉNELEM – INFORMATIKA
TANÁRI MESTERKÉPZÉS /TÉMAVEZETŐ: DR. BARTA RÓBERT/152
20. TÓTH PÉTER: AZ EGYHÁZI STRUKTÚRA INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATA A KRISZTUSBAN HÍVŐ
NAZARÉNUSOK GYÜLEKEZETÉBEN – SZTE, BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR VALLÁSTUDOMÁ-NYI TANSZÉK....163

Berényi György: Fordulópont - Gondolatok az első világháború századik évfordulója kapcsán (a magyar-román közös múlt vizsgálatán keresztül) - ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola, Kelet-Európa Története Tanszék

/Lektorálta: Dr. Fűrj Zoltán/

Bevezető gondolatok

Az első világháború kapcsán tapasztalt mindennemű katonai hadművelet, politikai szándék, érdekérvényesítő törekvés és területi változás grandiózus mérlegéhez mérve, jelentőségében messze túlmutat a nagy háború fordulópont jellege. Ez, az egyetemesen megfigyelhető váltoásfolyam visszavonhatatlanul megváltoztatta a történelem addigi meghatározó vonásait, és egy új, azóta is tartó pályára állította azt. Ez alól Kelet-Európa sem kivétel.

Az első világháború elhúzódó és tragikus eseményeinek folytán a térségeken, a társadalmi struktúrák és a politikai ideológiák mentén új határok kerültek meghatározásra. A háború előtti sok nemzetű birodalmakat a háború végeztével felváltotta az atomizálódott kis- és nemzetállamok komplex hálózata. Ezek a változások lényegében mind a mai napig meghatározzák ennek a sok nemzetiségű régióknak és nemzetiségeinek fő vonásait.

A magyarországi románság tekintetében ez a fordulópont felért egy a múltba történő, közel ötven-száz éves időutazással.

Ezt a társadalmi, kulturális lemaradást azóta sem sikerült behoznia a világháború után gyakorlatilag értelmiség nélkül maradt, a nyelvi és kulturális anyaországtól leválasztott hazai román kisebbségnek. Az évtizedekig falusi, paraszti viszonyok között konzerválódott létformából a magasabb társadalmi szint irányába való elmozdulás végül azonban a lassú asszimilálódást, és nem a nemzetiségi identitás megerősödését hozta el. Elmondható tehát, hogy az első világháború egy olyan fordulópontot jelentett a magyarországi románság számára, mely egy alternatív utat jelölt ki az addigi, világháború előtti fejlődésből kikövetkeztethető tendenciával szemben.

A hosszú árnyékot vető magyar-román közös múltból kiindulva [1] egy egészen más forgatókönyv szerinti irányba is vetődhetett volna a történelem eseményeinek menete a 100 évvel ezelőtti fordulat kapcsán. Habár igaz, hogy a Habsburg-monarchia a nemzeti jelenséget megelőző korszakból származott, és nem tudott jól alkalmazkodni [2] az "új idők új dalaihoz", mégis a birodalom felbomlása, az egész régió de- és rekonstrukciójának végkifejlete, nem volt annyira egyértelmű, mint ahogy azt azóta is, főleg a politikum világából, akár magyar, akár román részről hangoztatni szokták. Erre jó például szolgál, hogy 1918 őszéig Ausztria-Magyarország figyelemre méltó kohéziót tanúsított, ami úgy tűnik, meghazudtolja a nemzetiségek függetlenségi törekvéseinek feltétel nélküli mítoszát. E korszak eseményeit értelmezni, vagy éppenséggel determinálni akaró mítoszokból pedig ezen kívül is akad bőszegesen: az elképzelt közösségektől [3] a nemzethalált vizionálókig, nem is szólva a népszámlálási mítoszokról és a politikai köntösbe bujtatott statisztikai zsonglőrkördésekről. [4].

Sajnálatos, hogy néha még a szakmai köröket is áthatja az nacionál-atavista szemlélet, mely a magyar-román viszonyban az örök szembenállást igyekszik láttatni, ahelyett, hogy a közös múltból eredő közös küzdelmek, a szinte csodaszámba menő együttélések és az emberi szív legmélyében megbújó, etnikai, illetve országhatárokat (el)nem ismerő vágyainak és félelmeinek összességéként ragadná meg a történelemnek ezeket a fejezeteit.

A nagy román történész, Nicolai Iorga gondolatait megidézve mondhatjuk, hogy *nincs önmagában álló nemzeti történelem, és ez az állítás különösen igaz a románságra*. Nem felejthetjük el – folytathatnánk Miskolczy Ambrus szavaival –, hogy egy nép vagy terület történelme a más népekkel, illetve az embernek a saját múltjával való együttélésének a története. [5]

A hosszúúra nyúlt, tragikus első világháború, melyet méltán nevezünk a “nagy háborúnak”, bizonyos szempontból az egész emberiség modernkori történelmének a fordulópontja lett. Jelenünkre ható jelentősége is leginkább ebben áll. Átrajzolta a térképeket, megváltoztatta a társadalom szerkezetét, és teljesen új államalakulatokat eredményezett. Egyes történészek szerint az első világháború nem csak háború volt, hanem konkrétan egy világforradalommal ért fel.

Három korszakolási modell

Szaktudományi szempontból ennek a fordulópontnak három fő megközelítése létezik. Ezek valamelyest – érthető módon – kapcsolódnak azokhoz a korszakokhoz, melyben megfogalmazták őket. [6]

E három korszakolási modell [7] közül *az első*, közvetlenül a háború utáni időkben megfogalmazott értelmezés szerint az első világháború mintegy az azt megelőző korszak lezárásaként önálló egységként funkcionál. Ez, a közismert néven hosszú 19. század értelmezés a háború utáni hosszabb távú történelmi perspektíva hiánya miatt leginkább az azt megelőző időszak vizsgálatára koncentrál. Lényegi elemekként a 19 századi politikai tendenciákat, illetve a társadalmi és gazdasági mozgalmakat veszi górcső alá. Legfőbb megállapításai ahhoz a három jelenséghez, a nacionalizmushoz, az imperializmushoz és a kommunizmushoz köthetők, melyek végső soron a háborúhoz és annak végkifejletéhez is vezettek.

A második korszakoló periodizáció, melyet a két világháború, valamint a kettő között eltelt két évtized alkot, az átmenet időszaka. Ez az önmagában különálló korszak alapjaiban különbözik az 1914 előtti és az 1945 utáni világtól. A nemzetközi szakirodalomban gyakran csak a második Harmincéves háborúként tekintenek erre a másutt csak egyszerűen az “erőszak korszakának” nevezett időszakra, melyben a háborúban, különféle polgárháborúban, náci megsemmisítő táborokban, illetve a szovjet GULAG rendszerben egy relatíve szűk időintervallum alatt közel 80 millió ember vesztette életét.

Végül *a harmadik koncepció*, a rövid huszadik század, vagy a román történész, Djuvara szerint 77 éves háború [8], mely alapvetően a hidegháború vége – ha vége van egyáltalán – és a Szovjetunió felbomlása óta uralja a metafizikai teret, úgy tekint az első világháborúra, mint a történelem azóta tartó legújabb felvonásának nagy nyitányára. Ez a módszertani megközelítés segít átfogóbban megértenünk a szövevényes és kiterjedt társadalmi, gazdasági, etnikai és politikai folyamatok dinamikáját. Mi több, rávilágít a második világháború lezárásától egészen napjainkig tartó, a relatíve békésnek mondható és fejlődő Európának a mibenlétére. (A mai Magyarország és Románia, de úgy alapvetően Kelet-Közép-Európának, valamint az itt élő etnikumok kapcsolatának gyümölcsözése szempontjából, most mikor az európai *szolidaritás* ideológiája úgy diktál, ahogyan a múlt században a nemzetek közötti konfrontáció ideológiája tette, ennek a legutolsó megközelítésnek a szélesebb körű alkalmazása kifejezetten jótékony hatású lenne, lehetne.) [9]

Három ideológia

A nyugat – és közép – európai politikatörténet szempontjából a háborút megelőző időszakot tekintjük a modern tömegideológiák kibontakozása korszakának. Az urbanizáció és a társadalmi átalakulások felpörgetésében élen járó politikai és gazdasági változások kéz a kézben jártak az egyre inkább kiterjedő industrializációval és a széles munkásrétegek öntudatra ébredésével. Ennek következtében a széles társadalmi tömegek többé már nem csak alkalmi tüntetők, hanem a politikai fősodorra folyamatosan ható, annak kihagyhatatlan tényezői lettek. [10] A korszak három fő ideológiai mozgalma, a *nacionalizmus*, az *imperializmus*, valamint a *kommunizmus* egyre többet és többet akkumulált/felvett ebből a tömegekben rejlő erőből, mely így folyamatos, kiszámíthatatlan fenyegetést jelentett a meglévő status quo-ra és a mindenkori elitre. [11]

Ebben a történelmi helyzetben a magyar és román gondolkodásra, a nemzeti öntudatra és végső soron a nemzetállamosodási törekvésre leginkább ható tényező a nacionalizmus volt. Ez az ideológiai áramlat, mint fő húzóerő és legfőbb rendező elv, az etnikailag vegyes területeken, mint amilyen a tágabban értelmezett Erdély is volt, még inkább érvényre jutott.

Előbbiek fényében könnyű meglátnunk, hogy a nagyhatalmi, imperialista politikai aspirációk, hogyan, miért és miként igyekeztek az etnikailag erősen heterogén Duna-tájon levő nemzeti/nemzetiségi küzdelmeket saját céljaikra felhasználni.

Hadi, államigazgatási és társadalmi fordulópont

A nagy háború nagy változások fordulópontja honvédelmi, ill. katonai szempontból is. A háborúban résztvevő nemzetek, államok nagy száma, illetve az ehhez kapcsolódó gigantikus tőkemozgás mellett a korábbi háborúkhöz képest jelentősen megugrott a hadműveleteknek a civil lakosság ellen irányuló, az azt érő agressziója. Nem csoda, ugyanis a háború igyekezett a társadalom minden rétegét mobilizálni ennek az ötven hónapig tartó pusztításnak az ideje alatt. [12]

Államformák szempontjából a fordulatok röviden a következőképpen alakultak. A háborút megelőzően Magyarország része volt a korszakot uraló monarchiák egyikének. A háború végével azonban ezek felbomlásával új államok keletkeztek. Ausztria-Magyarország helyébe először az első magyar köztársaság lépett, amit a tanácsköztársaság követett, amit rövid időn belül váltott a már hosszabb életű második magyar köztársaság.

Hasonló léptékű, de ellentétes előjelű változás állt be a román oldalon is. A pár évtizeddel korábban létrejövő, etnikailag homogén Román Királyságból a háborút lezáró béketárgyalásokban rögzített feltételek mentén *Európa 8. legnagyobb hatalma* lett. Erdély elcsatolásával Románia egy korábban etnikailag aránylag homogén államból egy multikulturális, sok etnikumú ország lett, melyben igen nagy arányú volt a magyar nemzetiség reprezentáltsága. Fordított logika mentén, de valami hasonló játszódott le a magyar oldalon is: a korábban soknemzetű birodalomból, melyben igen meghatározó volt a román ajkú és nemzetiségű lakosság, végülis egy kis nemzetállam maradt. [13]

A háború utáni Magyarország területén maradt román kisebbség számára az imént tárgyalt fordulat végzetesnek bizonyult: politikai érdekérvényesítés szempontjából gyakorlatilag teljesen súlytalanná vált. [14]

Ami tehát ez egyik fél számára, jelesül a románok számára egy új, dicső korszak hajnalát jelentette, az a magyarság számára, a Trianoni Békeszerződés értelmében, nemzeti szempontból minden idők legborúsabb alkonya lett.

Többek között ez a mérleg-effektus az oka annak, hogy az első világháborúról és az azt lezáró Versailles környéki békeszerződésekről szóló történeti narratívák teljes mértékben különböznek. Míg az egyik fél Nagy Románia létrejöttének a dicsőségét látja és láttatja az események kibontakozásában, addig a másik a magyar génius tragédiáját. Azonban ha sikeresen demitizáljuk a történelmet, a valóság ennél az egyszerű mérleghinta magyarázatnál komplexebb és szolidárisabb magyarázattal is tud szolgálni.

A két nép története 1914, illetve 1916 előtt évszázadokig egy nagyon szövevényes, folytonosan változó kölcsönös együttélésen alapuló *közös múlt* volt, mely a 20. század eleji fordulópon után két nemzet, két állam egymás mellett élésévé degradálódott – mintha a hosszú idő alatt kiforrott multikulturalizmust és multi-etnicitást egy tollvonással megszünttté lehetne nyilvánítani.

Erdély hosszú 19. százada

A románság és a magyarság a modern értelemben vett nemzetté válás útján hozzávetőlegesen egy időben indult el. [15] Ehhez megfelelő keretet biztosított a Habsburg Monarchia, annak belső küzdelmeivel, hol az egyiket, hol a másikat helyzetbe hozva. Csak néhány esetet említve: 1848-ban a románok nemzeti elismerésüket remélve javarészt a Habsburgokat támogatták. [16] Az 1960-as októberi diploma új reményeket ébresztett a románok között Erdély autonómiája kapcsán. Ennek folyományaként végülis 1863-ban a többi politikai szintéren jelenlevő nemzethez hasonló jogokkal bírtak, sőt a Landtagban először és utoljára többségbe is kerültek.

Az 1867-es kiegyezés politikai szempontból újabb negatív fordulatot hozott az erdélyi románok számára, akik mindvégig elleneztek az Uniót, ugyanakkor az új helyzetből kifolyólag a gazdasági és társadalmi virágzás soha nem látott időszaka köszöntött be a Monarchia minden nemzete számára. Ugyancsak ezt erősítette a nyugati oktatás színvonala. Ennek viszont ára volt, többek között az anyanyelvű oktatás területén akadtak hiátusok bőven. [17]

Ugyanakkor 1877-78-ban Románia felszabadulása a törökök alól együttérzésre készítette az erdélyi románokat. Egy újabb érdekes fordulatot eredményezett az 1892-es Memorandum és az akörüli, kabaréba illő bonyodalom, mely mint minden ilyen fordulat, mindig a Habsburgok iránti hűség és nemzeti jövőkép közötti választás rémével riogatta az összes érintett felet. Igazából ez a dilemma egészen a háború végéig napirenden volt. Nem véletlen, hogy az erdélyi román vezetők először az autonómiára játszottak. Ők is tudták, érezték, hogy Erdély más, mint Románia, amellyel végül egyesültek, engedve az egységes román állam filozófiájának. Az erdélyi románok választásuk szerint az olyan Románia között, amilyen az volt, és az olyan Habsburg Monarchia között, amilyennek ezt szerették volna (egyenlő nemzetek konföderációja), valószínűleg ez utóbbit részesítették volna előnyben. Csakhogy a háború végén már nem Bukarest és Bécs, hanem Bukarest és Budapest között kellett választani. [18]

A háború előtti Románia

Az egész 19. század folyamán Románia elsődleges célja az volt, hogy a török világ után újra a nyugati világ véráramába csatlakozhasson be, ehhez pedig igen vonzó átkötést jelentett a Habsburg milió alatt fejlődött erdélyi románság. Ennek a kapcsolatnak egyik kulcs mozzanata volt, hogy miután 1883-ban Havasalföld és Moldva egyesítése megtörtént, Románia csatlakozott a Hármas szövetséghez, melynek része volt az Ausztria-Magyarországgal kötött védelmi megállapodás is. Majd az 1912-13-as balkán háborúk újabb orientálódást tettek szükségsszerűvé, hogy politikai céljait elérje. [19]

1914-16. között

Mindezek fényében nem meglepő, hogy az erdélyi román kisebbségre meghatározó szerepet osztottak Románia első világháborús szerepvállalása céljából. Míg Románia első királya, I. Károly németbarát politikát folytatott, addig utóda, I. Ferdinánd minden román egyesítésének lehetőségét keresve már inkább franciabarát álláspontot képviselt. Habár a háború kirobbanásakor Románia (Ion. C. Bratianu közbenjárása miatt) jó politikai érzékkel kinyilvánította semlegességét, mégis várható volt, hogy a háború folyása és kimenetele függvényében, a megfelelő időzítéssel, mérlegelve minden eshetőséget ez meg fog változni. [20]

Természetesen egyik imperialista tömb, sem a Központi Hatalmak, sem az Antant nem kívánta a véletlenre bízni a végkifejletet, hanem kihasználva a forrongó nacionalizmust (ennek lett az áldozata Tisza István 1915-16-beli a kisebbségekkel való megegyezés keresése is) mindkét fél igyekezett Romániát a maga oldalának megnyerni. A mérleg nyelve Románia szempontjából végül Besszarábia és a ruszofóbia ellenére Erdély, és így az Antant felé billent. Az ezt jegyző külön megállapodás aláírása után, 1916. augusztus 27-én a román hadsereg átlépve a déli Kárpátokat betört Erdélybe.

Ugyancsak az erdélyi románság dilemmájára enged következtetni az a tény is, hogy a román betörést nem követte sem általános üdvölgés, sem felkelés a magyarországi románság részéről. Ugyanakkor ez a tiszavirág életű katonai manőver, mely ráadásul egy korábbi szövetséges árulása is volt egyben, és amit hamar vissza is vertek az osztrák-magyar seregek, arra pont jó volt, hogy az amúgy is feszült erdélyi etnikai kérdést végleg megbontsa, felszínre hozva a nemzeti-soviniszta, szeparatista megnyilatkozásokat, és ezzel egy azóta tartó törést okozva a két nép között.

A helyzetet ráadásul tovább bonyolította, hogy az erélyi románok közül sokan a Monarhia állampolgáraiként a már két éve tartó pokolból is kivették a részüket, akár a frontokon voltak, akár a hadigazdaságban. A Románia betörésével kialakult helyzettel pedig morális válságba kerültek.

A historiográfiai mítosz egyszerű: az erdélyi és magyarországi románok alig várták az egyesülést. Csakhogy számukra a kérdés bonyolultabb volt, mint az ó-királyságbeliek számára, akik Erdéllyel csak nyerhettek, veszítenivalójuk nem volt. Az erdélyi románoknak viszont volt veszteni valójuk az egyesüléssel – közép-európaiságukat veszthették el –, hiszen magukat civilizáltabbnak tartották, mint a Kárpátokon túl élő románok.

Azonban még ezen kívül is nagyfokú meggondolatlanság kellett a hadba lépéshez, hiszen Németország minden fronton biztosítani tudta fölényét. Románia viszont ott akart lenni Erdélyben, és így alakult ki az a paradox helyzet, hogy a háborúra még felkészületlen Románia két tűz közé került, ráadásul megkapta a leghosszabb frontvonalat. Magától értetődik ezek után, hogy 1918 május 7-én a Bukarest különbékére kényszerül. [21]

Mégis, ahogy egy anekdota állítja: *Romániának akkora szerencséje volt, hogy nem is volt szüksége hozzáértő politikusokra.* Ugyanis 1918 november 10-én, egy nappal a német fegyverletétel előtt visszatért a harcmezőre. Így Romániának a különbékére vonatkozó klauzula ellenére is, a háború végén mégiscsak sikerült a győztesek oldalán állnia – nem is akárhogy! [22]

Magyarországi román kisebbség

A Trianoni szerződés következtében a háború előtti közel három millió főt számláló románságból a háború után hozzávetőlegesen negyvenezer fő marad (létszámuk 16,1%-ról 0,3%-ra csökkent) Ezek a románok mindig is a történelmi Magyarország keretei között éltek, így mindig is kettős identitástudattal rendelkeztek. Mégis, a háború négy éve alatt végbement változások végeredményeképpen értelmiség nélkül maradt szegény, paraszti közösségeké váltak. Hatalmuk és érdekérvényesítő képességük minimálisra csökkent. Nemzetiségi önszervező mozgalmak a század közepéig hiányoztak.

Paradox fordulat volt ez a magyarországi románság számára, ugyanis háromszoros vereség/csapás sújtotta őket: először is románokként elszakadtak a politikai, illetve kultúrnemzettől, másodsor birodalmi polgárokból egy törpeállam marginális társadalmi elemei lettek, ráadásul – harmadrészként – a vesztesek egy szinte homogén nemzetállamának keretei között egy győztes nemzet kisebbségeként.

Mindezek a körülmények ellenére viszont figyelemre méltó konzerváló erő rejlett a már eleve adott kettős, plurális identitásban, melyet világosan ki tudunk olvasni az elmúlt évszázad népszámlálási adataiból:

Év	Románok létszáma	%
1880	2. 403.041	17,5 %
1890	2. 589. 066	17,1 %
1900	2. 789. 559	16,6 %
1910	2.948.186	16,1 %
1920	23.695	0,3 %
1930	16. 221	0,2 %
1941	14.142*	0,2 %

* Észak-Erdély nélkül

Év	Románok létszáma	%
1949	14.713	0,2 %
1960	15.787	0,2 %
1970	12.624	0,1 %
1980	10.141	0,1 %
1990	10.740	0,1 %

Külön kiemelném, hogy Békés megyében az 1900-as adatok szerint 6069 fő (2.1%) volt a románság létszáma, mely adat szinte megegyezik az 1990-es népszámlálási adatokkal. [23]

Mivel a magyarországi románok egészen a 1960-70-es évekig alapvetően paraszti viszonyok között éltek, valamint mivel értelmiség nélkül maradtak, az első világháború, mint történelmi fordulópontra felért egy közel ötven-száz éves visszalépéssel. A hosszú évtizedekre a falusi, paraszti viszonyok közé szorult létformából a magasabb társadalmi szint irányába való elmozdulás végül lassan csak elkezdődött, azonban ez a társadalmi mobilitás a lassú asszimilálódást, és nem a nemzetiségi identitás megerősödését eredményezte. [24]

Összegzés

Az első világháborút megelőzően Románia területe 138000 négyzetkilométer volt. Minden a háború után hozzá csatolt területtel együtt ez a szám több mint megkétszereződve 295049 négyzetkilométerre ugrott. Ugyanez történt a lakosságával. 1915-ben az egész királyságban 7.5M ember élt, míg 1919-re Nagy Románia lakosságának száma 15.5M-ra emelkedett. 1930-ra ez a szám tovább emelkedett, és elérte a 18M főt, Európa 8. legnagyobb államává téve Romániát. Ugyanakkor ez az expanzió magával hozta a különböző fejlettségi szinten, szokásokon és joggyakorlathoz szokott országrészek egységesítésének kihívását, ami 100 éves távlatból, összehasonlítva a Csehszlovák vagy Jugoszláv kísérletekkel végülis a régió egyik legsikeresebbjének mondható. [25]

Magyarország – a közismert részletek taglalása nélkül is elmondható, hogy – sajnos ezzel pontosan ellenkező irányú pályát futott be. Jelenlegi helyzetének, társadalmi problémáinak és sérelmeinek a gyökere pontosan ebből, a 100 évvel ezelőtti fordulópontból táplálkozik. Ez alól a magyarországi román kisebbség, mint a magyar társadalom és ország szerves része sem képez kivételt, sőt, plurális identitásának köszönhetően inkább halmozottan hátrányos elszenvédője.

1914 tehát zéró pontja annak az új korszaknak, amelyről még most sem tudjuk, merre visz tovább...

Hivatkozások:

- [1] László, Makkai: Magyar-román közös múlt. Budapest, 1989, Héttorony Könyvkiadó
- [2] Lucian Boia: Primul război mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări. București, 2014, Humanitas, București.
- [3] Anderson Benedict: Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London, 1983, New Left Books.
- [4] Ambrus, Miskolczi: A 18. századi erdélyi népességszámok értelmezéseinek historiográfiájából. Múltunk 2013/1. Szám, Napvilág Kiadó
- [5] Ambrus, Miskolczi: Romanians in Historic Hungary. Boulder, 2008, X-XI.
- [6] Ludmilla Jordanova: History in Practice. London, 2000, Arnold, 114-140. p.
- [7] Béla, Tomka (szerk.): Az I. világháború következményei Magyarországon. 2015. Országgyűlés Hivatala, 7-24. o.
- [8] Neagu Djuvara: O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri, București, 2002, Humanitas, 199-200. p.
- [9] Lucian Boia: Primul război mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări. București, 2014, Humanitas,
- [10] James McMillan: War. In Donald Bloxham - Robert Gerwarth (eds.): Political Violence in Twentieth Century Europe. Cambridge, 2011, Cambridge University Press, 40-86. p.
- [11] William Mulligan: The Origins of the First World War. Cambridge, 2010, Cambridge University Press, 233-234. p.
- [12] Ferenc, Pollmann: A hadviselés átalakulása az első világháborúban: haditechnika, stratégia és propaganda. In: Béla, Tomka (szerk.): Az I. világháború következményei Magyarországon. 2015, Országgyűlés Hivatala, 45-54. o.

- [13] László, Szarka: Nemzetfejlődés és kisebbségpolitika Közép-Európa multietnikus államaiban: a Versailles-i békerendszer első évei. In: Béla, Tomka (szerk.): Az I. világháború következményei Magyarországon. 2015, Országgyűlés Hivatala, 283-310. o.
- [14] Ambrus, Miskolczy: Románok a történeti Magyarországon. Budapest., 2005, Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus
- [15] Béla, Borsi-Kálmán: Megközelítések. Tanulmányok a magyar-román (román-magyar) kapcsolattörténetről és identitásról. Budapest, 2011, Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus
- [16] Bernath Mathias: Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung, 1972, Leiden
- [17] Ioan Bolovan: Habitat și evoluție demografică. In: Ioan-Aurel Pop - Thomas Năgler - András, Magyari (Hg.): Istoria Transilvaniei. vol. III (de la 1711 până la 1918), Cluj-Napoca 2008, 494-501. p.
- [18] Lucian Boia: Romania - Borderland of Europe. 2001, Reaktion Books, 92-98. p.
- [19] Ioan-Aurel Pop - Ioan Bolovan: Istoria Romaniei. Compendiu. Cluj, 2007, Academia Romana, 516. p.
- [20] Lucian Boia: 'Germanofilii' Elita intelectuala românească în anii Primului Război Mondial. Bucharest 2009,
- [21] Lisa Mayerhofer: Zwischen Freund und Feind – Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918. Munich 2010,
- [22] Heppner, Harald, Gräf, Rudolf: Romania. In: 1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War. ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson. Freie Universität Berlin, Berlin 2014-10-08. DOI: <http://dx.doi.org/10.15463/ie1418.10375>
- [23] Lászlóné, Csobai: Bedő és Méhkerék román népessége az utóbbi két évtized történeti kutatásainak tükrében. 2006, Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 28, 259-277. o.
- [24] Mihály, Kozma – Emília, Martyin – György, Petrusán: A magyarországi románok. Budapest, 2000, Változó Világ 29. Press Publica
- [25] Bogdan Mugurescu: România și Europa. Acumularea decalajelor economice. București, 2010, Polirom, 224-225. p.

Dr. Drócsa Izabella: Rendtörvények a XX. századi Magyarországon, különös tekintettel a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvényre - PPKE-JÁK

/Lektorálta: Dr. Mészáros Sándor/

1. Bevezetés: a politikai bűncselekmények megítélésének változása a XX. században, és az erre válaszul adott álláspontok a jogtudomány területén

Finkey Ferenc koronaügyész-helyettes, későbbi kúrai tanácselnök¹ az alábbi kijelentést tette egy 1927-ben írott művében: „*az anyagi büntetőjognak nincs kényesebb, bizonytalanabb és tisztázatlanabb kérdése, mint a politikai bűncselekmények fogalma.*”² Ez a jogi probléma a napjainkban is aktuális, ugyanis elmondható, hogy a politikai deliktumnak a közönséges bűncselekménytől való megkülönböztetése tekintetében a büntetőjog tudománya még nem adott egyértelmű választ,³ ezért egységes definíció megalkotására a mai napig sem került sor.⁴ Ennek a dogmatikai hiányosságnak azonban az is az oka, hogy az e bűntetteknél meghatározott jogi tárgy, mint védendő érték jelentős mértékben függ az adott történelmi korszaktól és társadalmi berendezkedéstől, ezért annak tartalmát mindig az állam fogalma és felépítése határozza meg.⁵ Így megállapítható: bizonyos történelmi és alkotmányjogi előkérdések tisztázása nélkül nem lehetséges e magatartások büntetőjogi meghatározása sem.

Ahhoz, hogy látható legyen az e bűncselekményi kör tekintetében végbement jogfejlődési tendencia, fontos megvizsgálni azt a közfelfogásbeli változást, ami ezeket a cselekményeket kísérte a XIX. és a XX. század folyamán. A századforduló előtt a politikai bűnelkövetőket élesen elhatárolták az ún. köztörvényes bűnözőktől, tekintettel arra, hogy ebben az esetben különböző értékek, elképzelések ütköztek egymással.⁶ E nézet szerint politikai elítéltnek minősült többek között *Kossuth Lajos*,⁷ az aradi tizenhárom vértanú,⁸ vagy gróf *Batthiány Lajos*, az első felelős magyar miniszterelnök.⁹ Az itt bemutatott, „privilegizált” pozíciót támasztja alá többek között a

¹ *Madarassy-Molnár Máté*: Hit – Tudás – Alázat, 60 éve hunyt el Finkey Ferenc 239 – 244., *Iustum Aequum Salutare* IV. (2008) 4.

² *Finkey Ferenc*: A politikai bűncselekmények és a büntető törvénykönyv, MTA, Bp. 1927., 1. o.

³ *Angyal Pál*: A magyar büntetőjog kézikönyve 7. kötet: Felségsértés, királykérdés, hűtlenség, lázadás, a hatóságok büntetőjogi védelme, Atheneum, Bp. 1930, 6.

⁴ A hatályos jogi szabályozásban konszenzus alakult ki a tekintetben, hogy ezek a bűncselekmények „továbbra is az egyik társadalomra legveszélyesebb bűncselekménycsoportot képezik,” melynek célja az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása. *Molnár Gábor*: Az állam elleni bűncselekmények, Belovics Ervin, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog, Különös rész, ötödik hatályosított kiadás, HVG Kiadó, Bp. 2016, 377.

⁵ *Barna Attila*: Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a bűntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2015., 13.

⁶ *Barna* Az állam elleni i.m. 13.

⁷ *Ács Tibor*: Kossuth Lajos, Magyar Oktatási és Kulturális Anyagellátási Központ, Bp. 1994, 18-21.

vö.: *Áldor Imre*: Kossuth Lajos élete és pályája, Franklin-Társulat, Bp. 1892, 27,

⁸ *Hamvay Ödön*: Az aradi tizenhárom, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata, Bp. 1904, 269-287.

⁹ *Szerencsés Károly*: „Az ítélet halál” – magyar miniszterelnökök a bíróság előtt, Kairosz Kiadó, Bp. 2009, 295-304.

*Csemegi-kódexbe*¹⁰ foglalt államfogház büntetési nem, amelyet a miniszteri indokolás szerint a politikai deliktumok elleni szankcióként vettek fel a Btk. rendelkezései közé.¹¹

Azonban a XX. század első felében ellentétes tendencia figyelhető meg, az I. világháborúnak, legfőképpen pedig az 1919. március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaságnak köszönhetően.¹² Ugyanis az a nézet vált uralkodóvá, mely szerint „*az elkövetők politikai objektumot sértenek meg politikai célzattal.*”¹³ Ez utóbbi alatt olyan eseteket értendők, mint, hogy az elkövető szándéka kiterjed az állami életben való részvételre, annak egy meghatározott irányba való terelésére, valamint politikai ideológiájának érvényre juttatására. Abban az esetben, ha már személyes indokok is közrejátszottak a bűncselekmény elkövetésében, elveszítette politikai jellegét.¹⁴ Álláspontom szerint ez a megközelítés arra mutat rá, hogy e bűncselekményi kör meghatározását objektív alapokra helyezték, vagyis a jogi tárgy, más néven az ún. politikai tárgy sérelme alapján lehet megállapítani az üldözendő cselekmény politikai voltát.¹⁵ Tehát e nézet szerint ilyen típusú deliktum az, ami az államfő, az államforma, az országgyűlés és a kormány zavartalan működése, az állam és a nemzet becsülete, az állampolgárok jogai stb. ellen irányul.¹⁶ Így lényegében elmondható, hogy ezt az elméletet követve a politikai bűncselekmény lényegében azonos az állam elleni bűncselekmény fogalmával,¹⁷ ami véleményem szerint is a legszerencsésebb megközelítés. Ugyanis a jogi tárgy mellett szükséges, hogy megjelenjen az a célzat, amire irányulva elkövetik a büntetendő cselekményt. Megállapításom szerint tehát, a jogi tárgy és a célzat szükségszerűen össze kell, hogy kapcsolódjon ezeknél a deliktumoknál. Ezen az alapon *Angyal Pál* egyetemi tanár, tankönyvében a következő fogalmat alkotta meg: „*politikai deliktum az a politikai jogtárgy ellen irányuló sértő vagy veszélyeztető támadás, melynek felismerhető célja a létező államjogi vagy nemzetközi helyzet megváltoztatása.*”¹⁸

A fent kifejtett változások hatására ezeket az elkövetőket már nem különböztették meg a köztörvényes bűncselekményeket elkövető elítéltektől. Ezt azonban nem minden esetben fogadták el a rabok: példaként hozható fel *Rákosi Máttyás*, aki először 1925-ös előzetes letartóztatása,¹⁹ majd pedig váci börtönbüntetése alatt rabtársaival éhségstrájkba kezdett, melynek célja az volt, hogy köztörvényesekből politikai elítélteknek minősítsék át őket.²⁰

A II. világháborút követő szovjet hatalomátvétellel a politikai bűncselekmények megítélése egy újabb jelentős változáson ment keresztül,²¹ ami a hazai büntetőjogi irodalomra is

¹⁰ A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. I-II. kötet, *Lőw Tóbiás* szerk., Pesti Könyvnyomda - részvénytársaság, Bp. 1880.

¹¹ *Finkey A* politikai i. m. 5.

¹² *Salamon Konrád*: Nemzeti önpusztítás 1918-1920, Korona Kiadó Kft., Bp. 2001, 129-138.

¹³ *Barna* Az állam elleni i. m. 15.

¹⁴ *Finkey A* politikai i. m. 10 – 11.

¹⁵ *Barna* Az állami elleni i. m. 14.

¹⁶ *Ua, Szűcs János*: A készülő büntető kódex és a politikai bűncselekmények, *Jogtudomány Közlöny* 2. évf, 19-20. sz, (1947) 299.

¹⁷ *Finkey A* politikai i. m. 6.

¹⁸ *Angyal A* magyar i. m. 6. Fontos megjegyezni, hogy ez az álláspont bár elterjedt volt, mégsem fogadta el minden büntetőjogász. Például Vámbéry Ruzstem szerint nem a jogilag védett érdek alapján lehet elhatárolni a politikai bűncselekményeket a közönséges deliktumoktól, hanem a védelemre érdemesség ténye adja a kettő közötti különbséget, ami egy szubjektív elem. In.: *Bárd József*: A politikai büntett, *Jogtudományi Közlöny*, 52. évf, 32 (1917) 286.

¹⁹ *Rákosi Máttyás*: Visszaemlékezések 1982-1925, II. kötet, Napvilág Kiadó, Bp. 2002, 795.

vö.: *Vas Zoltán*: Tizenhat év fegyházban, Szikra, Bp. 1952., 38.

²⁰ *Lőwy Sándor* élete és mártírhalála, *Liptai Ervinné* szerk., Ságvári Endre Szerkesztőség, Bp. 1980, 89.

²¹ *Horváth Attila*: A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciók perекre, *Mezey Barna, Révész T. Mihály* szerk.: Ünnepi tanulmányok

hatással volt. Ugyanis míg a század első felében elsősorban e bűncselekményi kör objektív megközelítése volt a legelfogadottabb álláspont, addig 1945 után az ellenkező tendencia figyelhető meg: előtérbe került az állam elleni bűncselekmények szubjektív megítélése, amellyel kapcsolatban *Szűcs János* kúriai tanácselnök 1947-ben írt cikkében kísérletet tett a politikai indíték meghatározására. Álláspontja szerint a bűnelkövetők azon csoportja tartozik ide, akiket „*az államapparátusban zavarok felidézésének gondolata vagy építése vezet.*” Tehát a döntő jellemző ezeknél a tényállásoknál, hogy az elkövető „*politizál.*”²²

2. Az államellenes bűncselekményeket szabályozó rendtörvény fogalma és azok ismertetése

A politikai bűncselekmények első átfogó szabályozására először a Csemegi – kódex tett kísérletet, amely – *Barna Attila* megfogalmazása szerint - „*nagy formátumú, gondos alkotás, amely egy évtizedre meghatározta az állam elleni bűncselekményekről való jogászai, politikai gondolkodást.*”²³ Tehát elmondható, hogy egy „*jelentős fogalmi tisztulást*” hozott ezen bűncselekményi kör tekintetében.²⁴ Azonban az I. világháború, majd az azt követő alkotmányos válság azt eredményezte, hogy az állam elleni bűncselekmények minősége, és megítélése olyan átalakuláson ment keresztül, amelyre a kódex már nem tudott megfelelő jogi választ adni. Ilyen előzményeket követően merült fel a büntetőjogban az ún. rendtörvények szükségessége, amelyet az alábbi jellemzőkkel lehet meghatározni: olyan külön törvény, amely a Magyarországon történő alkotmányos változásokból kiindulva próbálja a politikai bűncselekmények körének szigorításával a fennálló társadalmi rendet és alkotmányos berendezkedést védelmezni. Ennek eredményeképpen három ilyen jogszabály megalkotására került sor a XX. században. Az elsőt az 1918-ban felállított Nemzeti Tanács²⁵ alkotta meg: ez volt a *Népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény*, amely célként a kommunista mozgalmak visszaszorítását határozta meg.²⁶ A monarchia restaurálását követően²⁷ az *I. Teleki-kormány* az anarchia felszámolása, és a szélsőségek visszaszorítása érdekében egy újabb rendtörvényt fogadott el, az *állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvényt* (a továbbiakban: Átv.), majd pedig a *demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény* formájában, melyet *Sulyok Dezső*²⁸ kislejtő párti nemzetgyűlési képviselő egyszerűen csak „*hóhértörvény*” elnevezéssel illetett.

Jelen tanulmány célja a továbbiakban a korszak utolsó rendtörvényének bemutatása az Ideiglenes Nemzetgyűlésen elhangzott politikai vélemények, ezt követően pedig a jogszabályban pönalizált cselekmények nyomán.

Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére, Gondolat Kiadó Bp., 2006, 206.

²² *Szűcs A* készülő i. m. 301.

²³ *Barna Attila* PhD értekezés tézisei, ELTE ÁJK, Bp. 2010, 41.

²⁴ *Szabó István*: A felségsértés tényállása a Csemegi – kódexben, *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXI/1, (2011) 107.

²⁵ *Salamon* Nemzeti i. m. 46.

²⁶ *Kovács Kálmán*: Államjogi változások a Magyar Népköztársaság idején 1918/1919-ben, *Jogtudományi Közlöny*, XXIV. évf, 2-3. sz, (1969) 74.

²⁷ *Szabó István*: Az államfői hatalom ideiglenes rendezése (1920-1944), *Rubicon*, 12. évf., 1-2. sz. (2001), 52-58.

²⁸ *Szerencsés Károly*: A nemzeti demokráciáért: *Sulyok Dezső* 1897-1965, *Jókai Mór Városi Könyvtár, Vádló Bt.*, Pépa, 2009.

3. Az 1946. évi VII. törvény szükségessége az Ideiglenes Nemzetgyűlési vita tükrében

Az új rendtörvény javaslatát a Nemzetgyűlés 1946. március 12-én tárgyalta,²⁹ amit egy igen rövid általános és részletes vitát követően fogadtak el, majd másfél héttel később, március 23-án hirdették ki, és azonnal hatályba is lépett.³⁰ A javaslat ilyen rövid időn belül történő törvényre emelése egyértelműen rámutat arra, hogy a pártok között konszenzus volt egy új szabályozás szükségességének tekintetében, függetlenül attól, hogy jogi kérdésekben felmerültek korábban nézetkülönbségek a bizottságon belül. Mindezt alátámasztva *Bechtler Péter* szociáldemokrata képviselő³¹ a következő kijelentésekkel kezdte felszólalását a Nemzetgyűlésben: „*A felszabadulása óta egyetlen törvényjavaslat sem váltott ki annyi ellenhatást, mint a napirenden lévő javaslat. A törvényjavaslat bizottsági tárgyalásánál láthattuk, hogy a törvényhozók közül nem mindenki tartja szükségesnek a demokratikus államrend és a köztársaság hathatós védelmét.*”³² Így ebben a kérdésben arnyalnám *Palasik Mária* azon állítását, mely szerint a politikai pártok között jóval nagyobb nézeteltérést okozott e törvény elfogadása, mint az államforma kérdésének megvitatása 1945-ben.³³

Az így létrejött politikai kompromisszum ellenére azonban fontosnak tartom kiemelni, hogy a törvény elfogadása tekintetében teljesen mások voltak azok a mögöttes indítók, melyek hatására a pártok támogatták az új rendtörvény elfogadását. Így a továbbiakban ennek fényében ismertetem a törvényjavaslat vitáját.

A rendtörvény törvénytervezetét a Szociáldemokrata Párt alkotmányjogi bizottsága készítette elő, és 1946. február 7-én *Ries István* igazságügyi miniszter nyújtotta be a Nemzetgyűléshez.³⁴ Ő maga lelkes támogatója volt a javaslatnak, álláspontja szerint azért volt szükség az Átv. helyett új törvény elfogadására, mert „*olyan országoknak, ahol a demokrácia átment az emberek vérébe, ilyen különleges fegyverekre nincs szükség, mert a legtöbb vitát maga a közvélemény intézi el a demokrácia javára. Azt hiszem, nem lehet vita abban a tekintetben, hogy Magyarország, különösen a Horthy – Sztójay – Szálasi regime után nem számítható ezek közé az országok közé. Nálunk nincs demokrácia, hanem csak épül a demokrácia és pedig egy meglehetősen rosszhiszemű ellenség támadásai között. Ez az ellenség annál kevésbé érdemel kíméletet, mert ők is jól tudják, hogy Magyarországnak külpolitikai tekintetben is létérdeke a demokratikus berendezkedés.*”³⁵

A Magyar Kommunista Párt tekintetében elmondható, hogy a koalíciós korszakban céljuk a hatalmi pozíciójuk kialakítása, illetve megtartása volt, amelyhez az 1945-ben felállított népbíróságok jelentősen hozzájárultak. Ugyanis e bírói fórum a háborús bűnösök és a volt nyilas politikusok elítélését követően egyre inkább szerepet játszott a kommunista diktatúra

²⁹ Az 1945. évi november hó 29-re összehívott Nemzetgyűlés Naplója I. kötet, hiteles kiadás, Az Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Nyomdája, Bp. 1946, 702.

³⁰ *Olti Vilmos*: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek, Jogtudományi Közlöny, Bp. 2. évf., 21-22. sz. (1947), 333.

³¹ Fontos kiemelni, hogy *Bechtler Péter* hivatalosan a Kisgazdapárt tagja volt, titokban azonban a kommunistákkal működött együtt a diktatúra kiépítése érdekében. Őt és az ilyen jellegű tevékenységet folytató politikusokat kriptokommunistáknak nevezzük. Gyarmati György: Hatalmi elit Magyarországon a 20. század második felében, *Korunk*, 20. évf., 3. sz. (2009.) <https://goo.gl/wSySNO> 2017. április 30.

³² *Nemz. Napl.* I. köt. 725.

³³ *Palasik Mária*: A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme, *Valóság* 9. évf., (1996) 64.

³⁴ *Palasik Mária*: A köztársaság i. m. 65. Fontos kiemelni, hogy *Ries István* is kriptokommunista volt.

³⁵ Uo. 3. A szerző az „*épülő demokrácia*” fogalma alatt az 1946. évi I. törvény által kikiáltott köztársaság államformáját értette.

kiépítésében.³⁶ Ennek köszönhető az a tény, hogy az Átv. alkalmazása már nem állt a hatalom érdekében, mert szélesebb hatáskört akartak biztosítani a külön bíróságok számára,³⁷ ami az akkor hatályos rendtörvényben meghatározott törvényi tényállások pontos, precíz meghatározása nem adott erre lehetőséget.³⁸ Lényegében ez az igény vezetett a kommunisták részéről ahhoz, hogy elfogadásra kerüljön az 1946. évi VII. törvény, amely hatályba lépésekor hatályon kívül helyezte az Átv-t., és *Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvényt.* Az e törvény elemzését tartalmazó kommentár szerint „*ezzel a rendelkezéssel eltűnik a magyar törvénytárból ez a gyászos emlékü törvény, melyet az elmúlt korszak igazságügyi hatóságai főképp azok ellen a baloldali elemek ellen alkalmaztak kérlelhetetlen szigorral, akik bátran és hősiesen szembeszálltak azzal a rendszerrel, amely rövid időn belül kétszer sodorta katasztrófába a magyar népet.*”³⁹

A törvényjavaslatot *Orbán László* kommunista politikus adta elő, összehasonlítva azt a Btk., illetve az Átv. rendelkezéseivel, kihangsúlyozva a szabályozás újszerűségét. Felszólalásában lényegében a bolsevik ideológiára támaszkodva állapította meg a rendtörvény szükségességét. Álláspontja szerint a hatályos Btk. alapjaiba véve liberális szellemű, de az államellenes bűncselekmények törvényi tényállásai a nagybirtokos, feudális társadalmi rend érdekeit szolgálja elsősorban. Példaként említi 172. § (2). bekezdését,⁴⁰ ami véleménye szerint csak az ún. „*úri tulajdont*” védte.⁴¹ Megvizsgálva azonban a pontos törvényi tényállást, látható, hogy a jogalkotó nem nevesített külön társadalmi osztályokat, akiket nagyobb oltalomban részesítene a többenél, így ez *Orbán* egyértelműen ferdített előadásában. A későbbiekben elismerte az Átv. megalkotásának szükségességét az 1920-as évek elején, viszont szerinte e törvény fasiszta szellemben íródott azzal a céllal, hogy az akkori politikai elit „*reakciós, népellenes uralmát*” megszilárdítsa. Felszólalásában így foglalta össze a két rendtörvény közti különbséget: „*Az 1921. évi III. t.-c. A nép elnyomóit, a szabadság ellenségeit védte a néppel szemben. Az előttünk fekvő törvényjavaslat a népet védi a nép ellenségeivel és a szabadság ellenségeivel szemben.*”⁴²

A törvényjavaslat benyújtását követően az MKP képviselői egyértelműen támogatták annak elfogadását. *Horváth Márton* szerint egy új rendtörvény megalkotásával „*az 1921. évi III. tc-ke, amely az ellenforradalmi rendszernek a jogi alapjait, alkotta, nagyon is jól megérdemelt sírjába tesszük.*”⁴³ Kifejtette továbbá: maga a törvényalkotás nem elegendő a köztársaság megóvására, szükséges a megfelelő erő felvonultatása a jogalkalmazás során,⁴⁴ amely – álláspontom szerint – a kommunisták politikai befolyásának növelését vetítette előre azokban a perekben, ahol az ügyészség az 1946. évi VII. törvény alapján állította fel a vádakot a terheltekkel szemben. Ez a célkitűzés a későbbiekben meg is valósult, hiszen e büntetőjogi szabályozás

³⁶ Uo.3, *Horváth A* büntetőjog i. m. 207.

³⁷ *Horváth A* büntetőjog uo.

³⁸ Ennek az az oka, hogy az általános részi tanok szerint egy cselekmény akkor bűncselekmény, ha tényállásszerű, jogellenes és bűnös. Tehát csak az a magatartás válhat büntethetővé, ami pontosan megfelel a Btk. rendelkezéseinek.

³⁹ *Dr. Tímár István, Dr. Ábrahám Mózes: A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről* szóló 1946. évi VII. T.-C., Atheneum Kiadása, Bp. 1946., 49-50.

⁴⁰ „*Ugyanezen büntetés éri azt: a ki a 171. §-ban meghatározott módon, valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen, úgyszintén azt is: a ki a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat.*”

⁴¹ Nesz. Napl., I. köt. 703.

⁴² Uo. 705-706.

⁴³ Uo. 718.

⁴⁴ Uo. 718-719.

alapján 1956-ig közel 500 embert ítéltek halálra,⁴⁵ míg az MKP által oly negatív színben feltüntetett Átv. alapján, amely szerintük a „Horthy-korszak megmerevedett rendjét akarta védeni, és a kiváltságos osztályok uralmát akarta örök időkre biztosítani,”⁴⁶ a két világháború között összesen két embert végeztek ki.⁴⁷

A kiskgazdapárti politikusok általánosságban szintén támogatták a törvényjavaslat elfogadását, viszont a kommunista párttal ellentétben már jóval árnyaltabban fogalmaztak, és más alternatívákat is felvetettek, amelyekkel a köztársaság intézményét meg lehet szilárdítani. *Bognár József* e tekintetben így fogalmazott: „mert a demokráciát nem csak és nem is elsősorban büntetőjogi szankciókkal lehet védelmezni, mert a mi hatalmunkat, a Horthy – rendszerrel ellentétben nem a csendőrszuronyokra akarjuk alapozni, hanem arra a pozitív demokratikus programra, amely az élet egész területén megalkotja azokat a demokratikus intézményeket, amelyek lélekben is átfogják nevelni az egész népet és demokratikussá fogják tenni az egész magyarságot.”⁴⁸ Ebben a szellemben szorgalmazta a közigazgatás átfogó reformját,⁴⁹ valamint egy pártok által kidolgozott gazdasági programot tekintettel arra, hogy Magyarországon a II. világháború komoly pusztításokat okozott. Összességében megállapítható ebből a felszólalásból a független kiskgazdapárt azon törekvése, mely szerint e törvény megalkotásával gátat vessenek a kommunisták által elkövetett rendőri túlkapásoknak, valamint, hogy elejét vegyék a diktatúra kiépítésének.⁵⁰

A korábbiakban már említett, szinte teljes körű politikai konszenzus ellenére néhány képviselő kifejezte egyet nem értését a javaslat egyes rendelkezéseivel kapcsolatban. A részletes vita alkalmával *Slachta Margit* független képviselő éles kritikával illette a törvényjavaslat több rendelkezését is. Az Átv.-hez képest szigorúbb büntetési tételek kapcsán a következő kijelentést tette: „A magam részéről csak annak a véleményemnek adok kifejezést, hogy a nagy egyhangúság mellett, amely a köztársasági törvénnyel hozatott, továbbá tekintetbe véve azt, hogy az újságokban egyáltalán nem jelent meg a törvényjavaslattal ellenkező cikk, ellentmondást és ellentéteket érzek ebben a nagy szigorúságban, mert hiszen mindnyájan, akik már dolgoztunk a törvényjavaslatok szövegezésében, vagy szociális téren, tudjuk, a törvény csak akkor jön létre, ha a szükség indokolja. Így tehát nem világos, miért kell ilyen sok halálbüntetés és életfogytiglan tartó fegyházat kilátásba helyezni azoknak, akik az előző törvény hozatalkor nincsenek.”⁵¹

4. A kommunista rendtörvény jogi elemzése

Az 1946. évi VII. törvény jogi elemzése szempontjából elengedhetetlen röviden ismertetni az Átv.-t tekintettel arra, hogy a törvényjavaslat kidolgozói ezt tekintették törvényhozási előzménynek, a bírói gyakorlat pedig az e törvény hatálya alá tartozó bűncselekmények elbírálásakor e korábbi jogszabály bírói gyakorlatát vette alapul.⁵² Ezen összehasonlítás alapján ismerhető meg az, hogy miért nem állt a politikai elit érdekében a Horthy-korszak

⁴⁵ *Horváth A* büntetőjog i. m. 195.

⁴⁶ *Tímár-Ábrahám A* demokratikus i. m. 6.

⁴⁷ *Horváth A* büntetőjog i. m. 207.

⁴⁸ *Nemz. Napl.*, I. köt. 715.

⁴⁹ A közigazgatás átalakítása már korábban elindult, az 5000/1946 sz. ME. rendelet szerint bizottságot hoztak létre a közalkalmazottak létszámcsökkentése céljából. Ezt röviden B-listázásnak nevezték. E jogszabálynak megfelelően ellenőrizték a közigazgatásban dolgozók politikai beállítottságát, a Horthy – korszak, illetve a II. világháború alatt végzett tevékenységét, ez alapján ítélve meg "rátermettségét". Így aki a politikai vezetés szerint "nem szolgált a demokrácia újjászervezését" elbocsátották állásából.

⁵⁰ *Palasik A* köztársaság i. m. 65.

⁵¹ *Nemz. Napl.* I. köt, 735.

⁵² *Tímár – Ábrahám A* demokratikus i. m. 9.

rendtörvényének további alkalmazása, és ehhez képest milyen újításokat tartalmazott az új külön jogszabály.

Ezeknek a törvényeknek az összehasonlítása előtt fontos leszögezni, hogy bár ugyanazt a bűncselekményi kört szabályozták, mégis teljesen más büntetőpolitikai célból jöttek létre. Míg az Átv. esetében a törvény célja a szélsőséges ideológiai alapokon elkövetett bűncselekmények szankcionálása volt a fennálló állami és társadalmi rend védelme érdekében, addig az 1946. évi VII. törvény hosszú ideig szolgáltatott alapot a politikai bűncselekmények szigorúbb elbírálására, és különböző koncepciók perек megrendezésére. 1952-ben később külön törvényi jellegét megszüntetve a *Hatályos Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállításának* (a továbbiakban: BHÖ) I. fejezetébe épült be.⁵³ E jogszabály alapján 1950-1953 között összesen 380 ezer embert ítéltek el,⁵⁴ valamint e törvény alapján vonták felelősségre többek között *Rajk Lászlót* belügyminisztert,⁵⁵ és *Mindszenty József*⁵⁶ hercegprímást is. A rendtörvény rendszere a következő: a legrészletesebben kidolgozott tényállás az „*államrend megdöntésére irányuló bűntettek*” voltak, az ahhoz kapcsolódó „*feljelentés elmulasztásának*” vétségével. A következő elkövetési magatartás az „*államrend elleni lázítás és izgatás,*” illetve annak enyhébben büntetendő változatai, végül pedig az ún. „*valótlan hír terjesztése*” és annak enyhébb változatait határozta meg a jogalkotó, mint üldözendő cselekményeket.⁵⁷ Érdeemes megjegyezni továbbá, hogy az új jogszabály szigorúságát mutatja az is, hogy nem vette figyelembe a bűncselekménytől való elállás eseteit, mint enyhítő vagy mentesítő körülményt.⁵⁸

A továbbiakban a törvény azon elemeit emelem ki, amelyek eltértek az Átv. rendelkezéseitől. Az 1. § szerint „*bűntett miatt büntetendő, aki az 1946. évi I. t.-c.-ben megalkotott demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekményi követel, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.*”⁵⁹ Az első jogértelmezési problémát a törvény jogi tárgya veti fel, ami az *Indokolás* szerint a demokratikus állami rendszer, illetve a köztársasági államforma.⁶⁰ Látható, hogy ebben az esetben – hasonlóan az Átv.-hez – az e külön törvényben olyan védendő értéket állapított meg a jogalkotó, amely bővebb kifejtést igényelne. Ezzel szemben csupán egy rövid magyarázatot fűz az indokolás ahhoz, hogy pontosan mit értenek jogi tárgy fogalma alatt: e szerint minden olyan tevékenység, illetve mozgalom vagy szervezkedés, ami demokráciaellenes, fasiszta, parancsuralmi rendszerek kiépítésére törekszik a fennálló államrend helyett, az az 1946. évi VII. törvény hatálya alá kerül.⁶¹ Tehát ezzel a jogalkotói megoldással az alpbűncselekményt egy ún.

⁵³ *Kahler Frigyes*: Joghatalom Magyarországon 1945-1989, Zrínyi Kiadó, Kalocsa, 1993, 196.

⁵⁴ Uo. 195.

⁵⁵ *Zinner Tibor*: „A nagy politikai affér” – a Rajk – Brankov - ügy, I-II. kötet, Saxum Kiadó, Bp. 2014.

⁵⁶ *Kahler Frigyes*: A főcsapás iránya: Esztergom, Budapest, Don Bosco Kiadó, 1998.

⁵⁷ *Barna Péter*: Az állam belső biztonsága elleni bűntettek, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1958, 46. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a törvényi tényállások lényegében ugyanazok, mint az Átv. esetében. A Horthy-korszak rendtörvényének a rendszere ugyanis a következő: *államfelforgatás alap – és minősített esetét*, amelyhez kapcsolódik a *feljelentés elmulasztásának vétsége, az államfelforgatásra irányuló izgatás, valamint az arra való egyenes felhívás, az ún. antimilitarista izgatás vétsége, végül pedig a nemzetrágmalmazás és a nemzetgyalázás bűntette. Angyal Pál*: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. kötet: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t.-c., Athaneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Bp. 1928, 4., *Finkey Ferenc*: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota, Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1923, 186.

⁵⁸ Ezek a mentesülési okok a korábbi rendtörvényben szerepeltek. *Angyal uo.*

⁵⁹ *Szabó – Ábrahám A* demokratikus i. m. 3.

⁶⁰ Az 1945. évi november hó 29-re összehívott Nemzetgyűlés Irományai, I. kötet, hiteles kiadás, Budapest, az Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Nyomása, 1946, *Olti A* demokratikus i. m. 333.

⁶¹ Uo.

kerettényállásban állapították meg, teret adva ezzel a bírói önkénynek.⁶² Ugyanis a törvényhez fűzött magyarázat szerint a bíróság diszkrecionális jogkörébe tartozik annak megítélése, hogy az adott cselekmény alkalmas-e a demokratikus állam vagy a köztársaság megdöntésére,⁶³ vagyis gyakorlatilag az 1. § alkalmazásával bármilyen magatartást társadalomra veszélyesnek ítéltetett meg a bíróság.

A következő jelentős eltérés az elkövetési mód figyelmen kívül hagyása a törvény kodifikálása során. Míg ugyanis a Horthy-korszak rendtörvénye csak az erőszakos magatartásokat szankcionálta, 1945 után e jogszabály alapján a békés cselekményeket is üldözhetette az államhatalom.⁶⁴ A 3. § szerint ugyanis aki háborús vagy népellenes cselekményt magasztal, vagy az elkövetőt dicséretben részesíti, vétséget követ el.⁶⁵ Így aki nem értett egyet a kommunista párt törekvéseivel,⁶⁶ vagy aki egy bíróság által elítélt személyt mártírként állít be, vagy egyetért bűncselekményének elkövetésével, e törvény hatálya alá kerülhetett.⁶⁷

5. Összegzés

Összességében megállapítható, hogy a rendtörvény kategóriája a büntetőjogban a XX. században végbement történelmi, politikai változások jogalkotási eredménye, ezért is egy érdekes kutatási terület, ami előremutató a büntetőjogi jogtörténet fejlődése szempontjából.

A II. világháborút követően állandósult szovjet jelenlétnek köszönhető a korszak utolsó ilyen típusú jogszabálya, a *demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény*, amely olyan szinten megszigorította a már létező rendelkezéseket, hogy jó alapot biztosított a későbbi kommunista diktatúra kiépítésére. Így a rendtörvény kategóriája, amely arra volt eredetileg hivatott, hogy a Csemegi-kódex kiegészítéseként egy hatékonyabb fellépést biztosítson a politikai deliktumok ellen, alárendelődött a bolsevik ideológia követelményeinek.

⁶² Horváth A büntetőjog i. m. 208.

⁶³ Szabó – Ábrahám A demokratikus i. m. 13.

⁶⁴ Horváth A büntetőjog i. m. 208.

⁶⁵ Szabó – Ábrahám A demokratikus i. m. 25.

⁶⁶ Horváth A büntetőjog i. m. 208.

⁶⁷ Szabó – Ábrahám A demokratikus i. m. 26.

/Lektorálta: Dr. Mészáros Sándor/

Már az egyetemi tanulmányaim alatt is büntetőjogi érdeklődésű voltam, tudományos diákköri témám kapcsán is büntetőjoggal foglalkoztam, ahogyan most, fogalmazói munkám során is, így a kutatási témám is erről a területről származik. Alapvető érdeklődési területem a büntetőeljárás alapjogok, ahonnan kiindulva jutottam el az E-evidence, vagyis az elektronikus vagy digitális bizonyítékok alkalmazásának témájáig a büntető eljárásjogban.

Témaválasztásom indoka, a bűncselekmények felderítése kapcsán elérhetővé váló elektronikus bizonyítékok egyre erősödő jelenléte a hazai büntetőeljárásokban.

Ahhoz, hogy ezen bizonyítékok felhasználásról és felhasználhatóságáról tudjunk értekezni, szükséges bemutatni és megvizsgálni az ilyen típusú bizonyítékok miben lévőségét, fajtáit, megjelenési, rögzítési, rendelkezésre bocsájtási és felhasználási módjait, mivel ezek a magyar eljárásokban szinte egyáltalán nem ismertek, hiszen olyan új típusú formátumban jelennek meg, amelyeket eddig bűnjelraktárakban és bűnjeljegyzékekben nem találhattunk meg.

A témakörben fontos fogalmak bemutatása körében azok magyarázatát kívánom elvégezni a téma kutatása során.

Az ilyen típusú bizonyítékok bemutatásához és elemzéséhez szükség van informatikai és technológiai kitekintésre is, de nem az informatikai, már-már szakértői szintű technológiai háttér bemutatása a célom.

A bűnözés internacionalizálódása kapcsán ezen új típusú bizonyítékok feltalálási helyei eltérő, egymástól akár több száz vagy több ezer kilométerre is lehetnek, különböző, akár több ország jogrendszere és fennhatósága alá is tartozhatnak. Ezen világszerte megjelenő bizonyítékok beszerzése nehézségbe ütközhet, különösen, ha a nyomozás alatt nem teljes körűen kerülnek feltérképezésre és beszerzésre az elektronikus bizonyítékok, vagy ha bírósági szakba lépés után kerülnek fel akár magyar, akár külföldi eredetű bizonyítékok, így azokat már a bíróságnak, az eljáró bírónak szükséges felkutatni és az ügy részévé tenni. Ezekben az esetekben felmerül a nemzetközi együttműködés, adott esetben nemzetközi jogsegély alkalmazása. Ezen együttműködések elősegítését tűzte ki célul az Európai Unió, a nemzetközi kapcsolatok elmélyítése, az elektronikus bizonyítékok beszerzésével kapcsolatos eljárások egyszerűsítése, illetve a végrehajtási joghatóság felülvizsgálata eszközén keresztül.¹

Az elektronikus bizonyítékoknak a büntető eljárások során való felhasználhatósága, megjelenése és kezelése új feladatokat állít a hatóságok elé, amelyek közül talán a legnehezebb ezen bizonyítékok megbízhatóságát milyen szempontok szerint ellenőrizték, egyáltalán ezek hogyan ellenőrizhetők.

Kutatásom elején járok, így engedjék meg, hogy bemutassam a témát, annak alapjait, kicsit körbejárva mik is ezek az elektronikus bizonyítékok.

Azt le kell szögeznünk, hogy egységes, elfogadott fogalom meghatározás jelenleg nincsen, így ahányan kutatják, annyiféle módon írják le. Kutatásomban abból a meghatározásból indulok ki,

¹ A Tanács következtetései a kibertérben gyakorolt büntető igazságszolgáltatás javításáról (2016. június 9.) <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10007-2016-INIT/hu/pdf> (letöltve: 2017. április 4.)

hogy a digitális vagy elektronikus bizonyíték bármely olyan adat/információ, amely digitális formában tárolt és/vagy ilyen formában továbbított a bíróság felé.²

Ez alapján megállapíthatjuk, hogy a bizonyíték megjelenése alapján nevezhetjük azt elektronikusnak vagy digitálisnak.

Elektronikus bizonyítékok? Digitális bizonyítékok? Melyik a jó kifejezés?

Az elektronikus és a digitális kifejezések összehasonlítása önmagában nem mérvadó, hiszen elektronikus az, amit elektromos áram működtet, de ez a meghatározás egy bizonyítéknál nem értelmezhető. Az elektromos jelekre utal ez a kifejezés, tehát elektronok szállítják a jeleket, innen jöhet maga az elnevezés, hogy elektronikus.³

A digitális fogalma pedig a jel fogalmához irányít bennünket, ahol is meg kell jelölni azt, hogy analóg vagy digitális-e egy jel. Az a jel, amit elektronikusan, elektronok szállítanak.

Ezen fogalmak tisztázásakor beszélnünk kell az informatikai jelről, hiszen ezek a bizonyítékok attól digitálisak, hogy ezen jelekből állnak.

Az informatikai jel a kommunikációs csatorna állapotainak egy sorozata, amelyet üzenetté lehet dekódolni. „Az analóg jelek időben és térben folytonosak, a felső és alsó határ között a jel minden értéket felvehet. Analóg jelek esetében az információt a jel szintje és időtartama határozza meg.”

„A digitális jel ezzel szemben csak meghatározott ún. diszkrét értékeket vehet fel az alsó és felső határ között. Az információt digitális jelek esetében az impulzusok száma, távolsága esetleg időtartam hordozza. Az analóg jeleket digitálissá, a digitálisakat pedig analóggá lehet átalakítani.”⁴

Egy kommunikációs rendszerben, kell egy küldő, aki egy üzenetet kíván továbbítani a kommunikációs csatorna segítségével. A küldő ezt az üzenetet kódolja jelekké, amelyet a vevőnek a csatornán keresztül lehet eljuttatni. Például a telefonon történő hívás esetén a küldő a készüléke segítségével a hangokat elektromos jelekké alakítja, ezeket az elektromos jeleket a csatorna, azaz a telefonhálózat segítségével eljuttatja, továbbítja a vevő készülékébe, ahol a jel visszaalakul hanggá.

Ha menet közben ezt a jelet valaki rögzíti, például abból lehet elektronikus bizonyíték.

„Az analóg jelet legtöbbször folytonos fizikai mennyiség reprezentálja, például a hőmérsékletet, mint jelet, a hőmérőben egy higanyszál hossza mutatja.”⁵

Tehát az analóg jel folyamatosan változik. Itt két érték között végtelen köztes érték található, és ezen értékek között bármely helyet felveheti.

Végh András szerint a digitális jel valamilyen diszkrét jelnek számokkal kódolt megjelenési formája, speciálisan bináris számokkal kódolt. Diszkrét jeleknek azokat a jeleket nevezi, amelyek véges sok, jól megkülönböztethető értéket, formát vehetnek fel. Szerinte a digitális jel tehát, egy vagy több számjegyből álló jel; általában számjegyek sora(i) alkotnak egy jelet, ezek persze rendezettek valamilyen szabály szerint. Azt mondja, ha számjegyek mindössze 0-át és 1-et használunk, akkor kettes számrendszerrel beszélünk, mivel a számok kettes

2 http://www.academia.edu/5105387/A_digit%C3%A1lis_bizony%C3%ADt%C3%A9k_The_Digital_Evidence (letöltve: 2017. április 4.)

3 <http://www.ma.hu/tart/rcikk/e/0/126473/1> (letöltve: 2017. április 4.)

4 <http://people.inf.elte.hu/szarahi/Adathordozok/> Összeállította: Szabó Attila (letöltve: 2017. április 4.)

5 <http://veghandras.webnode.hu/news/a-jel-definicioja-is-jelekkel-tortenik-/> (letöltve: 2017. április 4.)

számrendszerben is ábrázolhatóak, ezért minden digitális jel leírható 0 és 1 számjegyekkel is, azaz bináris jelekkel, illetve ezek soraival.

„A digitalizálás lényege, hogy (1) a jelet véges számú és véges pontosságú (kerekítünk) diszkrét jelekre bontjuk, ha még nem ilyen elemekből áll és (2) mindegyik diszkrét jelformának, adott szabály szerint, számokat (egészeket, ill. véges pontosságú számokat) feleltetünk meg. {A megfelelő kerekítés és a kölcsönös és egyértelmű megfeleltetés fontos, hogy jó közelítéssel visszaállítható legyen az eredeti analóg jel.}”⁶

Tehát a fenti ismeretek alapján kijelenthetjük, hogy mind az elektronikus, mind a digitális bizonyíték megnevezés használható.

A fenti műszaki magyarázat után térjünk át a jog talajára, azon belül is a büntetőeljárásbeli bizonyíték fogalmára.

Az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény (továbbiakban Be.) VII. fejezete foglalkozik a bizonyítással.

Megjelenik a bizonyítás tárgya, eszközei és a bizonyítékok értékelése.

A Be. 76.§ (1) bekezdése szerint a bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása.⁷

Király Tibor szerint „a bizonyítási eszközt a szakirodalomban a bizonyítékok forrásának is nevezik, minthogy ebből ered a bizonyító tény, illetve megállapítja azt is, hogy a bizonyíték (bizonyító tény) az a tény, ami a bizonyítási eszközből következik (az a tény, hogy a tanú látta, ...), és ami a bűncselekményre vagy annak az elkövetőjére, vagy éppen annak hiányára vagy cáfolatára vonatkozik.”⁸

A tárgyi bizonyítási eszközöket a meghatározza a Be. a 115. §-ban:

(1) Tárgyi bizonyítási eszköz minden olyan tárgy (dolog), amely a bizonyítandó tény bizonyítására alkalmas, így különösen az, amely a bűncselekmény elkövetésének vagy a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben az elkövető nyomait hordozza, vagy a bűncselekmény elkövetése útján jött létre, amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy amelyre a bűncselekményt elkövették.

(2) E törvény alkalmazásában tárgyi bizonyítási eszköz az irat, a rajz és minden olyan tárgy, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít. Ahol e törvény iratról rendelkezik, ezen az adatot rögzítő tárgyat is érteni kell.⁹

Rögtön a (2) bekezdésre hívnám fel a figyelmet, mely leírja, hogy a törvény szerint tárgyi bizonyítási eszköz minden olyan tárgy, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít.

Látható, hogy az adatokat rögzít kitétel egy merevlemezre felvételt rögzítő kamera esetében is alkalmazható, így lesz a tárgy maga tárgyi bizonyítási eszköz (a kamera és a merevlemez), és a rajta tárolt adat (a felvétel maga) ezek alapján bizonyítéknak minősül.

6 <http://veghandras.webnode.hu/news/a-jel-definicioja-is-jelekkel-tortenik-/> (letöltve: 2017. április 4.)

7 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

8 Király Tibor - Büntetőeljárás jog (2003) Osiris Kiadó (303)

9 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

Az ilyen új, nem (csak) fizikális síkon megjelenő bizonyítékok, azok felkutatása, lefoglalása és kezelése, majd az eljárás során láthatóvá és felhasználhatóvá tétele a büntetőeljárás folyamán a hatóságoktól fokozott műszaki felkészültséget és ismereteket követel meg.

Az (1) bekezdésben foglalt meghatározás szerint a bizonyíték az elkövető nyomait hordozza. Itt el kell vonatkoztatnunk a fizikálisan megjelenő bizonyítékoktól, és felhívom a figyelmet arra, hogy létezik egy olyan állítás, miszerint a kibertérben nincs ujjlenyomat vagy DNS.

Ez a kijelentés vizsgálatot kíván, hiszen valóban nincs fizikális, daktiloszkópiailag detektálható ujjnyom, de az informatikai azonosíthatóság szempontjából az elektronikus bizonyíték hordozhat magán vagy magában olyan adatokat, adattöredékeket, amelyek az elkövető személyére utal vagy utalhat. Ezek az adattöredékeken – többek közt IP cím, keresési előzmény, GPS koordináta vagy címke, adott esetben felhasználónév, jelszó – elindulva sok esetben az elkövető detektálhatóvá válik.

Tehát megállapíthatjuk, hogy virtuális ujjlenyomat létezik, és az abból kinyerhető adatok az elkövető felderítéséhez vezető utat kövezik ki. Az ujjnyom-hasonlat abban is azonos a valós ujjnyommal, hogy a kevésbé gyakorlott elkövetők nagyobb százalékban hibáznak és hagynak maguk után ilyen nyomokat, akárcsak a fizikálisan megjelenő ujjnyom esetében. Az – úgymond – tapasztaltabb társaik az ilyen fajta lelepleződések és felderítések ellen védekeznek, különböző speciális módszerekkel, többek közt titkosításokkal vagy dinamikus, azaz változó IP címekkel.

Tehát kijelenthetjük, hogy az elektronikus bizonyítékok mégsem különböznek olyannyira a fizikálisan megfogható bizonyítékoktól.

Speciális helyzetben vannak viszont ezek a bizonyítékok abból a szempontból, hogy hitelességük és eredetiségük megállapítása és biztosítása informatikai szakértő igénybevételét teheti szükségessé, tekintettel arra, hogy ezekben az esetekben a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.

Vannak olyan bizonyítékok, amelyek a rendszerekben vagy adatbázisokban tárolt adatok, tehát kereshetőek, úgymond interaktív módon nyerhetőek ki a bizonyítékul szolgáló információk.

Ezek a rendszerek és programok felemlegetése átvezet bennünket az elektronikus bizonyítékok formáinak meghatározásához.

Ezek a bizonyítékok számtalan formából származhatnak, mint képek, dokumentumok, hangfájlok, adatbázisok, programok.

Ezekon felül olyan adatokból nyerhetőek bizonyítékok, mint például az internet vagy GPS kapcsolat kezdetének-végének időpontja, illetve az, hogy az illető statikus vagy dinamikus IP címet használt.

Ezeket a nyomozás során a szakértők a gyanúsítottaktól lefoglalt informatikai eszközökről, mint pendrive, memóriakártya mentik le. Többek között ezek a forrásai az elektronikus bizonyítékoknak.

Két forrást emelnék ki a felsoroltak közül, mégpedig a felhőt és az adat-brókerek által összegyűjtött csomagokat.

Ezek, az összegyűjtött csomagok a rólunk, bármelyikünkéről az interneten fellelhető szinte összes adat.

Értekezésemben a webes magánélet, és ehhez kapcsolódó adatvédelem kérdését részletesen fogom vizsgálni, itt kívánom megjegyezni, hogy ezen csomagokban fellelhető adatokat a felhasználók,

vagyis mi, egytől egyig saját jó szántunkból, és önként töltöttük fel a világhálóra, rendszerint valamely platform felhasználójaként, mint a Google – Gmail, Apple – iCloud, Facebook¹⁰, Twitter és társai.

Ezek az adatok ezekhez a brókerekhez az adatvédelmi elvek teljes betartásával kerültek, és ezek az adatcsomagok megvásárolhatóak, bárki által.¹¹ Általában profil alkotás során fontosak ezek az információk, így olyan cégek vásárolják ezeket, amelyek hirdetésekkel foglalkoznak, de külföldi példa található arra is, hogy a nyomozás során kerülnek beszerzésre ilyen adatcsomagok.

A felhő alapú adattárolás kapcsán jusson csak eszünkbe az FBI vs Apple ügy, amelyben a kaliforniai San Bernardino-ban történt terrortámadás, lövöldözés elkövetője egy iPhone 5C típusú készüléket használt.¹²

Az ügy teljes körű ismeretéhez szükséges tudni, hogy 2014. szeptember óta az összes Apple-készüléken tárolt adat titkosítva van.¹³

Az iPhone készülékek feloldókóddal vannak védve, melyet megadva férhetünk hozzá a telefonon tárolt adatokhoz. Azonban ennek a kódnak a megadásával nem próbálkozhatunk végtelen alkalommal, csak tízszer. A tizedik sikertelenül megadott kód bevitele után a készülék automatikusan törli azokat az adatokat, amelyek a memóriájában vannak, annak érdekében, hogy illetéktelenek ne tudjanak a kód esetleges feltörésével hozzáférni ezekhez az információkhoz. Az Apple állítása szerint a felhasználóknak a készülékein tárolt adataihoz ők sem férnek hozzá, mivel szigorítottak az adatkezelési gyakorlatukon. Az FBI kérte az Apple-t, hogy oldja fel a tíz próbálkozási lehetőséget annak érdekében, hogy ne törölődjenek az adatok, illetve azt is, hogy ne manuálisan kelljen bevinniük a kódokat, hanem egy program segítségével is lehetőségük legyen erre, addig, ameddig meg nem találják a merénylet által használt kódot, hogy hozzáférhessenek az ott tárolt adatokhoz, a cselekmény felderítése érdekében.¹⁴ Hiába rendelkezett az FBI bírói ítélettel arról, hogy az Apple köteles a nyomozás elősegítése érdekében a készülék feloldásához szükséges kód tíz sikertelen próbálkozás utáni automata adattörlesztési funkcióját deaktiválni, az Apple a felhasználók érdekeire hivatkozva nem tett eleget ebben az ítéletben foglaltaknak. Idő közben az FBI egy harmadik féllel törette fel a támadó jelszavát.¹⁵

Ebben a példában kiválóan látszik az, hogy ez a terület a büntetőeljárás folyamán még nagyon gyermekcipőben jár, jogi szabályozása naponta formálódik, mint ahogyan ezen bizonyítékok beszerzése, felhasználása és az ezzel a területtel kapcsolatos egyéb kérdések is.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy megismerkedtünk az elektronikus bizonyítékok fogalmával, a két különböző elnevezés eredetével, mint digitális és elektronikus bizonyíték, mitől analóg és digitális egy jel, mitől bizonyíték a bizonyíték, illetve milyen formái és forrásai vannak, ezen területekről egy-egy érdekességet is bemutattam.

10 <http://www.businessinsider.com/facebook-data-brokers-2016-12> (letöltve: 2017. április 4.)

11 <https://www.webpagefx.com/blog/general/what-are-data-brokers-and-what-is-your-data-worth-infographic/> (letöltve: 2017. április 4.)

12 <http://www.latimes.com/local/lanow/la-me-ln-fbi-drops-fight-to-force-apple-to-unlock-san-bernardino-terrorist-iphone-20160328-story.html> (letöltve: 2017. április 4.)

13 <https://444.hu/2016/02/17/az-apple-nem-adja-ki-az-fbi-nak-a-san-bernardino-i-lovoldozo-iphone-janak-tartalmat> (letöltve: 2017. április 4.)

14 <http://www.bbc.com/news/technology-35594245> (letöltve: 2017. április 4.)

15 <http://iphonekozosseghu/2016/04/06/san-bernardino-gyilkos-iphone-janak-feltorese-utan/> (letöltve: 2017. április 4.)

Doktori értekezésemben természetesen a fentiek kifejtése, a büntető eljárásjogi kérdések, mint ezen típusú bizonyítékok felhasználásának kérdései, titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés szabályozása, a külföldi bizonyítékok beszerzése is részletesen tárgyalásra kerül majd az elektronikus bizonyítékok tárolása, megjelenítése és megbízhatóságunk ellenőrizhetősége mellett, de jelen írásomban egy kis – mondhatni – ízelítőt kívántam adni a témából, és néhány érdekességet kívántam bemutatni.

Fekete Deák Ildikó: A szülő- gyermek kapcsolat és családi szocializáció alakulása rurális térségben kora serdülőkorú (14-15 éves) gyerekek esetében – DE, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

/Lektorálta: Dr. Koncz István/

Bevezető gondolatok

A serdülőkor időszaka (14-18 év) az egyik legnehezebb időszak úgy a család, a szülők, mint a serdülő gyermek számára. Ebben az időszakban alakul az identitás, az „én” éretté válik. A serdülő „valódi önmagát” keresi, minden korábbi vélekedés, szabály kérdésessé válik számára. Ma a fiatalok látványosan hamarabb felnőnek, többet tudnak a világról, mint amennyit a szülők szeretnék, hogy erről tudjanak, és továbbra is minden adódó lehetőséget kihasználják, hogy lázadjanak az autoritás, és az autoritás képviselői ellen (Takács, 2013/310-312). A család az elsődleges szocializáció színtere, ahol az egyén elsajátítja a beilleszkedéshez, az együttéléshez, egyáltalán a társadalmi létéhez szükséges szabályokat, normákat, és értékeket. A családi szocializációval foglalkozó szakirodalmak azt hangsúlyozzák, hogy minden nevelő illetve szocializációs hatás közül a legjelentősebb a család hatása. „Egyrészt azért, mert a család a gyermek legkorábbi, élményeinek a forrása, másrészt mert a család a legtartósabb érzelmi egységet biztosítja az egyén számára” (Gáti, 1982). Az utóbbi évtizedekre jellemző felgyorsult szociokulturális struktúraváltozás következtében a gyerekekkel és az ifjúsággal, a neveléssel és a családi szocializációval kapcsolatos eddig elfogadott tudományos felfogások érvényüket veszítették, és alapvető változásokat hoztak a családok életében, a generációk közötti kapcsolatok rendszerében. Ezen változások számos új helyzetet generálnak, aminek következtében a családi szocializáció átalakulóban van, megjelentek olyan jelenségek, amelyek eltérnek attól, ami eddig a család szerepe volt, a család funkciói változáson mentek át.

A kutatás rövid ismertetése

A Debreceni Egyetem Humántudományok Doktori Iskola Szociológia és Szociálpolitika Doktori Program keretében végzett kutatásom témája: serdülőkorú (14-15 éves) gyerekek családjainak vizsgálata, Székelyföldön, a Csíki medencében. A kutatás egy, a térségben aktuális és ugyanakkor releváns családszociológiai, társadalmi problémára kíván választ adni, arra, hogy egy székelyföldi nagyközségben (Szépvíz községben) élő családokban hogyan alakul, hogyan változik a szülő-gyermek kapcsolat az internetes technológiák térhódításának hatására. A kutatás falusi szülőkkel készített félig strukturált interjúk feldolgozása és elemzése által azt kívánja feltárni, hogy hogyan alakul a szülő gyermek kapcsolat a falun élő családok körében. Rurális térséget választottam kutatási terepként, mert azt tapasztalom, hogy a vidéken élő családokban viszonylag tradicionális családi-nevelési környezetben, a szülő gyermekéhez való viszonyát még nagymértékben jellemzi a tekintélyelvűség, a hatalom és ebből adódóan a kontroll is sokkal inkább a szülőnél van. A kora serdülőkorú (14-15 éves) gyerekek, az internetes-digitális világ elterjedésének köszönhetően, nagyobb szabadságot nyernek, amely „megrendíti” a szülői hatalmat, kikerülnek a családi, szülői kontroll egy jelentős része alól. Ez változásokat indít el az eddigi családi működést illetően és a szülőket vagy alkalmazkodásra, elfogadásra, vagy ellenállásra sarkallja, ami terheli az amúgy is konfliktusos életszakaszban a szülő-gyermek kapcsolatot. A szülőknél különösen nagy gondot jelent ebben az időszakban gyerekeik követése, irányítása, ellenőrzése, szabályozása.

Tradicionalis családoknak tekintem azokat a családokat melyekben Burgess nyomán institucionális házasság van a szülők között. Az ezen típusú házasságban élők ragaszkodnak a házassági szerepek elkülönüléséhez, a nemek szerinti feladatok differenciálódásához, vagyis a feleség szerepe expresszív integratív, a férfi szerepe pedig instrumentális (Cseh-Szombathelyi, 1979/269).

Megfigyeléseim alapján már kora serdülőkorú gyerekeket nevelő székely falusi családokban három fontos terület van, amelyen a szülői kontroll bizonytalanná válik. Ezek a házon kívül töltött időre, a gyerek kapcsolatrendszerére és információszerzési gyakorlatára vonatkoznak. A szülő nem, vagy nehezen tudja követni azt az időt, amit gyermeke nem a családi körben tölt. Ma egy koraserdülő gyereknek (14-15 éves) jelentősen megnőtt, kiterjedt a mozgástere. Annak ellenére, hogy még nem középiskolás, eljár a közeli és távolabbi településekre, illetve a városokba szervezett sport vagy egyéb versenyekre, eseményekre, így kortárs kapcsolatok, baráti társaságok alakulnak ki a gyermekek lakóhelyüktől távolabbi helyszíneken is. A szülőknél egyre nehezebb gyermekeik házon kívül töltött idejét (mit csinálnak, hogyan bonyolítják a barátaikkal való találkozásokat?) kontrollálni. Ez a generáció már teljesen otthonosan mozog az internet világában, okos telefont használ, médiafogyasztása egyéni tevékenységgé válik. Tudjuk, hogy ebben az életkorban a társak befolyása egyre fontosabbá, meghatározóbbá válik, ezzel arányosan csökken a szülői befolyás hatása, így a szülő számára egyre átláthatatlanabb a gyermek kapcsolatrendszere is: kikkel alakít ki és tart fenn kapcsolatot, milyen információkat szerez, milyen csoportokba, közösségekbe kapcsolódik be akár online is, és mennyire veszélyes mindez a biztonságára. Alapfeltevésem szerint az internet megjelenése a családokban, a serdülőkorú gyerekek intenzív, aktív internethasználata, a szülői kontroll és tekintély meggyengüléséhez vezet, amely nagymértékben hozzájárul a tradicionális családmodellek átalakulásához. A gyerekek, az internetes-digitális világban mozogva, nagyobb szabadságfokot nyernek (információszerzés, kapcsolatteremtés), kikerülnek a családi, szülői kontroll egy jelentős része alól, amely megzavar minden eddigi családi működést és a szülőket vagy alkalmazkodásra, elfogadásra, vagy ellenállásra sarkallja, és újabb terepet szolgáltat a családon belüli konfliktusoknak.

A családi szocializációt tekintve a térségben (Székelyföld, Románia) egy átmeneti folyamatnak vagyunk tanúi, a hagyományos családmodellek felbomlása és az új családmodellek megjelenését követhetjük nyomon. A serdülő gyerekek egyenrangú félként érvényesítik akaratukat, érdekeiket, ami nagy változást jelent a szülő-gyerek kapcsolatban, a tradicionális családmodell felbomlását eredményezi. Az internetes technológiák térhódításának hatására megváltozott a családon belüli konfliktusok tartalma, és mindez minden családban kezelendő problémát jelent a szülőknél. A családon belüli jutalmazások és büntetési rendszerek megváltozása által módosultak a gyermeknevelési elvek, mindez a szülőktől más viszonyulási mintázatokat követel.

A kutatás célja egy helyzetkép megrajzolása arról, hogy Szépvíz községben a kora serdülőkorú gyerekeket nevelő székely falusi családokban –ahol a tradicionális családmodell jellemző- a kora serdülőkorú gyerekek internethasználata és új információszerzési gyakorlata milyen hatással van a szülő-gyerek kapcsolat alakulására, a családi szocializációra, és a hagyományos családmodell változására.

Felhasznált szakirodalom:

Gáti F. (1982): Nevelési ártalmak a családban. In: Gyermekvédelem az iskolában. Tankönyvkiadó, Budapest

Takács E. (2013): Két francia ifjúságszociológiai könyvről, *Metszetek* 2013/2-3: 308-315

Cseh-Szombathelyi László (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek*, Gondolat Kiadó, Budapest

Kollár Tímea: Halsperma vizsgálatára alapozott toxikológiai tesztrendszerek kidolgozása (Kollár Tímea*, Kása Eszter, Ferincz Árpád, Urbányi Béla, Csenki-Bakos Zsolt, Horváth Ákos) - SzIE, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Akvakultúra és Környezetbiztonsági Intézet, Halgazdálkodási Tanszék

/ Lektorálta: Dr. Kádár Gyula/

Összefoglalás

Munkánk során hét nehézfém zebradánió sperma motilitási paramétereire kifejtett hatását tanulmányoztuk annak érdekében, hogy kifejlesszünk egy *in vitro* toxikológiai vizsgálati módszert. Az *in vitro* tesztrendszerek napjainkban széleskörűen elterjedtek az ökotoxikológiai vizsgálatokban idő- és költséghatékonyságuk miatt. Emiatt számos tanulmány született, amelyben halspermát használnak toxikológiai vizsgálatokhoz, de a leírt módszerek számos aspektusban különböznek egymástól (a spermát szolgáltató halfaj, a vizsgálat során mért paraméterek stb.). Módszerünk kidolgozása során ismert toxicitású nehézfémeknek (króm, cink, nikkel, kadmium, réz, higany, arzén) tettük ki a halspermát *in vitro*, a tesztelt koncentrációkat előzetes dózistartomány-kereső tesztek alapján határoztuk meg. Vizsgálataink végpontjai a spermiumsejtek progresszív motilitása (PMOT, %), sebessége (VCL, $\mu\text{m/s}$) és a mozgás egyenessége (LIN, %) volt, mely paramétereket Számítógépes Spermavizsgáló Rendszer (CASA) segítségével határoztunk meg. Eredményeink alapján elmondható, hogy a PMOT a legérzékenyebb a vizsgált paraméterek közül: dózis-hatás választ kaptunk minden vizsgált nehézfém esetében. A VCL kevésbé érzékenyek bizonyult: magasabb koncentrációk voltak szükségesek a hatás kiváltásához ezen paraméter esetében. A három vizsgált változó közül a LIN volt a legkevésbé adekvát: csak a higany esetében volt dózis-válasz megfigyelhető ezen a paraméteren. A nehézfémek sperma PMOT értékére gyakorolt toxicitásának sorrendje a következő volt: $\text{Hg}^{2+} > \text{As}^{3+} > \text{Cd}^{2+} > \text{Cu}^{2+} > \text{Zn}^{2+} > \text{Cr}^{3+} > \text{Ni}^{2+}$. Vizsgálataink alapján elmondhatjuk, hogy a zebradánió sperma PMOT értéke kellőképpen érzékeny és gyors bioindikátora a vízi szennyezéseknek. A spermavizsgálat megfelelő módszer a különböző anyagok lehetséges toxikus hatásának feltérképezésére *in vitro*.

Kulcsszavak: halsperma, zebradánió, CASA-rendszer, nehézfémek, *in vitro*, progresszív motilitás, VCL, LIN

1. Bevezetés

A halak egyike a legfontosabb toxikológiai modellszervezeteknek, mivel vízi életmódjukból kifolyólag a leginkább ki vannak téve a környezeti hatásoknak (Kime *et al.* 1999). A vízi toxikológiában az *in vitro* tesztrendszerek széleskörben elterjedtek az *in vivo* tesztrendszerekkel szembeni gyakorlati és etikai előnyeik miatt (Segner 1998). A halsperma, mérhető paraméterei miatt (mozgó sejtek aránya, mozgás sebessége, egyenessége stb.) alkalmas modell lehetne az efféle vizsgálatokhoz, ráadásul gyorsan, frissen kinyerhető, így nem szükséges speciális sejtvonalak és szövettényeszetek költséges fenntartása.

Az eddigi tanulmányok, melyekben halspermát alkalmaztak toxikológiai modellként, nem egységesek, sem a felhasznált spermát szolgáltató halfaj, sem a kezelést követően mért végpontok tekintetében. Általában nagytestű, ezáltal nagy mennyiségű egyedi mintát szolgáltató halfajokat használtak fel ezen kísérletekhez, mint például tokféléket (*Acipenser spp.*: Li *et al.* 2010a; Dietrich *et al.* 2012), afrikai harcsát (*Clarias gariepinus*: Ebrahimi 2007; Kime *et al.* 1996),

szivárványos pisztrángot (*Oncorhynchus mykiss*; Dietrich et al. 2010), valamint pontyot (*Cyprinus carpio*; Li et al. 2010b; Sarosiek et al. 2009). A zebradánió az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) által kidolgozott, nemzetközileg használt toxikológiai vizsgálati protokollokban széleskörűen használt halfaj; ennek ellenére a zebradánió sperma használata toxikológiai vizsgálatokhoz nincs megemlítve egyetlen szabványban sem. Számos előnnyel rendelkezik azonban a nagytestű és nagy egyedi mintát szolgáltató halfajokkal szemben: fenntartási költsége alacsony, könnyen és nagy mennyiségben tartható recirkulációs rendszerben, trópusi halfaj révén egész év során szaporodóképes, ezáltal bármikor nyerhető tőle ivartermék hormonális indukció nélkül is.

A másik fontos különbség az eddigi tanulmányok között a vizsgálatok során mért toxikológiai végpontok: az antioxidáns válasz (Li et al. 2010a, b), valamint az enzim aktivitás (Ebrahimi 2007; Sarosiek et al. 2009; Li et al. 2010b) a leggyakrabban tesztelt változók. A sperma mérhető paraméterei miatt (progresszíven mozgó sejtek aránya, sebessége, a mozgás egyenessége stb.) pedig igen jó toxikológiai modell lehetne. Ezek a változók könnyen, gyorsan és objektíven detektálhatók, továbbá közvetlen információt szolgáltatnak a toxikus hatásról, ami ráadásul szükségtelenné teszi az élő állatok expozícióját, mely egybevág az Európai Unió 3R-stratégiájával (Reduction, Replacement, Refinement, azaz Csökkentés, Helyettesítés, Finomítás).

Következésképpen, munkánk során célul tűztük ki egy gyors, könnyen kivitelezhető és megismételhető *in vitro* toxikológiai tesztrendszer kidolgozását halspermára. Kísérleteink végpontja a spermiumok progresszív motilitása (PMOT, %), sebessége (VCL, $\mu\text{m/s}$), valamint a mozgás egyenessége (LIN, %) volt, melyet Számítógépes Spermavizsgáló Rendszer (Computer-Assisted Sperm Analysis, azaz CASA-rendszer) segítségével határoztunk meg. A módszer kidolgozásához ismert hatású nehézfémeket (króm, cink, nikkel, kadmium, réz, arzén, higany) használtunk fel.

2. Anyag és módszer

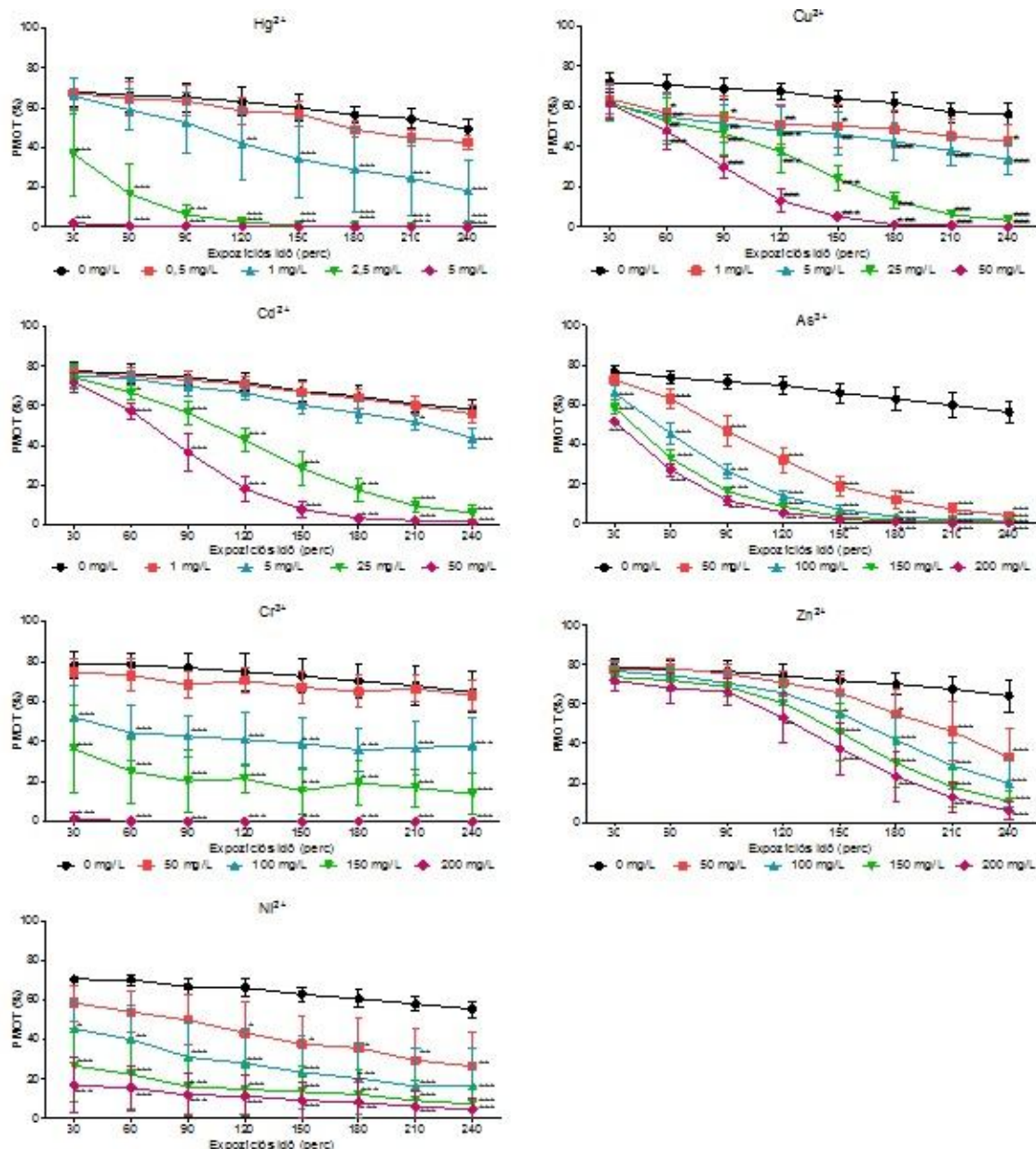
Kísérleteinket a Szent István Egyetem Halgazdálkodási Tanszékének zebradániós laboratóriumában végeztük el. Ivarérett, AB vonalból származó, vad típusú zebradánió hímek spermáját használtuk fel kísérleteink során. A halak állandó vízminőségi paraméterek ($25 \pm 2^\circ\text{C}$, $7,0 \pm 0,2$ pH, 525 ± 50 μS vezetőképesség) és fotoperiódus (14 óra világos:10 óra sötét ciklus) mellett, recirkulációs rendszerben voltak tartva. Etetésük naponta kétszer mesterséges haltáppal (Zebrafeed by Sparos), valamint kiegészítésképp kétnaponta élő eleséggel (*Artemia salina* nauplii) történt.

Az egyedektől fejés útján nyertünk spermát. Fejés előtt a zebradánió hímeket egyesével altattuk 0,06%-os MS-222 oldatban, majd az ivarnyílásukat szárazra töröltük. A hasfalra enyhe nyomást gyakoroltunk egy csipesz segítségével, majd a távozó ivarterméket üveg kapilláris segítségével fogtuk fel. Több egyedről származó, pool-ozott mintával dolgoztunk, melyet pontyféléknél használt immobilizáló oldatban (200 mM KCl, 30 mM Tris, pH 8; Saad and Billard 1987) tároltunk a motilitási képesség megőrzése érdekében. A spermán a következő oldatokat teszteltük: 0,5, 1, 2,5 és 5 mg/L Hg^{2+} ; 1, 5, 25 és 50 mg/L Cu^{2+} és Cd^{2+} ; 50, 100, 150 és 200 mg/L Cr^{3+} , Zn^{2+} és As^{3+} , 600, 800, 1000 és 1200 mg/L Ni^{2+} , valamint kezeletlen kontroll csoport beállítása is történt. Az expozíciós idő 4 óra volt; a motilitási paraméterek (PMOT, VCL és LIN) felvétele 30 percenként, CASA-rendszer segítségével történt.

3. Eredmények

3.1. Progresszív motilitás (PMOT)

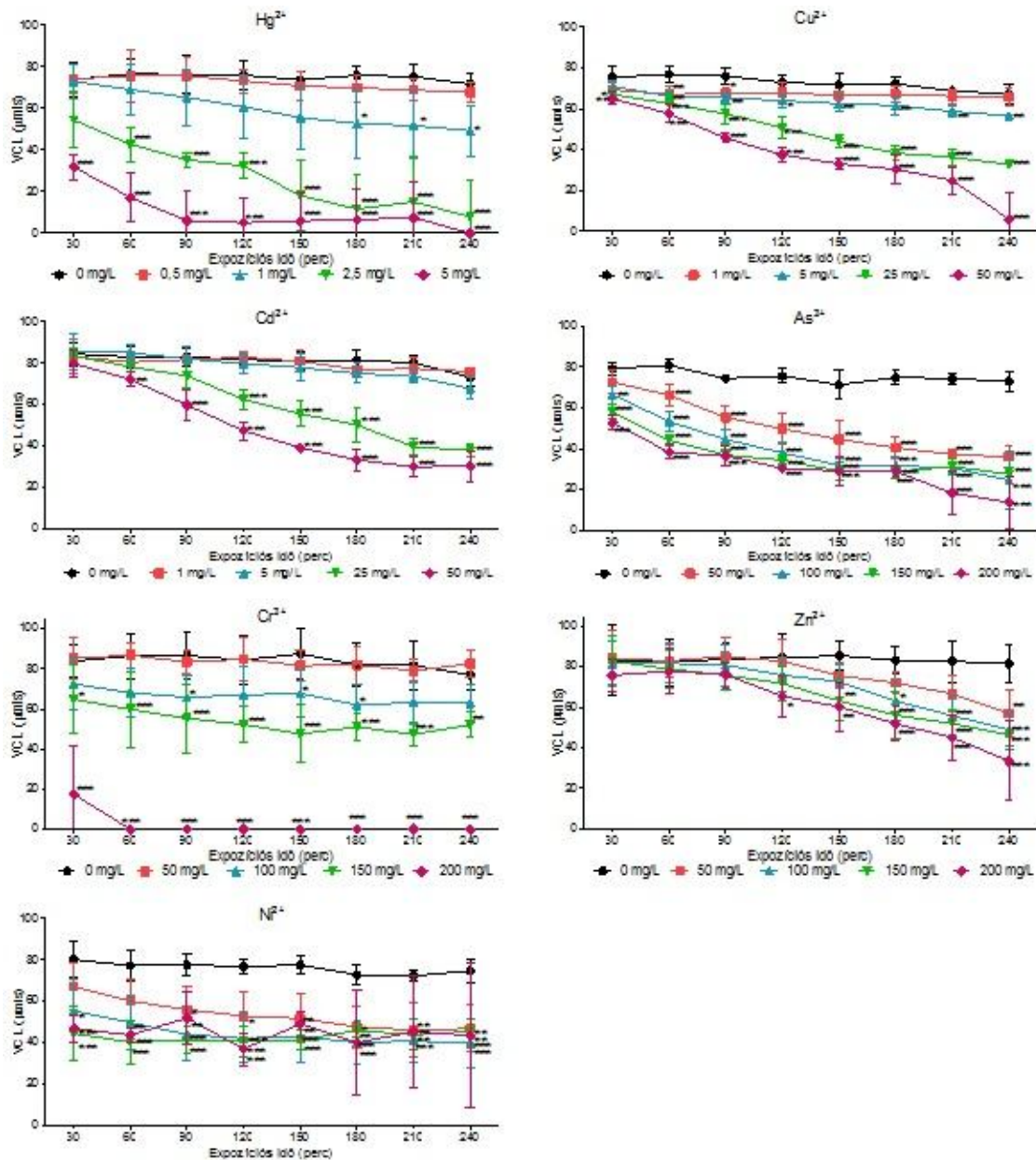
Kísérleteink során a frissen kinyert, kezeletlen spermiumok progresszív motilitása $76 \pm 6\%$ ($n=35$) volt. A nehézfémekkel történő kezelés hatására minden esetben dózis-válasz reakció volt megfigyelhető, azaz minél nagyobb koncentrációjú nehézfém-oldatnak tettük ki a spermát, a hatás annál kifejezettebb volt (1. ábra). Továbbá elmondható, hogy az expozíciós idő is szignifikánsan hatott a PMOT értékekre: minél tovább voltak kitéve a spermiumsejtek a toxikus hatásnak, annál inkább lecsökkent a vizsgált változó értéke.

1. ábra: Átlagos progresszív motilitás (PMOT, %) szórással a zebradánói sperma különböző nehézfémeknek, különböző koncentrációkban történő kitétsége esetén, 30 percenként vizsgálva. A kontroll értékekhez viszonyított szignifikáns különbség *-gal van jelölve: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

3.2 Sebesség (VCL)

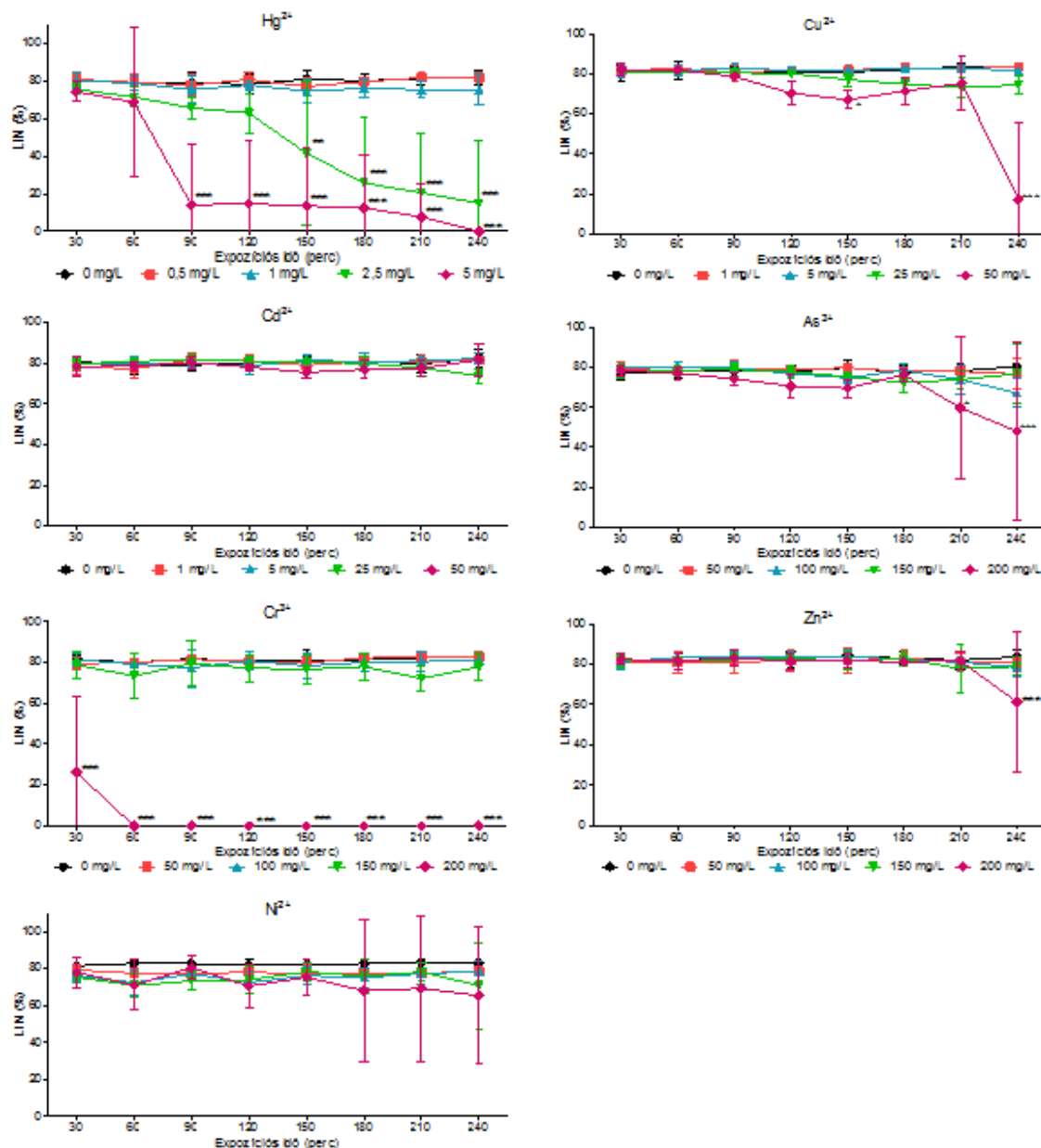
Kísérleteink során a frissen kinyert, kezeltlen spermiumsejtek sebessége $77 \pm 9 \mu\text{m/s}$ VCL ($n=35$) volt. A PMOT-hoz hasonlóan itt is megfigyelhető minden esetben a dózis-válasz, bár a hatás nem annyira kifejezett: kisebb mértékű csökkenés volt megfigyelhető a nehézfémkezelések hatására ezen paraméter esetében (2. ábra).

2. ábra: Átlagos sebesség (VCL, $\mu\text{m/s}$) szórással a zebradánió sperma különböző nehézfémeknek, különböző koncentrációkban történő kitettsége esetén, 30 percenként vizsgálva. A kontroll értékekhez viszonyított szignifikáns különbség * -gal van jelölve: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

3.3 A mozgás egyenessége (LIN)

Kísérleteink során a frissen kinyert, kezeletlen spermiumok mozgásának egyenessége $78 \pm 4\%$ ($n=35$) volt. Ezen paraméter esetében nem kaptunk adekvát választ a nehézfém-kezelések hatására: egyedül a higany esetében volt megfigyelhető dózis-válasz, a többi nehézfém esetében legfeljebb csak a legmagasabb koncentráció okozott csökkenést. A kadmium és a nikkel hatására pedig semmilyen változás nem volt megfigyelhető a LIN értékében (3. ábra).

3.ábra: A spermiumok mozgásának átlagos egyenessége (LIN, %) szórással a zebradánió sperma különböző nehézfémeknek, különböző koncentrációkban történő kitettsége esetén, 30 percenként vizsgálva. A kontroll értékekhez viszonyított szignifikáns különbség *-gal van jelölve: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

4. Diskusszió

A nehézfémek sperma motilitási paramétereire kifejtett vizsgálata során azt találtuk, hogy a három vizsgált változó közül a PMOT volt a legérzékenyebb mind a hét nehézfém esetében: dózis-hatás reakció volt megfigyelhető az expozíciós idő függvényében. A nehézfémek sperma PMOT értékére gyakorolt toxicitásának sorrendje a következő volt: $Hg^{2+} > As^{3+} > Cd^{2+} > Cu^{2+} > Zn^{2+} > Cr^{3+} > Ni^{2+}$.

5. Következtetések

A zebradánió megfelelő donornak bizonyult a spermatoxikológiai vizsgálatok során. A sperma progresszív motilitása gyors és kellőképpen érzékeny bioindikátora a vízi szennyezéseknek. Alkalmazása ökotoxikológiai tesztek során ugyan nem válthatja ki teljes mértékben az *in vivo* tesztet, azonban előtesztelésre, egy anyag lehetséges toxikus hatásának feltérképezésére alkalmas. Használatával kiküszöbölhetőek lennének az élő állatokon végzendő dóziskereső vizsgálatok, mellyel a toxikus anyag felhasználás is csökkenthető lenne. A halsperma toxikológiai célú felhasználása tehát állatvédelmi, valamint környezetvédelmi szempontból is megfontolandó.

Köszönetnyilvánítás

A munka a Kutató Kari Kiválósági Támogatás - Research Centre of Excellence - 11476-3/2016/FEKUT segítségével valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Dietrich, G.J., Dietrich, M., Kowalski, R.K., Dobosz, H.K., Demianowicz, W., Glogowski, J. (2010): Exposure of rainbow trout milt to mercury and cadmium alters sperm motility parameters and reproductive success. *Aquatic Toxicology* 97: 277-284.
- Dietrich, G.J., Ciereszko, A., Kowalski, R.K., Rzemieniecki, A., Bogdan, E., Demianowicz, W., Dietrich, M., Kujawa, R., Glogowski, J. (2012): Motility and fertilizing capacity of frozen/thawed sperm of Siberian sturgeon after a short-time exposure of fresh semen to mercury and cadmium. *Journal of Applied Ichthyology* 28: 973-977.
- Ebrahimi, M. (2007): Effects of *in vivo* and *in vitro* Zinc and Cadmium Treatment on Sperm Steroidogenesis of the African Catfish *Clarias gairepinus*. *Pakistan Journal of Biological Sciences* 10(17): 2862-2867.
- Kime, D.E., Ebrahimi, M., Nysten, K., Roelants, I., Rurangwa, E., Moore, H.D.M., Ollevier, F. (1996): Use of computer assisted sperm analysis (CASA) for monitoring the effects of pollution of sperm quality of fish; application to the effects of heavy metals. *Aquatic Toxicology*, 36: 223-237.
- Li, Z.H., Li, P., Dzyuba, B., Randak, T. (2010a): Influence of environmental related concentrations of heavy metals on motility parameters and antioxidant responses in sturgeon sperm. *Chemico-Biological Interactions* 188: 473-477.
- Li, Z.H., Li, P., Rodina, M., Randak, T. (2010b): Effect of human pharmaceutical Carbamazepine on the quality parameters and oxidative stress in common carp (*Cyprinus carpio* L.) spermatozoa. *Chemosphere* 80: 530-534.

Saad, A., Billard, R. (1987): Spermatozoa production and volume of semen collected after hormonal stimulation in the carp, *Cyprinus carpio*. *Aquaculture*, 65: 67-77.

Sarosiek, B., Pietrusewicz, M., Radziwoniuk, J., Glogowski, J. (2009): The effect of copper, zinc, mercury and cadmium on some enzyme activities in the common carp (*Cyprinus carpio* L.). *Reproductive Biology*, 9(3): 295-301.

/ Lektorálta: Dr. Kiss Tamás és Dr. Kemény László/

1. A betegségbiztosítás rövid történeti áttekintése a XII. századtól napjainkig Magyarországon

Magyarországon a munkásbiztosításnak régi hagyományai vannak. Az önszegélyezés visszanyúlik egészen a 12-13. századig. A bányamunkásság kezdeményezésére a bányatársuladák felállítása már a 15-16. században elkezdődött, bár a segélyezés akkor még csak könyörületből adott alamizsnából állt.¹

Az első bányatársulada 1496-ban Thurzó János bányájában alakult ki. A társladák az önkéntesség jegyében születtek, a kiadások fedezetét nagymértékben a tagok hozzájárulása biztosította, bár a munkáltatók is segítettek befizetésekkel a fenntartásukban. A 18. század közepéig a társlada-alapszabályok csak általánosságban rendelkeztek a munkaképtelen bányászok és családtagjaik támogatásáról. A valóban társadalombiztosítási jellegű intézmények Európa szerte csak a 19. században kezdtek kialakulni. A magyar társadalombiztosítás első, általános jellegű intézményét, az Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkantságpénztárt 1870-ben hozták létre, amely már önállóan működött, igazgatását kizárólag a munkások végezték. Ezt követően betegsegélyző egyletek sora alakult, ahova önkéntesen be lehetett lépni. Az 1884. évi ipartörvény, amely az ipartestületeket segélypénztárak alakítására kötelezte, jelentős lépést jelentett a társadalombiztosításban. A betegsegélyző pénztárak létrehozása jogilag önkéntes elhatározáson alapult, de itt jelent meg először a kötelezőbiztosítás csírája, hiszen ott, ahol a betegsegélyző pénztár létrejött, kötelező volt a tagság a gyári munkások, segédek részére.²

Magyarországon a kötelező betegségbiztosítást az 1891. évi XIV. tc. vezette be az ipari és gyári munkásság számára Európában Németország, és Ausztria után harmadikként. 1907-ben a korábbi törvény hiányosságait figyelembe véve az országgyűlés a balesetbiztosítás mellett a társadalombiztosítás működésének legfontosabb alapelveit is törvényben rögzítette. E törvényre építve jött létre az Országos Munkásbeteg-segélyező és Balesetbiztosító Pénztár (Országos Pénztár) és annak helyi szervei, a munkásbiztosító pénztárak. 1928-ban került sor az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) megszervezésére. Az öregségi és rokkantsági biztosítás bevezetésével öregségi rokkantsági, özvegyi és árvasági járadék-ellátást nyújtottak. A szélesebb dolgozói réteg számára a gyermeknevelési pótlékot 1938-ban vezették be.

A II. világháborút követően a társadalombiztosítást államosították és a szociális biztonságért az állam vállalt garanciát. 1945-50 között a különböző foglalkozási ágak és munkavállaló csoportok biztosítását szolgáló társadalombiztosítási szervezetek fokozatosan beolvadtak az Országos Társadalombiztosítási Intézetbe (OTI). 1950-től a társadalombiztosítás igazgatását a Szakszervezetek Országos Tanácsára (SZOT) bízták. A felügyeletet a Minisztertanács gyakorolta. Az állami társadalombiztosítás központi igazgatási és ügyviteli feladatai az OTI-től átkerültek a frissen megalakult Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központjához (SZTK). 1975-ben kiadott társadalombiztosítási törvény egységes elvek alapján szabályozta a társadalombiztosítás ágazatait és ellátásait, a magyar lakosság számára pedig az állami egészségügyi szolgálaton keresztül alanyi jogon biztosította az egészségügyi ellátást. Ugyanebben az évben jött létre az Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság (OTF). Az intézmény élén álló főigazgató egyben

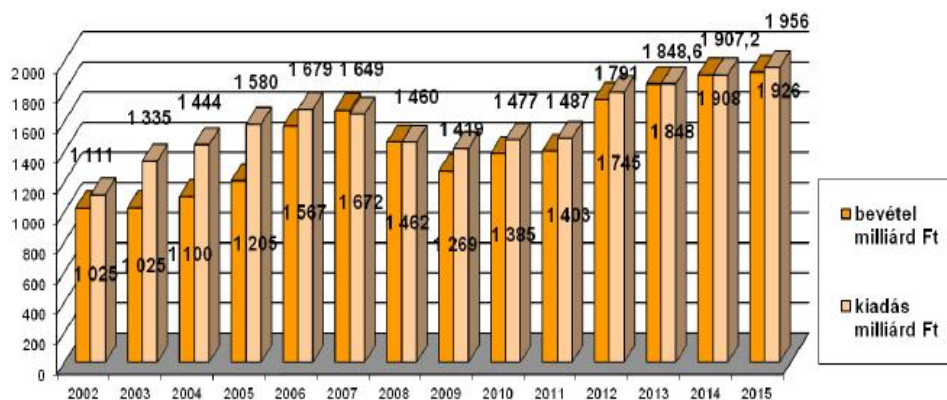
az Országos Társadalombiztosítási Tanács titkára is volt. 1989. január 1-jével az országgyűlés döntése értelmében a társadalombiztosítás elkülönült a központi költségvetéstől. Az Alap önálló, állami garanciát élvező pénzalapként kezdett működni, s a társadalombiztosítási ellátások, valamint a külön jogszabályok alapján járó társadalombiztosítás által finanszírozott egyéb juttatások fedezetére szolgált.

A rendszerváltást követően a társadalombiztosítás több átalakuláson ment keresztül. Az 1991-es „A társadalombiztosítási rendszer megújításának koncepciójáról és a rövid távú feladatairól” elnevezésű törvény a költségvetéstől még 1989-ben elkülönített Társadalombiztosítási Alapot két részre osztotta: Egészségbiztosítási Alapra és Nyugdíjbiztosítási Alapra. Irányításukat az alapok szerint szerveződő önkormányzatokra bízta. 1993-ban alakult meg az Egészségbiztosítási és Nyugdíjbiztosítási Önkormányzat, s ezzel megszűnt az országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság. A korábbi egységes szervezet kettévált, létrejött az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) és az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) és egyidejűleg megtörtént a területi szervek szétválása is. 1998-ig az Alap működése felett a társadalmi kontrollt az Önkormányzatok gyakorolták. Az Önkormányzatok 1998-ban feloszlásra kerültek, az alapok felügyeletét kormányrendelet alapján 1998-tól először a Miniszterelnöki Hivatal, majd 1999-től 2001-ig a Pénzügyminisztérium politikai államtitkárára bízták. 2001-től az egészségügyi miniszter felügyelete alá tartozik az Egészségbiztosítási Alap, melynek kezelését az Országos Egészségbiztosítási Pénztár végzi. A társadalombiztosítás központi hivatali szerve az egészségbiztosítási ágazat tekintetében, az OEP. A magyar társadalombiztosítás 1963 óta a genfi székhelyű Nemzetközi Társadalombiztosítási Szövetség teljes jogú tagja. Az Egészségbiztosítási Alap állami garanciával működik. Fő bevételi forrását a járulékokból származó bevételek jelentik, melyet 1999 óta az APEH – 2011. január 1-je óta NAV (Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) és a Vám- és Pénzügyőrség (VP) összeolvadásával jött létre) - szed be. A járulékok mértékét és megoszlását az egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási alapok között az Országgyűlés törvényben határozza meg.

Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár 2017. január 1-jétől Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) névre változott. A NEAK jelenlegi működésére jellemző, hogy bizonyos feladatainak korlátozása miatt ma sem különül el teljes mértékben az állami költségvetéstől, így nem mondható el róla az, hogy önálló pénzalap kezelője lenne. Tehát nem mondható el az, hogy jelenleg Magyarországon a Bismarck-féle társadalombiztosítási modell tisztán érvényesülne, mégis ez a rendszer a magyar társadalombiztosítás alapja, és alapelveinek meghatározója. A járulék fizetése jelenleg Magyarországon kötelező minden munkavállaló számára, a tanulók, sorkatonák, nyugdíjasok után pedig az állam fizeti az egészségbiztosítási járulékot. ³

2. A kutatási cél meghatározása

1. ábra: Állandósult a NEAK hiánya

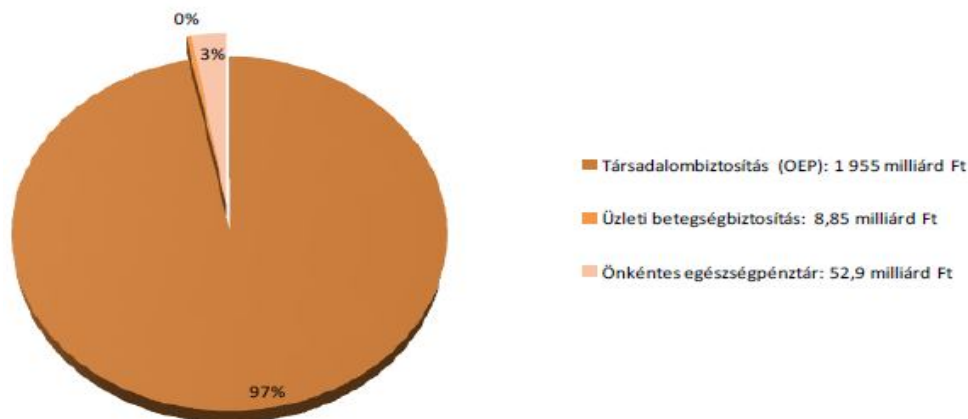

Forrás: OEP Statisztikai évkönyv 2016

Az 1. ábrából látható a problémafelvetés alapja az, hogy a NEAK hiánya állandósult az előző években, mely folyamatosan csökken ugyan, de még mindig hiány mutatkozik.

Kutatásom arra irányult, hogy a mindenkori NEAK szolgáltatásait kiegészítő egészségpénztárak mely módon enyhítik az állami egészségügyi rendszer pénzügyi terheit és működésük hatása kimutatható-e az egészségügyben? A magánfinanszírozást mindig a közfinanszírozáshoz való viszonyában érdemes vizsgálni, a terep azonban, amit a közfinanszírozás meghagy, állandóan változik. Az egészségpénztári piac létét a mindenkori adókedvezmények alapvetően meghatározzák.

2. ábra: Az intézményesített egészségbiztosítási formák bevétele (2016)

Forrás: www.mnb.hu/felugyelet¹

3. Törvényi háttér és a jelenlegi helyzet

Az elmúlt egy évtizedben a magyar egészségpénztári rendszer jogszabályi környezete nem ösztönözte a hosszú távú egészségcélú megtakarításokat. A prevenciós szolgáltatások egy része személyi jövedelemadó mentes, másik része továbbra is személyi jövedelemadó fizetési kötelezettséggel terhelt, amely egyértelműen azt mutatja, hogy az egészségmegőrzés fontossága háttérbe szorul. Ezzel összefüggésben rá szeretnék mutatni az állami egészségügyi rendszer kiegészítő elemeiben rejlő lehetőségekre és hiányosságokra.

Magyarországon a jelenlegi három pillér: társadalombiztosítás, betegségbiztosítás és önkéntes egészségpénztár törvényi meghatározása a következő:

- Társadalombiztosítás: törvényben meghatározott, minden állampolgárra kiterjedő fizetési és ellátási kötelezettséggel rendelkező, a résztvevők szolidaritásán alapuló egészségbiztosítás
- Üzleti betegségbiztosítás: a 2003. évi LX. törvény alapján művelhető, biztosító társaságoknál vagy biztosítási egyesületeknél megvásárolható betegségbiztosítási/egészségbiztosítási termékek
- Önkéntes egészségpénztár: az 1993. évi XCVI. törvény alapján működő önkéntes kölcsönös egészségpénztárak tevékenységét értjük. Az egészségpénztár célja a mindenkori társadalombiztosítási szolgáltatások kiegészítése, helyettesítése, pótlása a pénztártagok és családtagjaik egészségének megőrzése céljából

Fontos kiemelni és összehasonlítani, hogy a társadalombiztosítás az üzleti betegségbiztosítás és önkéntes egészségpénztárak milyen biztosítási technikát alkalmaznak, illetve a szolgáltatáshoz az ismert elvek közül mely formában járulnak hozzá az egészségügyi kiadások társadalmi megosztásához.²

1. táblázat: Egészségbiztosítás: mi mire való?

Az összehasonlítás szempontja	Társadalombiztosítás	Üzleti betegségbiztosítás	Önkéntes egészségpénztár
Az alkalmazott biztosítási technika	felosztó-kirovó	egyéni kockázat-elbírálás; díjfizetésre épülő kockázatközösség	egyéni és munkáltatói befizetésekre alapuló egyéni számlás rendszer
A szolgáltatáshoz való hozzájárulás elve	a természetbeni szolgáltatás elve	a költségtérítés elve	a költségtérítés elve
Az intézmény bevételei	járulékok állami garanciával az esetleges hiány állami pótlása	biztosítási díjak és azok hozama	pénztári tagdíjak és azok hozama
Az intézmény által finanszírozás egészségügyi szolgáltatások köre	alapvetően teljes ellátás	egyénre/csoportra testre szabott szolgáltatások	a pénztár alapszabályában meghatározott szolgáltatások
Az intézménybe fizetendő díj kiszámítási elve	kárfelosztó	kockázatkezelő	megtakarító
A fennálló betegségből adódó kockázat hatása a fizetendő járulékbiztosítási díj nagyságára	nincs hatással	befolyásolja	nincs hatással

Forrás: Lukács M.: Budapesti Corvinus Egyetem előadás (2016), Saját szerkesztés

Üzleti betegségbiztosítók

Magyarországon az üzleti biztosítótársaságok közül 9 foglalkozik egészségbiztosítással. Az ügyfelekkel kötött szerződések:

- általában pénzügyi szolgáltatásokra és nem egészségbiztosításra korlátozódnak,
- az egészségi állapotban bekövetkezett változás (pl.: törés) esetén jelenik meg,
- az üzleti biztosítók betegségbiztosításai Magyarországon a díjbevétel 0,6 %-át teszik ki.

Az üzleti betegségbiztosítási termékek illetve lehetőségek sokszínűek, vannak költségtérítő biztosítások (a betegségből adódó teljes kockázatokra, a betegségből adódó részleges kockázatokra), lehetőség van összegbiztosítást kötni (a betegség napjaira fizető biztosítási szolgáltatás (táppénz és kórházi napi térítés), meghatározott betegségi állapot (pl. rettegett betegségek) esetén fizető szolgáltatás illetve léteznek speciális betegségbiztosítások is, amelyek a külföldi tartózkodás ideje alatt fellépő betegségek költségeit hivatottak fedezni.³

Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárak

Az önkéntes egészségpénztárak működési környezetét az 1993. évi XCVI. törvény tette lehetővé.

Természetesen az önkéntes egészségpénztáraknak is széles a szolgáltatási köre, különböző adómentes és adóköteles szolgáltatások igénybevételére van lehetőség. Az adómentes szolgáltatásokba tartoznak többek között a gyógyszertári cikkek, a gyógyászati segédeszközök, a fogászat, a gluténmentes speciális élelmiszerek és a keresőképtelenség idejére kereset kiegészítést is lehet igényelni.

Az adóköteles szolgáltatások például a sporteszközök, a természetgyógyászati kezelés és a fog-és szájjápolási termékek.⁴

Az egészségpénztári tagságnak dominánsan két formája létezik. A munkáltatói támogatással ösztönzött tagság és az egyéni tagság. A teljes taglétszámon belül az előbbi a meghatározó. Korábban a nagyvállalati alapítású egészségpénztárak dominanciája volt jellemző, de a piac 2004. évtől átrendeződött a banki/biztosítói háttérű pénztárak számának növekedésével.

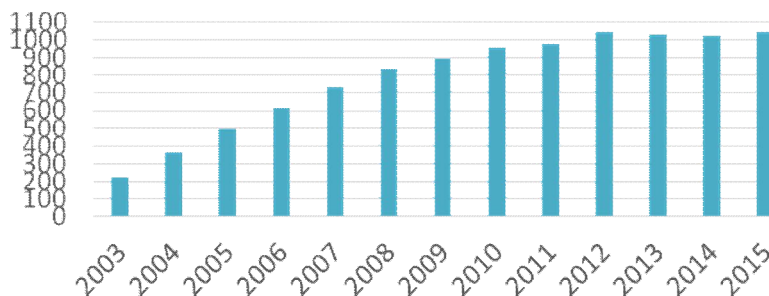
Az igazán nagy Honvéd és Vasutas egészségpénztár mögé felzárkózott a Tempo és Patika Egészségpénztár. A társadalom mind jelentősebb rétegei részéről jelentkezett az igény az egyéni egészségpénztári tagság iránt, melyet a nagyvállalati egészségpénztárak nem elégíthettek ki, ezzel szemben a piaci alapon szerveződő egészségpénztárak alapvetően számítottak az egyéni tagságra. Jelentős növekedést eredményezett az adókedvezmények bevezetése az önkéntes egészségpénztáraknál. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az egészségpénztári számlán megtakarított összegek felhasználásának szabályai szigorodtak. A pénztárakban a tagsági jogviszonyt a munkavállaló (pénztártag) teremti meg azzal, hogy kitölti a belépési nyilatkozatot és azt a pénztár záradékolja. Az így létrejött tagság alapján a tagdíjat a munkáltató munkáltatói hozzájárulás jogcímén átvállalhatja (az egészségpénztárral kötött szerződés alapján). Érvényes tagsági jogviszony alapján a tag jogosult igénybe venni az egészségpénztár szolgáltatásait, kivéve, ha a pénztár arra alapszabályában várakozási időt köt ki. Ez az egészségpénztári gyakorlatban nem jellemző, de a törvény megadja ennek a lehetőségét. A munkáltatói hozzájárulás lehet azonos összegű vagy a bér meghatározott százaléka, ha azonban a cafeteria rendszer működik a munkáltatóknál, az egészségpénztári hozzájárulás más és más lehet.

Megfigyelhető az is, hogy az éves növekedés üteme 2004-től felgyorsult, ami több okra vezethető vissza.

- a pénzügyi alapítású pénztárak megjelenése, illetve eredményes tagtoborzásuk,
- az öngondoskodói gondolat térnyerése, párhuzamosan a romló egészségügyi rendszer helyzetével kapcsolatos megítélésekkel,
- az egészségpénztári hozzájárulások megjelenése a cafeteria rendszerben,
- maguk a pénztárak és pénztári lehetőségek ismertebbé válása.
- az érvényesíthető adókedvezmények egységesülésével.

Az önkéntes pénztárak taglétszámára hatással vannak a különböző kormányzati döntések is, úgy mint az adókedvezmények változása vagy a Széchenyi Pihenő Kártya bevezetése, ami a taglétszám alakulásában jól látható, 2012-es évtől csökkenést, illetve 2015-től újra emelkedést mutat.

3. ábra: Önkéntes egészségpénztári taglétszám alakulása (ezer fő)

Forrás: www.mnb.hu/felugyelet

Adókedvezmények önkéntes egészségpénztárak esetén

A pénztári befizetésekre vonatkozó szabályokat az SZJA és a TB törvény ide vonatkozó részei szabályozzák. Ezek változására az egészségpénztárak igen érzékenyen reagálnak.

Az egészségpénztárak alapításának és népszerűségének kedvezett, hogy 2004 évtől kezdődően jelentősen bővült az igénybe vehető adókedvezmények mértéke valamint az a tény, hogy az egészségügyi szolgáltatások terén jelentkező extra igényeket az állami társadalombiztosítás már nem képes kielégíteni.

A pénztárnak juttatott támogatás, adomány (tagdíj-hozzájáruláson kívül) közérdekű kötelezettségvállalásnak minősül, ennek megfelelően adókedvezményben részesülhet a támogatás vagy adományt adó a pozitív adóalap 20%-ig. A pénztári szolgáltatások SZJA-mentesek kivéve, ha a pénztártag kilépése elhalálozás esetén, az egyéni számláján lévő összeg kifizetését kéri.¹

Jelenleg adókedvezmények köre (2016) az önkéntes egészségpénztáraknál a következőképpen néz ki:

- Az adókedvezmények közel havi 95,8 ezer forint fizethető be önkéntes pénztárba (egyéni befizetés havi 62,5 ezer forint, munkáltatói hozzájárulás havi 33,3 ezer forint).
- Céges befizetés esetén (a cafeteria felső határa évi 450 ezer forint), ami azt jelenti, hogy a havi minimálbér 30%-át meg nem haladó összeg lehet (33,3 ezer forint), valamint évi 200 ezer forintig 34,51%-os (15% SZJA, valamint 14%, EHO 1,19 szorosa), a felett 49,98%-os (15% SZJA valamint 27% EHO 1,19 szorosa) cafeteria adó terheli.
- Egyéni befizetés a befizetések 20%-a SZJA- kedvezményben részesül (éves szinten 750 ezer), havonta 62,5 ezer forint után vehető igénybe a maximális 150 ezer forint kedvezmény.
- Az egészségpénztárra vonatkozó különös SZJA- kedvezmények: a prevenciók szolgáltatások, amelyek a pénztártag által az adóévben prevenciók céllal igénybevett szolgáltatás összegének 10%-ára SZJA- kedvezményt biztosít és a lekötés, amely a pénztártag által az adóévben legalább 24 hónapra lekötött összeg 10%-a SZJA- kedvezményben részesül.

2. Kutatási eredmények

A hipotéziseim alátámasztásához a kutatás során saját szerkesztésű kérdőíves felmérést és mélyinterjú alkalmazását választottam. A kutatás célcsoportja a Zala Megyei Kórház Rendelőintézetébe érkező és onnan távozó betegek és kísérőik voltak. A kiválasztás módszere véletlenszerű kiválasztás, illetve azon emberek, akik hajlandóak voltak a kérdőív kitöltésére és válaszadásra. E megoldást azért választottam, mert az internetes megkeresés az értékeléshez kevés mintát eredményezett. A szóbeli kérdések lehetőséget adtak arra, hogy a megkérdezettekkel személyes kontaktusba kerüljek, amely plusz információkat adott a dolgozat témájával kapcsolatban.

A kérdőívvel több, mint 300 főt kérdeztem meg, azonban a kapott válaszok alapján mindössze 250 fő válasza volt teljes és értékelhető. Csak a kérdőív valamennyi kérdésére választ adók kerültek a vizsgált mintába. Az értékelhető kérdőívekből 70 férfi és 180 nő részéről kaptam teljes körű választ. A korcsoport életkor szerinti beosztását önkényesen határoztam meg, mely csoportok megítélésem szerint jól reprezentálják a fiatal korosztályt, a közép korosztályt és az idősebb korosztályt. A közép korosztályt két részre bontottam, 31-45 és 46-60 éves korosztályra. A kérdőív a nem, életkor, lakhely szerinti csoportosításon túl az egészségügyi szolgáltatásokra, állami és magán orvosi ellátásra, a betegszabadságon töltött időre, a biztosításokra, egészségpénztárakra és a családi jövedelmekre valamint betegséggel kapcsolatos gyógyszerkiadásokra terjed ki. Megkérdeztem azt is a kérdőívben, hogy mennyit tudnak az Egészségpénztári kártyák használatáról és az igénybe vehető prevenciók lehetőségeiről.

A minta alapján képet kaptam arról, hogy a különböző korosztályokban lévő lakosság ismeri-e az egészségügyi szolgáltatás formáit és tudja-e azt, hogy mely betegségekre vehető igénybe kiegészítő biztosítás és mely esetekben használhatja az egészségbiztosításhoz kapcsolódó egészségpénztári szolgáltatásokat. A kapott válaszokat táblázatban foglaltam össze, melyekből kettőt mutatnék be.

2. táblázat: A választ adók életkor és nemek szerinti megbontása (fő):

Megnevezés	18-30 év	31-45 év	46-60 év	60 év felett	Összesen
Férfi	15	22	30	3	70
Nő	21	67	61	31	180
Összesen	36	89	91	34	250

Forrás: saját szerkesztésű kérdőív

Az 2. táblából látható, hogy minden korosztályból sikerült a minta alapján kérdőívet kitöltetni, mely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy mélyebben tudjam értékelni a fiatalabb, a közép és az idősebb korosztály egészségbiztosítással és kiegészítő biztosításokkal kapcsolatos információit.

3. táblázat: Az egészségügyi szolgáltatást igénybe vevők megoszlása egy éven belül (fő)

Megnevezés	18-30 év	31-45 év	46-60 év	60 év felett
Háziorvos	36	89	91	34
Szakellátás	17	35	70	25
Kórház	9	7	25	18
Gyógyszertár	36	89	91	34

Forrás: saját szerkesztésű kérdőív

A 3. táblázatból jól látható, hogy a mintában szereplő lakosság kivétel nélkül egy év alatt megfordult a háziorvosnál és a gyógyszertárban. A szakellátást jóval kevesebben vették igénybe, amely a vizsgált minta 58%-a, míg kórházi ellátásban 23,6%-a részesült. A kérdőívre választ adó lakosság 94 %-a állami ellátást, míg 6 %-a magán orvosi ellátást vett igénybe. A magán orvosi

ellátást elsősorban fogászat, bőrgyógyászat, nőgyógyászat esetében vették igénybe a mintában szereplők, ezen ellátásban hosszú várakozási idő az állami szolgáltatást nyújtóknál.

A kiegészítő biztosítással rendelkezők közül 42 % (23fő) tudta, hogy műtéti térítés, kórházi napi térítés, rokkantság esetén, valamint 100 %-os rokkantság esetén a biztosító térít, ugyanakkor 58 % (32fő) csak a műtéti és rokkantsági térítésre emlékezett. Megítélésem szerint a választ adók nagy részénél lehet az életbiztosításhoz kapcsolódóan kiegészítő egészségbiztosítás, azonban a megkérdezettek nagy része erről nem tud annak ellenére, hogy életbiztosítási konstrukcióval rendelkezik.

„Milyen típusú biztosítással rendelkeznek?” kérdésre, a választ adók általában a balesetbiztosítást emelték ki, 19 %-a mondta, hogy betegségbiztosítás is van a biztosítási szerződésben. Ez azért furcsa, mert a kérdőívre választ adók 22 %-a azt mondta, hogy kiegészítő biztosítása van. Ez arra vezethető vissza, hogy döntően csak a balesetbiztosításra gondoltak.

„Tud-e arról, hogy a különböző betegségtípusokra létezik biztosítási lehetőség?”, a választ adók mindössze 15 %-a adott igen választ, míg a fennmaradó 85 % nem választ adott.

Megkérdeztem a kérdőívben, hogy egy hónapban körülbelül mekkora összeget költenek gyógyszer vásárlására. A válaszokból megfigyelhető volt az, hogy a közép korosztály és az idősebb korosztály (46 év felett) jóval többet költ gyógyszerek vásárlására, mivel az immunrendszer ellenálló képessége csökken, mely különböző típusú betegségek kialakulását segíti elő. A fiatalabb generáció szervezete jobban ellenáll a különböző betegségeknek, ezért kevesebbet kell költeniük a gyógyszerek vásárlására, illetve más jellegű gyógyszervásárlások lehetnek mögötte.

„Hallott-e arról, hogy az Egészségpénztárak prevenciók tevékenységet is végeznek?” kérdésre mindössze 12 % mondta, hogy igen, 88%-a a megkérdezetteknek nemleges választ adott. Az „igen” választ adók szinte valamennyien a ráksűrűs különböző fajtáit említették meg, azonban meg kell jegyeznünk azt, hogy ezek a szolgáltatások csak akkor érhetők el, ha elfogadja az orvos által javasolt személyre szabott egészségtervet.

„Ismerik-e az egészségpénztárak működését és finanszírozási lehetőségeit?” a választ adók 40%-a mondta, hogy igen, ugyanakkor nem ismeri a finanszírozási és befektetési lehetőségeket. Ez dolgotom számára azért fontos, mert elgondolásom szerint az egészségügy finanszírozásában a biztosítás és kiegészítő biztosítás valamint egészségpénztárak lehetőségei együttesen érvényesülnek úgy, hogy elősegíthetik az egészségügy jelentős finanszírozási problémáinak megoldását. Erre vonatkozóan egy példa: az egyének magán orvosi ellátása során kért számlák alapján a különböző egészségpénztáraknál vezetett egyéni számlákra jóváíródik a magán orvosi ellátás keretében fizetett összeg. Ezen összegek valamennyi egészségpénztári tag számára jóváírást követően felhasználhatók különböző egészségügyi szolgáltatások igénybevételére, mely ezáltal csökkenti a családok önköltségi kiadásait.

χ^2 -próba számítását használtam a hipotéziseim igazolásához. Azt vizsgáltam, hogy az egészségpénztári tagok ismerik-e az egészségpénztárak adta lehetőségeket. A válaszadók közül csupán 80 fő nyilatkozott úgy, hogy rendelkezik egészségpénztári tagsággal, sajnos a kapott válaszaik alapján arra tudtam következtetni, hogy alig ismerik az egészségpénztárak adta lehetőségeket, így a kapcsolat nem mutatott szorosságot ($p=0,688$).

A mélyinterjúk során megkérdezett biztosítási és egészségpénztári vezetők a feltett kérdéseimre őszinte választ adtak abból a szempontból, hogy miért nehézkes az egészség területén az üzleti biztosítások kötése és megkérdeztem azt is, hogy miért nem aktívabbak az üzleti biztosítók az egészségbiztosítás területén. Az egészségpénztárak vezetőit megkérdeztem, hogy mi a

véleményük a társadalombiztosítási kapcsolatról, hogy látják a piaci pozíciókat, valamint, hogy látják a vásárlói igények kialakulását. Ugyanakkor megkérdeztem azt is, hogy milyen újabb együttműködési lehetőségeket látnak a társadalombiztosítás és az üzleti biztosítás között.

Mélyinterjúk alapján kapott válaszok szerint a megkérdezettek egyértelműen megfogalmazták, hogy a jelen információik szerint 9 biztosító társaságnál létezik egészségügyi szolgáltatás nyújtására valamilyen típusú biztosítás.

A NEAK-kal az együttműködés akkor lenne megoldható, ha a törvényi háttér egyértelműen meghatározná az egészségügyi szolgáltatások pontos körét, az ehhez járó anyagi forrásokat és azokat a tételeket, amelyeket a biztosítók a kockázatok mértéke alapján be tudnának árazni. A NEAK csak akkor tudja a feladatokat olyan szinten leosztani, illetve megosztani a biztosítók és a NEAK között, ha ehhez azokat a feladatokat melyek átkerülnek az üzleti biztosítások körébe ugyan csak törvényi háttér határozza meg. A biztosítótársaságok bíznak abban, hogy a piacnyitás során olyan megállapodást tudnak kötni a NEAK-kal, mely biztosítja számukra a versenyszférában az egészségügyi szolgáltatásokhoz történő kiegészítést, illetve úgy gondolják, vannak olyan egészségügyi szolgáltatások, amelyek teljes egészében üzleti alapra helyezhetők.

A biztosítótársaságok vezetői úgy látják, hogy elsősorban a magasabb jövedelmi kategóriával rendelkező emberek jelenthetik számukra ezen a területen a célpiacot, azonban ehhez a biztosítótársaságoknak a kockázatok alapján üzletpolitikájukat ismételten át kell gondolni az egészségügy sajátosságainak megfelelően.

Az interjú során arra a problémára, hogy a biztosításhoz ki fogja ellátni az orvosi vizsgálatot megint egy olyan kérdés, mely törvényi felhatalmazás alapján dönthető csak el. Abban az esetben, ha ezt a NEAK végzi, akkor együttműködési megállapodást kell kötni a biztosító társaságokkal, az orvosi vizsgálatokkal kapcsolatban, ha biztosítótársaság végzi, akkor pedig a biztosító társaság részére külön egészségügyi orvosi állomány felállítása szükséges, amely ott ütközik nehézségekbe, hogy jelenleg a biztosítások nagy részét függő és független ügynökök kötik, akik egészségügyi végzettséggel nem rendelkeznek.

Az önkéntes egészségpénztárak lehetőséget jelentenek arra, hogy új tevékenységek kerüljenek bevezetésre és finanszírozásra, azonban ehhez nem elég az egészségpénztárak akarata, hanem mindenképpen konszenzus szükséges. Az egészségpénztárak nyitottak az új együttműködésre és arra, hogy reklámtevékenységgel a törvényi keretek között biztosítsák a lakosság részére a különböző egészségügyi szolgáltatások nyújtását, illetve szolgáltatások igénybevételét. E tevékenység bővülése várhatóan ápolási tevékenységgel is bővülni fog, amely egy újabb lehetőség az egészségpénztáraknak. Az önkéntes egészségpénztárak tovább szeretnék bővíteni prevenciók tevékenységeiket, azonban a bővítésnek a valós akadálya a már említett törvények egyértelmű megfogalmazásának hiánya. Az önkéntes egészségpénztárakban számtalan előny rejlik, amelyet ha a tagok tovább propagálnak, akkor a létszám nő, ezáltal olyan források gyűlhetnek össze a magánszemélyek egyéni számláin, amelyek az egészségügyi szolgáltatások különböző területein egyre jobban felhasználhatók, ezzel lehetőséget adva a magánszemélyek költségmegtakarításának és az egészségügyi szolgáltatások más jellegű finanszírozásának.

3. Eredmények, következtetések

Úgy ítélem meg, hogy az elkövetkezendő időben a társadalombiztosítás, mint alappillér alapvetően adó- és járulékfizetésből finanszírozott kell, hogy legyen. Érvényesülni kell a szolidaritás elvének és meg kell teremteni a társadalombiztosítás pénzügyi egyensúlyát.

4. táblázat: Egészségfinanszírozási elgondolás a jövőre nézve

Betegségbiztosítási félpillér	Egészségpénztári félpillér
<ul style="list-style-type: none">- A nagy költséggel járó betegségek gyógyítási költségeinek finanszírozása- Munkahelyi csoportos betegségbiztosítások- OEP táppénz-kassza	<ul style="list-style-type: none">- Co-payment- Prevenció- Önkéntes / kötelező ápolási pénztár
Alappillér: társadalombiztosítás <ul style="list-style-type: none">- Adó és járulékfizetésből finanszírozott- Szolidáris (generációk, egészséges-beteg között)- Minden időtávon pénzügyi egyensúly	

Forrás: Lukács M. előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen (2016), saját szerkesztés

A fenti 4. táblázat alapján a társadalombiztosításhoz, mint alappillérhez két fél pillér tartozna, az egészségpénztári félpillér illetve a betegségbiztosítási félpillér.

Az alappillér szerepe kiszámíthatóság és egyensúly, mely a bevételek és kiadások racionális egyensúlyában mutatkozik meg. Ehhez fontos, hogy megvalósuljanak a következők:

- Járulékfizetési szigor
- Szolgáltatási kör megtisztítása a szociális elemektől
- Kiadások állami, önkormányzati és finanszírozói (NEAK) ellenőrzése

Ezen felül mindenképpen meg kell határozni az igénybe vehető szolgáltatások körét hasonlóképpen, ahogy ezt az önkéntes egészségpénztárak már meghatározták. Az egészségügy finanszírozására vonatkozó magyar és az EU-s irányelvek között ellentmondás mutatkozik, az EU-ban az egészség egy befektetés, míg hazánkban csökken a ráfordítás az egészségügyre.

A második pillér (pénztár és biztosítás) a prevenció és a NEAK stabil kiegészítését szolgálná.

1. Önkéntes egészségpénztár: a NEAK mindenkori szolgáltatásainak kiegészítése (co-payment) a lakosságra nehezedő társadalmi és pénzügyi terhek enyhítésével. Hangsúly a prevención lenne (szűrővizsgálatok, testmozgás, egészséges táplálkozás, megfelelő tájékoztatás) – szorosan együttműködve az állami programokkal (pl. Népegészségügyi Program). A NEAK-ban nem megjelenő szolgáltatások finanszírozása: ápolás; akár az egészségpénztár részeként.

2. Üzleti betegségbiztosítás feladata a fizetőképes és befogadható egészségi kockázattal rendelkezők részére a nagy költséggel járó betegségek gyógyítási költségeinek finanszírozása.

3. Ápolás: hiányzó pillér a NEAK szolgáltatásaiban akár az egészségpénztár részeként (A NEAK mindenkori szolgáltatásainak helyettesítése), akár önálló, negyedik pénztártípusként történő létrehozása is megvalósulhat.

A fenti javaslatok alapján az egészségügy egyensúlya megítélésem szerint helyreállítható, mely nem csak az egészségpénztáraknak és biztosítótársaságoknak, hanem a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő is új gondolkodásmódot, a feladatok konkrét meghatározását és szakszerű elhatárolását jelentheti, mely biztosíthatja az egészségfinanszírozás és a magyar egészségügy fejlődését.

Összefoglalás

A dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy a kiegészítő egészségügyi biztosítások milyen hatással vannak a magyarországi egészségügyi rendszerre és ez könnyítheti-e a rendszer működését. A szakirodalmi feldolgozás során áttekintettem az egészségbiztosítás fogalmáról, a kialakulásának tényezőiről és kiegészítő pénztárakról szóló publikációkat Magyarországon és egy-két európai országban. Bemutattam az egészségbiztosítási piac sajátosságait és próbáltam rámutatni az állami beavatkozás szerepére és okaira. A vizsgálat során kitértem az Európai Unió egyes államaiban lévő kiegészítő egészségügyi biztosítások bemutatására, melyet összehasonlítottam a magyarországi egészségbiztosítási rendszerrel. A magyarországi egészségbiztosítási rendszer irodalmának áttekintésénél igyekeztem bemutatni azt, hogy az alap egészségbiztosítási rendszer kiegészítő pillérek nélkül nem működik. Kutatásom során kérdőíves felmérést végeztem, melynek bemutatására összehasonlító adatelemzést alkalmaztam. A mélyinterjúk során a magyarországi biztosítók és egészségpénztárak, valamint a törvényi megfogalmazás problémáira igyekeztem rámutatni.

Megállapítottam, hogy az egészségpénztári piac létét az adókedvezmények alapvetően meghatározzák és ez alapján az elmúlt időszakban a magyar egészségpénztári rendszer nem ösztönzött a hosszabb idejű egészségcélú megtakarításokra. A prevenciós szolgáltatások nagy részét továbbra is adófizetési kötelezettség terheli, amely egyértelműen azt mutatja, hogy az egészségmegőrzés fontossága megítélésem szerint háttérbe szorul.

Az üzleti biztosítók szerepe kiaknázatlan a kiegészítő biztosítási piacon, a piacra lépést megakadályozza a rendszer bizonytalansága és kiszámíthatatlansága, valamint az, hogy a NEAK az üzleti biztosítók és egészségpénztárak nem használják ki az együttműködésben rejlő lehetőségeket.

Az egészségpénztárak és az üzleti biztosítók szerepének növekedése lehetővé tenné a hálapénz visszaszorítását, az egészséggazdaság kifehérítését. Az egészségpénztárak számla alapú elszámolási és ellenőrzési rendszere ezt segítené.

Magyarországon az emberek jelenleg nem tudják megfizetni a kiegészítő egészségbiztosításokat, mindenképpen arra kell törekedni, hogy a biztosítótársaságok és pénztárak biztos működési környezete teremtsék meg kormányzati segítséggel. Ezzel az állami szféráról olyan funkciók választhatók le, melyek az alap finanszírozást teszik lehetővé és biztosíthatják annak folyamatos fenntarthatóságát.

Összegzésül elmondható, hogy funkcionálisan a kiegészítő biztosítások a társadalombiztosítás, mint domináns közfinanszírozás melletti helye nem vitatott. Szűk értelemben az üzleti biztosítók által ajánlott biztosítást értjük alatta, bővebb értelemben azonban az önkéntes egészségpénztárakat és a különböző módon intézményesült magánfinanszírozási lehetőségeket is, mint egészségügyi célú alapítványok, magánvállalkozások. A kiegészítő finanszírozást mindig a közfinanszírozáshoz való viszonyában érdemes vizsgálni, a terep azonban, amit a közfinanszírozás meghagy, állandóan változik. Tehát tulajdonképpen a társadalom értékítélete és természetesen a gazdaság teljesítőképessége az, amely meghatározza a közfinanszírozás és ezzel együtt az egészségügyi kiegészítő biztosítások lehetséges mozgásterét.

Felhasznált Irodalom:

- *Botos J. (1998) A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest*
- Prónai B. (2005): Egészségbiztosításunk kialakulása, szolgáltatásainak fejlődése I. In: Egészségügyi gazdasági szemle, 43; 3: p. 52-57.
- Országos Egészségbiztosítási Pénztár, Statisztikai Évkönyv 2016
- www.mnb.hu/felugyelet
- Kincses Gy. (2015) Egészségügy csendes válaszáton, In: Egészségtudomány 59; 1: p. 8-37.
- Rékassy B. (2006) Magán és kiegészítő egészségbiztosítások lehetőségei Magyarországon. Budapest. ESKI.
- Gaál P. (2011) Az önkéntes egészségbiztosítás szerepe a magyar egészségügy finanszírozásában, In: Egészségügyi gazdasági szemle 49; 4: p. 35-36.
- Hortobágyi L. (2011) Az önkéntes egészségügyi biztosítás lehetséges szerepe, In: Egészségügyi gazdasági szemle 49; 5: p. 32-35.

***Kovács Enikő: A PERSPECTIVE ON FINANCIAL ECONOMICS IN SCHOOL ENVIRONMENT
- ELTE Faculty of Law, Assistant Lecturer - University of Miskolc, Enterprise Theory
and Practice, Faculty of Economics***

/Lektorálták: Dr. Melles Hagos Tewolde és Dr. Koncz István/

Introduction:

The aim of this paper is to present the education of financial economics of children, with the help of the field of social marketing. In the first part, I would like to show the birth of marketing, focusing on the increase in the importance of social marketing in the second part. In the third part, I would like to present the regulations of the education of financial economics, with the help of the National Curriculum (NAT), then continuing with the theoretical and practical difficulties and simplicities appearing during the implementation of the educational process, then in the final part I would like to provide some lighter examples to provide something to think on in the future.

The reason behind my topic of choice is that, dealing with the everyday economics life has its difficulties, therefore in my opinion, we need to provide a helping hand for future generations, not only in the field of information technology, but on the matter of comprehending easy or complex economical processes as well.

An overview on marketing theory:

At the beginning, marketing was considered as a basic activity, performed by different personas of the society, then researchers made different models and theories to these phenomenon. During this phase, marketing consisted of recommendations made by the public sector in order to restrict excessive marketing. After World War II the viewpoint on marketing became more like one of a manager, which means that they looked on the subject as something what can be used to achieve the goals of the companies. Models and theories became necessities so they can be used by managers to optimize their profit. Even in this period, there were suggestions to change it toward a more social point of view but it remained mostly at the evaluation of trade activity. (Andreasen, 2000.)

It was Wiebe who first suggested that these methods could be applied in society as they were in commerce. As a result of this the idea was born; what makes it possible to influence behaviour in the field of commerce, might be applied to non-profit regions as well. Researches proved that the bigger the similarity was compared to the commerce marketing, the more successful it was on the social fields. (Wiebe, 1951-52)

In 1969, Philip Kotler directed the light on another aspect in marketing studies. He thought that actually every organization does marketing in one form or another even if unconsciously. Kotler and Levy thought it is high time we reconsider what phrases like product and consumer includes. They found that the meaning of product should not be restricted only to physical goods but they should be extended to services, people, organisations and ideas.

In marketing, exchange is the central issue, so the question might occur, whether are the same tool applicable in social marketing or not. (Kotler-Levy 1969.)

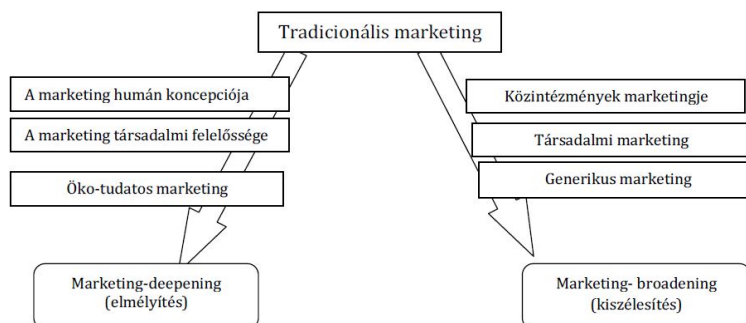
Bauer and Berács defined marketing in a three way form, these meaning were the narrow, wide and the extended forms. Their idea was that in an extended meaning it stands for every exchange of goods with a value. In a wider meaning, marketing is a buyer oriented company philosophy, concept. While in a more narrow way of interpreting, marketing is an activity

regarding companies, which is in favour to satisfy the needs of the consumers, it analyses the market, defines the product or service they wish to sell, makes consumers familiar with them, shapes the prices, arranges notifications and influences the consumers.

These interpretations show us that these elements are not only viable in commerce but in non-profit sphere as well. (Bauer-Berács 1998.)

Social marketing:

The traditional meaning of marketing has received significant changes in the past decades. It became a philosophy of leading, a system of tools.

The way of changes in marketing (Wehrli 1981. 51. p. In: Piskóti, 2012. 7. p.)

In the diagram, its clearly visible that on the one hand, a marketing deepening happened with the exploration of human conception, social responsibility and environmental problems, while on the other hand a marketing broadening happened by these disciplines appearing in other fields in the form of handling public institutions and social activities.

The introduction of the term social marketing connects to the name of Kotler and Zaltman. They placed emphasis primarily on questions dealing with social, solutions and on designing marketing programs based on them. Many authors widened the concept, but even these days, the original is the authoritative one.

Social marketing with Kotler-Lee's words:

We see social marketing as a process, which contains principles and techniques connected to marketing science. While applying them, they create value, they communicate, broadcast changing the target groups' behaviour in a way to enable both the society and the target group to earn profit. ."(Kotler-Lee 2009. In: Piskóti, 2012.)

The initial points of social marketing are the designing, organizing and implementation of the marketing strategies of organisations and institutions. Despite the facts, this discipline has to face many cons. Among them we can mention the distrust toward non-profit approaches, and the question as in what extent does commerce marketing covers the marketing of the non-profit sphere.

There are a few facts, surrounding social marketing, which needs to be clarified; social marketing should not be confused with public service advertisement (TCR), because while the second is a tool of marketing, the first one is more like a problem solving campaign. Social marketing is not based on manipulating consumers, but it can be accompanied by sale of products. Social marketing is not identical with providing subsidy, discounts or free goods.

How business marketing really differs from social marketing?

In the case of business marketing the goal is the sale of a product or service, while social marketing is a process with the goal of introducing and making behaviour changes common and accepted.

Business marketing is guided by market, and financial goals, while social market is guided through private and social benefits.

As business marketing is income oriented, social marketing remains makes its decisions through the level of involvement, regarding the chosen target group.

When we talk about business marketing, its competitor is a company dealing with the same product or service, while the rivals in social marketing are those other social marketing, which favour those activities, the other opposes. Next to the differences, there are similarities between the two fields. In both cases, market research, the existence of exchange and the careful selection of clients is necessary; cooperation, measurability are important factors, and last but not least, results have to be definable in an exact way.

According to the definition of social marketing, it contains theories and practices applicable to non-profit organizations, and at the same time it incites a change of behaviour, that is why I think that in the current socio-economic situation it is important to see, how children learning in school see the present financial-economic situation. (Piskóti, 2012.) Therefore, in the next part of my presentation, I will try to highlight on this aspect.

Financial-economic learning in the National Curriculum (NAT)

Financial education was present in the form of certain subjects, even before the appearance of the 2013 National Curriculum (NAT). In 2007, among the key competencies of the NAT we could find initiative and entrepreneur competence, and the education of economics and finance appeared as a development task. In 2012 a set of proposals has been developed for secondary school teachers, its main elements included the education of the financial learnings as a new subject for two hours a week, during one year, as well as the coordination of financial and economic learnings, the goal to launch different programs of accredited advanced studies, the development of educational and methodological materials, including theoretical and practical parts as well.

After its formation, the Hungarian National Bank (MNB) Pénziránytű Foundation, Magyar Adományozói Forum (MAF) workgroup got the task to develop the proposal of the general curriculum of economic and financial education on the request of the Hungarian Institute for Educational Research and Development. Among their primary tasks we could find the education of the following programs: economic and financial culture I. and II. for classes 7-8 and 9-10 in one occasion a week; "Let's make an enterprise!" ("Vállalkozzunk!") I. and II. for classes 7-8 to 9-10 once a week and Labour market to classes 9-10 once a week.

The general curriculums' principle-to-develop connects to several tasks and its developers set the goal to cover all the NATs' key competencies:

- initiative, entrepreneur competence,
- economic and financial education,
- modern, general knowledge,
- it had to fit to the already existing programs (JAM, POP),
- need to be based on the characteristics of certain ages

- had to be practice oriented
- there were certain time limits (one school year with one class a week = 30 classes / curriculum at max)

In the renewed NAT, the teaching of financial learnings appear as a completely independent and obligatory subject, but it is also available as a facultative element.

Knowledge related to financial learning can be found in obligatory subjects such as History and Social and Civic Studies integrated into the thematic of classes 8 and 12 in

- the topics of Social and economic culture and Employment,
- within the topic of Technics, Lifestyle and practice; job seeking, employment, labour relation and unemployment,
- while in the subject of Geography and Natural science we can discover it in the details of maintainability, environmental awareness.

Within certain aspects, Information technology also takes part in the deliverance of the most important learnings, because students learn to use electronical data services within this subject.

Economic and financial learnings appears among the key competencies of NAT, describing the basic comprehensive goals of the teaching and educating in school. These goals are the initiative and entrepreneur competence. Areas to develop – economical and financial education within the educational purposes. This is important, because students during the teaching-educating work will not only encounter this outstandingly important topic in connection with one or two areas of content, but they can get familiar with a given group of issues regarding several contexts.

NAT specifies the tasks and values of private education, with a purpose taking shape in it concerning the upcoming generation to make them a responsible citizen, to help them find their places in family, in narrow and wide communities, as well as in the world of work, make them able to make responsible decisions, make them qualified in independent orientation, opinion-forming and acting, make them familiar and understanding towards social processes.

Areas of development – within the goals of education we can meet demanding of social needs, which have to meet the following requirements in the private education process:

- they have to be integratable into certain areas of content as well as into developmental requirements and content of subjects,
- they have to became subfields of subjects, or they should be introduced as independent subject in the local school curriculum
- it needs to be thematised for people teaching on junior high school level, in higher form of education, within the boundaries of homeclass

The different development areas of NAT are showing mutual values and to reach their aims, gaining familiarity and transplanted into practice have to appear in the pedagogical process.

The goals of education are:

- moral education,
- national consciousness, nationality oriented education,
- teaching citizenship and democracy,
- development of self-knowledge and social culture,
- teaching family life,
- to guide to physical and mental health,
- maintainability, environmental awareness
- life orientation
- economic and financial education

- acquiring knowledge on media awareness
- to learn how to teach

In my belief, no matter which aim we observe, all of them have an important role regarding the upcoming generation, but given my topic, I would like to emphasise the economic and financial education.

The goal of the economic and financial education includes that the next generation will have to bear such knowledge on the matter of world economy, national economy, financial-economic institutions and processes dealing with enterprises and the life of households, which will remain a useful knowledge in the future. A goal formulates, that students should recognise their own responsibility, what does value creating work, reasonably conscious management of goods, the world of money and consumption means. They should realise exact goals both for short and long terms. They should know the connections between different resources, the correlations of personal and communal interests. For all this, private educational institutions have to provide the possibility to learn the basic rules regarding financial learnings and the education of basic knowledge and consumer protection laws connecting to bank transactions.

Key competences set up by NAT include:

- native language communication
- foreign language communication
- mathematical competence
- natural science and technics competence
- digital competence
- social and civic competence
- initiative and entrepreneur competence
- aesthetic-artistic consciousness and expression
- effective, independent studying.

I would like to emphasise initiative and entrepreneur competence once again. Within, students have to be familiar with their own environment and have to possess the ability to seize the possible opportunities. These require knowledge, creativity, innovation and risk-taking. In order to achieve their goals, students have to make their plans which they can successfully fulfil in the future. These special learnings, skills and form of attitudes have to make up a basis, which they will need in their everyday life, their workplace and society.

Skills, abilities, knowledge and attitudes necessary for this, are granting people the ability to realise and comprehend one's possibilities and challenges on personal, professional or business activity, while also making sure people understand the way of economic functioning and can orient confidently within the world of money. Students need to be familiar of how enterprises operate and with their legislation as well. This involves skills like planning, organising, leading, management, the distribution and deputation of tasks, analysis, communication, good judgement, making use of experiences, risk taking and estimating, working as a team and as an individual and last but not least, ethical behaviour. Within the aspects of positive attitude we have to mention independency, creativeness, innovative personality, being motivated to reach certain goals, determination in private and social life, just as in work.

Skills, abilities, knowledge and attitude necessary for initiative and entrepreneur competence form an indispensable part of the above mentioned key competences. They cannot be handled as something autonomous, they assist and complement each other.

Along with key competencies, the NAT defies the following developmental tasks:

Social, civic and economic learnings:

Classes 5-8.

1. Social conventions

- 1.1. Custom, tradition, moral, law.
- 1.2. The fundamental rights, equal opportunities.
- 1.3. Children's rights, student's rights.
- 1.4. Official affairs (administration).

2. Civics

- 2.1. Forms of governments, political systems.
- 2.2. Democratic principles.
- 2.3. Political institutions of Hungary.
- 2.4. The role of media and publicity.
- 2.5. Civil rights and duties.

3. Financial and economic culture

- 3.1. Family budget (income, outcome, savings, loans).
- 3.2. Money and its forms (coin, banknote, virtual money, money substitutes, credit cards).
- 3.3. Money management (bank accounts and bank account operations).
- 3.4. Financial institutions and their activities (deposit collecting, lending, interest, capital, price, inflation).
- 3.5. Basic knowledge of entrepreneurship (the entrepreneur, responsible behavioural conduct, narrow and wide environment of enterprises).

4. The world of work

- 4.1. Disposition, employment: thing every employee should know
- 4.2. Economic sectors, professions, job types (division of labour, intellectual and physical work)

Classes 8-12.

1. Social studies

- 1.1. Family forms in our current world.
- 1.2. Contemporary group and youth subcultures.
- 1.3. Local society, civil society, voluntariness.
- 1.4. Disadvantageous social situation, social responsibility and solidarity.

2. I am a citizen

- 2.1. Rights and duties in Hungary.
- 2.2. Rights and duties in the European Union.
- 2.3. The political institution system and the election system.
- 2.4. Nation, nationality, majority and minority.

3. Financial and economic culture

- 3.1. The major participants of economy and their relation system.
- 3.2. The management of households, money management techniques, decisions of the consumers, long term thinking/planning.
- 3.3. The world of enterprises.
- 3.4. The economic engagement of the state.

- 3.5. Financial intermediaries in the national economy.
- 3.6. The performance of the national economy, the economic growth and its problems.
- 3.7. The relationships between the national, the EU and global market along with the monetary world and their institutions.
- 4. The entrepreneurial role
 - 4.1. Employees in the economy.
 - 4.2. Bases of the Labour law.
 - 4.3. Labour market expectations inland and in foreign lands.
 - 4.4. Entrance into a profession, job seeking, employing, rights and duties, labour contract.
 - 4.5. The connections of labour relations regarding taxation, insurance and health- and pension insurance.
 - 4.6. Without job.
- 5. Changes in everyday life
 - 5.1. The changes in the concept of knowledge.
 - 5.2. The effect of scientific and technological progress.
 - 5.3. Consumer society and welfare state.

The education of financial learnings in school

To make students familiar with the phenomenon and processes of financial-economic, counts as a meaningful task for both students and teachers. Children attending school have the opportunity to learn skills and abilities and meet with numerous tasks, which can be valuable assets later on in their life. Of course, in every case, we have to take the specificity of certain ages into consideration and we have to “translate” these learnings in order to be able to hand it over, in a playful way if necessary. Educators need a lot of help to make all this happen, in the form of making interactive materials and curriculum for example. Above, we could see that the NAT contains regulations on this topic; however, putting this into practice might prove to be difficult in the case of other subjects. On many occasions, the 45 minutes long class-time does not even make differentiated education possible, so it is likely that the possibility to teach economic studies is not as feasible as it should be. In addition, we have not even mentioned, that children see subject as independent materials, therefore the correlation between the subjects is not visible for them. However, there are regulations on this topic in the NAT. Teachers also need to take time to teach their student to how to teach, but according to my experiences, they find even the fact satisfactory if they can reach the obligatory material to them and in a better case, they not only study but learn it, and they do so with the involvement of receptiveness on the part of the student. Due to the NAT, in the school year of 2016. 1. Sept., a total number of 251 high schools and vocational schools started to teach financial-economic studies from the first textbook, dealing with the topic. A free-to-attend teacher training, organised by the Pénziránytű Foundation welcomed its attendants from August. The Foundation made its book titled “A compass to finance” (Iránytű a pénzügyekhez) available for free up to forty thousand copies, which all have been taken. The book discusses well-known problems occurring in everyday life, presenting the connections of the everyday monetary affairs and the operation of the economy, inspiring students to the usage and methodization of the experience they acquired through empirical ways. The textbook is applicable in the lessons of several content areas. 40% of the

institutions handing down requests were high schools, the remaining 60% were vocational schools. The appearance of this book also created a need for the training of teachers with non-economist qualification; to bridge the problem, they receive a 30 hours long accredited course in connection with their subjects.

I believe, that the need to this training was not created simply because of the introduction of this subject, because building up the entire system will only be viable if we start it with the training of our teachers. Unfortunately, the adult generation – and teachers are no exceptions – often stands before the issues with full of questions, and cannot find the way itself, leading to the problem. In my opinion, trainings should have been done before the appearance of the subject, and we should have offered solutions on the question of integrating the financial learning into other subjects which enable a test inserting into the material. I also find it necessary to provide opportunity for holding forums and brainstorming in the form of letting teachers with economist qualification and non-economist vocational teachers to work out new alternatives collating and cooperating with each other. We cannot ignore the fact that putting more material into the already existing one, involves plus tasks, inventing new ideas which also needs to be carried out and with the lack of motivation, it not only will become negligible for the teachers of older generations, but for young educators as well. At an early stage, teachers should help each other by making one another mutually familiar with their majors, while finding the similarities and connections. For example, in a secondary school of economics, during the teaching of Marketing, teachers might encounter with English terms, which they can learn by that time with the help of their English major colleague and they can feel confident while reading certain specialized texts. This way, Marketing as a subject would not seem to be alien and foreign terms appearing in everyday use would earn their meaning in context. But we do not need such a case-specific example; just think what if a student reads or hears some economic information in the news? Comprehending them might prove to be problematic even for adults, let alone students. These specific lessons and the extra material hidden in the main subjects would be able to solve this problem. What might even be a more common problem, is filling a cheque or dealing with a bill. How easier the life of the new generation would be, if they would have the opportunity to meet with these problems before getting thrown out into the wild by themselves and it is also undeniable that through them, we might have an effect on their surroundings, parents and contemporaries. We can widen their range of thinking, open up for them a new point of view on the world, and enrich their awareness and vocabulary. Through these actions, we already made effort for our future, because the next generation leaving school will have a view on social-economic learnings and it will not only make their life easier but they also might help people in their environment.

In my opinion, we should act more efficiently regarding these issues, because even in the field of work questions might occur regarding legal relations, knowing and searching laws of these relations, practicing their rights and while committing to their duties.

Making it happen in practice

We can often hear in the media, that people do not have sufficient knowledge regarding our financial-economic situation, so they are unable to make responsible decisions, they are not enough prescient in questions affecting their own life. The cause of this lies in that, they do not learn about necessary processes and cause-effect connections. They do learn about basic

concepts within certain subjects but an education without knowledge on economic relations, leads to deficiencies.

World economic issues of the recent past, raises more relevant problems and drew attention on the importance of teaching this topic and being well informed.

It is important to learn the basics in school about managing money responsibly, to get familiar with the concept of family through different tasks as the smallest community of management and with its mechanism. We also cannot ignore the fact that high school studies are based on what we learned in elementary school. In many cases, processing questions on any type of economic is beyond the boundaries of school lessons, so it is recommended to make children familiar with the functioning of the market in practice. I would like to show a few easy examples for that.

When we talk about practice examples, it is inevitable to design them lifelike and make them require the contribution of the students. In elementary school one of our option to observe market mechanisms is the game named "walk in the market" when students visit the local market, observe the prices then make a discussion about what might cause the differences. They can record the price differences by using charts, graphs and diagrams. They can make up conversations based on about what the salesman and the customer might talk.

In high school there is an opportunity to analyse stock exchange processes via websites. Students can monitor the exchange rates of certain equities, and to make it more interesting for the students, they could virtually "buy" stocks and monitor its changes within a given interval, or they can just sell it and buy another. With the help of this game, following the economic news, they can figure out the causes of the exchange rate droppings or increases.

Summary

In the first part of my study, I discussed the history of marketing, and then highlighted the importance of social marketing. Since this field of science have an effect on non-profit organisations and motivates with behaviour change, I felt like I have to aim to discuss this not-mentioned-enough but important topic deeper. Within this, I wanted to emphasise the importance of shaping students' knowledge on financial-economic studies. Above we could see that the NAT contains regulations on this topic but making it reality often finds its obstacles, that is why we have to realise how significant this topic is. In my essay, I showed some examples in practice in order to help turning alternatives into new ideas. In many cases, the most average examples prove to be the best demonstrational tool. I trust that all these, the NAT, the specifically developed textbook and the accredited teacher training will have a positive effect to help the upcoming generations look at the events of the world confidently, making their situation in the everyday life and in the world of work easier.

BIBLIOGRAPHY

- 1) Andreasen, A. R. (2000): Intersector Transfer of Marketing Knowledge. In: Paul N. Bloom and Gregory T. Gundlach (eds.): Handbook of Marketing and Society. Sage.
- 2) Bauer A. és Berács J. (1998.): Marketing. Aula Kiadó, Budapest
- 3) Kotler, P. and Levy, S. J. (1969): Broadening the Concept of Marketing. Journal of Marketing. Journal of Marketing Vol. 33. January, 10-15.
- 4) Dr. Piskóti I. (2012): A társadalmi marketing paradigmái – elméleti-módszertani alapozó kutatás. Miskolc
- 5) Wiebe, G. D. (1951-52): Merchandising commodities and citizenship in television. Public Opinion Quarterly 15, Winter, 679-91.
- 6) http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200110.kor
Date of access: 2017. 01. 14.

INTRODUCTION

Environmental pollution is one of the most threatening problem, which we must solve as soon as possible and it has become evident, that countries are unable to solve pollution beyond their boundaries. There is a close relationship between the condition of economic development and environment that is why we cannot handle economic policy and environmental policy separately. [1] Our environmental and human system of relations changed, and this change forced the development of environmental protection. However this development and the actions we have done for sustainable development sneaking into our life is not self-evident, what is more, the conscious education of the new generations on this topic is rudimentary and deficient. In our study, we will explore this issue and will search for and suggest solutions.

GREEN ECONOMY – THE HISTORICAL REVIEW OF ENVIRONMENTAL POLICY

When hearing the phrase green economy, several conceptual definitions can come up in our mind; also it is used in many fields, that is why we think that in the first place, we have to introduce the definition of green economy.

Green economy is often mentioned when it comes to resolving economic crisis or global environmental protection problems with constantly growing influence, as some kind of economy refresher and workplace creator element. Environmental scientists deal with questions in relation with green economy for example with sustainable development, making economy green, green tax system, sustainable consumption and we could continue to eternity listing things we should solve to save our environment, us, humanity¹.

But what does green economy exactly mean? In this meaning, the definition of economy should not be confused with what economics mean, because in this case, we speak about a sector where the goal is to make the whole economy green or in other words we want certain viewpoints to be taken into consideration, which will ensure sustainability. Green economy and making economy green should not be confused either, because in practice it means that, by making economy green we can reach a green economy. [2]

In order to make economy greening reality, we need to develop strategical plans and making them happening will only be possible if we can motivate society and the personas of economy to change their attitude. Since interests can differ, these plans can be completed in the long run, therefore it produces social and economic profit.

During the development of the environmental policy at the beginning of the 90's, the prevention of environmental pollution and the protection of national resources were in focus. Thanks to the Maastricht Treaty in 1992, environmental policy became the part of the first pillar within the three pillars structure, which has been characterised by the abundance of the newly made laws. The most important achievement of the Amsterdam Treaty in 1997 within the terms of environmental policy was that the basic principle of sustainable development and the requirements of the integration of environmental protection demands into community policy and activity also appeared in its preamble. During the shaping and development of communal

environmental policy, certain action programs had a great significance by determining the main course line of it. Their common trait is that both of them are based on a previous program so they appear as a continuation, determining the goals and priorities covered by periods of these programs. This solution ensured the continuity between action programs. In my opinion, the most significant from these action programs is the fifth (1992-2000), it introduced a new approach, because it put the basic requirements of sustainable development into focus and it urged a change in the attitude of society. I also think that the seventh (2012-2020) holds a great significance which has the following motto: "Wealth, without sacrificing our planet".

Within the seventh, the conception of "green economy" appears, which admits that ecosystems, economy and the human well-being (and the appropriate types of nature and human made social and human capital) are closely linked.¹ (Illustration 1)

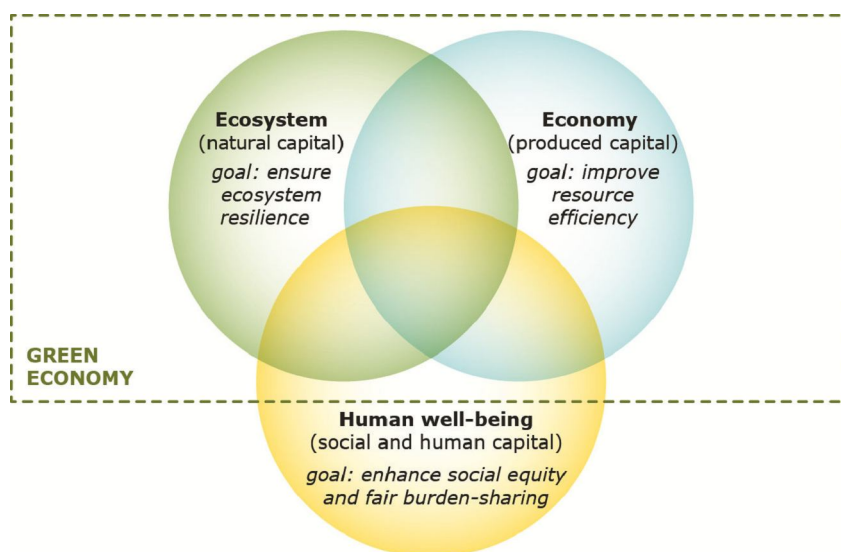

Illustration 1.

The conception of "green economy"

Source: Bándi Gyula: EU környezetpolitika

The three components of the illustration:

1. the *ecosystem* or in other words the natural capital, which goal is to ensure its adaptability (resilience);
2. the *economy* (or produced capital), which goal is to reach the efficient usage of resources;
3. and the human sphere called *human well-being* where we desire to reach the goal of social equity (thinking of equity in connection with generations) and fair burden-sharing

With the development of international and the European Unions' environmental policy, Our country's environmental policy changed as well.

¹ Commission Staff Working Document, Impact Assessment - Accompanying the document Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on a General Union Environment Action Programme to 2020 "Living well, within the limits of our planet", SWD(2012) 398 final, Brussels, 29.11.2012

HUNGARY'S ENVIRONMENTAL POLICY:

The development of Hungary's environmental policy can be divided into three periods:

- **First period** (from the middle of the 70s' to the middle of the 80s') environmental issues grow international while in effect of the increase of our country's environmental problems, environmental policy becomes legitimate. We can see this in the first accepted environmental protection law and in the establishment of the institutional system. In this period a central commanded command economy and the paternalist point of view did not give much space to the fulfilment of environmental policy.
- In the **Second period**; in the reform period of the 80s' in 1987, from the merge of the organisations with nation wide authorities called OKTH and OVH a new institution was created with the name Ministry of Rural Development and with his, environmental protection emerged to the higher levels of government politics.
- We date the **Third period** in which we live even now, 1990 from the formation of the first freely elected Parliament. The fastened privatization, switching to an opened market economy, the heavy industry and other environment polluting sectors getting into a crisis, the increasing sensitivity of the population toward their environment required the shaping of a different environmental policy.

During this period the legislation of the international environmental protection regulations and environmental- and nature protection takes place in order to fit them to the EUs' norms, just as the development and pass of the National Environmental Protection Program, as well as the shaping and development of the body system of environmental protection.

The structure of the protection of different environmental elements and the supervision of certain environmental protection specializations is divided within Hungary. Consequently, in the government policy the principle of integration has to prevail, in which the Environmental Audit Select Committee has a great responsibility in the shaping of the strategies of environmental policy and in the development and coordination of the tools made for reaching and regulating the aims of environmental goals.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Previously, readers could often meet with the phrase 'sustainable development' so we think that we cannot miss to define it. Through its explanation, it will be understandable why it is so important and what kind of role does green economy and economy greening play or should play in it.

The concept of sustainable development appeared in the international dimension in the 80s'. It incorporates a developmental process, - land, city, society – which satisfy the current needs in a way which does not make the next generations unable to do the same later on. The base of the sustainability is whether the throughput is cyclic and follows the order of nature. This greatly depends on the available resources and on whether the different processes can be converted into one cycling process-system. [3]

We think that, since this affects the next generations too not only us should be taking care of sustainable development but we need the upcoming generations to be raise with this in mind. Different educational institutions have an outstanding role, thinking of kindergartens and schools. It would be important to not only approach it in theory but to present it in practice

making it easier to learn, making the task to feel like more personal, giving them some extra when leaving school. It is also a proved fact, that not only adults can have an effect on children but children can also have an effect on their parent and direct surroundings with the patterns learned from their teachers. Doctrines necessary to sustainable development can be obtained without even noticing it by hiding it in every basic subject in specific ways through practical examples.

In Hungary it is not taught yet as an independent subject, but in order to acquire knowledge in the topic there are programs organized via central management. In order to help teachers integrate the topic into education we have to call for the help of subjects with connection points. Subjects like this could be Geography, Biology, maybe Physics and Chemistry. We can mention cars using petrol and carbon dioxide emission as an example but textbooks do not indicate such correlations since this is not their purpose. However, we do need to indicate these coherences because soon the kids sitting in school will become adults and if we illustrate their optional possibilities through practical examples they will want to buy electric car and build a passive house as responsible adults. To achieve this kind of education we have to provide different types of help to educators so they can build the elements into their lessons successfully. [4]

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SCHOOL

It is worth to introduce the thought and understanding of sustainable development to children even in kindergarten. Its deepening can be continued in basic-, secondary- and higher education as well. It might seem to be hard, how to make familiar or explain a complicated concept in the language of children. It is important to state that it cannot be handled as an autonomous subject, it needs to be in correlation with all the other subjects, classrooms, with the school and its community itself. [5] We think that this is the time we reach the fact that teachers not only educate children but also raise them and we cannot separate these two factors or simply choose one from them. It is important to revalue the methods, goals and we must not deflect responsibility. In this aspect, we talk about future and children and adults know their relatives in three generations retroactively and we usually imagine future up to our grandchildren. Taking these into consideration we cannot avoid clearing up the concept of future.

The question might occur, who will teach sustainability? Within this, we should not think only of ecology teachers but to every educator who is receptive to the topic, obtains information on a regular basis, develop him- or herself, attends different trainings and hands these knowledges over to the students. This method will become more efficient if we involve parents into the process as well. Schools dealing with the topic are aware of the concept of sustainability, teachers pass their knowledge over and the community and the institution itself reflect that they live their everyday lives in the spirit of sustainability. It is important to teach and educate children to green life and behaviour. [5]

To make education on sustainability successful beyond knowing the phrase itself we need to understand its meaning, in other words, the mutual connections and of human and nature and their interdependence. This includes the global social, geopolitical, biological, physical and economic knowledges. Environmental questions might connect natural science (biology, geography, history) and human (literature, language, art) subjects. I agree with the idea (Havas, 2001) that curriculums should show a close relationship in the terms of sustainable development. This way of thinking is beneficial because sustainability could work as an ideal tool to help integrated thinking. If we focus on one particular problem, walls are falling down between different fields of sciences since we basically approach the same problem but from

many different points of views. This should appear on every level and type of institution of education. But this has an inevitable condition, the improvement of teacher's competence. We need indispensable elements to be built in the knowledge, methodology and everyday practices of teachers.

CRITERIAS OF THE SCHOOLS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In 2005 a scenario has been made which helps Hungarian schools to be able to function within the quality requirements of sustainable development schools. Several versions were made; here, we will introduce the one which can be actualized in every school:

- The full scale screening from an environmental education aspect takes places concerning legal documents regarding the functioning of the school and administrative procedures and necessary modifications are made.
- The introduction of the environmental education financial grant happens, which can be used by schools for predetermined environmental educational goals, for example to attend environmental educational trainings. This grant could only be used by the school which promises to undertake these environmental education actions defined by certain criteria.
- The need for further training on environmental educational for teachers is ensured.
- The goal of Forest School Program can come true: every student during their primary school studies can attend a forest school program at least once with governmental founding.
- Coherent environmental educational pedagogical systems (for example educational program packages) appear on the educational market along with high quality, easy-access environmental educational teaching aids.
- Schools will receive professional help and other support to popularize their environmental educational activities and to optimize their social relationships in connection with environmental education. (Breiting-Meyer-Morgensen, 2005)

SUMMARY

In the first part of our study we have been talking about the environmental overview of green economy, highlighting the importance of the topic. In it, we defined the meaning of green economy, what components it has and what are those groups of issues, which make even environmental experts think, and what significance sustainable development bears. In the second part, we dealt with green education because we think that it is not enough to emphasize the role of environmental protection in the everyday life but it is important to motivate through the way we raise our children even at an early age which will make the next generation adults, who protect their environment. We trust that the always developing technology will be a great asset to the educating work for teachers and the protection of nature, the greening of our economy will produce more and more green schools and institutions.

BIBLIOGRAPHY

- 1) Katonáné Kovács Judit: Környezeti mutatók, agrár környezeti mutatók
www.date.hu/acta-agraria/2004-13/katonane.pdf
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 2) <http://www.greencapital.hu/dokumentumok/100513/Z%C3%B6ldgazdas%C3%A1g.pdf>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 3) <http://utajovobe.eu/utajovobe-rolunk/eloszo-pedagogusoknak>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 4) <http://mkne.hu/pie/piekonyv4.htm>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 5) <http://www.vaonline.hu/esemenyek/az-iskolaban-is-tehetunk-lepeseket-a-fenntarthato-fejlodesert.html>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 6) <http://www.szervez.uni-miskolc.hu/blaci/blaci/otka/tudas/szd1.pdf>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 8) http://kornyezetinevelés.hulladekboltermek.hu/oktatas/zold_programcsomag/okopack_programcsomag/
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 9) <http://sulihalo.hu/pedagogus/pedagogusok-foruma/6229-legyen-e-a-fenntarthato-fejlodes-onallo-iskolai-tantargy>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.
- 10) Havas P. - Varga A.: A fenntartható fejlődés iskoláinak kialakítása Új Pedagógiai Szemle, 12/2005. 45-64.
- 11) Bándi Gyula: EU környezetpolitika: <https://jak.ppke.hu/uploads/.../EU%20környopol.ppt>
Letöltés dátuma: 2017. április 3.

Maróti Dávid: Berlin és Bécs jogállása a II. világháború utáni években és a berlini blokádnak - Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

/Lektorálta: Dr. Fűrj Zoltán és Kalucz Lajos/

Bevezetés

Bécs és Berlin jogállása egyaránt sajátos volt a II. világháború után. A szövetségesek mindkét fővárost szektorokra osztották, azonban különböző ellenőrző mechanizmusokat építettek ki, és az általuk bevezetett nemzetközi igazgatás is eltért. Bécs esetében a hidegháború ellenére sikeres volt a szövetséges együttműködés, és Berlinnel ellentétben a város területi integritása megmaradt. Közös pont, hogy mindkét főváros leválasztásra került a megszállási zónákról, és igazgatásukra külön-külön parancsnokságot hoztak létre a szövetséges katonai kormányzatnak alárendelve.

Tanulmányomban szeretném bemutatni a két város háború utáni nemzetközi igazgatását és jogállását, melyek megmagyarázzák, milyen körülmények vezettek Berlin végleges felosztásához, és miért nem jutott Bécs hasonló sorsra.

Bécs szektoriális felosztása

Bécs városát 1945. április 13-án vette be a Vörös Hadsereg, amikor is az utolsó német hídfőállást is sikerült legyőzni a Floridsdorfi hídnál. A város szektoriális felosztására már 1944 elején születtek javaslatok az Európai Tanácsadó Bizottságon belül, azonban még 1945 májusában sem hozták meg a végleges döntést. A szovjetek a nyugati szövetségesekkel ellentétben nem rendelkeztek egy előre felkészített katonai kormányzattal vagy szakmai csoporttal a megszállt területek igazgatására, csak egy ideiglenes rendeletet adtak ki az általuk elfoglalt osztrák területeken felállítandó katonai parancsnokságokról.

A bécsi szovjet katonai parancsnokság, bevonva a civil lakosságot a közigazgatási feladatokba, minden kerületben kinevezett egy polgármestert (Bezirksbürgermeister), akik átvették az összes igazgatási hatáskört. Az újonnan létrejövő civil szervezeteknek elsődleges feladatuk volt, hogy megteremtsék a mindennapi élethez szükséges körülményeket és a város biztonságos, rendezett működésének feltételeit, valamint hogy végrehajtsák a helyi parancsnokok utasításait. Az új városi igazgatási rendszer 11 igazgatási csoportból (Verwaltungsgruppe) állt, mindegyik élén egy városi tanáccsal (Stadtrat). A kezdeti időszakban a háborús viszonyok utáni állapotoknak köszönhetően sokszor kellett rögtönzött igazgatási intézkedéseket hozni. Az egyes kerületek és a központi városi igazgatás között 1945 nyarára állt helyre a kapcsolat.¹

Bécs megszállása után a város határainak kialakítására két javaslat volt. Az egyik szerint a határokat az 1938-as Anschluss előtti állapotoknak megfelelően, a másik értelmében Nagy-Bécs Birodalmi Gau (Reichsgau Groß-Wien) határai alapján kell visszaállítani. Bécs határainak kérdése késleltette az Ausztriával kapcsolatos tárgyalásokat, melyek így csak 1945 júliusában kezdődtek meg.

A nyugati hatalmak Nagy-Bécs határain belül kívánták a szektorhatárokat meghúzni, mivel így nagyobb megszállási területet kaptak volna a szovjet zónán belül, és a saját szektoraikban több repteret is kialakíthattak volna egy esetleges szovjet légi blokádnak esetén. A kérdés azonban a

¹ FISCHER, 1985., 3-4.

szovjetek javára dőlt el. Július 9-én Londonban aláírták a Megszállási Zónákról és Bécs igazgatásáról szóló Egyezményt (Abkommen betreffend die Besatzungszonen und die Verwaltung der Stadt Wien) – az 1945. július 4-i Ellenőrzési Egyezményt mintegy kiegészítve –, mely véglegesítette az országos megszállási zónákat és a bécsi szektorokat. A 22 kerület 5 szektorra történő felosztása az alábbiak szerint alakult:²

- amerikai szektor: 7., 8., 9., 17., 18., 19. kerület;
- francia szektor: 6., 14., 15., 16. kerület;
- brit szektor: 5., 12., 13. és az ezektől területileg különálló 3., 11. kerület
- szovjet szektor: 2., 20., 21. – ez utóbbi magában foglalta a mai 22. kerület területét – és az ezektől területileg különálló 4. és 10. kerület.³

Az 1. kerületet kormányzati kerületként a többitől leválasztva szövetségesközi szektornak nyilvánították, igazgatását havonta felváltva látták el a megszálló hatalmak. Ausztriában Bécs mellett Linz tartományi főváros is felosztásra került, azonban itt csak egy amerikai és egy szovjet zóna került kialakításra.⁴

Bécs megszállásának első napjaiban a szovjet katonák és segédrendőrök gyakran toboroztak embereket az utcákon a járókelőkből különböző közfeladatok ellátására, akiket néhány nappal később szabadon engedtek. Ennek okán a városi igazgatás kétnyelvű igazolványokat állított ki az alkalmazottainak, amelyek egyfajta immunitást biztosítva védelmet nyújtottak az effajta fogva tartásoktól. A hivatalok mellett az egyes üzemek, ellenálló csoportok, pártszervek és mindenki más, aki rendelkezett bélyegzővel, mindenfajta igazolvány kiállításába kezdett, mely növelte az igazolványbirtokos biztonságát. Az igazolványok kibocsátását nem sokkal ezután a szovjet városi parancsnokság is alkalmazni kezdte.

Bécs négyhatalmi megszállása után az igazolványokat négy nyelven állították ki, így a személyi igazolványokat is, melyeket mindig maguknál kellett tartaniuk a bécsi polgároknak. 1946. augusztus 16-ig a zónahatárok átlépése a szövetséges utazási engedéllyel (Allierte Reiseerlaubnis) volt lehetséges. A posta a megszálló hatalmak és az osztrák hatóságok cenzúrája alatt működött. A telefonokat lehallgatták, a kéreklárokat regisztrálták és rendszámablával látták el, a kéreklárosoknak pedig mindig maguknál kellett tartaniuk a négy nyelven kiállított kéreklár-igazolványt.

Az Államszerződés 1955. május 15-i aláírása után kezdetét vette a megszállási időszak utolsó fázisa. Június 24-én az addig használt személyi igazolványok érvényüket veszítették. Július 27-én, amikor a szövetséges hatalmak közül utolsóként, a francia ratifikációs okmány is letétbe helyezésre került Moszkvában, és ezzel hatályba lépett az Államszerződés, a Szövetséges Tanács megtartotta utolsó ülését, és ezzel a Szövetséges Bizottság összes szerve, így a bécsi Szövetségesközi Parancsnokság is befejezte működését. Ezt követően valamennyi épület és ingatlan visszakerült osztrák tulajdonba. Szeptember 14-én a szövetségesközi őrzőkat katonái utoljára teljesítettek szolgálatot (ekkor már egy luxuslimuzinnal), mellyel véget ért az egész világon egyedülálló intézmény működése.⁵

² HUFSCHMIED, 2007., 116.

³ A területi felosztást tekintve – Németországhoz hasonlóan – gyakran elkülönítik a megszállási zóna és a megszállási szektor fogalmakat. Előbbi az ország területi, míg utóbbi Bécs városának felosztását jelöli. Bécs napjainkban 23 kerületből áll.

⁴ HUFSCHMIED, 2007., 116-117.

⁵ FISCHER, 1985., 6-12.

A bécsi Szövetségesközi Parancsnokság

Az 1945. július 4-én Londonban aláírt Első Ellenőrzési Megállapodás 11. cikke felállította Bécs igazgatásának ellátására a Szövetségesközi Parancsnokságot (Interalliierte Kommandantur), mely a négy katonai parancsnokból (Kommandant) állt, akiket a négy főparancsnok nevezett ki. A katonai parancsnokok – a Szövetséges Tanácshoz hasonlóan – egymást havonta felváltva elnököltek a Szövetségesközi Parancsnokságban. A Szövetségesközi Parancsnokság felügyelete alatt felállítottak egy szakmai csoportot, melybe mind a négy megszálló hatalom egy-egy tagot delegált. A csoport Bécs közfeladatokat ellátó szerveit tartotta ellenőrzés alatt. A Szövetségesközi Parancsnokság a Szövetséges Tanácsnak alárendelve látta el feladatait, a végrehajtandó utasításokat a Végrehajtó Bizottságtól kapta. Az első informális ülésre 1945. július 28-án, az első hivatalosra szeptember 17-én került sor.

Az Államszerződés 1955. július 27-i hatálybalépésével a Szövetséges Bizottság (Alliierte Kommission für Österreich), beleértve a Szövetségesközi Parancsnokságot is, feloszlott. A Szövetségesközi Parancsnokság struktúrájának, működésének és feladatainak meghatározására nagy hatással voltak a Berlinben lezajló hasonló folyamatok, azonban Bécs esetében a szövetségesek nem követték el ugyanazokat a hibákat, és az 1949 júniusában megtartott külügyminiszteri konferencián már Bécs jelentette Berlin számára a követendő példát. Ekkor már azonban a hidegháború kibontakozásának köszönhetően a Szövetséges Ellenőrző Tanács és a berlini Szövetségesközi Parancsnokság hónapok óta nem működött Németországban.⁶

Négyen a Dzsipben – Die Vier im Jeep

A szövetségesközi katonai őrzőpatrouille (Militärpatrouille), azaz a „Négy a dzsipben” (Die Vier im Jeep) egy egyedülálló bécsi intézmény volt, mely a város szimbólumává vált. Csak itt volt lehetséges, hogy egy amerikai, egy szovjet, egy brit és egy francia katona egy havonta – a Szövetséges Tanács és a bécsi Szövetségesközi Parancsnokság rotációs rendszerének megfelelően – cserélődő parancsnokság alatt teljesítsen szolgálatot és járőrözzön, ezzel biztosítva a városban a rendet. A nemzetközi őrzőpatrouille legfőbb feladata a bécsi rendőrség támogatása és a megszálló hatalmakhoz tartozó személyek elleni fellépés volt. Ez utóbbi esetben a megszállás kezdeti időszakában a bécsi rendőrség számára nem volt engedélyezett a lőfegyver használata. A nemzetközi őrzőpatrouille mellett természetesen az egyes megszálló hatalmak saját katonai rendőrséggel is rendelkeztek a zónáikban.

Minden nap tíz őrzőpatrouille volt készenlétben a nap 24 órájában, melyek közül négy volt szolgálatban a négy megszállási szektorban. Az 1. kerületet egy külön őrzőpatrouille felügyelte, további öt gépjármű készenlétben állt. A sofőr személyét az amerikaiak biztosították, mivel a gépjárművek is amerikai tulajdonban voltak. A köztudattal ellentétben a „Négy a dzsipben” csak 1945 szeptembere és 1946 októbere között használta ezt a legendássá vált járművet, utána leváltották egy más típusúra. 1953 elején a Szovjetunió Minisztertanácsa megszavazta, hogy további gépjárműveket állítsanak a nemzetközi őrzőpatrouille szolgálatába a szovjet szektorban.⁷

⁶ HUFSCHMIED, 2007., 118-119.

⁷ HUFSCHMIED, 2007., 119-120.

Berlin szektorális felosztása

Berlin ostroma 1945. április 16. – május 2. között zajlott. A Tschuikov szovjet tábornok által előterjesztett megadási okmányt május 2-án írta alá Weidling tábornok, Berlin parancsnoka Berlin-Tempelhofban. Az amerikai csapatok április 12-én ugyan már átkeltek az Elbán, és így Berlin közelébe kerültek, meglepő módon nem indítottak támadást a főváros ellen. Eisenhower tábornok személyesen informálta Sztálint egy táviratban, hogy az amerikai csapatok dél felé veszik az irányt.

Az okok részben az ún. Alpesi Erőd mítoszában keresendők. Az amerikai vezetés úgy értesült, hogy a német hadsereg sikeresen felépített egy erődrendszert az Alpokban, ahová a Birodalom minden részéről átvezényelték a csapatokat. Az amerikaiak az erőd bevetelével kívánták bebizonyítani az erőd létezését a nyilvánosságnak, propagandisztikus sikert aratva ezáltal a saját szövetségeseik felett. Az erőd létezéséről szóló hírek végül alaptalannak bizonyultak. A náci propaganda annyit ért, hogy lelassította az amerikai csapatok előrenyomulását.

A Vörös Hadsereg és az amerikai hadsereg parancsnoka 1945. április 25-én találkozott először Torgau közelében. A szovjet zónában található Berlint kezdetben három részre akarták osztani a bevételt követően, mely a britek által 1944-ben kidolgozott terveken alapult. Ekkor az amerikaiak és a britek még nem számoltak azzal, hogy a város blokád alá kerülhet.⁸

Az Európai Tanácsadó Bizottság⁹ (European Advisory Commission - EAC) 1944. szeptember 12-én (Németország megszállási zónáiról és Nagy-Berlin igazgatásáról szóló Jegyzőkönyv - Protokoll über die Besatzungszonen in Deutschland und die Verwaltung von Groß-Berlin) és november 14-én (Ellenőrzési Megállapodás - Abkommen über Kontrolleinrichtungen in Deutschland; Németország megszállási zónáiról és Nagy-Berlin igazgatásáról szóló Jegyzőkönyv kiegészítő Megállapodása - Abkommen über Ergänzungen zum Protokoll vom 12. September 1944 über die Besatzungszonen in Deutschland und die Verwaltung von Groß-Berlin) döntött Berlin három szektorra – amerikai, brit, szovjet – történő felosztásáról és a város igazgatásáról.

A szeptember 12-i Londoni Egyezményben egyedül a szovjet szektorhoz tartozó kerületeket határozták meg, a nyugati szektorokról ekkor még nem döntöttek. A szovjetek az alábbi kerületeket kapták meg¹⁰:

- Pankow
- Weißensee
- Prenzlauer Berg
- Mitte
- Friedrichshain
- Lichtenberg
- Treptow
- Köpenick.

Az 1944. szeptember 11-19. között tartott quebeci találkozón Roosevelt és Churchill megállapodott a nyugati megszállási zónák és a nyugati berlini szektorok egymás közötti

⁸ HUFSCHMIED, 2002., 15-16.

⁹ Az 1943. októberi Moszkvai Konferencián az amerikai, a brit és a szovjet külügyminiszter döntött az Európai Tanácsadó Bizottság felállításáról, melynek feladata Németország és Ausztria megszállási rendszerének kidolgozása volt. Franciaország 1944-ben lett a Bizottság tagja.

¹⁰ MASÁT, 2014., 19.

felosztásáról. Ezt követte a november 14-i Kiegészítő Megállapodás, amelyben az Európai Tanácsadó Bizottság döntött az amerikai és a brit kerületekről az alábbiak szerint¹¹:

- Amerikai Egyesült Államok:

- Zehlendorf
- Steglitz
- Schöneberg
- Kreuzberg
- Tempelhof
- Neukölln

- Egyesült Királyság:

- Reinickendorf
- Wedding
- Tiergarten
- Charlottenburg
- Spandau
- Wilmersdorf.

A francia megszállási zónákról kezdetben nem esett szó a szövetségesek között. A francia kormány sem a Teheráni, sem a Jaltai, sem a Potsdami Konferencián nem képviseltette magát hivatalosan.¹² A francia övezetről az 1945. február 3-11. között tartott Jaltai Konferencián állapodtak meg a szövetségesek. A döntés értelmében Franciaország számára is biztosítottak egy németországi megszállási övezetet és egy berlini szektort. Sztálin azonban ragaszkodott ahhoz, hogy a francia zónát a brit és az amerikai övezetről történő leválasztással biztosítsák, amelybe az érintett államok kormányai beegyeztek.

Az 1944. szeptemberi 12-i megállapodás 1945. május 8-án, Németország feltétel nélküli kapitulációja napján lépett hatályba. Az egyezményhez 1945. július 26-án elfogadtak még egy kiegészítő megállapodást, amely rögzítette a francia megszállási zónát és a berlini francia szektort, melyet a korábbi megállapodásnak megfelelően az amerikai és a brit zónákból, illetve szektorokból alakítottak ki.

A november 14-i Ellenőrzési Megállapodás felállította a Szövetséges Ellenőrző Tanácsot (Alliiertes Kontrollrat, mely nem összekeverendő az Ausztriában felállított Szövetséges Tanáccsal - Alliiertes Rat), és létrehozta Berlinben a Szövetségesközti Parancsnokságot (hivatalos elnevezése Interalliierte Regierungsbehörde – Szövetségesközti Kormányhatóság). A Szövetséges Ellenőrző Tanács és a berlini Szövetségesközti Parancsnokság egyaránt csak egyhangúlag hozhatott döntést. A Megállapodáshoz 1945. május 1-jén csatlakozott Franciaország. A Megállapodás értelmében a legfelsőbb hatalmat a megszálló hatalmak a saját megszállási zónáikban a katonai főparancsnokokon keresztül, illetve a Németország egészét érintő ügyekben szintén az ebben a Megállapodásban létrehozott Szövetséges Ellenőrző Tanács tagjaiként gyakorolták.

¹¹ MASÁT, uo. 20.

¹² HUFSCHMIED, 2002., 17.

Berlin jogállása 1945 után

Berlin jogállását a szövetségesek által kötött londoni egyezmények és a Potsdami Egyezmény szabályozták. Ezek az egyezmények egyrészt a megszálló hatalmak és a megszállt területek lakossága, másrészt a szövetségesek közötti viszonyok jogforrásai voltak.

A megszállási jogok ezektől az egyezményektől függetlenül jöttek létre, amikor Németország elfogadta a feltétel nélküli kapitulációt, és a szövetségesek átvették a legfelsőbb hatalmat az ország felett. Ezek a jogok a nemzetközi jogban ismert *occupatio bellica*¹³ jogból erednek, ami azt jelenti, hogy a megkötött egyezményektől függetlenül is élnek, és nem azokból vezethetők le.

Berlin esetében egy sajátos helyzet állt be. A várost ugyanis a szovjet csapatok szállták meg, így a megszállási jogokat a nyugati szövetségesek 1945 júniusi bevonulásáig a szovjetek gyakorolták egyedül. A szovjet álláspont szerint így a nyugati szövetségesek a nyugati berlini szektorok megszállási jogát a Szovjetuniótól kapták, amely bármikor visszavonható. Ez a felfogás azonban helytelen, ugyanis abban a pillanatban, amikor a szovjetek átengedték a nyugati szövetséges hatalmaknak a megszállási jogokat, és a nyugati szövetségesek átvették Nyugat-Berlin felett a legfelsőbb hatalmat, a szovjetek megszállási joga Berlin teljes területére megszűnt létezni, mely jogállás egyedül a szovjetek által nem volt módosítható vagy megszüntethető. Ha a szovjet nézőpontot vesszük alapul, úgy a szovjetek megszállási joga is visszavonható lett volna a nyugati hatalmak által a szászországi, a tüdingiai és a mecklenburgi területek vonatkozásában. Ez egyben azt is jelenti, hogy egy vagy akár több szövetséges hatalom jogait önállóan vagy akár együttesen sem módosíthatják a megszálló hatalmak, azaz Berlin jogállása kizárólag csak a négy megszálló hatalom közös, egyhangú beleegyezésével módosítható. Ebből következik, hogy az egyes megszálló hatalmak megszállási jogai függetlenek a többi hatalom jogaitól. Egy megszálló hatalom jogainak önkéntes feladása (abban az esetben, ha valamelyik szövetséges lemondott volna az általa megszállt területekről) tehát nem jelenti a megszállási jogok automatikus átszállását a többi hatalomra.

A szövetségesek közötti egyezmények – a Potsdami Egyezmény kivételével – még a megszállás előtt kötöttek, azonban ez nem jelenti azt, hogy a megszállási jogok érvénytelenek lennének. A megszállási jogokat Berlinben és a Németország egészét érintő kérdésekben közösen gyakorolták a szövetségesek. Mivel ezek a jogok elsődleges (originális) és nem származékos avagy másodlagos jogoknak minősülnek, azaz nem vezethetők le az egyezményekből, egyik hatalom megszállási jogai sem sérülhetnek bármely egyezmény esetleges megsértése esetén.

1945. június 5-én a szövetséges hatalmak a Berlieni Nyilatkozatban (Erklärung in Anbetracht der Niederlage Deutschlands und der Übernahme der obersten Regierungsgewalt hinsichtlich Deutschlands durch die Regierungen des Vereinigten Königreichs, der Vereinigten Staaten von Amerika und der Union der Sozialistischen Sowjet-Republiken und durch die Provisorische Regierung der Französischen Republik – röviden Berliner Erklärung) kinyilvánították a legfelsőbb hatalom átvételét Németország felett. Július 1-jén megkezdődött a szövetséges csapatok kivonása Berlinből a saját megszállási zónákba, melyet a 1944. szeptember 12-i Jegyzőkönyv a kiegészített keretében szabályozott. Ezzel egy időben a három nyugati hatalom megszállta a nyugat-berlini szektorokat. 1945. július 11-én a Szövetségesekközi Parancsnokság átvette Berlin városa felett az irányítást.

¹³ Az *occupatio* és az *occupatio bellica* két különböző fogalom. Ez utóbbi jelentése, hogy a háborús megszállás célja csak az ellenség erejének megtörése és nem a terület megszerzése.

1946. augusztus 13-án a Szövetségesközi Parancsnokság kiadta Nagy-Berlin oktrojált Ideiglenes Alkotmányát (Vorläufige Verfassung für Groß-Berlin), melynek kidolgozása során a német politikusok, jogászok nem vehettek részt. Az Ideiglenes Alkotmány egy demokratikus öngazgatást vezetett be, mely a Szövetségesközi Parancsnokság és az egyes szektorok katonai kormányzata alá lett rendelve. Az Ideiglenes Alkotmány egy tartományi alkotmány és az 1853-as porosz Városokról szóló Szabályzat (Städteordnung) elemeit ötvözte.¹⁴

Nagy-Berlin jogállása 1945 júniusától kezdve speciális volt, a város területe a meglévő megszállási zónáktól leválasztásra került, és a szövetségesek által közösen megszállt területnek számított. Az 1944. szeptember 12-i Londoni Egyezmény nemcsak az egyes zónák határait határozta meg pontosan, hanem kimondta Berlin különállását is a szovjet megszállási övezettől. Berlint az ország területéhez hasonlóan négy szektorra osztották. A berlini Szövetségesközi Parancsnokság négy városi parancsnoka közösen gyakorolta a legfelsőbb hatalmat Berlinben, míg a Szövetséges Ellenőrző Tanács (SZET) négy főparancsnoka a Németország egészét érintő kérdésekben volt illetékes. A SZET feladatai közé tartozott, hogy biztosítsa a főparancsnokok által közösen elfogadott döntések egységes végrehajtását az egyes megszállási övezetekben, továbbá hogy döntéseket hozzon a Németország egészét érintő katonai, politikai, gazdasági kérdésekben, valamint hogy felügyelje a német központi igazgatás tevékenységét egy egységes németországi megszállási politika kialakítása érdekében. A berlini Szövetségesközi Parancsnokság, amely a város közös, nemzetközi igazgatásért volt felelős, a Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak alárendelve végezte feladatait.

A legfelsőbb hatalmat, beleértve a törvényhozó és az igazgatási jogkört, a Szövetségesközi Parancsnokság gyakorolta Berlin egész területére vonatkozóan. Minden a berlini Magisztrátus (Magistrat), illetve később a Városi Képviselő Testület (Stadtverordnetenversammlung) által elfogadott törvénytervezet a Szövetségesközi Parancsnokság jóváhagyásával léphetett csak hatályba.

A Szövetséges Ellenőrző Tanács és a Szövetségesközi Parancsnokság tagjai egyenjogúak voltak, akik közösen gyakorolták az igazgatási jogköröket és a legfelsőbb hatalmat a Németország egészét érintő ügyekben, valamint Berlinben. Mindkét szövetséges szerv egyhangú többséggel volt határozatképes.¹⁵

A berlini blokád

Miután a szovjetek 1948. június 16-án elhagyták a Szövetségesközi Parancsnokságot, a berlini krízis elérte addigi legmélyebb pontját. 1948. június 24-én a szovjetek a nyugati országrész és a Berlin közötti szárazföldi és vízi utakat lezárták. Berlin blokád alá került.

A blokád előzménye volt, hogy 1948. június 20-án a nyugati zónákban bevezették az új márkát. A szovjet katonai kormányzat válaszul június 23-án kihirdette a szovjet zónában és jogellenesen mind a négy berlini szektorban a valutareformot. Az új valuta jogszerű bevezetéséhez azonban a három nyugati hatalom beleegyezése is kellett volna a négyhatalmi igazgatás alapján.¹⁶ A nyugati szövetségesek ragaszkodtak ahhoz, hogy egy négyhatalmi egyezmény keretében szabályozzák az új berlini valutát, amelyre azonban sosem került sor.

A szovjet intézkedés hatására június 24-én a nyugati szövetségesek Nyugat-Berlinben is bevezették az új márkát. A szovjetek számára az új valuta nyugat-berlini bevezetése nem ok,

¹⁴ MUSIL - KIRCHNER, 2007., 8.

¹⁵ MAHNCKE, 1973., 34-38.

¹⁶ RENGEL, 1993., 334.

csak ürügy volt, hogy blokád alá vegyék az összes Nyugat-Berlinbe vezető szárazföldi és vízi utat. Nyugat-Berlint nemcsak a nyugati zónáktól, hanem a szovjet övezettől és Kelet-Berlintől is elszigetelték. Az áruforgalom megszűnt, és a kelet-berlini erőművek felfüggesztették a nyugati városrész áramellátását. A nyugati hatalmak számára egyetlen megoldás maradt, a léghíd „kiépítése”.

A szovjetek, miután a június 23-i kísérletük meghiúsult, hogy bevezessék az általuk szorgalmazott valutát annak érdekében, hogy kizárólagos szovjet gazdasági irányítás alá vonják Berlint, kihirdették a blokádot. A szovjet intézkedések a szándék ellenére fordított hatást eredményeztek. A nyugat-berlini és a nyugat-németországi lakosságot nem elválasztotta, hanem összekovácsolta a blokád, és a nyugati megszálló hatalmak immáron védőhatalmakká váltak. A nyugat-németek és a nyugati hatalmak közötti ellentétek a léghíd felállításával enyhültek, ami meggyorsította a nyugati országrész integrációját.

A berlini blokádnak az 1949. május 4-én aláírt Négyhatalmi Egyezmény vetett véget, mely május 12-én megszüntette a kölcsönös – a nyugati hatalmak szintén lezárták a nyugati városrészt Kelet-Berlin illetve a szovjet zóna felé – blokád, és visszaállította az 1948. április 1-jei status quo-t.¹⁷

Összegzés

Az 1945 júliusában aláírt osztrák Ellenőrzési Egyezmény és a Megszállási Zónákról szóló Egyezmény közel egy évvel később született meg, mint Németország esetében. A szövetséges hatalmak már 1944 szeptember 12-én elfogadták a Németország megszállási zónáiról és Nagy-Berlin igazgatásáról szóló Jegyzőkönyvet (Protokoll über die Besatzungszonen in Deutschland und die Verwaltung von Groß-Berlin), november 14-én pedig aláírták az Ellenőrzési Egyezményt (Abkommen über Kontrollenrichtungen in Deutschland), melynek a 7. cikke rendelkezett Berlin nemzetközi igazgatásáról. Ugyanezen a napon fogadták el szintén az előbbi kiegészítendő Egyezményt (Abkommen über Ergänzungen zum Protokoll vom 12. September 1944 über die Besatzungszonen in Deutschland und die Verwaltung von Groß-Berlin vom 14. November 1944).

A nemzetközi szektor létrehozása Bécsben egyedülálló volt, Berlinben nem került sor ehhez hasonló szektor kialakításra. Berlin esetében 1945 május-júniusában már megmutatkoztak a 1944 novemberében született megállapodások hiányosságai. A szövetségesek tanulva a hibáikból, ezt elkerülendő hozták létre Bécsben a nemzetközi szektort. Ez a megoldás biztosította a szövetséges igazgatás működőképességét, ugyanis az egyes nézetkülönbségeket gyorsabban át lehetett hidalni, megkönnyítve a szövetségesek együttműködését. A nemzetközi szektor felállítása nemcsak a szövetséges igazgatásnak kedvezett, de ennek köszönhetően az osztrák kormányzati szerveknek is nagyobb politikai mozgásterük volt a megszálló hatalmakkal szemben, nem úgy, mint Németországban, illetve Berlinben.¹⁸ Ezeket a tényeket figyelembe véve Bécs és Ausztria számára szerencsésen alakult a történelem, hogy Berlinhez képest csak később született végleges döntés a város jogállásáról, igazgatásáról és határainak meghúzásáról a szövetségesek közötti kezdeti ellentéteknek és vitáknak köszönhetően. A két város közigazgatás-történetét összehasonlítva megállapítható, hogy Berlin esetében nem volt vita a város háború utáni határait illetően, hiszen Nagy-Berlint az 1920. október 1-jén hatályba lépett Nagy-Berlin Törvény¹⁹ (Gesetz über die Bildung einer neuen Stadtgemeinde Berlin) hozta létre, melynek

¹⁷ MAHNCKE, 1973., 43-45.

¹⁸ HUFSCHMIED, 2007., 117-118.

¹⁹ <http://www.verfassungen.de/de/be/berlin20.htm> (2017. március 15.)

értelmében a Berlin Óváros körül fekvő városközségek (Stadtgemeinde), tartományi községek (Landgemeinde) és földkerületek (Gutsbezirk) egyesültek.

Irodalomjegyzék

FISCHER, Karl: Die Vier im Jeep: Die Besatzungszeit in Wien 1945-1955. Wiener Stadt- und Landesarchiv, Wien, 1985.

HUFSCHMIED, Richard: Sonderfall Wien? Die Alliierten und Österreich 1943–1955. In: BIENERT Michael, SCHAPER Uwe, THEISSEN Andrea: Die Vier Mächte in Berlin: Beiträge zur Politik der Alliierten in der besetzten Stadt. Landesarchiv Berlin, Berlin, 2007.

HUFSCHMIED, Richard: Wien im Kalkül der Alliierten (1948-1955): Maßnahmen gegen eine sowjetische Blockade. Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Wien, 2002.

MAHNCKE, Dieter: Berlin im geteilten Deutschland. R. Oldenbourg Verlag, Wien, 1973.

MASÁT Ádám: A berlini fal és a menekültkérdés. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2014.

MUSIL, Andreas - KIRCHNER, Sören: Das Recht der Berliner Verwaltung: Unter Berücksichtigung kommunalrechtlicher Bezüge. 2. Auflage, Springer Verlag, Berlin, 2007.

RENGEL, Jörg: Berlin nach 1945: politisch-rechtliche Untersuchungen zur Lage der Stadt im geteilten Deutschland. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1993.

vö.

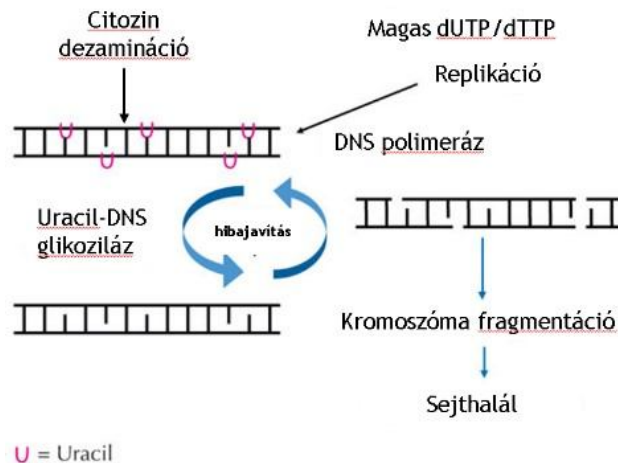
<http://www.tagesspiegel.de/berlin/gross-berliner-fusion-nur-los-angeles-war-groesser/1946180.html>
(2017. április 4.)

Bevezetés

A nukleinsavak a genetikai információ tárolásáért és átadásáért felelős makromolekulák. Két nagy csoportja, a dezoxiribo- (DNS), illetve a ribonukleinsavak (RNS) egymástól az őket felépítő cukormolekulában (az RNS-ben ribóz, míg a DNS-ben dezoxiribóz található), valamint az egyik nitrogéntartalmú heterociklusos bázisban (DNS-ben az adeninnel szemben timin, míg az RNS-ben uracil van) térnek el egymástól. A genetikai információ megőrzése minden élőlény számára elengedhetetlen, az abban bekövetkező változások, sérülések, az adott sejt pusztulását vagy kóros elváltozását (pl. tumoros elfajulás) okozhatják.

1. Irodalmi áttekintés

A DNS-ben megjelenő uracil bázis is hibának számít, éppen ezért a sejtekben számos olyan folyamat megy végbe, amely ennek a minimalizálására szolgál. Preventív védelmet biztosítanak a dUTPáz, valamint a timidilát szintáz enzimek a dUTP/dTTP szint alacsonyan tartásával. Erre azért van szükség, mivel az alacsony szubsztrát specifitással rendelkező DNS-polimerázok nem tudnak különbséget tenni a két nukleotid között, vagyis azok sejten belüli szintjétől függ, hogy melyik kerül be a DNS-be. Az uracil-DNS glikozilázok (UDG) azok a fehérjék, amelyek a DNS-ben található uracil bázisok eltávolításáért felelősek, a dezoxiribóz és a bázis között kialakuló glikozidos kötés elhasadását katalizálják. Amennyiben nagymennyiségű uracil halmozódik fel a DNS-ben, a hibajavító mechanizmusok túlműködése révén az kettős száltörésekhez, kromoszóma fragmentációhoz, végső soron pedig a sejt pusztulásához vezethet [1] (1. ábra). Éppen ezért a timidilát szintáz kedvelt célpontja egyes kemoterápiás szereknek (pl.: 5-fluoro-2-deoxyuridine (5FdUR), metotrexát).

1. ábra A megnövekedett dUTP/dTTP arány lehetséges következményei

¹ Nagy Kinga^{1,2}, Herczeg Viktória¹, Balogh Bianka¹, Vértessy G. Beáta^{1,2}

¹Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudományi Tanszék; 1111 Budapest, Szent Gellért tér 4.

²Magyar Tudományos Akadémia, Természettudományi Kutatóközpont, Enzimológiai Intézet; 1117 Budapest, Magyar tudósok körútja 2.

Előfordul azonban néhány olyan eset is, amikor az élő szervezetek számára nélkülözhetetlen a DNS-ben megjelenő uracil. Ilyen például a humán B-limfociták aktivációjakor egyes, jól meghatározott genomi szakaszokon bekövetkező citozinok enzimatis dezaminációja uracilokká, amely mutációkat eredményezve járul hozzá a keletkező antitestek változatosságához. E folyamat hiánya súlyos immunhiányos állapotot idéz elő [2]. Hasonló védekező mechanizmus, amikor a sejtek citoplazmájába bekerült vírus DNS-en történik hasonló, enzimek által katalizált citozin dezamináció, amely olyan mutációkhoz vezethet, amely a vírus szaporodását ellehetetleníti, vagy DNS-e a hibajavító enzimek (pl. uracil-DNS glikozilázok) hatása által feldarabolódik [3].

Az első olyan vírust, amely DNS-e uracilt tartalmaz timin helyett 1963-ban írták le [4]. Ezt követően két, baktériumokat fertőző vírusról is bebizonyosodott, hogy DNS-ükben a timin uracillal helyettesített. Ezek a *Y. enterocolitica*-t fertőző Φ R1-37 (2005) [5], valamint a *Staphylococcus* fajokat fertőző S6 (2014) fágok [6].

2. Célkitűzés

A mai napig ismeretlen, hogy ezek a vírusok, hogyan képesek uracilos DNS-üket kialakítani, valamint fenntartani a gazdaszervezetben, ahol olyan mechanizmusok működnek, melyek a DNS-ben lévő uracil szint minimalizálására törekuszenek. Kutatómunkám célja azon folyamatok, fehérjék feltérképezése / megismerése, amelyek ezen vírusokat a túlélésben és a fertőzésben segítik. Ehhez a Φ R1-37 bakteriofág genomi DNS könyvtárát használok fel, valamint a gazdaséjt (*Y. enterocolitica*) azon fehérjéit vizsgálom, melyek az „uracil ellenes” környezet kialakításáért felelősek, és amelyek feltételezhetően kölcsön hatnak a fág fehérjéivel.

3. Anyagok és módszerek

A kísérletek során egyrészt a *Y. enterocolitica* baktérium azon saját fehérjéit vizsgálom, melyek a DNS-beli uracil szint minimalizálásában játszanak fontos szerepet (dUTPáz, UDG, timidilát szintáz), másrészt olyan sejtes túlélési kísérletet terveztem, amely segítségével megtalálható az uracilos DNS fenntartásában szerepet játszó fehérje/fehérjék a fág genomjában.

a. Bakteriális fehérje vizsgálat

A Φ R1-37 fág uracilos genomjára magyarázatot adhatna, ha a fertőzött baktérium fent említett három fehérjeje nem rendelkezne megfelelő aktivitással, vagyis nem tudná ellátni a feladatukat.

Ezért nagymennyiségű rekombináns fehérjét termeltem *Escherichia coli* sejtekben, melyeknek vizsgáltam a térszerkezetét, valamint az aktivitását.

Rekombináns fehérjetermelés és tisztítás

A vizsgálni kívánt fehérjék genetikai kódja pQE30 vektorba lett beklónoztatva, melyeket *Escherichia coli* M15 sejtekbe transzformáltak. Ezeket a sejteket Mikael Skurnik laboratóriumától (ahol a vizsgált fágot felfedezték [4]) kaptuk meg. A fehérjék letermelését követően azokat nikkel oszlopos affinitás kromatográfiával tisztítottam.

Térszerkezet vizsgálat

- Homológia modellezés

A fehérjék (dUTPáz és UDG) aminosav szekvenciája alapján olyan homológokat kerestem fehérje adatbázisokban (pl.: uniprot, ncbi, PDB) amelyek harmadlagos térszerkezete ismert.

Ezek segítségével homológia modellt építettem a vizsgálni kívánt fehérjék aminosav szekvenciáival, majd elemeztem a kapott modelleket.

- Differenciális pásztázó fluorimetria

A differenciális pásztázó fluorimetria (thermofluor) egy, a fehérjék megfelelő feltekeredtségét vizsgáló módszer. A fehérje oldathoz olyan fluoreszcens festéket adunk, amely akkor ad jelet, ha a fehérjék apoláros részéhez kötődik. Vizes oldatban ezek az apoláros részek általában a festék számára nem elérhető helyen, a fehérje belsejében helyezkednek el. Fokozatos felfűtést alkalmazva a fehérje elkezd kitekeredni, mely során a hidrofób részek a felszínre kerülnek, így a festék hozzá tud kötődni és folyamatos jelerősödés tapasztalható. Ezzel a módszerrel meghatározható a fehérjék olvadási (kitekeredési) hőmérséklete is.

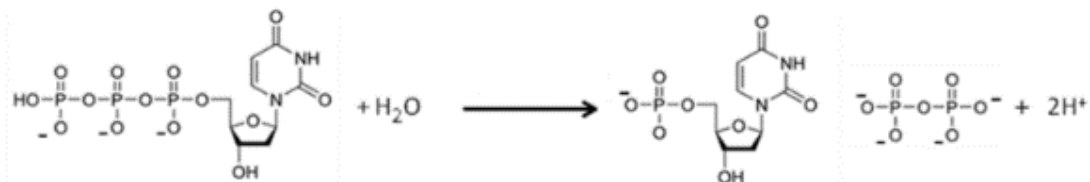
- Cirkuláris dikroizmus spektroszkópia (CD)

A cirkuláris dikroizmus (CD) spektroszkópiával egyszerűen és gyorsan nyerhetünk információt a fehérjék szerkezetéről, illetve szerkezetváltozásáról. A távoli ultraibolya (UV) tartományban (180-260nm) felvett CD spektrummal a fehérjék másodlagos szerkezeti elemeiről, míg a közeli UV tartomány (260-320 nm) az aromás oldalláncokról, azok egymáshoz viszonyított térbeli orientációjáról, vagyis a harmadlagos szerkezetről kaphatunk információt. Nagy előnye, hogy jelölésmentes módszer.

Aktivitás mérés

- dUTPáz aktivitás mérés

A dUTPáz enzim által katalizált reakció:

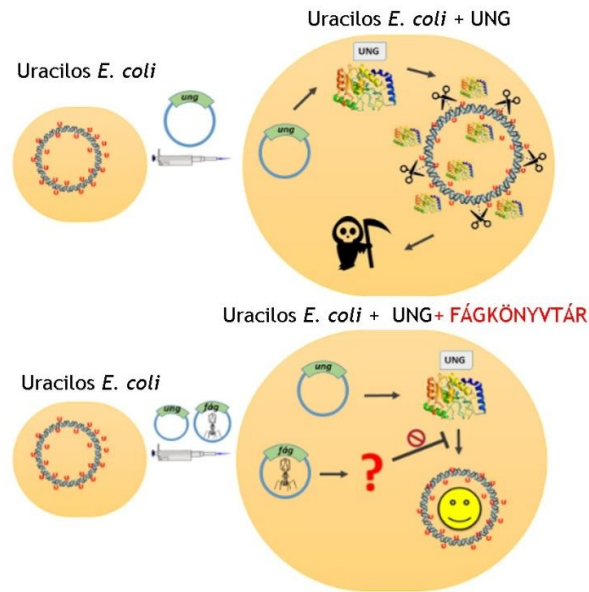
A reakció során proton szabadul fel, amely pH változást idéz elő a közegben. Az enzimaktivitás mérés során egy gyenge pufferolt közeget alkalmazunk, amely színe az alkalmazott indikátor (fenol vörös) miatt megváltozik a pH változás következtében. Ezt a színváltozást detektáljuk spektrofotometriás módszerrel, a változás mértékéből és sebességéből pedig visszakövetkeztethetünk a lejátszódó reakció sebességére.

- UDG aktivitás mérés

Az uracil-DNS glikozilázok a DNS-ben található uracil bázis és a DNS-t felépítő dezoxiribóz közötti glikozidos kötés hasítását katalizálják. A mérés során általunk előállított, magas uraciltartalmú plazmid DNS-t használunk. Ehhez adjuk az UDG enzimet, valamint egy olyan endonukleázt, amely az UDG katalízis során keletkezett abázikus helyen elhasítja a DNS-t, ezzel egyes száltörést eredményezve. Mivel nagymennyiségű uracilt tartalmaz az alkalmazott plazmid DNS, így a mérés során feldarabolódik. A mintákhoz egy interkalálódó DNS festéket adva, majd agaróz gélen megfuttatva léthatóvá válik a kontrollként alkalmazott ép, valamint a degradálódott DNS.

b. Sejtes túlélési kísérletek

Feltételezéseim szerint a Φ R1-37 fágnek, hogy uracilos genomját fenn tudja tartani a fertőzött baktériumban kódolnia kell olyan fehérjét, amely „megvédi” az UDG enzim aktivitásától, vagyis egy inhibitorot. Hogy megtaláljam ezt a lehetséges fehérjét, olyan túlélési kísérletet terveztem, amely során azt vizsgáltam, hogy egy uracilos genom valóban degradálódik-e az UDG katalízis következtében. Ehhez olyan duplamutáns *E. coli* sejteket használtam fel, amelyekben nem termelődik sem funkcióképes dUTPáz, sem UDG, így genomjának uracil szintje igen magas. Ezekben a sejtekben plazmidon bejuttatott UDG enzimet termeltetve vizsgáltam az enzim hatását a sejtekre. Ezt követően a fág genom darabjait tartalmazó plazmidokkal (fág genom könyvtár) együtt juttattam be az UDG-t kódoló plazmid DNS-t ezen sejtekbe (2. ábra).

2. ábra A sejtes túlélési kísérletek sémája

4. Eredmények

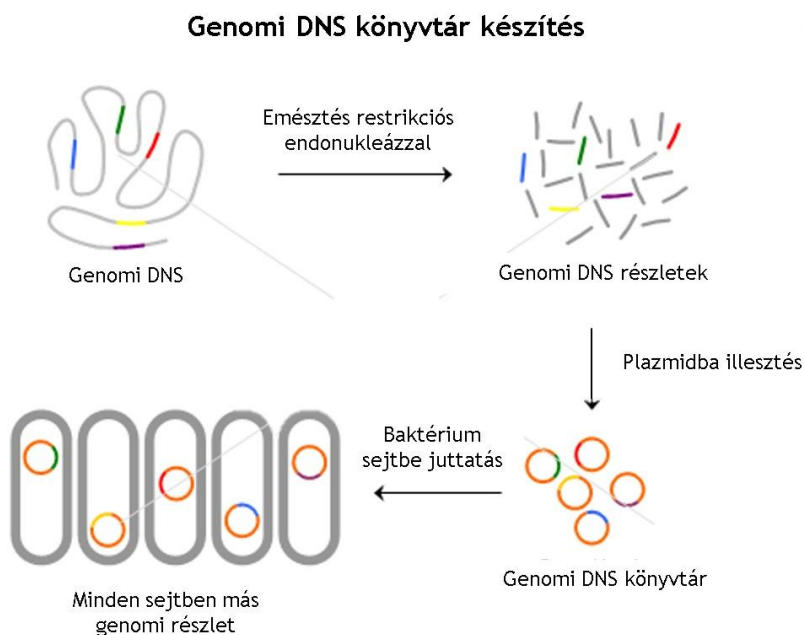
a. Bakteriális fehérje vizsgálat

A *Yersinia enterocolitica* dUTPáz, timidilát szintáz és UDG fehérjéit sikeresen termeltettem *Escherichia coli* sejtekben, majd nagy tisztaságban sikerült előállítanom az affinitás kromatográfiás tisztítás során. A fehérjeminták tisztaságát SDS poliakrilamid gélelektroforézis segítségével ellenőriztem, a koncentrációkat Nanodrop spektrofotométer segítségével határoztam meg a 280 nm-en felvett abszorbancia alapján. Mind a térszerkezet, mind az aktivitás mérések során kapott eredményekből arra lehet következtetni, hogy a *Y. enterocolitica* ezen fehérjéi nagy hasonlóságot mutatnak a már jól karakterizált *E. coli* fehérjéivel, vagyis jól feltekeredett, aktív fehérjék. Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a baktériumot fertőző Φ R1-37 fágnek valahogy védekeznie kell ezen enzimek aktivitásától, feltételezhetően inhibitorokat kell kódolnia ezen fehérjék ellen.

a. Sejtes túlélési kísérletek

A kísérletek során, amikor a mesterségesen bejuttattam és termeltettem az UDG enzimet a duplamutáns, magas genomi uracilszinttel rendelkező *E. coli* sejtekben, azt tapasztaltam, hogy a

sejtek elpusztultak, vagyis genomjuk feltételezhetően feldarabolódott az UDG enzim aktivitásának következtében. Ellenben, amikor a fág genomi könyvtárát tartalmazó plazmid DNS-t (3. ábra) is bejuttattam az UDG-vel együtt a sejtekbe, azt tapasztaltam, hogy a sejtek egy része életben maradt, vagyis valószínűleg a fág genomjának azon szakaszát tartalmazzák, amely az uracilos DNS-t képes menekíteni. A továbbiakban azt szeretném megvizsgálni, hogy mely fág genom részleteket tartalmazzák a túlélő sejtek. Ehhez a képződött baktérium sejt telepekből kolónia PCR-t tervezek végezni, a PCR terméket pedig DNS-szekvenálás segítségével kívánom azonosítani.

5. Összefoglalás

Napjainkban elfogadott tény, hogy a DNS-ben az adeninnel szemben timin található. Ezek a vírusok „kilógnak a sorból”, nem tudjuk, hogy hogyan jönnek létre és hogyan képesek uracilos genomjukat fenntartani.

Vajon ezek a vírusok átmenetet képeznének a DNS és RNS világ között? Az antibiotikum rezisztens baktérium törzsek megjelenése egyre nagyobb egészségügyi kockázatot jelent. A *Yersinia* fajok között több humán patogén is található pl.: *Y. pestis*, *Y. pseudotuberculosis*, valamint a Φ R1-37 fág által fertőzött *Y. enterocolitica* is. Ezen fágok megismerése, mivel olyan inhibitorokat / fehérjéket kódolhatnak, melyek a baktériumok számára létfontosságú folyamatokat befolyásolnak (pl.: uracil-DNS metabolizmus) közelebb vihet ezen megbetegedések gyógyításához. Az uracil-DNS metabolizmust befolyásoló szerek ezen kívül a rákgyógyításban is fontos szerepet töltenek be (pl.: 5FdUR, metotrexát, raltitrexed).

Irodalomjegyzék

- [1] Cao Z, Ma J, Chen X, Zhou B, Cai C, Huang D, Zhang X, Cao D, (2016): Uridine homeostatic disorder leads to DNA damage and tumorigenesis. *Cancer Letters*, 372, 219–225.
- [2] Methot SP, Di Noia JM, (2017): Molecular Mechanisms of Somatic Hypermutation and Class Switch Recombination. *Advances in Immunology*, 133:37-87.
- [3] Shi K, Carpenter MA, Banerjee S, Shaban NM, Kurahashi K, Salamango DJ, McCann JL, Starrett GJ, Duffy JV, Demir Ö, Amaro RE, Harki DA, Harris RS, Aihara H (2017): Structural basis for targeted DNA cytosine deamination and mutagenesis by APOBEC3A and APOBEC3B, *Nature Structural & Molecular Biology*, 24(2):131-139.
- [4] Takahashi I, Marmur J, (1963): DNase Specific for Uracil-Containing Bacteriophage DNA, *Nature*, 23;197:794-5.
- [5] Kiljunen S, Hakala K, Pinta E, Huttunen S, Pluta P, Gador A, Lönnberg H, Skurnik M (2005): Yersiniophage phiR1-37 is a tailed bacteriophage having a 270 kb DNA genome with thymidine replaced by deoxyuridine. *Microbiology*, 151,4093-102.
- [6] Jumpei Uchiyama, Iyo Takemura-Uchiyama, Yoshihiko Sakaguchi, Keiji Gamoh, Shin-ichiro Kato, Masanori Daibata, Takako Ujihara, Naoaki Misawa, and Shigenobu Matsuzaki (2014): Intragenus generalized transduction in *Staphylococcus* spp. by a novel giant phage, *ISME J*, 8(9): 1949-1952.

1. BEVEZETÉS

A munka a gazdaság egyik fő motorja, az egyéni munkavégzés pedig rendszerint a megélhetés alapvető biztosítéka. Ahogy tehát a foglalkoztatás a gazdálkodó társadalom szintjén, úgy a karrier az egyén szintjén bír meghatározó jelentőséggel. Mindezek középpontjában pedig vitathatatlanul nagy szerepet kap az elvégzett munka „ára”, vagyis az ellenérték, amelyet a munkáltató a munkavállaló felé rendszeresen megfizet.

A bérezés olyan, gyakorlati és elméleti kérdéseket egyaránt felvető téma, amelyet különböző tudományterületek oldaláról egyszerre érdemes megközelíteni. A bér önmagában számos funkciót betölt: a HR tudománya a motivációs oldalról, az ösztönzésmentésment részeként szemléli, a jogi gondolkodás ezzel szemben – vagy emellett – szerződés szerinti ellenértékként tekint rá, amelyre azonban – szociális szerepéből eredően – számos garanciális követelmény is vonatkozik. Ebből következően a humán gazdálkodás ismereteinek vizsgálata mellett a téma jogi nézőpontú bemutatása sem nélkülözhető.

A téma komplex – a humán erőforrás aspektusából és a hatályos jogszabályok rendelkezéseinek szemszögéből végzett – értékelése a gyakorlati alkalmazásban felmerülő esetleges visszasságok feltárására is módot ad. Az emberi erőforrással való gazdálkodás céljainak ugyanis szükségképpen az irányadó jogi környezetben kell megvalósulniuk, ennél fogva – az esetleges jogsértések elkerülése érdekében – a munkaerőgazdálkodással kapcsolatos döntések során a nélkülözhetetlen (lenne) a jogi szabályozás ismerete.

A tanulmány célkitűzése a munkabér többszemponútú vizsgálata. Az emberi erőforrás-gazdálkodás körében rögzített ismeretek és elvek bemutatása mellett az írás a hatályos jogszabályi rendelkezések ismertetésére is kísérletet tesz. Azokat a metszéspontokat kívánja tehát az írás megtalálni, amelyeknél a bérezés kapcsán a humán erőforrás-menedzsment és a tételes jog találkozik.

2. A MUNKABÉR FOGALMA ÉS FUNKCIÓI

A bér, munkabér fogalmát – annak köznapi gyakorisága miatt – munkavállalóként és munkáltatóként is naponta használjuk. Ám ha közelebbről megvizsgáljuk a kifejezést, úgy már a szó alakja is sejteti a tartalom és értelmezés átváltozását, hiszen mai vélekedésünkben aligha tekintjük magunkat és munkavégzésünket „bérelhető” dolognak, és annak árát sem feltétlenül bérleti díjként fogjuk fel. A munkáért járó fizetség megnevezésére számos – egymást részben lefedő – kifejezést alkalmaz a tudomány és a gyakorlat egyaránt. A fogalomhasználat sokszínűsége a jogi környezetben viszont már tartalmi hiányosságként jelenik meg. Pontos definíció hiányában ugyanis a juttatások minősége (azaz, hogy valamely bérelemet munkabérnek kell-e tekinteni) vita esetén már lényeges kérdés lehet, ami peres eljárásban komoly összecszerű különbségeket eredményezhet.

¹ dr. jur. Nyerges Éva PhD hallgató, Széchenyi István Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Kereskedelmi, Agrár- és Munkajogi Tanszék (Témavezető: Dr. Ferencz Jácint PhD tanszékvezető egyetemi docens)

2.1. A munkabér fogalma – a fogalommeghatározás hiányosságai

Ha a munkabér lényegét szeretnénk megragadni, úgy mindenképp annak fogalmi meghatározásával érdemes kísérletet tenni. Ebben a tekintetben azonban szükséges elválasztani egymástól a jogtudományi megközelítést és a humán erőforrás irodalma által kidolgozott elméleteket. Míg ugyanis a HR területén alkotott írásművekben különböző meghatározásokkal találkozhatunk, addig a jog – legalábbis a tételes jog – adós maradt a munkabér pontos meghatározásával.

2.1.1. A humán-erőforrás munkabérfogalmi

Míg hazánkban a munkabérre használatos kifejezéseket többé-kevésbé egységesnek tekintjük, hiszen a fizetés, javadalmazás és egyéb – csaknem szinonim – fogalmak között lényeges jelentéstartalombeli különbséget nem lehet érzékelni, addig a nemzetközi szakirodalomban használatos különböző megnevezések között felfedezhető tartalmi különbség. A „wage” (munkabér) kifejezés alatt ugyanis olyan – jellemzően készpénzben kapott – pénzbeli juttatást ért a szakirodalom, amelyet a munkavállaló az elvégzett munka fejében (azért cserébe) kap, mégpedig tipikusan hetente.² A salary (fizetés) fogalom ettől némileg eltér, mivel egyrészt nem heti, hanem inkább havi fizetésre értendő, és jellemzően nem készpénzes kifizetést takar, hanem az angolszász területeken gyakori csekken történő teljesítést.³ Értelmezhető azonban a két fogalom közötti különbség akként is, hogy míg a wage, vagyis a bér fogalma a tényleges, időarányos kifizetést jelenti, addig a salary inkább átlagbér vagy rögzített havi bér értelemben használatos, az tehát a munkaórától vagy -napoktól elszakad.⁴

Fentiekől eltérő következtetés vonható le abból a fogalom-meghatározásból, amely szerint a wage (bér) kifejezés kifejezetten a fizikai, termelésben résztvevő munkások számára kifizetett ellenérték, és majdnem mindig órabérben kerül meghatározásra.⁵ A salary (fizetés) fogalmat ehhez képest a szerző úgy határozza meg, hogy az olyan, hosszabb időszakra (évre) megállapított fizetés, amellyel a nem-fizikai munkavállaló munkáját honorálják (jóllehet, azt jellemzően havonta térítik meg felé), és ebben a jövedelemfogalomban hangsúlyosabb a megtartási cél.⁶

Egységes és egzakt fogalomhasználatról azonban az angol szakkifejezések körében sem beszélhetünk, hiszen a fogalmakkal gyakran egymás helyettesítésére is használják a szerzők, különbségtétel nélkül. E két kifejezést ráadásul együttesen is alkalmazza mind a magyar, mind az uniós szakzsargon, a „bérből vagy fizetésből élő” szóösszetétel ugyanis mindkét nyelven elfogadott, egyértelmű megfeleltetésről azonban mégsem beszélhetünk. A fogalmak sem önállóan, sem szóösszetételben alkalmazva nem tekinthetők egymást lefedő kifejezéseknek, és –

² BATEMAN, HEATHER (eds) – McADAM, KATY: *Dictionary of Human Resources and Personnel Management (Third Edition)*. London, 2006, A & C Black, 273. old.

³ BATEMAN, HEATHER – McADAM, KATY: *i.m.* 231. old.

⁴ <http://www.accountingtools.com/questions-and-answers/what-is-the-difference-between-salary-and-wages.html> (Letöltve: 2017. 03. 26.)

⁵ GRAHAM, H. T. – BENNETT, R.: *Human Resources Management (7th Edition)*, London, 1992, Pitman Publishing, Longman Group UK, 288.

⁶ GRAHAM, H. T. – BENNETT, R.: *i.m.*, 295.

mivel nyelvi megjelenítésük fogalmi meghatározottság híján egyik nyelvben sem maradéktalanul helyes – következetes értelmezésük nehezen elképzelhető.⁷

Fenti kifejezések mellett a payment (fizetés, kifizetés) fogalom is használatos a munkabér megfizetése kapcsán. A valamely eredmény eléréséhez kötött teljesítés („payment by results”) a fentieknél tágabb értelmezést takar, annak összege pedig nem időarányosan kerül megállapításra, hanem az elvégzett munka vagy valamely termék előállításával arányos.⁸ A „remuneration” kifejezés szintén átfogó és általános jelleggel utal a javadalmazásra, abba rendszerint beleértendő minden bérelem és kedvezmény,⁹ valamint a munkaviszonyon túl más szolgáltatás ellenértékének megnevezésére is szolgál.¹⁰

2.1.2. A munkabér-fogalom jogi környezetben

A munkabér fogalmának megközelítése igen messzire vezető elemzést tenne szükségessé, akár a HR, akár a munkajog felől közelítjük meg. Ha ugyanis egyfajta funkcionális kifejezés leírását tűzzük ki célul, vagyis a praktikus alkalmazhatóság szempontjából vizsgáljuk azt, úgy hamar be kell látnunk, hogy számos vetülete és összefüggése miatt nehezen lehetne „kompakt” fogalommal leírni. Azonban ha minden vetületre kiterjedő, elméleti megalapozottságú fogalom megalkotására törekszünk, akkor minden bizonnyal terjedős végeredményre jutunk.

A munkabér az irányadó szabályozásban ún. általános jogi fogalomként van jelen, azt ugyanis az elmélet és a gyakorlat egyaránt úgy alkalmazza, hogy egzakt meghatározás nélkül is „tudottnak” tekinti. Figyelemmel arra, hogy a munkabér fogalmát jogszabály nem határozza meg, a munkajog tudománya is főként a bírói gyakorlatra, és a téma jogi irodalmában kimunkált meghatározásokra támaszkodik. Gyakorta alkalmazott „tankönyvi” fogalma alapján a munkabér körébe tartozik minden, a munkaviszonyra tekintettel, a munkavállalónak a munkáltatótól jogszabály, kollektív szerződés vagy a munkáltató egyoldalú kötelezettségvállalása alapján járó, a végzett munka mennyiségével és minőségével arányos vagyoni ellenszolgáltatás.¹¹ E fogalommal a munkavállalónak járó juttatásoknak csak egy bizonyos részét határolja körül a szerző, ugyanis a különböző jogcímenek biztosított juttatásoknak nem mindegyike tekinthető munkabérnek. E juttatási formák közötti különbségtétel viszont számos értelmezéssel kapcsolatos vitára ad okot.

2.2. A munkabér funkcionális megközelítésben

A definíciós nehézségek miatt a munkabér jelenségét célszerű szerepe és funkciói felől megközelítve vizsgálni, hiszen a különböző – gyakorlati jelentőséggel is bíró – nézőpontok egyrészt kiegészítik egymást az elméletalkotásban, másrészt mindezen szempontoknak valójában együttesen kell érvényre jutniuk a konkrét alkalmazás során. A következőkben a munkabérről alkotott elméletek kerülnek vázlatosan bemutatásra, amelyekben – az esetleges hasonlóságok mellett – az eltérő aspektusokból eredő különbségek is könnyen felismerhetők.

⁷ KOVÁCS TIMEA: *A bérből és fizetésből élők fogalma a magyar szabályozásban és az EK angol nyelvű jogforrásaiban.* Forrás: <http://www.jogiforum.hu/blog/5/32> (Letöltve: 2017. 03. 26.)

⁸ BATEMAN, HEATHER – McADAM, KATY: *i.m.* 194. old.

⁹ <http://www.businessdictionary.com/definition/remuneration.html> (Letöltve: 2017. 04. 02.)

¹⁰ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/remuneration> (Letöltve: 2017. 04. 02.)

¹¹ HŐS NIKOLETT: *Munkabér.* In: GYULAVÁRI TAMÁS (szerk): *Munkajog.* Budapest, 2013, ELTE Eötvös Kiadó, 313. old

2.2.1. A munkabér mint szerződéses rendelkezés

A munkavégzés alapja a munkaszerződés. A munkaviszony ugyanis – jogilag és gyakorlatilag is – a munkavállaló és leendő munkaadója közötti közös akaratnyilatkozattal, a foglalkoztatásra irányuló megállapodással jön létre. A munkaszerződésnek a vonatkozó jogszabályi rendelkezés alapján elmaradhatatlan tartalmi eleme a munkáltató és a munkavállaló bérre vonatkozó megállapodása¹², ám a Munka Törvénykönyve mindössze az alpbért nevesíti kifejezetten úgy, mint kötelező szerződéses rendelkezést. Ebből az következik, hogy az alpbéren felüli juttatásokat nem kell feltétlenül szerepeltetni a munkaszerződésben, viszont az alpbér vonatkozásában kötelező rögzíteni a felek egybehangzó nyilatkozatát. Amennyiben a felek az alpbért nem határozták meg a munkaszerződésben, akkor a munkaszerződést elvileg úgy kellene tekinteni, mintha az létre sem jött volna.¹³

Fentiek szerint a szerződésben a feleknek az alpbéren felüli egyéb juttatásokról nem kell közös akarral rendelkezniük. A törvény szövegének szűk értelmezése alapján tehát sem a mozgóbér és a prémium-jellegű juttatások, sem pedig a természetbeni juttatások nem képeznek olyan tárgykört, amelyet a munkaszerződésben feltétlenül meg kellene jelölni. A munkabér azonban a legtöbb esetben több, különböző megnevezéssel ellátott elemből tevődik össze, ám ezeket a juttatásokat a jogszabály rendszerint nem (vagy nem kellő pontossággal) rendezi. Konkrét és megfelelő jogi rendelkezés hiányában pedig joggal fogalmazódhat meg kritikaként, hogy a szabályozás nem teszi világossá, hol a határ az alpbér és az alpbéren felüli juttatások között. Ha ugyanis valamely – alpbértől eltérő megnevezés alatt juttatott – kifizetés rendszeresen és a mennyiségileg mérhető munkavégzésével összefüggésben jár a munkavállalónak, akkor az lényegében „alpbéresül”, vagyis az alpbér részének kell(ene) tekinteni, függetlenül annak jogcímétől.

A jogszabály annyiban mindenesetre egyértelműsége törekszik, hogy megköveteli: az alpbért minden esetben időbér formájában kell meghatározni, függetlenül attól, hogy a munkaviszony teljesítése alatt milyen bérrendszerben kerül foglalkoztatásra a munkavállaló.

A munkaszerződésben az alpbért jellemzően az azt terhelő adók vagy más levonásokra tekintet nélkül jelölik meg a felek, vagyis a szerződésben szereplő összeg rendszerint nem egyezik azzal az összeggel, melyet a munkavállaló kézhez kap. Célszerű ugyanis a munkavállaló alpbérét bruttó összegben meghatározni. Ennek oka, hogy a nettó összeg megjelölése esetén nehézséget okozhatna a havi bér kiszámítása, vagyis a rendszeres bérszámfejtés.¹⁴

A munkabér rendszerének kialakítása meglehetősen sok szempont figyelembe vételét teszi szükségessé, melyet a szervezeti méret és összetétel gyakran még inkább bonyolulttá tesz. A bérezési struktúra és a bérszint meghatározása a szervezeten belül gyakran olyan modell megalkotásával valósítható meg, amelyben eltérő javadalmazási szintjeinek meghatározása jelenti a megoldást. A bérrendszer kialakítása során – természetesen a munkáltató adottságaira

¹² Az Mt. 45. § (1) rendelkezése alapján a munkaszerződésben a feleknek meg kell állapodniuk a munkavállaló alpbérében és munkakörében.

¹³ Megjegyzendő, hogy az alpbérre történő megállapodás hiánya ellenére elvégzett munka sem maradhat bérfizetés nélkül, ekkor a munkavállalót megillető javadalmazást a bíróság – erre irányuló kérelem esetén – mérlegeléssel állapíthatja meg.

¹⁴ FERENCZ JÁCINT – FODOR T. GÁBOR – KUN ATTILA – MÉSZÁROS KATALIN ÉVA: *A munkaviszony létesítése*. Budapest, 2016, Wolters Kluwer, 62-63. old.

és a foglalkoztatottak létszámára is figyelemmel – javasolt többféle munkakör-kategória alapján megalkotni a bérszinteket. A kapcsolódó gyakorlati útmutatás szerint túl kevés kategória meghatározása elégedetlenséget idézhet elő, ugyanis a belső igazságtalanság érzetét válthatja ki a dolgozókból, ám a túl sok munkaköri kategória szintén elégedetlenség forrása lehet, túl azon, hogy bonyolulttá teheti az adminisztrációt.¹⁵

A gyakorlatban a bérezési rendszer meghatározása meglehetősen szerteágazó képet mutat. A különböző vállalatoknál ugyanis eltérő lehet, hogy az egyes bérelemeket, juttatásokat a vezetés mely szintén határozzák meg. Míg bizonyos vállalatoknál ezt közvetlenül a csúcsszerv (ügyvezetés, igazgató) határozza meg, addig más cégeknél professzionális szakemberek, esetleg külön HR részleg foglalkozik ezzel a kérdéssel.

2.2.2. A munkabér mint a munkaerő ára

A bért alapvetően – és leegyszerűsítve – a munkáért kapott ellentételezéseként foghatjuk fel, elméleti megközelítésben azonban mégis többet takar annál. A munka díjazását szűkebb és tágabb értelemben is fel lehet fogni: míg szűkebb értelemben a munka ellenértékeként értendő, addig tágabb értelemben az ún. szociális díjazást is jelenti, amelynek meg kell felelnie bizonyos „bérmegállapítási elveknek”.¹⁶ E szerint tisztességesnek, igazságosnak és méltányosnak kell lennie, vagyis úgy kell megállapítani, hogy az a munkavállaló és családtagjai megélhetését megfelelő életszínvonalon biztosítsa, valamint az egyenlő munkáért egyenlő bér követelményének is teljesülnie kell.¹⁷ A bérnek méltányolható megélhetést biztosító elvek alapján szociális funkciója is van, melynek összefüggéseire jelen írás külön alfejezetben tér ki.

A munkabér mibenléte tehát feltehetőleg valóban túlmutat az ellenértékként való felfogáson. Tisztázatlan az elméletben ugyanis, hogy a munkabért a dolgozó a munkája ellenértékeként vagy a munkaviszonyára tekintettel kapja-e. Az „ellenérték-elmélet” alátámasztására az szolgálhat, hogy munkavégzés hiányában többnyire nem jár munkabér, ennek azonban ellentmond – és a második álláspontot emeli –, hogy több olyan juttatást is bérhez lehet sorolni, amely munkabérrel nem töltött időre, vagyis a munkaviszonyra tekintettel kerül kifizetésre a munkavállalónak.¹⁸

A munka díjazásának a – jogszabályon alapuló – köteleességét valamennyi elemzés a munkáltató fő kötelezettségeként említi. A munkaszerződés ugyanis szinallagmatikus szerződésnek tekinthető, mely alapján az egyik fél köteles az ígért szolgáltatás teljesítésére, míg a másik fél a szerződésben megállapodott ellenérték megfizetésére. Az ellenérték azonban ez esetben némileg mást jelent, mint a tradicionális szerződésekben. A munkabér ugyanis gazdasági karaktere mellett szociális funkciókat betölt, mivel mintegy eltartási, egzisztenciális vonatkozása is van.¹⁹ Fontos kiemelni, hogy ez a kölcsönös csereelméleten alapuló megközelítés nem egységes a munkaügy és munkajog elméletében. A megközelítést árnyalja, hogy az a munka világában a munka „ellenértéke” mégsem minden szempontból felel meg a polgári jogi

¹⁵ NEMESKÉRI GYULA-PATAKY CSILLA: *A HR gyakorlata*. Budapest, 2007, Ergofit Kft., 16. oldal 148. o.

¹⁶ Európai Szociális Charta II. rész 4. cikkely

¹⁷ NAGY LÁSZLÓ: *A munkabérek jogi szabályozása a piacgazdaságokban* – PRUGBERGER TAMÁS recenziója alapján. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1994/7-8. szám, 323-324. old.

¹⁸ FODOR T. GÁBOR: *A munka díjazása*. In: Breznay Tibor (szerk): *A munkajog nagy kézikönyve*, Budapest, 2008, Complex Kiadó Kft. 587. old.

¹⁹ Kiss György: *Munkajog*. Budapest, 2005, Osiris kiadó 189. old.

szinallagmatikusság felételének, amit különösen alátámaszthat az az elmélet, hogy – az egyébként római jogi gyökerű – munkabér fogalma a munkaviszonyban kezdetben egyfajta bérletként érvényesült. A munkavállaló e felfogás alapján nem a munkáját „adja el”, hanem a munkavégző képességét és készségét engedi át a munkáltatónak. A munkabért eszerint díjnak, és ebben az értelemben kell a munkaerő árának tekinteni.²⁰

Az emberi erőforrás hatékony felhasználását a jelen gazdasági viszonyok között befolyásoló tényezők között említendő meg az ún. költségérzékeny gazdálkodás jelensége. A jelenséget leíró elmélet arra mutat rá, hogy a munkáltatói szervezetben a legnagyobb költségek az emberek foglalkoztatásához kapcsolódnak, amiből az következik, hogy a termelés értéknövekedése (egyéb eszközök mellett) az emberi erőforrás költségeinek csökkentésével érhető el, amely alacsonyabb létszám útján, vagy azonos létszám mellett a bérszint alacsonyabb szintje mellett kivitelezhető.²¹ A jelenlegi foglalkoztatási viszonyokban ugyan már nem feltétlenül teljesül az marxi megállapítás, hogy munkabér és profit fordított arányban állnak egymással, vagyis a profit abban az arányban emelkedik, ahogy a munka csereértéke esik,²² meghatározott ágazatokban és szinteken ez a szempont is érvényre juthat. Ez a logika pedig ismét elvezet a bérezési rendszer optimalizálásának kérdéséhez, hiszen a munkáért megfizetett ellenérték a foglalkoztatás egyik kulcskérdése. A bérek megfelelő szinten tartása – amely leegyszerűsítve azt a kitételelt jelenti, hogy a munkabérekre fordított költség ne veszélyeztesse a profitot – a gyakorlatban igen bonyolult kérdés, ahol a motiváció pszichés tényezői éppoly jelentősek, mint a gazdasági érvek.

Az emberek a szervezetek legértékesebb, egyben legérzékenyebb erőforrásai, és kiemelt jelentőséggel bírnak a szervezet vezetése szempontjából. Maga a menedzsment tulajdonképpen definíciója szerint sem egyéb, mint az emberek irányítása egy meghatározott cél érdekében. Ennek véghezvitele azonban a gyakorlati megvalósítás során nem egyszerű feladat, az emberi különbözőségek ugyanis eltérő preferenciákat eredményeznek.

A munkavállalói érdekek és értékek ugyanis erősen eltérők az egyéni képességek, személyiség, környezeti helyzet és sok egyéb tekintetben is. Az emberi cselekvés mozgatórugói több különböző tényezőtől adódnak össze: ROÓZ ide sorolja az életjellemzőket, a személyiséget (melynek része az észlelés és érzékelés), a magatartásformákat, a motivációt, és nem utolsósorban a képességeket is.²³

2.2.3. A munkabér szociális szerepe

A munkaszerződés a fentiek alapján alapvetően egyfajta alkuként is felfogható, amely a munkaerőpiacon megjelenő két fő piaci szereplő, vagyis a munkavállaló és a munkaadó között jön létre. Ebből a nézőpontból ezen a piaci felületen cserél gazdát ugyanis a munkavégzés során végzett teljesítmény, melynek ellentételezése a fizetés, vagyis a munkabér.²⁴ A munkabér megfizetésének adásvétel-alapon történő megközelítése egyszerűsége ellenére nem idegen a jogi és közgazdaságtani elméletalkotástól. Arra a kérdésre ugyanis, hogy voltaképpen mi a

²⁰ TAKÁCS GYÖRGY: *A munkaerő árától a szociális bérekig*. In: HÁMORI ANTAL – ŐRI JÁNOS – PONGRÁCZ LÁSZLÓ – TAKÁCS GYÖRGY: *Bérezés – Ösztönzés*. Budapest, 1998, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 17-18. old.

²¹ NEMESKÉRI GYULA-PATAKY CSILLA: *A HR gyakorlata*. Budapest, 2007, Ergofit Kft., 16. old.

²² MARX: *Bérmunka és tőke. Munkabér*. Budapest, 1976, Kossuth Könyvkiadó, 48. old.

²³ ROÓZ JÓZSEF: *Az emberi erőforrás-menedzsment alapjai*. Budapest, 2006, Perfekt Gazdasági, Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt. 27. oldal

²⁴ UGLYAI GYÖRGY: *Személyzeti marketing*. Budapest, 2005, Akadémiai Kiadó, 11. o.

munkabér, Marx azt a választ adta, hogy „...a munka áru, melyet tulajdonosa, a bérmunkás a tőkének elad. Miért adja el? Hogy éljen.”²⁵ E szerint tehát a burzsoá pénzért megveszi a munkások munkáját, akik pedig eladják azt.²⁶ Egészen leegyszerűsítve így az emberi teljesítmény nem más, mint egyfajta árucikk. Ezzel az állítással pedig – félretéve az ideológiától átitatott további fejtegetéseket – nehezen lehetne vitatkozni.

Mindezek ellenére azonban hiba lenne megfedkezni arról, hogy ennek a sajátos értékcsere-ügyletnek számos egyéb aspektusa is van, mégpedig a munkabér szociális funkciójából eredően.

Amint arra határozatában az Alkotmánybíróság is rámutatott, a munka az egyén létének és autonómiájának anyagi forrása. Határozatlan tartamú munkaviszonyban ugyanis a dolgozó hosszú távon számít arra, hogy gazdasági biztonságot képes teremteni maga és családja számára. Ugyanakkor – mivel a munkaviszonyok természetéből fakad a munkavállaló jogilag függő helyzete – így a jogalkotás feladata azon garanciák megteremtése, amelyek biztosítják, hogy mindez mégse eredményezzen kiszolgáltatottságot.²⁷

A munkabér a munkavállaló szemszögéből ugyanis a megélhetés anyagi alapját jelenti, egyben – leegyszerűsítéssel élve – a munkavégzésének valódi célja,²⁸ amely kijelentést általánosságában nem volna könnyű megcáfolni. Jóllehet, a munkavégzésben számos egyéb motivációs elem is megjelenik, amint az a későbbiekben e helyütt kifejtésre is kerül –, ám alaptermészetéből adódóan mégis jellemzően az életfeltételek megteremtését szolgálja.

A munkabér ennél fogva szociális funkcióval is rendelkezik, a biztos megélhetés, a megfelelő életfeltételek biztosítása ugyanis elsősorban a munkavégzéssel, annak bérével teremthető meg. Megjegyzendő, hogy a létbiztonság szükségessége széles társadalmi közösségben gondolkodva, természetesen közgazdasági szempontból is igazolható, hiszen a – nyilvánvalóan méltányolható – egyéni érdekeken túl végső soron pedig gazdasági stabilitásra is hátrányosan hat a létbiztonság hiánya.

A szociális funkcióval összefüggő érdekeket számos garanciális jellegű intézkedés és szabály rögzíti. Ilyen – állami beavatkozás útján biztosított – rendelkezések a legkisebb kötelező munkabér (minimálbér) s a garantált bérminimum meghatározása, valamint a munkabér védelmére vonatkozó törvényes rendelkezések. A minimálbér nem más, mint a felek szabad bérmegállapodásába történő külső beavatkozás az állam részéről, mégpedig abból a célból, hogy a munkabér legalább azt a minimális szintet elérje, amely a munkavállaló és családja megélhetését alapvető szinten biztosítja.²⁹ Jelen írás kereteiben a szükségesnél nagyobb részletességgel e szabályok nem kerülnek kifejtésre, ám rövid említés szintjén mégis érdemes kitérni e szabályokra.

A munkabér védelmére vonatkozó rendelkezések azt hivatottak biztosítani, hogy a munkavállaló ténylegesen megkapja a munkabérét. A jogalkotó célja ezzel az, hogy a munkavállaló megélhetése ne kerüljön veszélybe.³⁰ A munkabér védelmét szolgálják a törvényben

²⁵ MARX: *i.m.* 26. o.

²⁶ MARX: *i.m.* 25. o.

²⁷ 8/2011. (II. 18.) AB határozat

²⁸ HŐS NIKOLETT: *i.m.* 303. old.

²⁹ HŐS NIKOLETT: *i.m.* 321. o.

³⁰ GÖNDÖR ÉVA: *A munka díjazása*. In: FERENCZ JÁCINT – GÖNDÖR ÉVA – GYULAVÁRI TAMÁS – KÁRTYÁS GÁBOR: *Munkajogi*

meghatározott garanciák, mint a forintban történő fizetés elve (amelynek indokoltsága némi vitát mégis megenged), a havonta történő bérfizetés kötelezettsége, vagy a bérfizetés helyének meghatározása. További, a gyakorlatban igen releváns szabályok vonatkoznak a munkabérből való levonás alkalmazására, amely meglehetősen pontossággal és szigorral határolja körül azokat az eseteket, melyekben a munkáltató jogszerűen eszközölhet levonást a munkavállaló béréből. Ennek indoka nyilvánvalóan az, hogy a munkavállaló ne kerülhessen olyan helyzetbe, amelyben napi megélhetésének költségeit sem tudja fedezni. A jogalap nélkül kifizetett munkabér visszakövetelésének szabályai és a munkabérről való (általános) lemondás tilalma szintén e célok biztosítására hivatottak. Megemlítendő még e vonatkozásban a beszámíts tilalmára vonatkozó rendelkezések, valamint a Bérgarancia Alap működése, amely a fizetésképtelen (felszámolás alatt álló) munkáltatóval szemben fennálló bérvisszakövetelések – részbeni – kifizetését hivatott biztosítani. Ennek létrehozásáról és működéséről külön törvény rendelkezik. Az alap a fizetésképtelenné vált munkáltatók munkavállalóinak – limitált – anyagi biztonságát szolgálja,³¹ létrehozása és szükségessége önmagában is alátámasztja a munkabér szociális funkcióját.

A munkabér tehát alapvetően a munkavállaló, valamint családja, hozzátartozói megélhetését szolgálja. A létbiztonság pedig olyan tényező, amellyel kapcsolatban – minden elvi vagy eszmei állásfoglalás vagy értékítélet nélkül is – kijelenthető, hogy annak megteremtése olyan szükséglet, amely hosszú távon messze túlmutat az egyéni érdekeken.

2.2.4. A munkabér az ösztönzésmenedzsmentben

Az egzisztenciális szempontok és a megélhetés biztosító funkciója mellett a munkáltató szempontjából kiegészül a szerepe a motiváció tényezőjével is: a bér szintje és összetevői ugyanis az ösztönzés eszközeiként is szolgálnak.

A munkával kapcsolatos magatartás egyik alapvető befolyásoló tényezője a motiváció. Ennek, az emberekre ható belső generátornak a téma irodalma különös jelentőséget tulajdonít. A munkavállalói szükségletek ismerete ugyanis olyan alapvető fontossággal bíró tényező, amely nélkülözhetetlen a hatékony vezetés számára. A motivációs elméletek a különböző szükségleteket többféle szempontból közelítik meg, az azonban mindegyikben közös, hogy a természetes, létfenntartáshoz szükséges – alapvetően anyagi természetű – fiziológiai szükségletek elemi jelentőségét nem vitatják.

Maslow közismert – és igen gyakran hivatkozott – elmélete a legalacsonyabb szinten jelöli meg a fiziológiai szükségleteket és a biztonság meglétét.³² Ezen igények besorolása – alacsony szintjük ellenére vagy éppen abból következően – arra utal, hogy azok nélkülözhetetlenek a további igények szempontjából. Ez tehát azt jelenti, hogy az alapvető anyagi, fizikai tényezők kielégítetlensége esetén a további, magasabb szintű szükségletek valójában fel sem merülhetnek.

Érdekes, a munkavégzés pszichológiai tényezőire összpontosító gondolatmenettel találkozhatunk W. Corell modelljében. Az amerikai pszichológus a maslowi elméletet kifejezetten a munka világára transzformálva is kidolgozásra került: e szerint az emberek elsőként valamely társadalomban meghatározott hely elérésére törekcszenek, ezt követően e hely

alapismeretek. Budapest, 2013, ELTE Eötvös Kiadó, 143. old.

³¹ HAJDÚ JÓZSEF – KUN ÁTTILA: *Munkajog*. Budapest, 2014. Patrocinium, 239. old.

³² ROÓZ JÓZSEF: *i.m.* 35-37. oldal

biztosítását tűzik ki célul. Teljesítményének elismertsége csak ezt követően merül fel igényként, mely után a vállalatban (szervezetben) belül betöltött hely megfelelése kérdőjeleződik meg a munkavállalóban. Ez pedig felszínre hozza az előrelépés iránti igényt. Ha az előrelépés elmarad, úgy a személy jellemzően kevésbé tud azonosulni feladataival, ha viszont megtörténik, azzal a piramis csúcán elhelyezkedő önkifejezés iránti igény lép elő.³³ A pszichológiai szemléletű igénypiramis ugyan némileg elszakad a munkabér jelentőségétől, ám az összefüggés a különböző szintek mindegyikén vitathatatlanul jelen van, hiszen a biztonságosnak vélt státusz vagy az előrelépés egyúttal minden esetben az anyagi ellentételezés magasabb szintjét is jelenti.

Jóllehet, a munkavégzésért járó munkabér főként és alapvetőleg a megélhetést szolgálja, vagyis elsősorban a létfenntartáshoz kapcsolódó szükségletek a kielégítését biztosítja, mégis szükséges az ösztönzésmenedzsment rendszerének részeként is megvizsgálni. A bér ugyanis az elismerés és a megbecsültség szimbóluma lehet, s a megélhetéshez szükséges kereteken túl is – szinte kivétel nélkül – mindenki törekszik a magasabb státusz és az azzal járó magasabb bérszint elérésére is. Fentiek alapján világos ugyanis, hogy a munkabér több, mint a felek szerződéses megállapodásán alapuló ellenérték. Tartalmát tekintve ugyanis sokkal szélesebb jelenséget takar, mint az elvégzett munka "árát", az a munka díja, de egyúttal célkitűzése is annak.

Az ösztönzésmenedzsment célja és eredménye is egyben a motiváció. A munkavállaló motiválása pedig egyet jelent viselkedésének befolyásolásával, irányításával, mégpedig üzlet vagy más célok megvalósulása érdekében. A munkavállalók motivációja pedig kizárólag akkor lehet sikeres, ha a motiváció mögötti tartalom is ismert a motiváló számára.³⁴ A munkavégzéshez való hozzáállás pozitív előmozdítása mindezeknek megfelelően olyan, magas fokon célorientált és tudatos szervezést igényel, amely a gazdasági érdekeket képes összehangolni az egyéni, munkavállalói szükségletekkel, a vállalati hatékonyságot a pszichés tényezőkkel.

Az ösztönzésmenedzsment – mint tudomány – azoknak az elméleteknek és módszereknek a rendszerbe foglalt összessége, amelyek által a munkavállalók motiváltsága – ezáltal munkavégzésük hatékonysága – mozdítható elő. A kapcsolódó tudományos irodalom az ösztönzésmenedzsment fő alkotóelemeiként az ösztönzési politikát, az ösztönzési stratégiát és az ösztönzés eszközrendszerét, gyakorlatát nevezi meg.

Az ösztönzési politika az ösztönzés küldetését és alapelveit fogalmazza meg, nevezetesen azt, hogy milyen szempontok mellett igyekszik ellentételezni a munkatársai teljesítményét a munkáltató. E célok megvalósításának hosszú távú felépítését azután az ösztönzési stratégia adja meg. Az ösztönzési rendszer mindezek konkrét megvalósulása, vagyis olyan szabályok és eljárások összessége melyekkel a munkáltatói szervezetben végül kézzel fogható eredménnyé válhat a munkavállalók ösztönzése.³⁵ Ennek a folyamatnak része és egyben egyik végpontja is a munkavállalók jövedelmének, javadalmazásnak megállapítása.

A dolgozók motivációját a személyzeti marketing is alapvető feladatnak tekinti és azt a vállalati döntéshozatal egyik legbonyolultabb feladatának tekinti. A dolog nehézségét pedig elsősorban abban látja, hogy a motiváció során a munkavállalók érdekeinek – így megfelelő megélhetésének

³³ PLETTE RICHARD: *A munkapszichológia gyakorlati kérdései*. Budapest, 2002, Medicina Könyvkiadó Rt., 122. old.

³⁴ LÁSZLÓ GYULA – ÓHEGYI KATALIN – POÓR JÓZSEF: *A rugalmasság fogalma és aspektusai*. In: POÓR JÓZSEF (szerk): *Rugalmas ösztönzés rugalmas juttatások*. Budapest, 2013, Wolters Kluwer Kft. 52. oldal

³⁵ LÁSZLÓ GYULA – ÓHEGYI KATALIN – POÓR JÓZSEF: *i.m.* 55-57. oldal

– figyelembevétele mellett egyidejűleg a termelékenységnek, a gazdasági hatékonyságának is meg kell valósulnia.³⁶

Napjainkban az öntudatos, kritikus munkavállaló egyéni sajátos igényeit szükséges figyelembe venni. Csak akkor lehet egy munkavállaló potenciális erőforrásait teljes mértékben hasznosítani, ha a kvalifikáltságának és személyes adottságainak megfelelő igényei is kielégülnek. Amennyiben ugyanis ennek a munkáltató nem tesz eleget, akkor felmerülhet az úgynevezett „belső felmondás” veszélye, amely nem jelent mást, mint hogy a munkavállaló – még ha ugyan fizikálisan a munkahelyén tartózkodik is – nem nyújtja a maximumot, esetleg már egy új munkahely keresését fontolgatja.³⁷

A másik oldalról nézve azonban vitathatatlan, hogy a munkáltató nyilvánvalóan nem azért hirdet meg egy munkakört, hogy annak betöltésével valamely munkavállaló életszínvonalát emelje, hanem azért, hogy munkaerőigényét kielégítse.³⁸ Az elsődleges cél természetesen a termelés vagy a hatékony és működés érdekében felmerülő igény kielégítése. Ennek a két szempontnak tehát együttesen szükséges érvényesülnie a foglalkoztatás során. Ez pedig elvezet a személyzet gazdálkodás megfelelő koncepciójának kialakításához, amelyre álláspontom szerint általános recept nem adható. Ahogy a munkavállalók, úgy a munkáltatóként fellépő különböző gazdasági társaságok, vállalatok is igen különbözőek, ezért a foglalkoztatás során érvényesülő szempontok csupán elvi jelleggel határozhatók meg.

3. ZÁRÓ GONDOLATOK

A fent ismertetett gondolatok alapvetően különböző nézőpontokból szemlélik a munkabér jelenségét. Úgy tűnhet, hogy a különböző funkciók, illetve eltérő aspektusból megvilágított érdekek gyakran egymásnak ellentmondanak, valójában inkább kiegészítik egymást. A munkaviszony ugyanis a fentiek alapján sajátos természetű jogviszony, amely ugyan számos garanciális intézménnyel van „körbepátyázva”, alapvetően viszont mégsem egyéb, mint értékcseré-ügylet. Ebben pedig az eltérő érdekek egyidejűleg kell, hogy érvényre jussanak, ami pedig kizárólag a fent ismertetett szempontok szintézise útján valósulhat meg.

A különböző értékek és igények összehangolása, vagyis minden résztvevő számára elfogadható és elfogadott megvalósítása tudatos szervezést és érdekérvényesítést kíván meg a munkaviszony mindkét oldalán, vagyis mind a munkavállalói, mind a munkáltatói oldalon. A tudatos és minden szempontra érzékeny eljárás igénye azonban nem csupán az egyéni szinten követelhető meg. A jogalkalmazás, mi több, a jogalkotás feladata is, hogy a munkajog – és a munkabér – fogalomkörében tudatosan, a jogszerűség követelményeinek betartása mellett a humán-erőforrás gazdálkodás elveit is szem előtt tartva járjon el.

³⁶ UGLYAI GYÖRGY: *i.m.* 12. o

³⁷ UGLYAI GYÖRGY: *i.m.* 13. o.

³⁸ UGLYAI GYÖRGY: *i.m.* 17. oldal

FELHASZNÁLT IRODALOM

BATEMAN, HEATHER (eds) – MCADAM, KATY: *Dictionary of Human Resources and Personnel Management (Third Edition)*. London, 2006, A & C Black.

FERENCZ JÁCINT – FODOR T. GÁBOR – KUN ATTILA – MÉSZÁROS KATALIN ÉVA: *A munkaviszony létesítése*. Budapest, 2016, Wolters Kluwer.

FERENCZ JÁCINT – GÖNDÖR ÉVA – GYULAVÁRI TAMÁS – KÁRTYÁS GÁBOR: *Munkajogi alapismeretek*. Budapest, 2013, ELTE Eötvös Kiadó.

FODOR T. GÁBOR: *A munka díjazása*. In: Breznay Tibor (szerk): *A munkajog nagy kézikönyve*, Budapest, 2008, Comlex Kiadó Kft.

GRAHAM, H. T. – BENNETT, R.: *Human Resources Management (7th Edition)*, London, 1992, Pitman Publishing, Longman Group UK.

GYULAVÁRI TAMÁS (szerk): *Munkajog*. Budapest, 2013, ELTE Eötvös Kiadó.

HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA: *Munkajog*. Budapest, 2014. Patrocinium.

KISS GYÖRGY: *Munkajog*. Budapest, 2005, Osiris kiadó.

KOVÁCS TÍMEA: *A bérből és fizetésből élők fogalma a magyar szabályozásban és az EK angol nyelvű jogforrásaiban*. Forrás: <http://www.jogiforum.hu/blog/5/32> (Letöltve: 2017. 03. 26.)

MARX: *Bérmunka és tőke. Munkabér*. Budapest, 1976, Kossuth Könyvkiadó.

NAGY LÁSZLÓ: *A munkabérek jogi szabályozása a piacgazdaságokban* – PRUGBERGER TAMÁS recenziója alapján. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1994/7-8. szám, 323-324. old.

NEMESKÉRI GYULA-PATAKY CSILLA: *A HR gyakorlata*. Budapest, 2007, Ergofit Kft.

PLETTE RICHÁRD: *A munkapszichológia gyakorlati kérdései*. Budapest, 2002, Medicina Könyvkiadó Rt.

POÓR JÓZSEF (szerk): *Rugalmas ösztönzés rugalmas juttatások*. Budapest, 2013, Wolters Kluwer Kft.

ROÓZ JÓZSEF: *Az emberi erőforrás-menedzsment alapjai*. Budapest, 2006, Perfekt Gazdasági, Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt.

TAKÁCS GYÖRGY: *A munkaerő árától a szociális bérekig*. In: Hámori Antal – Óri János – Pongrácz László – Takács György: *Bérezés – Ösztönzés*. Budapest, 1998, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

UGLYAI GYÖRGY: *Személyzeti marketing*. Budapest, 2005, Akadémiai Kiadó.

Pintér Petra: A migrációs válsággal kapcsolatos intézkedések politikai motivációi Magyarországon - BCE PTI PhD hallgató

/Lektorálta: Dr. Kemény László/

1. Absztrakt

A migrációs válság próbára teszi az együttes európai fellépésre való képességet, és a korábbinál jobban kiélezi a föderalizmus és a nemzetállamiság eszméi között feszülő ellentéteket az alkalmazandó és alkalmazható eszközöket tekintve. A nemzetközi jogi szabályozás egyrésztől kaotikus, másrészt elavult, harmadsorban eredetileg nem a jelenleg mefigyelhető tömeges migrációs nyomás kezelésére született. A helyzet olyannyira összetett, hogy a tagállamok még a migrációban részt vevő személyeket illető terminológiát is eltérő módon használják – jól illusztrálva a nemzetközi közösség megosztottságát és az egyes tagállamok kormányainak politikai irányultságát.

A magyar kormányt számos politikai támadás érte a migrációs válsággal kapcsolatos intézkedései nyomán. Magyarország politikai vezetése azonban egy nyilvánvaló belpolitikai nehézséggel is meg kell, hogy küzdjön, nevezetesen, hogy a rendszerváltás óta egészen biztosan meglévő és rendszeresen mért etnikumokkal és bevándorló csoportokkal kapcsolatos választói elutasítás, mely mindig is magas volt, tovább erősödött, s a két legnagyobb párt, a Fidesz és Jobbik retorikája nagy mértékben egyezik a kérdésben, tehát nem csak a ciklus közbeni népszerűségben, de a következő parlamenti választás kimenetelében is erős verseny van közöttük, miközben a napirendet szinte kizárólag a migrációs téma uralja.

Felmerül tehát a kérdés, hogy a magyar kormány intézkedéseinek mi volt a motivációja: nemzetközi események és uniós döntésekre való reflexió, esetleg a Jobbik lépéseire adott politikai viszontválasz, vagy valamilyen más ok.

Vizsgálatomban tehát kitérek arra, hogy milyen parlamenti intézkedések születtek a tömeges bevándorlással kapcsolatban, kik voltak a javaslatok betervezői, illetve az egyes elfogadott törvényjavaslatokat milyen arányban szavazták meg a képviselők. Az elfogadás kontextusa, a nemzetközi és belpolitikai események kronológiai sorrendje is rendkívül fontos faktor annak megítélésben, hogy a politikai döntések mögött milyen motivációs minta állhat.

A témával kapcsolatban felmerül az Alaptörvény-módosítási javaslat vizsgálata is. Ennek szövegét, politikai indoklását és parlamenti tárgyalását is vizsgálom az írásomban. Ez a javaslat annyiban tér el a többitől, hogy elfogadása 2/3-os parlamenti többséget igényel, tehát a parlamenti pártok arányait tekintve több párt együttműködését, kormányon kívüli erők bevonását is igényli. A szavazás menete ezért volt különösen érdekes ebben a kérdésben.

Mindezekon felül célszerű az egyes törvényhozási aktusok kontextusba helyezése: az elfogadás politikai körülményein kívül az is, hogy mikor, milyen gyakorisággal történt a jogalkotás. Az adatbázis alapja az országgyűlés honlapja.

A kutatás rámutat a magyar kormány migrációs válságot kezelő intézkedéseinek politikai motivációjára, amellyel rávilágíthatunk, hogy nemzetközi vagy belpolitikai okok voltak-e, amelyek beavatkozásra sarkallták a kormányt.

2. Migrációs válság és a szabályozó jogi környezet

A migrációs válság az utóbbi idők legmeghatározóbb politikai témájává vált egész Európában. A válság nem csupán humanitárius kérdés, de biztonságpolitikai esemény is, mely – az unió nemzetállamokat tömörítő jellege miatt – próbára teszi a föderációs eszmét is: az egyes tagállamok ugyanis saját kitettségükből, politikai kultúrájukból, kormányaik politikai irányultsága nyomán, eltérően viszonyulnak a jelenséghez. Ennek beszédes jele az egyes tagországok eltérő szemantikai viszonyulása a migrációban részt vevő személyeket illetően. A belső megosztottságon túl bonyolítja a helyzetet, hogy a menekültügyet leíró nemzetközi jogi szabályozás elavult, sok helyen szürke zónákat, nem rendezett helyzeteket tartalmaz, elsősorban nem csak azért, mert a migrációs válságot jóval megelőzően jött létre, hanem főként amiatt, hogy nem a jelenleg megfigyelhető tömeges migrációs nyomás kezelésére született. Mindezek következtében az európai tagállamok megosztottak az alkalmazható és az alkalmazandó eszközöket tekintve.

A jogi helyzet nem csak bonyolult, de ellentmondásos, és sok helyütt elavult, olyan jogi hiátusokat hagyva maga mögött, amelyet néhány szereplő a maga javára tud fordítani, míg más tagállamok annak ellenére kerülnek kiszolgáltatott helyzetbe, hogy minden erejükkel az előírások betartására törekcsenek.

Az 1951-es **Genfi Egyezmény** az a jogi kulcsdokumentum, amely meghatározza, ki számít menekültnek, megállapítja a menekültek jogait és az egyes országok jogi kötelezettségeit. Az egyezmény első bekezdését az 1967-es protokoll egészíti ki, s egyben meghatározza a menekültstátuszt. A menekültekre nem vonatkozik az illegalitás sem országokba való belépéskor, sem ott való jelenlétet illetően, amennyiben kimutatható, hogy a menekült **jóhiszeműen** járt el, vagyis **életveszélyben volt, vagy szabadságát fenyegették**. Mindezt a 31-es pont szabályozza: "A Szerződő Országok nem alkalmazhatnak büntetést illegális határátlépés vagy illegális tartózkodás miatt azon menekültekkel szemben, akik közvetlenül olyan területről érkeztek, ahol életük vagy szabadságuk az 1-es pontban meghatározottak értelmében veszélyben volt, beléphetnek és jelen lehetnek engedélymentesen, amennyiben **azonnali jelleggel a hatóságokhoz fordulnak** és bizonyítani tudják jóhiszemű belépésüket és jelenlétüket" (31. bekezdés, (1)).

Tovább bonyolítja a helyzetet a **luxemburgi döntés** Görögországot illetően, vagyis az, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése értelmében jogszerűtlen menedékkérőket visszaküldeni Görögország területére, hogy kérelmüket ott bírálják el, illetve Görögország – az euróválság következtében – nem képes megfelelő körülményeket biztosítani nagy számú menedékkérőnek az elvárt minőségben.

Az Európai Unióban érvényesül a **személyek szabad mozgása alapelv**, 2004/38/EC, amely az uniós szerződések alapelve Maastricht óta, legutóbb a Lisszaboni Egyezmény rögzítette. A 45 cikkely alapján az uniós polgárok: munkát vállalhatnak más tagországokban, ott munkaengedély nélkül dolgozhatnak, munkavállalással kapcsolatban ott le is telepedhetnek, még azután is maradhatnak, hogy munkaviszonyuk véget ért, valamint a tagország állampolgáraival egyenlő elbánást, munkafeltételeket és szociális ellátásokat, valamint adókedvezményeket kaphatnak. A személyek szabad mozgása elve lehetővé tenné, hogy az EU területén tartózkodó személyek további ellenőrzés nélkül mozoghassanak a tagországok között. A munkavállalást lehetővé tevő alapelv azonban csak uniós állampolgárokra vonatkozik! Ezen felül nem uniós állampolgároknak

is joguk van más tagországokban dolgozni azonos munkafeltételekkel, amennyiben az EU állampolgárának családtagjai, vagy ha fel tudnak mutatni érvényes személyazonosító okmányokat. A személyek szabad mozgása elv azonban uniós állampolgárookra, vagy magukat személyazonosító okmánnyal igazolni képes személyekre vonatkozik, melyek hiányában a migránsok sem távozhatnak szabadon egyik tagállamból a másikba.

A schengeni övezet külső határait védő államoknak kötelezettségük a megfelelő határvédelem és határellenőrzés, az illegálisan behatolókat pedig regisztrálni és jelenteni kell a **Dublin III. Egyezmény** értelmében: az EU No 604/2013 jogszabály meghatározza a feltételeket és eljárás módokat a külső határok védelme érdekében harmadik országbeli személyekkel és állampolgárságukat igazolni nem tudó személyekkel szemben. A "tagállam" kiejtés a 28 EU tagállamra és a négy társult tagállamra vonatkozik.¹ A szabályozás azt is meghatározza, hogy melyik tagország a felelős, hogy kivizsgálja a nemzetközi védelem iránti kérelmeket, valamint leírja a feltételeket és eljárás módokat a vizsgálatot illetően harmadik országból érkező személy vagy állampolgárságát igazolni nem tudó személy esetében (recast). Ez pedig az az ország, amely kiadta a vízumot, a tartózkodási engedélyt vagy munkaengedélyt, illetve ahol elsőként átlépték a határt a kérelem benyújtását megelőzően. Az egyes tagállamok megtagadhatják a jogi eljárást, s azt más tagállam hatáskörébe utalhatják, ha az érkező másutt korábban már benyújtott menekültügyi kérelmet, melynek eljárása folyamatban van.

Ez a jogi környezet értelemszerűen hagy szürke foltokat, amelyeket ki lehet játszani vagy kihasználni, s bizonyos tagországokat ilyen mértékű bevándorlási hullám esetében kiszolgáltatottá tesz. Mindezek alapján egyértelmű, hogy nem csak egy nemzetközi fogalmi zavar van a helyzetet illetően (migráns-bevándorló-menekült), hanem a vonatkozó jogi háttér is felkészületlen ilyen mértékű migrációs hullámra, és néhány tagországot messzemenőig kiszolgáltat más szereplők viselkedésének nagyszámú érkező esetén. Ez a helyzet lehetőséget ad a jogszabályok figyelmen kívül hagyására, vagy azokkal való visszaélésre, miközben éppen azokat az országokat, amelyek igyekeznek betartani a szabályozást, kiszolgáltatja más szereplők jóindulatának.

Az eltérő megítélésből fakadóan a terminológia is vegyes Európán belül. **Migráns** az Oxford English Értelmező Szótár szerint "olyan személy, aki akár átmenetileg, akár véglegesen költözik el egy helyről, környékről, vagy országból egy másikba".² A migráns kifejezés tehát neutrális, nem hordoz többletjelentést. Ahogy egy ENSZ dokumentum leírja: "A 'migráns' kifejezést úgy kell érteni, hogy az elvándorlás a személy önálló, szabad döntéséből születik, személyes érdekek következtében, minden más külső befolyás nélkül".³ (ENSZ, 1997) A Magyar Idegen Szavak Szótára szerint a migráció nem más, mint "lakóhelyváltogatás, költözés, vándorlás", illetve felmerül még a másodmigráció kérdése (harmadik országba), amely olyan eset, amikor egyes

¹ Ausztria, Belgium, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, az Egyesült Királyság, valamint Norvégia, Izland, Svájc és Lichtenstein.

² "One who moves, either temporarily or permanently, from one place, area, or country of residence to another". Oxford English Dictionary, 2015. (Fordítás: szerző)

³ "The term 'migrant'... should be understood as covering all cases where the decision to migrate is taken freely by the individual concerned, for reasons of 'personal convenience' and without intervention of an external compelling factor." (United Nations, 1997) (Fordítás: szerző)

személyek azért vándorolnak be egy adott országba, hogy onnan rögtön továbkköltözzenek egy harmadik államba.

Menekült az 1951-es Menekültügyi Egyezmény szerint "az a személy, aki jól megalapozott félelemből, faj-, vallás-, politikai vagy nemzetiségi hovatartozás miatt kényszerül elhagyni hazáját, mert szülőföldjén nem számíthat védelemre".⁴ A 'menekült' kifejezés mindezen felül azt sugallja, hogy a biztonságos országoknak kötelezettségeik vannak az ilyesfajta üldözöttséget elszennvedő emberek biztonságának garantálása iránt. Az EU-t illetően tehát konkrét esetben az, hogy beengedje őket a területére, menekültstátuszt biztosítson számukra és protekcionálja őket.

Bevándorló státusza jogi fogalom, s hogy egy adott személyt a fogadó ország menekültként vagy bevándorlóként kezel, csak akkor dől el, amikor az ügyében eljáró uniós tagország elbírálja a kérelmező benyújtott kérelmét. A menekültkérelmet benyújtó személy ügye még folyamatban van, így nem nevezhetünk senkit menekültnek, amíg a kérelmező ügye le nem zárult. **A legtöbbet vitatott kifejezés az "illegális bevándorló" szóösszetétel.** A kifejezés magában hordozza a kriminalitás felhangját, és így a személyt és nem a cselekedetet bélyegzi meg. Egyértelműen meg kell különböztetnünk azokat a személyeket, akik a legális csatornákat használják a bevándorlási/menekültügyi eljárás során, azoktól, akik nem így tesznek.

A fenti okok miatt a tehát "migráns" kifejezést fogom használni azokra a személyekre, akik a zöldhatáron át lépnek be a schengeni zónába, mivel ez a kifejezés nem tartalmaz konnotációkat és alkalmas mind az illegális határátlépők, mind a potenciális menekültkérelmet benyújtók leírására. További ok erre, hogy jogi értelemben menekültnek nem nevezhetünk senkit, akinek a menekültügyi kérelme befogadás/elbírálás alatt áll. Amennyiben a zöldhatáron, vagy személyazonosító okmányok nélkül érkeztek, a migráns kifejezés mind a menekültekre megáll, mind pedig a gazdasági bevándorlókat lefedi.

3. Főbb migrációs számadatok és útvonalak

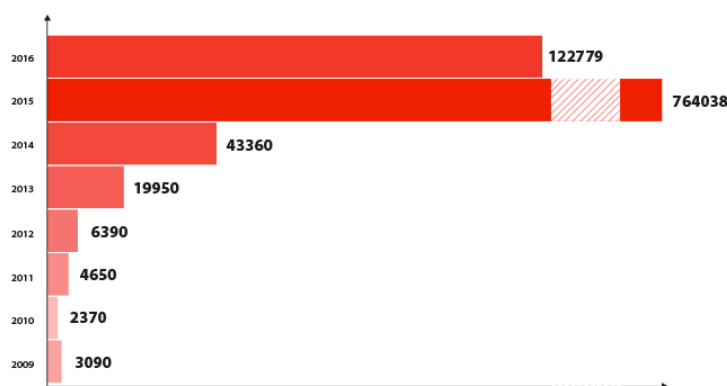
A 2014-es évben kiugró mértékben növekedett a migráció Európa irányába, több mint 150.000 bevándorlóval csak 2015 első félévében (Frontex, 2015), összesen pedig több mint 1.800.000 újonnan érkezővel ebben az évben (Frontex, 2017). A többség Olaszországon vagy Görögországon-Magyarországon keresztül, illetve a schengeni övezet más határállamain keresztül próbált meg bejutni Európába. 2015 első feléig a fő migrációs útvonal az Európai Unió felé a mediterrán útvonal volt, amely Észak-Afrikában vagy a Közel-Keleti térségben indul, és főként Dél-Franciaország és Dél-Olaszország a célállomásai (az ábrán sötétkéssel és világoszölddel jelölve). A nemzetközi figyelem 2015 április közepén élénkült fel, amikor több mint 700 ember lelte halálát a Földközi-tengeren egy hajóbalesetben, a migrációval összeköthető módon. A személyi veszteségek összesen 3.770 nőttek a 2015-ös évben (Eurostat, 2016).

⁴ "Is any person who, owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his/her nationality and is unable, or, owing to such fear, is unwilling to avail himself/herself of the protection of that country". Refugee Convention, 1951 (Fordítás: szerző)

A nyugat-balkáni útvonal is két irányból indul: egyrészt a nyugat-balkáni országokból, másrészt Ázsiából, ahonnan Bulgária és Törökország, vagy Törökország és Görögország határán lépik át az EU hátárait az ezen az útvonalon érkezők, majd a Nyugat-Balkánon keresztül Magyarországon érkeznek meg az Európai Unió területére ismét. Ez az útvonal mutatta a legnagyobb relatív növekedést migrációs szempontból.

A Nyugat-Balkán útvonalon is a 2015-ös évben nőtt meg kiugróan a migrációs mutatószám, a 2014-es 43.000 főről 764.000-re. A tavalyi évben itt is erős visszaesés volt tapasztalható, az illegális határátlépők száma körülbelül a hatodára esett, két okból kifolyólag: az uniós megállapodásnak Törökországgal, a migránsok feltartóztatására, valamint a Magyarország déli határán épült fizikai korlátnak.

Ábra 1. Illegális határátlépők száma a Nyugat-Balkán útvonalon.

(Forrás: Frontex, 2017)

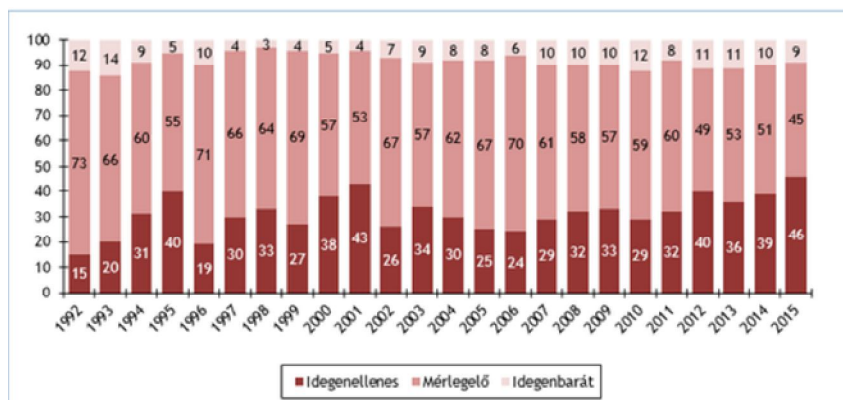
A Törökország-Görögország, balkáni államok, majd Magyarország útvonal következtében hazánk jelentős mértékben kitett volt a migrációs nyomásnak, így az országunk 2015-ben több mint 330.000 illegális határátlépőt regisztrált (Police.hu, 2016), többet mint bármelyik másik európai ország. Ez egyben azt jelenti, hogy az ezen az útvonalon érkezők közül minden második személy Magyarországon haladt át és került az európai hatóságok látókörébe, valamint jól illusztrálja a magyar hatóságok regisztrációs eljárás betartása iránti elkötelezettségét is. Az illegális határátlépők száma 2013-ban még 18.900 volt, majd 2014-ben 42.777, 2015-re pedig 330.156-ra nőtt (Frontex, 2016). Az Európai Unió és Törökország megállapodása következtében, mely visszafogta az újonnan érkezők számát, valamint a szerb-magyar zöldhatáron létrehozott fizikai korlát következtében 2016-ra ez a szám 15.298-ra csökkent (Police.hu, 2017).

4. Intézkedések Magyarországon

Mind az intézkedéseket, mind a kommunikációt és a nemzeti konzultációt illetően fontos megjegyezni, hogy a választói attitűdök már ismertek voltak. A migrációval kapcsolatos hozzáállás már 1992 óta folyamatosan relatíve magas volt: amióta a Tárki elkezdte az e témában folytatott vizsgálatait, rendre a választók nagyjából egyharmada volt idegenellenes, s csak csupán kb 5-10%-nyi válaszoló adott számot idegenbarát magatartásról. A kutatóintézet felmérései szerint a szélsőjobb oldali, az alacsony bevétellel rendelkező és az idősebb emberek

elutasítóbbnak bizonyultak mind a migrációval, mind a bevándorlással kapcsolatban. A migrációval kapcsolatos választói attitűdök azonban soha a felmérés kezdete óta nem voltak olyan negatívak, mint 2015-ben, amikor a választók 46%-a számolt be idegenellenes attitűdről (Tárki, 2015).

Ábra 2. A migrációval kapcsolatos választói attitűdök

(Forrás: Tárki, 2015)

Magyarország a tömeges bevándorlással kapcsolatban **háromszintű akciótervet** dolgozott ki, amely magában foglalja mind a **technikai, a személyi és a jogi** szükségleteket, tette mindezt annak érdekében, hogy a fent taglalt kaotikus jogi berendezkedés által létrehozott joghézagokat áthidalja és valamennyi nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettségének megfeleljen, miközben hatékonyan kezeli a kialakult helyzetet.

Technikai megoldásként merült fel a fizikai korlát az ország déli határán. A határokat védő kerítések nem olyan ritkák manapság sem, mint ahogy azt gondolnánk. A kínai Nagy Falon és a berlini falon kívül, amelyeket széles tömegek ismernek/ismertek, jelenleg is 32 határvédő kerítés áll világszerte, köztük a mexikói-amerikai határon, a marokkói enklávé körül, az Európai Unión belül a franciaországi Calais-nál, és több olyan is van, amelynek építését jelenleg tervezik, például Észtország és Lettország Oroszországgal határos vidékén, amelynek építésére Lettország 17 millió eurót szán (Globalsecurity.org, 2016), illetve a migrációs nyomás miatt Norvégia is zárni tervezi az Oroszországgal közös határvonalán épült, már meglévő 196 kilométeres kerítésszakaszt (Reuters, 2016).

Magyarország emellett szintén döntött a tranzitzőnák felállításáról, amelyek gyors, 8 napos határidővel bírálják el a menekültkérelmeket. Ez a terv azonban az érkezők magas száma miatt hosszú távon nem volt tartható. Személyi bővítés részét képezte a megnövekedett határfelügyelet és kiterjesztett hatáskör.

A technikai és személyi megoldásokon felül **jogi kiegészítés** is történt, amelynek értelmében Magyarország biztonságos harmadik országnak tekinti Macedóniát, Albániát és Montenegrót, így az illegálisan érkezők visszaküldhetők ezen országokba. A tiltott határátlépést sújtó jogi következmények folytán az illegálisan érkezők kiutasíthatók az országból. A tömeges

határsértést kezelendő a rendőrség használhat vízágyúkat és könnygázt az EU hatékony határvédelmének érdekében, valamint az embercsempészet büntetési tétele növekszik.

A migrációs ügyben áttekintettük a 2014-es kormányalakítástól a 2016 végéig benyújtott valamennyi javaslatot, amelyet a felfedezhető mintázat alapján három csoportba strukturáltuk, megkülönböztetve az ügghöz szorosan tartozó törvényjavaslatokat, az ügghöz lazán kapcsolódó javaslatokat és az Alaptörvény-módosítást, melyek közül a szorosan kapcsolódó intézkedéseket és az Alaptörvény-módosítást tárgyaljuk itt. Tágabb kontextusba helyezve felfedezhetjük azokat az indukciós mechanizmusokat, amelyek a kormányt intézkedésre sarkallták.

5. Parlamenti jogalkotás

A 2014-es kormányalakítástól a 2016 végéig benyújtott valamennyi javaslatot vizsgáltuk az országgyűlés honlapjának adatbankja alapján, s a tárgyal törvényjavaslatokat a felfedezhető mintázat alapján három csoportba strukturáltuk, megkülönböztetve

- az ügghöz szorosan tartozó törvényjavaslatokat,
- az ügghöz lazán kapcsolódó javaslatokat
- és az Alaptörvény-módosítást.

A jogalkotást vizsgálva megkülönböztetjük a törvényjavaslatokat a végszavazás dátuma, a benyújtó személye és a szavazási eredmény tekintetében, majd pedig tágabb kontextusba helyezzük a nemzetközi és magyar események, valamint a kommunikációs irány tekintetében.

A lazán kapcsolódó törvényjavaslatok listáját e helyütt nem közlöm, viszont a szorosan kapcsolódó, az Alaptörvény módosítását indítványozó törvényjavaslatot is (időrendben) táblázatba helyeztük, valamint a kontextus meghatározása érdekében összegyűjtésre kerültek a hazai-nemzetközi nagyobb horderejű, kapcsolódó események. Mindezekről egy összesített **idővonalat** is készítettünk a könnyebb áttekinthetőség érdekében, s ezek együttes értelmezése adja a vizsgálatunk adatbázisát.

A migrációs témát Z. Kárpát Dániel, Jobbikos képviselő interpellációja helyezte először a napirendre az I/1790 számú Ki állja útját az áradatnak című felszólalásában 2014. december 1-jén, melyre a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára, Kontrát Károly válaszolt. A kormány nevében a menedékkal való visszaélések visszaszorítása, valamint a rendbontók és jogsértők elleni eljárások fokozása mellett érvelt. Az országgyűlés az interpellációs választ elfogadta.

Adatgyűjtésem alapján az alábbi törvények kerültek elfogadásra, melyek az ügghöz szorosan kapcsolódnak a 2015-ös és 2016-os évben (a címek néhol rövidítve szerepelnek). 2014-ben nem születtek migrációval kapcsolatos törvények Magyarországon.

Ábra 3. A migrációs ügghöz szorosan kapcsolódó törvényjavaslatok 2014-2016

Év	Dátum	Téma
2015	május 10.	Egyes migrációs tárgyú és ezekkel összefüggésben más törvények módosításáról
	június 30.	A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény módosításáról
	július 6.	Az ideiglenes biztonsági határzár létesítésével, valamint a migrációval összefüggő törvények módosításáról
	július 6.	Egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról
	szeptember 21.	Egyes törvények Magyarország államhatárának hatékonyabb védelmével és a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról
	szeptember 21.	Üzenet az Európai Unió vezetőinek
	október 19.	A Magyar Köztársaság Kormánya és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala közötti megállapodás módosításáról
2016	november 2.	Az áthelyezési válságmechanizmus létrehozásáról és (...) nemzetközi védelem iránti kérelem megállapításáról
	április 26.	Országos népszavazás elrendeléséről
	június 7.	A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról
	június 7.	Az Európai Unió Tanácsa által a nemzetközi védelmet kérők kötelező kvóták szerinti elosztásáról
	június 13.	Egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról
	június 13.	A határon lefolytatott menekültügyi eljárás széles körben való alkalmazhatóságának megvalósításához szükséges törvények módosításáról

(Szerk: a szerző, 2016)

A beterveztők a leginkább érintett belügy- és külügyminiszter, az igazságügyi miniszter, illetve az ügyben illetékes bizottságok. A parlamenti arányoknak megfelelően a kormányoldalról benyújtott javaslatok minden esetben elfogadásra kerültek. Az ellenzéki javaslatokról a parlament nem szavazott.¹

Jóllehet a törvényjavaslatoknak több hónapos átfutási-előkészítési szakasza van, a fenti táblázatot érdemes az aktuális események és az regisztrált illegális határátlépések számának függvényében nézni. Ez utóbbi a 2015-ös év nyarán csúcsonodik ki, de a nyári hónapokban már napi több ezer fős tömegről beszélünk, amely szeptemberben és októberben a napi 10.000-et közelítette meg (Police.hu, 2016). Az aktuális események időrendi gyűjtése a főbb hazai, nemzetközi, európai uniós eseményeket összegzi, amelyek befolyásolták (vagy befolyásolhatták) a döntéshozókat. A táblázat alapján készült elméleti idővonal jelentős segítséget nyújt az értelmezésben.

Ez alapján az alábbi megállapításokat tehetjük. A migrációs témára reflektáló törvények először 2015 májusában kerültek a parlament elé. Mivel a Jobbik mind a népszavazás, mint az Alaptörvény-módosítás ötletét jóval a hasonló kormányzati elhatározás előtt tette, feltételezhetnénk, hogy a törvényalkotást is az ellenzék aktív retorikája indukálta. Az első, tömeges migrációs témával foglalkozó parlamenti felszólalás is a jobbikos Z. Kárpát Dániel részéről hangzott el. **A belügyminiszter első migrációs témájú törvényjavaslata azonban megelőzte a Jobbik népszavazási ötletét (5 nappal), s a Liberális Párt részéről érkező módosítás is – melyet végül a parlament nem tárgyalta – később került történt.**

¹ Fodor Gábor független képviselő (MLP) 2015. június 1-jén nyújtott be módosító javaslatot T/5028 számmal, melynek címe az Egyes migrációs témájú törvények módosításáról. Az indítványban a menekültügyi őrizet, a hontalanok menekültként és oltalmazottként való befogadásáról tesz javaslatot az ENSZ Menekültügyi Főbiztoságára, az Európai Bizottságra és a Befogadási Irányelvre hivatkozva. Az indítványt az országgyűlés nem tárgyalta.

A 2015 nyarán történt mind **belföldi** (láadás a Keleti Pályaudvaron, tömeges migráció az M7-esen Ausztria irányába), **nemzetközi események** (72 halott egy hűtőkocsiban, a német bevándorlásügyi hatóság vezetőjének nyilatkozata, mely szerint minden szír menekült automatikusan megkapja a menekültstátuszt, Aylan Kurdi 3 éves szír kislány holttestének fotója, Merkel migránsokkal fotózkodik), valamint az **Európai Unió intézkedéssorozata** (áttelepítés, szétosztás, kvóta, szolidaritási hozzájárulás) is a magyar technikai beavatkozások (déli határzár) után történtek. A **népszavazási kezdeményezést** sem feltétlenül az EU vonatkozó jogalkotása, hanem belföldi események indukálhatták (népszavazási kezdeményezés a boltzár ügyében kopasz fiatalok gyűréjében).

A népszavazás célja többértékelhető: a választói vélemények becsatornázása helyett valójában inkább a mobilizáció, a választók aktivizálása és a kormányt támogató választók elköteleződésének mélyítése lehetett, ugyanakkor a várható – és az előzetes felmérések által is igazolt – elsöprő, kormányzat által is propagált eredmény (a “nem” válaszok jelentős többsége) módot adhatott arra, hogy az EU-ban egyébként is, és már jóval korábban, a Visegrádi Négyek szinte kivétel nélkül való egységes fellépésével egy nagyon erős üzenetet közvetítsen a brüsszeli döntéshozók számára, vagyis kifejezi azt, hogy a szubszidiaritás elvén az egyes tagországok nem kötelezhetőek részt venni egy központi elosztási-befogadási programban.

A törvényalkotási munkát összegezve az alábbi tendenciákat figyelhetjük meg. **2014**-ben a migrációs ügyszóhoz kizárólag **lazán kapcsolódó ügyek** találunk, összesen hármat, ezek közül egy a Jobbik interpellációja, egy pedig nem a bevándorlással, hanem az elvándorlással foglalkozik. A lazán kapcsolódó ügyek száma 2015-ben 2, míg 2016-ban 5. Szorosan kapcsolódó ügyek 2014-ben nem kerültek a parlament elé. A **migrációs ügyszó foglalkozó törvényalkotási intézkedések május 10-én indultak**, ebben az évben 8 elfogadott törvényjavaslat van, mindegyik módosító indítvány a nemzetközi jogalkotási kötelezettséget és az “üzenet az Európai Uniónak” témájút kivéve. 2016-ban is találunk 5 szorosan kapcsolódó ügyet a migrációval. A **nemzetközi együttműködéssel kapcsolatos jogalkotás** 2015-ben három alkalommal sarkallta munkára a magyar parlamentet, míg 2016-ban két esetben, a kvóták és a hontalanok ügyében, de minden esetben az európai jog implementációjára korlátozódott. Az Alaptörvény-módosításról 2016. november 8-án szavazott a parlament.

6. Az Alaptörvény 7. módosítása

Magyarország Alaptörvényének újabb módosítását indítványozó ötlet **első ízben** 2015. február 24-én hangozott el Vona Gábor (**Jobbik**) javaslataként. A Jobbik vetette fel a migrációval kapcsolatos népszavazás ötletét is 2015. májusában, és jöhet az aláírásgyűjtés megkezdődött az “Egyetért-e azzal, hogy kvóta vagy visszatoloncolás útján idegen országok polgárait ne telepítsék Magyarországra?” kérdésben², de 2016. április 12-én Vona Gábor már azt nyilatkozta, hogy „a referendum felett eljárt az idő”.

Az Európai Bizottság még 2014 őszén kezdeményezte az **áttelepítés és szétosztás javaslatát (relocation and resettlement)**, melyet a **kvóták** bevezetésének ötlete követett. A javaslatokat az európai belügyminiszterek tanácsa tárgyalta, és Magyarország nyilvánosan ellenezte. Ennek ellenére ezt az Európai Tanács 2016 február 18-19-ei ülésén elfogadta (a magyar miniszterelnök nem szavazta meg). Öt nappal később a Jobbik elnöke azzal a javaslattal fordult a plénumhoz, hogy az Alaptörvény módosításával az uniós kvóták elképzelését Magyarország képes volna

² Illetve ezen kívül még három másik kérdésben.

megakadályozni. Ugyanezen a napon (egy nappal az emlékezetes vasárnapi zárvatartás kérdését illető népszavazási kezdeményezést követően) a kormány népszavazást kezdeményezett a bevándorlás ügyében. Az országos népszavazás elrendelésére 2016. Április 26-án került sor (H/10611), az indítványozó az igazságügyi bizottság volt.

A **népszavazáson** feltett kérdést végül egy magánszemély egy héttel korábban benyújtott népszavazási kezdeményezésének visszavonása után másfél órával nyújtotta be a kormány, így a szavazólapokra az alábbi kérdés került: „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhasssa nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?”, melyről 2016. október 2-án lehetett szavazni. Az összesen 8.272.625 szavazásra jogosult állampolgár 43,35%-a szavazott, amely az érvényességhez nem volt elég. A szavazatok 98,36 %-a a kormányzat által preferált “nem” szavazat volt, 1,64 % szavazott igennel, míg az érvénytelen voksok aránya kiugróan magas, 6,17 % volt.

Mindez az eredmény **nem kötelezte volna jogalkotásra a parlamentet**, s e feltételezett jogi aktusnak sem lett volna jogalkotási vagy politikai konzekvenciája az EU-ra nézve. A kormány azonban a kiugróan egyhangú eredményre reagálva benyújtotta az **Alaptörvény 7. módosítását**. 2016. november 8-án ez az alkotmánymódosító javaslat nem kapta meg a parlamentben az elfogadásához szükséges kétharmados többséget. A Fidesz–KDNP megszavazta a kormányfő kvóták elutasításáról szóló javaslatát, a Jobbik viszont nem szavazott. A baloldali képviselők már korábban jelezték, hogy nem támogatják a módosítást, és nem szavaznak. Nemmel szavazott viszont három független képviselő. Az Alaptörvény módosítása elméletileg sikeres is lehetett volna: Jobbik ugyanis, mely első ízben élt egy hasonló alkotmánymódosítási javaslattal, elvben támogatta, az uniós menekültkvóták nemzeti szabályozással való felülbírálását. A Jobbik így sem a módosítás szövegével, tartalmával sem vitatkozott, ám végül nem szavaztak a hetedik Alaptörvény-módosításra, holott egyetértésükkel a javaslat elfogadásra került volna.

7. Összegzés

A nemzetközi jogi rendszer nem ilyen mértékű bevándorlási hullám kezelésére keletkezett. A jogi rendszer idejétmúlt, kaotikus és kisebb mértékű bevándorlási, menekültügyi hullám kezelésére hivatott. A nemzetközi terminológia is megosztott az ügy leírásában, függően az egyes országok kormányainak viszonyulásához a migrációs kérdéshez.

A migrációs témát a Jobbik próbálta elsőként napirendre helyezni 2014-ben. Ennek ellenére a migrációs törvényjavaslatok ideje 2015 májusában kezdődött el. Az intézkedések egy része nemzetközi szerződésekből fakadó volt, 2015-ben az összes parlament által elfogadott migrációs témájú javaslat csupán törvénymódosítás volt, 2016-ban már voltak új törvények is, valamint az Alaptörvény-módosítás javaslata. A kormánykommunikáció hatékony volt a migrációs helyzet értelmezésében, jóllehet olyan körülmények között kellett dolgoznia, ahol a bevándorlással kapcsolatos alapvető társadalmi vélekedés már ismert volt. Az Alaptörvény módosítását megelőző nemzeti konzultáció célja elsősorban nem a választói vélemények becsatornázása, hanem inkább a mobilizáció, a választók aktivizálása és a kormányt támogató választók elköteleződésének mélyítése lehetett.

A baloldali ellenzék ugyan megpróbált törvényjavaslatokkal és módosító indítványokkal élni az ügyben, ám ezeket a parlament rendre leszavazta. A Jobbik nem csupán az Alaptörvény módosítását, de a népszavazás témáját is korábban vetette fel a kormánypártnál. E tényből és az

események kronológiai sorrendjéből kiderül, hogy a kormány lépéseit sokkal inkább a belpolitikai helyzet határozta meg, mint a nemzetközi események, uniós intézkedések, vagy a sajtóban megjelent nagyobb humanitárius tragédiák.

Irodalomjegyzék

Jogszabályok

Directive 2004/38/EC of the European Parliament and the Council. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0038&from=EN> (2016. 06. 06.)

European Court of Human Rights, 2010. *MSS v Greece and Belgium, no. 30696/09*. Forrás: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2011/108.html> (2016. 05. 30.)

Regulation (EC) No. 562/2006 of the European Parliament and of the Council Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), 2006. Forrás: <http://www.refworld.org/docid/47fd0525.html> (2016. 06. 11.)

Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person. (Online). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013R0604> (2016. 06. 24.)

Regulation EU No 604/2013 (Dublin III. Regulation) of the European Parliament and of the Council, 2013. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0604&from=EN> (2016. 06. 20.)

UHNCR: *Convention and protocol to the status of refugees. The 1951 Refugee Convention*, 1951. Forrás: <http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html> (2016. 05. 31.)

Felhasznált szakirodalom

Eurostat (2016). *Asylum statistics*. Forrás: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics. (2016. 09.01.)

Frontex (2015, 2016). *Trends and routes*. (Online) <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-balkan-route/> (2015. 10. 01.)

<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>

Frontex, 2017. *Risk analysis for 2017*. Forrás: <http://frontex.eu/news/frontex-publishes-risk-analysis-for-2017-CpJiC8> (2017. 05.13.)

Globalsecurity.org: *Russia-Latvian border fence*, 2016. Forrás: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/lv-russian-fence.htm> (2016. 08. 28.)

Oxford English Dictionary, 2015. Forrás: <http://www.oed.com/> (2016. 06.01.)

Parlament.hu (2016). (Online) www.orszaggyules.hu

Police.hu (2016). (Online)[http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-](http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes?honap%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2015&honap%5Bvalue%5D%5Bmonth%5D=9)

[lekerdezes?honap%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2015&honap%5Bvalue%5D%5Bmonth%5D=9](http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes?honap%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2015&honap%5Bvalue%5D%5Bmonth%5D=9)

Reuters: To deter refugees, Norway readies fence on ex-Cold War border, 2016. Forrás: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-norway-border-idUSKCN10Z11C>. (2016. 08. 25.)

Tárki (2016). (Online) http://www.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160330_refugees.pdf

Potóczki Judit: A magyar lakosság pénzügyi kultúrájának szintje az OECD felmérései alapján - Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

/Lektorálta: Dr. Melles Hagos Tewolde/

Abstract

The study summarizes the results of the international surveys on the level of financial literacy organised by the OECD in 2015 and in 2010 focusing on data related to Hungary. The overall level of financial literacy in Hungary is under the international average with significant differences between the components. The financial attitude is quite good, the financial knowledge is average, but in the field of the most important component, the financial behaviour, Hungary finished in the last position. The results of the 2015 survey are worse than they were in 2010. The level of financial literacy can be enhanced by the broadening of financial knowledge which can be reached partly by the school-based education, partly by using informative programmes aiming the adult population.

Key words: financial literacy, financial attitude, financial knowledge, financial behaviour, OECD surveys

1. A nemzetközi kutatás módszertani ismertetése

A pénzügyi kultúra fogalmának legelterjedtebb hazai definíciója a következő: „A pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (MNB 2008 p. 1) Az OECD-INFE által használt megközelítés szerint (OECD-INFE 2011 p. 3) pedig „a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és ezáltal végső soron az egyének pénzügyi jólétének eléréséhez szükséges tudatosság, ismeretek, készségek, hozzáállás és magatartás együttese”. E két definíció szerint a közvélekedéssel ellentétben a pénzügyi kultúra tehát nem egyszerűen a pénzügyi ismeretekkel egyenlő. Egy olyan komplex „rendszer” értendő alatta, amelyben a megfelelő hozzáállás, szemlélet alapján a pénzügyi ismeretek segítségével a fogyasztóknak a gyakorlatban úgy kell eljárniuk, hogy a szükségleteiknek, céljaiknak, lehetőségeiknek a leginkább megfelelő pénzügyi döntéseket hozzák meg.

Az OECD a pénzügyi kultúra szintjének felmérésére nemzetközi kutatást (OECD 2016) kezdeményezett, amelyben Magyarország is részt vett a Pénziránytű Alapítványon keresztül. A kutatást 30, nagyrészt európai országban végezték el, a kérdéseket a 18-79 éves népesség köréből vett, országonként legalább 1000 fős mintasokaságnak tették fel, összességében több mint 51 000 fogyasztó vett részt a kutatásban. A felmérés előzményének az OECD pilot jelleggel szervezett, 14 ország részvételével 2010/2011-ben végzett kutatása tekinthető, amelyben Magyarország is közreműködött. Ennek hazánkra vonatkozó eredményei (Atkinson-Messy 2012) – ahol összehasonlítható módon rendelkezésre állnak - ismertetésre kerülnek jelen tanulmányban a két kutatás között eltelt öt év során bekövetkezett változások szemléltetése érdekében.

A pénzügyi kultúra szintjét három fő és egy kiegészítő komponens segítségével mérték fel: pénzügyi hozzáállás, pénzügyi ismeretek, pénzügyi magatartás és a pénzügyi termékek, szolgáltatások elterjedtsége, de ezek közül az utolsó nem számít bele az összesített eredménybe. A fő komponensek lehetséges értékeinek összege a 2015-ös felmérésben 21 pont volt, vagyis ennyit lehetett volna elérni, ha valamely ország mindenre a maximális pontszámot kapja (az egyes komponensek elméleti maximumértékei nem azonosak, ezek az adott komponensről szóló részben kerülnek ismertetésre). További módszertani megjegyzés, hogy az átlagok kiszámítása során az egyes országok által elért pontszámokat azonos súllyal vették figyelembe, függetlenül a válaszadók eltérő számától.

2. Az OECD-kutatások főbb megállapításai

2.1. Összesített eredmények

A legjobb eredményt az összesítésben Franciaország (14,9 pont) érte el, az átlagos eredmény 13,2 pont, vagyis mintegy 63%. Magyarország a rangsor 22. helyén végzett 12,4 ponttal (59%), amely visszaesést jelent a korábbi helyezéshez képest (a 2010-es felmérésben 67%-ot értünk el, ami a 3. legjobb eredmény volt, igaz, akkor 30 helyett csak 14 ország vett részt a felmérésben). Ezen belül az egyes komponenseknél meglehetősen heterogén eredmények születtek: a pénzügyi ismeretek terén a középmezőnyben, a 14-15. helyen végeztünk, a pénzügyi hozzáállásban a 3-4. helyen, viszont a pénzügyi magatartásban csak az utolsó helyen. A kutatást feldolgozó összefoglalókban (OECD 2016, Atkinson-Messy 2012) kimutatták azt is, hogy az egyes országokban milyen arányt képviselnek azok, akik az adott komponens esetében legalább az elvárt minimumszintet (ami a pénzügyi ismereteknél 71%, a pénzügyi magatartásnál 67%, míg a pénzügyi hozzáállásnál 60%) teljesítették. Magyarország ebben az összehasonlításban csak a pénzügyi magatartás terén tér el az átlagtól, ott viszont jelentősen: míg máshol átlagosan a fogyasztók fele, nálunk mindössze a negyede érte el a minimumszintet (öt évvel korábban ez az arány még 38% volt).

2.2. Pénzügyi ismeretek

A pénzügyi ismeretek nagy jelentőséggel bírnak a pénzügyi kultúra szempontjából, miután ezek segítségével tudják körültekintő módon összehasonlítani a fogyasztók a különböző pénzügyi termékeket, szolgáltatásokat, valamint meghozni a megfelelő, tájékozottságon alapuló döntéseket, elősegítve ezzel azt, hogy saját maguk irányítsák és intézzék pénzügyeiket, reagálva az anyagi jólétüket befolyásoló hírekre, eseményekre. A szakirodalom által kimutathatóan (Hastings et al. 2013) (Mahdzan-Tabiani 2013) a magasabb szintű pénzügyi ismeretek pozitív korrelációban vannak azzal, hogy a fogyasztók megjelennek befektetőként a részvénytőzsiadatokon, nyugdíjcélú megtakarításokat képeznek, valamint kevésbé lesznek érintettek az adósságok felhalmozódásában.

A felmérés ezen részében 7 kérdést kellett megválaszolni, amelyek az alapvető pénzügyi ismeretek (pl. kamatszámítás, pénz időértéke, kockázat és hozam összefüggése) meglétét igyekeztek feltárni. Magyarország a középmezőnyben végzett 67%-kal, a 2010-es felmérésben a 76% a legjobbnak bizonyult, azonban ebben szerepet játszhatott az is, hogy az egyik legnehezebb kérdésre adható válaszok terén a magyar kérdőívben változtatásokat hajtottak végre az eredeti változathoz képest. A minimálisan elvárt szintet (71%) a válaszadók átlagosan 56%-a tudta teljesíteni, hazánk esetében ez a mutató kissé magasabb (60%), öt évvel korábban

az akkor megfelelőnek tartott 75%-os szintet a magyarok közül 69% érte el, ami a legjobbnak számított.

Megkérdezték arról is a felmérésben részt vevőket, hogy miként látják saját pénzügyi ismereteik szintjét a honfitársaikhoz képest: az önértékelés során a magyar fogyasztók reálisan ítélték meg pénzügyi ismereteiket, mivel azok, akik közepes értékelést adtak maguknak, ténylegesen valóban az országos átlaghoz közeli pontszámot értek el.

2.3. Pénzügyi hozzáállás

A pénzügyi kultúra szintjét meghatározó másik fontos tényező a pénzügyi hozzáállás, hiszen hiába van valakinek elegendő ismerete a termékekről, szolgáltatásokról és hiába rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik az anyagi jólét eléréséhez szükséges megalapozott döntések meghozatalát, ha a hozzáállása miatt nem vagy csak részlegesen cselekszik ennek érdekében. A tanulmányban ismertetett kutatások ezért törekedtek annak felmérésére, hogy miként viszonyulnak a fogyasztók a pénzhez, illetve a hosszabb távú tervezéshez. A megkérdezetteknek három állítással való egyetértésüket kellett megjelölni egy ötfokozatú skálán, amely a „teljes mértékben egyetértek”-től a „teljes mértékben ellenzem”-ig terjed. Minél kevésbé ért egyet valaki az állításokkal, annál kedvezőbbnek tekinthető a hozzáállása, ebből adódóan a „teljes mértékben ellenzem” válaszok értek 5 pontot, vagyis a három állításra adott pontszámok átlagának maximuma 5 pont volt, a minimálisan elvárt szintet pedig 3 pont feletti eredményben határozták meg.

Az első állítással, miszerint „inkább a mának élek, a holnap majd lesz valahogy”, Magyarországon a megkérdezettek 59%-a (2010-ben még 68%-a) inkább nem értett egyet, ugyanilyen arány volt mérhető a „jobban szeretem elkölteni a pénzt, mint hosszú távra takarékoskodni” állítás esetében (2010-ben ez viszont csak 56% volt), míg „a pénz arra való, hogy elköltsek” állítással már csak a válaszadók 26%-a (2010-ben még 33%-a) nem értett egyet valamilyen mértékben. Az átlagos pontszám 3,3 lett, Magyarország 3,5 pontot ért el, ebben a rangsorban végeztünk a legelőkelőbb helyen, öt évvel korábban még ennél is kissé jobbat, 3,6 pontos értéket tudtunk felmutatni. A minimálisan elvárt szintet teljesítők arányát tekintve hasonló a helyzet, az összes országra kiterjedő 50%-os átlaghoz képest nálunk ez 63%, ami az 5. helyet jelenti, 2010-ben 69%-ot mértek a magyarok körében.

Ami a nemek közti különbségeket illeti a hozzáállás tekintetében, a nők átlagosan 53%-a érte el a minimálisan elvárt szintet, szemben a férfiak 47%-ával, Magyarország mutatói ezen a téren 66%, illetve 59%.

2.4. Pénzügyi magatartás

A fogyasztók pénzügyi helyzete és anyagi jóléte szempontjából a pénzügyi magatartásnak, vagyis a ténylegesen megtett vagy éppen meg nem tett intézkedéseknek van a legnagyobb hatása, éppen ezért ez a terület kulcsfontosságúnak számít. Az OECD-kutatások ennek érdekében számos kérdést tettek fel, amelyek érintik többek között a háztartási költségvetés készítését, a vásárlások előtti körültekintő döntéshozatalt, a számlák időben történő kiegyenlítését, a megtakarítások képzését, valamint a megélhetési költségek fedezésére felvett kölcsönöket is. Az eredmények kiértékelése azt mutatja, hogy a pénzügyi magatartás tekintetében jelentős különbségek figyelhetők meg az országok között, de még az egyes országokon belül is a különböző részterületeken.

Háztartási költségvetés

Ezzel kapcsolatban két kérdést tettek fel: a megkérdezett egyedül vagy más családtaggal együttesen felelős-e a napi pénzügyi döntésekért, illetve készítenek-e háztartási költségvetést a hatékonyabb döntéshozatal érdekében. A kérdésekre adott válaszokból legyűjtötték azok arányát is, akik mindkét kérdésre igennel válaszoltak: az átlag 54% lett, Magyarország 24%-kal az utolsó helyen végzett (2010-ben még 31%-ot értünk el).

Megtakarítások képzése

A pénzügyi nehézségekkel szembeni ellenálló-képesség egyik legfontosabb jellemzője az, hogy van-e a fogyasztóknak olyan felhalmozása, amely legalább az átmeneti anyagi problémák esetén lehetővé teszi, hogy ne kelljen jelentős mértékű életszínvonal-csökkenést elviselni, illetve ne kelljen hitelt felvenni. A felmérések során azt tekintették aktív megtakarítónak, aki az előző 1 év során képzett valamilyen megtakarítást, ide nem értve a látra szóló betéteket. Az átlagos 59%-kal szemben Magyarország a maga mindössze 27%-os mutatójával – a korábbi felmérésben mérttel megegyező mutatóval – ebben a rangsorban is az utolsó helyen végzett. Kérdés azonban, hogy mekkora azok hányada, akik képeztek ugyan megtakarítást, de azt a pénzügyi ismeretek, illetve a pénzügyi intézményekkel szembeni bizalom hiánya miatt vagy látra szóló betétben vagy otthon készpénzben tartják.

Annak mérlegelése vásárlás előtt, hogy az adott termék vagy szolgáltatás anyagilag megengedhető-e

Az átlagos arány e tekintetben 80% lett, viszonylag kis szórással, Magyarország 75%-ot ért el, érdemben alacsonyabbat az öt évvel korábbi 86%-nál.

Számlák határidőben történő kiegyenlítése

Az előzőhöz hasonló eredmények születtek, Magyarország 77%-kal csak minimálisan maradt az átlag alatt (2010-hez képest 5 százalékpontos a csökkenés).

Pénzügyekre való odafigyelés

Azzal az állítással, hogy rendszeresen odafigyel pénzügyei alakulására, átlagosan a válaszolók 72%-a értett egyet, Magyarország esetében ez az arány azonban csak 56% volt (2010-ben még jóval több, 70%) aminél mindössze 3 ország ért el alacsonyabb értéket.

Hosszú távú pénzügyi célok kitűzése

A megkérdezettek körében a hosszú távú pénzügyi célok kitűzése és az azok elérésére való törekvés átlagosan 51%-ra jellemző, a magyaroknál ez az arány 43% (itt 9 százalékpontnyi csökkenés tapasztalható az előző felméréshez képest), ezzel a mezőny utolsó negyedében végeztünk.

Megélhetési költségek fedezetének elégtelensége

A kérdés itt arra irányult, hogy a megelőző egy év során előfordult-e olyan helyzet, amikor a megkérdezettnek nem volt elegendő jövedelme a megélhetési költségei kifizetésére. A válaszadók mintegy harmada jelzett ilyet, Magyarországon 26%, ami látszatra ugyan kedvezőbb, de még ez is azt jelenti, hogy minden negyedik emberrel előfordult ez, ami aggasztónak tekinthető, hiszen itt az alapvető szükségletek biztosításáról van szó. Kérdéseket vet fel azonban az eredmények megbízhatóságával kapcsolatban az, hogy több, nálunk jóval magasabb életszínvonalal rendelkező ország hozzánk hasonló vagy magasabb arányt ért el: pl. Kanada, Finnország, Új-Zéland, de közülük is kiemelkedik Franciaország a maga 40%-ával.

Kölcsönfelvétel a megélhetési költségek biztosítására

Azoktól, akik az előző kérdésre igennel válaszoltak, megkérdezték azt is, hogy a legutolsó alkalommal, amikor a bevételek elégtelennek bizonyultak, vettek-e fel kölcsönt a fedezetihiány áthidalására. A válaszok alapján megállapítható, hogy az ilyen jellegű fizetési nehézséggel szembesülők mintegy 60%-a folyamodott a kölcsönfelvételhez. Magyarországon ez a mutató kb. 42%, ami figyelembe véve az aktív megtakarítók amúgy is nagyon alacsony arányát azt feltételezi, hogy sokan valószínűleg inkább lemondtak bizonyos szükségletek kielégítéséről, mert nem tudták más módon kezelni a helyzetet. Ha az összes válaszoló arányához viszonyítjuk a hitelfelvevőket, Magyarországon esetében ez 10%, ami kedvezőbb a 2010-ben mért 14%-nál.

Több lehetőség figyelembe vétele a pénzügyi döntéseket megelőzően

Ez a kérdéscsoport annak felmérésére irányult, hogy a fogyasztók milyen mértékben tájékozódnak, mielőtt döntést hoznának egy pénzügyi termék vagy szolgáltatás megvásárlása előtt. Azok aránya, akik egy döntési helyzet előtt (függetlenül attól, hogy végül vásároltak-e valamit) több lehetőséget is figyelembe vettek, vagy figyelembe vettek volna, de nem volt több alternatíva, átlagosan 29%, Magyarországon viszont csak 16%, amivel a sereghajtók közé kerültünk. Ha azokat tekintjük, akik végül ténylegesen választottak is valamilyen pénzügyi terméket vagy szolgáltatást, a több opciót megvizsgálók vagy megvizsgálásra kísérletet tettek aránya már magasabb ugyan (44%), de ez még mindig azt jelenti, hogy a fogyasztóknak még a fele sem tájékozódott megfelelően. Érdekes módon hazánk ebben a rangsorban 57%-kal a negyedik legjobb eredményt érte el, ami azt jelzi, hogy azok között, aki vásároltak is, többségben vannak a tudatosabb fogyasztók.

A pénzügyi döntések előtt való tájékozódás forrása

Az előző kérdéshez kapcsolódik annak felmérése, hogy a pénzügyi döntések során milyen forrásból származó információk alapján tájékozódnak a fogyasztók. A több lehetőséget is felmérő, vagy felmérni próbálók közül 12% támaszkodott független forrásra, további 44% pedig valamilyen egyéb forrásra, amelybe nem tartoznak bele a hirdetések. Hazánk esetében a két arányszám 8%, illetve 17%, ezek közül az utóbbi a második legrosszabb eredmény. A pénzügyi terméket vagy szolgáltatást választók közül 19% támaszkodott független forrásra, míg további 62% valamilyen

egyébre. Magyarország 30%-os, illetve 63%-os mutatói e tekintetben viszonylag jónak, illetve átlagosnak számítanak, megerősítve az előző kérdésnél leírtakat, miszerint a pénzügyi terméket vagy szolgáltatást vásárlók jóval körültekintőbbnek minősíthetők, mint azok, akik csak fontolgatták ennek lehetőségét.

A pénzügyi magatartási komponens eredményeinek értékelése

A pénzügyi magatartás alapján az átlagos pontszám 5,4 lett (a maximálisan elérhető 9 volt). Magyarország 4,3 ponttal a rangsor utolsó helyén végzett. Öt évvel korábban az ugyancsak 9 lehetséges pontból még 4,9-et értünk el, ami akkor holtversenyben az utolsó előtti helyhez volt elegendő. Amennyiben a minimálisan elvárható szintet, vagyis a legalább 6 pontot elérők arányát tekintjük, az átlag itt 51% lett; hazánk e listán is az utolsó helyezést foglalja el alig 25%-os mutatóval (szemben a 2010-es 38%-kal), miközben az élmezőny általában 65-70%-ot ért el, közülük is kiemelkedik Franciaország 85%-os értékkel.

2.5. Pénzügyi termékek elterjedtsége

A felmérés igyekezett választ adni arra is, hogy a fogyasztók hányféle pénzügyi terméket, szolgáltatást ismernek, illetve azok közül melyekkel rendelkeznek. Noha ez a komponens csak kiegészítő jellegű, miután az értékei nem számítanak bele az összesített mutatóba, mégis érdemes foglalkozni vele, hiszen a pénzügyi kultúra szintje mellett a pénzügyi termékek elterjedtsége és a megfelelően kiépített fogyasztóvédelmi keretrendszer egyrészt alapvető fontosságú ahhoz, hogy az egyének önálló, körültekintő és megalapozott pénzügyi döntéseket tudjanak hozni, másrészt ezek nagyban hozzájárulnak a pénzügyi rendszerek stabilitásához is.

Pénzügyi termékekkel való rendelkezés

Itt azt mérték fel, hogy a fogyasztók milyen arányban rendelkeznek különféle pénzügyi termékekkel, amelyeket 4 csoportba soroltak: nyugdíjcélú vagy más megtakarítási jellegű termékek; fizetési eszközként funkcionáló termékek (pl. folyószámla, mobiltelefonos alkalmazások); biztosítások; hiteltermékek (ide tartoznak a hitelkártyák is). A 30 ország átlagát tekintve a fizetési eszközök elterjedtsége 75% körüli, ezt követik a megtakarítások mintegy 60%-kal, míg a biztosítások és a hiteltermékek aránya nagyjából 50%. Magyarország esetében a fizetési eszközöktől eltekintve minden téren érdemi lemaradás tapasztalható: a biztosítások aránya valamivel 40% feletti, a hiteltermékeké viszont csak 28%-os, a megtakarításoké pedig még ennél is alacsonyabb, 22%, ami alig több mint harmada az átlagnak, és összhangban áll a pénzügyi magatartás vizsgálata során tapasztalt tendenciával, miszerint a lakosságnak mindössze a negyede tudott megtakarításnak minősülő felhalmozást képezni a felmérést megelőző év során.

Pénzügyi termékek ismerete

Ez a kérdés arra irányult, hogy hányféle terméket, szolgáltatást tudnak megnevezni a fogyasztók. A minimálisan elvárható szintet 5-ben határozták meg, ez alapján átlagosan 85% feletti arányban

vannak az ezt az elvárást teljesítők, a magyarok ehhez közeli értéket produkáltak. Itt érdemes megjegyezni, hogy kínálati, de akár keresleti oldali korlátok megnehezíthetik a fogyasztóknak a számukra legmegfelelőbb termékekhez való hozzáférést, továbbá az, hogy valaki hallott valamely termékről, még nem jelenti feltétlenül azt, hogy tisztában van annak jellemzőivel, felhasználhatóságával.

Pénzügyi termékek választásának gyakorisága

A pénzügyi termékek, szolgáltatások választásának gyakorisága jó fokmérője lehet annak, hogy mennyire követik figyelemmel a fogyasztók az általuk korábban megvásárolt termékeket, vizsgálják-e azt, hogy az még mindig megfelelő-e számukra, illetve hogy nincs-e esetleg hasonló, de kedvezőbb feltételekkel elérhető termék a piacon. Amennyiben az egyének nem foglalkoznak ezzel, az kényelmessé teheti a szolgáltatókat is, hiszen nincsenek rákényszerítve arra, hogy versenyezzenek a fogyasztókért, ennek pedig utóbbiak számára az lehet a következménye, hogy magasabb költség árán jutnak hozzá a pénzügyi termékekhez.

A felmérésben arra kellett választ adni, hogy az illető az elmúlt két évben döntött-e valamilyen pénzügyi termék mellett. Erre a kérdésre a megkérdezettek átlagosan több mint 60%-a válaszolt igennel.

/Magyarország a 27%-os mutatójával a legalacsonyabb értékkel rendelkezik e tekintetben./

Családi és baráti segítség igénybevétele pénzügyekben

A pénzügyi magatartást felmérő kérdések között volt két olyan (az egy éven belül képzett megtakarításokra, illetve a megélhetési költségek hitelből történő fedezésére vonatkozó), amelyek esetében a lehetséges válaszok között megtalálható volt olyan opció, miszerint a megkérdezett a családjának ad pénzt arra, hogy abból számára megtakarítást képezzenek, illetve az, hogy a családtól vagy barátoktól kér kölcsön. Azok aránya, akik valamelyik kérdés esetében ezt a pénzügyi rendszereken kívüli utat választották, átlagosan 16%; hazánk 7%-os arányt ért el; érdemes lett volna egyébként külön-külön is megadni a két kérdés vonatkozásában, hogy hányan vesznek igénybe családi, baráti segítséget.

3. Összefoglalás

A pénzügyi kultúra magyarországi szintje az OECD által szervezett nemzetközi kutatások eredményei alapján összességében nem minősíthető alacsonynak, a pénzügyi hozzáállás terén egyenesen jól szerepeltünk, viszont a legmeghatározóbbnak számító területen, a pénzügyi magatartásban az utolsó helyen végeztünk. Ennek egyik fő oka valószínűleg a megfelelő szemléletmód hiánya (pl. érdektelenség a pénzügyek nyomon követése iránt), amely a gyakorlatban a tényleges pénzügyi döntésekben testesül meg. A 2010-es eredményekhez képest a 2015-ös felmérés elsősorban az ezzel kapcsolatos részterületeken mutatott ki érdemi visszaesést, az ismeretek és a hozzáállás Magyarország esetében már akkor is viszonylag kedvező minősítést kapott. Annak érdekében, hogy a legmeghatározóbb súllyal bíró szegmens, a pénzügyi magatartás vonatkozásában ez a jelenlegi kedvezőtlen helyzet megváltozzon, az eddigieknél szélesebb körű és

hatékonyabb oktatási, felvilágosítási programok szükségesek. A pénzügyi kultúra szintjét leghatékonyabban az ismeretek bővítése útján lehet növelni, mivel ez a hozzáálláson keresztül a magatartásra is kedvező hatással van; ebben kiemelt szerepe lehet a pénzügyi ismeretek iskolarendszerű oktatásának, amelyet érdemes már az általános iskolákban is elkezdni (Potóczyki 2017). Egyes kiemelt fontosságú részterületek (pl. nyugdíjcélú megtakarítások) esetében pedig ajánlatos a felnőtt lakosság elérésére irányuló célzott figyelemfelhívások alkalmazása is.

Irodalomjegyzék

MNB (2008): Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről (MNB és PSZÁF), Vol. 2012. Budapest, MNB, PSZÁF <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejleszte.pdf>, letöltve: 2017.03.25.

OECD-INFE (2011): Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>, letöltve: 2017.03.25.

OECD (2016): OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies <http://www.oecd.org/finance/oecd-financial-literacy-study-finds-many-adults-struggle-with-money-matters.htm>, letöltve: 2016.11.14.

Atkinson, A. and F. Messy (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>; letöltve: 2017.03.25.

Hastings, J. S., B. C. Madrian and W. L. Skimmyhorn (2013): Financial literacy, financial education and economic outcomes. *Annual Review of Economics*, 5, 347–373. <http://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807>, letöltve: 2017.01.10.

Mahdzan, N.S. and S. Tabiani (2013): The impact of financial literacy on individual saving, and exploratory study in the Malaysian contest. *Transformations in Business and Economics* Vol 12. No 1 (28) pp41-55

Potóczyki, J. (2017): A lakosság pénzügyi ismeretei bővítésének a tájékoztatás és oktatás útján megvalósítható lehetőségei, különös tekintettel az öngondoskodási hajlandóság erősítésének jelentőségére (Párkány, a tanulmány megjelenés alatt)

Pozsár Dániel: „Hadjárat a semmibe” - Az 1101. évi kereszties hadjárat lombard seregének katasztrófája és annak stratégiai háttere - ELTE – Történelemtudományi Doktori Iskola

/Lektorálták: Dr. Fűrj Zoltán és Dr. Koncz István/

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa és némileg árnyalja a kereszties mozgalom „fénykorát” azon eseményen keresztül, mely ez idáig talán kevesebb figyelmet kapott, mint amit jelentőségének köszönhetően megérdemelt volna. Az 1101-es év kereszties hadjáratának katasztrófája és teljes megsemmisülése rendkívül meglepő az alig pár évvel korábbi kereszties sikersorozatot figyelembe véve. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy mi vezetett az 1101. évi hadjárat összeomlásához, és mik voltak azok az elementáris hibák, melyek az egész kereszties vállalkozást jellemezték. A dolgozatban, a hadjáratban részt vevő seregek közül az elsőnek útra kelő lombard kontingensnek a példáján keresztül próbálom megvilágítani azokat a stratégiai hiányosságokat és hibákat, melyek a kereszties mozgalom további sorsának alakulását döntően befolyásoló anatóliai eseményekhez vezettek, mindösszesen két évvel a szentföldi diadalt követően.

Az első kereszties hadjárat történelmi háborújának betetőzéseként, 1099. július 15-én bevette Jeruzsálemet.¹ Az első főúri hullám² ezzel nagyjából három éves hadjáratát³ zárta le teljes sikerrel és nem csak az anatóliai átkelést valósította meg, de a szíriai és a szentföldi küzdelmekből is győztesen került ki. A győzelem politikai hozadékaként megalakultak a szentföldi kereszties államok, amelyek azonban komoly kihívással kerültek szembe rögtön az első kereszties hadjárat lezárását követően. A kereszties területek megtartásához és a hosszútávú berendezkedéshez szükséges katonai és telepés emberanyag sem állt megfelelő számban rendelkezésre. A katonai sikereket követően sokan a fegyveres zarándokok közül a hazatérés mellett döntöttek, nem vállalva a számukra idegen területen való megtelepedés ismeretlen kihívásait. Egy újabb kereszties mozgalom szervezése, mely a kereszténység számára visszahódított Szentföld tartós megtartásához létfontosságú utánpótlását jelentette volna, még II. Orbán pápa (1088–1099) vezetésével kezdődött meg.⁴ A kereszties hadjárat előkészületei nem voltak meglepőek annak fényében, hogy már az első főúri hadjárat idején további segítséget kérő levelek érkeztek Európába, melyek sürgették az újabb keresztiesek útra kelését Palesztinába:

„Gyertek tehát, siessetek kétszeres jutalom reményében, az élők földje ugyanis mézzel és tejjel folyó, s minden élelemben bővelkedő. Lám, férfiak, vérük ontása mindenfelé megnyitotta az utat, semmit se hozzatok magatokkal, csak amennyiből idáig elérték. Férfiak jöjjenek csak, a nőket hagyják otthon!

¹ Áldásy Antal: A Kereszties Hadjáratok Története. Máriabesenyő – Gödöllő, 2009. 24. (A kötet a Szent István Társulat gondozásában megjelent 1924. évi eredeti kiadás újraindítása)

² Az első kereszties hadjárat első éveinek (1096–1097) európai és anatóliai cselekményeiben mindenképpen különbséget kell tennünk az ún. „népi kereszties” vagy más néven „szegények hadjárata” illetve a végül az anatóliai és szíriai áttörést is végrehajtó első főúri hullám között. Az „első” megnevezés arra vonatkozik, hogy egy hasonló főúri hullám követte ezt az expedíciót 1101-ben, mely a „második főúri hullám” elnevezéssel szerepel a dolgozatban.

³ Az első főúri hullám kezdetét Hugó, Vermandois grófjának, illetve Bouillon Gottfried, Alsó-Lotaringia hercegének seregeinek keletre indulásától számíthatjuk. Mindkét sereg 1096 augusztusában kelt útra. Jean Flori: La première croisade – L'Occident chrétien contre l'Islam. Paris, 2001. 267–273.

⁴ James L. Cate: The Crusade of 1101. In: Kenneth M. Setton – Marshall W. Baldwin: A History of the Crusades, Volume I: The First Hundred Years. Milwaukee, 1969. 343–344.

*Egy házból, ahol ketten élnek, a tapasztaltabb jöjjön a háborúba, különösen azok, akik már fogadalmat tettek...*⁵

„Boemund, Róbert fia és Rajmund, Szent Egyed grófja Gottfried herceggel és Nagy Hugóval együtt az egész földkerekség előkelő és alacsony rendű, az örök életre törekvő katolikus hívóinek.[...]Ezért titeket mind nagyon kérünk, hogy tartsatok böjtöt szüntelen áhítattal, mondjatok miséket, osszatok alamizsnát.[...]

Én, Grenoble püspöke e nekem küldött levelet nektek, Tours érsekének és kanonokjainak küldöm, hogy segítségetekkel tudomást szerezzenek róla mindazok, akik az ünnepre hozzátok sereglenek, és rajtuk keresztül a világ különböző részein, amerre továbbadják, s egyesek igaz könyörgésekkel, imákkal és alamizsnával, mások pedig fegyverrel siessenek a segítségünkre.”⁶

A levelek mellett fontos információforrást jelentettek a visszatérő zarándokok is, akik nagy hatást gyakoroltak a kontinensre beszámolóikkal. Ezek a beszámolók általában szóltak arról, hogy a kereszties területek súlyos gondban lesznek, amennyiben nem kapnak további segítséget Európából.⁷ További ösztönzést jelentett, hogy sokan, akik fogadalmat tettek a hadjáratban való részvételre, nem teljesítették esküjüket. II. Orbán pápa kihasználva az Európában uralkodó, a kereszties mozgalomnak továbbra is kiemelkedő energiákat biztosító hangulatot, Észak-Itáliában kezdett bele egy lombard sereg mozgósításába. Levelet írt Buis-i Anzelmenek Milánó érsekének, sürgetve őt egy kereszties hadjárat megindítására.⁸ A pápai ösztönzés nem maradt hatás nélkül. Az 1101. év hadjáratának három nagy főúri serege közül a lombard sereg állt készen először az indulásra és már az 1100-as esztendő szeptemberében útnak indult keletre. Milánó érseke mellett a sereg vezérei között találjuk Biandratei Albert gróft és testvérét, Guidót, illetve Montebellói Hugót és a pármái Albert gróft.⁹ Chartres-i Foucher históriájában a „második” jelzővel illeti a fegyveres zarándoklatot elkülönítve ezzel az 1096–1099-es eseményektől.¹⁰ A lombard sereget még további két nagy kereszties had követte 1101 telének végén, tavaszának elején. Az egyik II. Vilmos, Nevers grófjának vállalkozása volt, illetve hadba szállt még IX. Vilmos, Aquitánia hercege is, akinek kontingense később IV. Welf bajor herceg seregeivel egészült ki.¹¹

A lombard vállalkozás már indulásakor is komoly erővel rendelkezett. Aacheni Albert több tízezer emberről tesz említést mint akik elhagyták Itáliát, a sereg létszámának megállapításakor.¹² Ahogy

⁵ A jeruzsálemi pátriárka és más püspökök levele a nyugatiakhoz (Antióchia mellett, 1098. január). In: Veszprémy László (szerk.): Az első és második kereszties háború korának forrásai. Budapest, 1999. 146.

⁶ A kereszties vezérek levele a világ keresztényeihez (Antióchia, 1098 eleje, kétes hitelű, de egykorú). In: Veszprémy László (szerk.): Az első és második kereszties háború korának forrásai. Budapest, 1999. 151–153.

⁷ Steven Runciman: A kereszties hadjáratok története. Budapest, 2002. 300.

⁸ Jonathan Riley-Smith: The First Crusade and the idea of Crusading. Philadelphia, 2009. 124.; James L. Cate: The Crusade of 1101. 346.

⁹ James L. Cate: The Crusade of 1101. 347.

¹⁰ „De secunda Francorum miserabili peregrinatione et de morte Hugonis Magni” In: Fulcheri Carnotensis: Historia Hierosolymitana (1095–1127) (ed. Heinrich Hagenmeyer) Heidelberg, 1913. Lib II., cap. XVI., 1. 428.;

¹¹ A lombard sereget követő két kereszties had további sorsa és anatóliai küzdelmei is rendkívül tanulságosak az 1101. évi hadjárat vereségsorozatának értelmezéséhez, azonban jelen írás a lombard had hadjáratát próbálja meg kontextusba helyezni, ezért csak érintőlegesen foglalkozik a két másik nyugati sereg további sorsával. Jonathan Riley-Smith: The First Crusade and the idea of Crusading. 130–131.

¹² Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem. (ed.: Susan B. Edington) Oxford, 2007. viii. 1. 586. – „...uiru mire nobilitatis et ductores exercitus, qui circiter triginta milia conglobati,

azt a jelek mutatják, a sereg nem állt készen egy ilyen volumenű hadjárat lefolytatásához. Nem volt megfelelő gyakorlattal rendelkező vezér a lombard sereg élén, olyan, aki harci tapasztalattal bírt volna a keleti hadszíntéren szükséges stratégia-taktikai döntések meghozatalához. A megfelelő vezetés hiánya már a felvonulási útvonalon kiütközött. Annak ellenére, hogy követséget küldtek Konstantinápolyba és segítséget kértek a menetvonal hadellátásának megkönnyítéséhez,¹³ nem sikerült kordában tartani az észak-itáliai fegyveres zarándokokat, akik már bizánci területen fosztogatásokba kezdtek.¹⁴ Nem kímélve keresztény értékeket sem, komoly villongások után jutottak el Konstantinápolyba, körülbelül 1101 februárjának végén, vagy márciusának elején.¹⁵ Érdekesség, hogy a sereg nem kelt át menetből Kis-Ázsiába, hanem a császárváros közelében táborozott le és arra várt, hogy a francia illetve német földről időközben megindult kereszties hadak csatlakozzanak hozzájuk. A lombard sereg viselkedése sok kérdést felvet az 1101. évi hadjáratra vonatkozóan. Beszélhetünk-e már egy Európában összehangolt hadműveletről, és az észak-itáliaiak azért várahoztak hónapokon keresztül a Boszporusz európai felén, mert a terveknek megfelelően egy, a később beérkező európai hadakkal megindított közös anatóliai hadműveletben gondolkodtak? Vagy pedig csak az európai felvonulás idején kaptak hírt a további kereszties seregek érkezéséről, és Bizáncban döntöttek arról, hogy megvárják a további kereszties kontingenseket az átkeléssel. A kérdéstről a történészek álláspontja is erősen megoszlik. Steven Runciman meggyőződése egyértelmű. Véleménye szerint a lombardok csak Konstantinápolynál értesültek a további keresztiesek érkezéséről és ez is befolyásolta a városnál történeteket.¹⁶ Jonathan Riley-Smith nem foglal állást a kérdésben, csak megállapítja, hogy a lombard sereg a bajtársaira várahozott Konstantinápolynál.¹⁷ James L. Cate árnyalja leginkább a képet. Meglátása szerint valószínűsíthető, hogy az európai seregek egy Konstantinápolyi találkozásban bíztak, hogy onnan indíthassanak egy egyesült hadjáratot már anatóliai területen.¹⁸

Véleményem szerint a hadjárat ezen szakaszában még fontos hatást gyakorolhatott a lombardok viselkedésére az úgynevezett „népi kereszties hadjárat” 1096-os Anatóliai katasztrófája. Az első főúri hullám csapataival szemben, a Kis-Ázsiába különösebb felkészülés nélkül érkező kereszties hullámot I. Kilidzs Arszlán Rúmi szultán seregei különösebb nehézség nélkül megállították, ahogyan arról a *Névtelen* is részletesen beszámolt krónikájában:

„A törökök megtudván, hogy Remete Péter és Nincstelen Walter a Nicea feletti Kibotoszban voltak, nagy lelkesen oda indultak, hogy a vesztüket okozzák, a csapatukkal lévőekkel egyetemben. A törökök vígan érkeztek, megtámadták WALTER-t és övéit, majd rövidesen meg is ölték őket.[...] A törökök tehát

terram et regnum Bulgarorum, ut prediximus, in manu forti ingressi sunt.”

¹³ Albert of Aachen: *Historia Ierosolimitana*. viii. 2. 586.

¹⁴ Albert of Aachen: *Historia Ierosolimitana*. viii. 3. 588.

¹⁵ James L. Cate: *The Crusade of 1101*. 353.; Jonathan Riley-Smith: *The First Crusade and the idea of Crusading*. 162.; Albert of Aachen: *Historia Ierosolimitana*. viii. 3. 588.

¹⁶ Runciman véleménye erősen negatív a lombard sereget illetően. Ez természetesen a Konstantinápolynál történetekre is igaz. Meglátása szerint a lombardok azért is kezdtek erőszakos fosztogatásba a császárvárosnál, mert megkapták a hírt a további nyugati seregek érkezéséről, és mindenképpen meg akarták őket várni az átkeléssel. Steven Runciman: *A kereszties hadjáratok története*. 301.

¹⁷ Jonathan Riley-Smith: *The First Crusade and the idea of Crusading*. 129.

¹⁸ James L. Cate: *The Crusade of 1101*. 352.

*rájuk rontottak, és sokakat megöltek közülük; kit alvás közben, kit fektében, kit éppen ruhátlanul találtak meg.*¹⁹

Ez a keresztes vállalkozás 1096 októberére lényegében teljesen megsemmisült nem messze a Bizánc fennhatósága alatt álló területektől.²⁰ A győzedelmes első főúri hullám csapatai is komoly harcokra kényszerültek Nyugat-Anatóliában, azonban ők sikerrel szétverték a szeldzsuk-török ellenállást. A lombardok tehát tudatában voltak annak, hogy a hadjárat igazi szakasza csak a Kis-Ázsiába való átkeléssel kezdődik meg igazán, és ezért várakozhattak a császárváros alatt további keresztes seregek érkezésére. A hadjárat szerencsétlenségére a továbbiakban már nem tapasztalható ilyenfajta stratégiai megfontoltság, amikor a lombard csapatok azzal szembesülnek, hogy az előrehaladás a nyugat-anatóliai területeken sem okoz különösebb nehézséget. 1101 márciusában azonban a sereg még a Bizánci Birodalom területén állomásozott, és került egyre nagyobb konfliktusba I. Alexiosz Komnénosz császárral, aki szerette volna minél előbb anatóliai területre szállítani a kereszteseket.²¹ Érdekes forrásként szolgál a lombardok hadjáratára vonatkozóan Anna Komnéné. Kifejezetten negatív hangnemben szól a seregről és rendkívül fegyelmezetlenül jellemzi azt. A had nagyságát kiemelkedően magas számban határozta meg Konstantinápolynál. 150 ezer főre taksálja, melyből 50 ezer lovast és 100 ezer gyalogost említ.²² A lombard sereggel való tárgyalásokat követően Alexiosznak sikerült rávennie a kereszteseket a Boszporuszon való átkelésre és arra, hogy Nikomédiában várják be a további nyugati erősítéseket.

Az észak-itáliai csapatok átkelésére 1101 áprilisában került sor.²³ A következő hónap folyamán végre beérkeztek a várt európai hadak, mind német, mind francia földről. A kisebb német keresztes sereg vezére Konrád volt, IV. Henrik német császár kapitánya.²⁴ Hadereje nem volt számottevő, Aacheni Albert mindösszesen két ezer főben határozta meg a létszámot.²⁵ Ennél sokkal nagyobb erőt jelentett Blois-i Istvánnak²⁶, az első főúri hullám veterán vezérének a vezetése alatt álló francia és burgundi területekről verbuvált alakulata.²⁷ A francia csapatok megérkezésével vált teljessé a lombard haderő, mely az 1101. évi keresztes hadjárat első nagy nyugat-európai serege volt, mely megkezdte a hadműveleteket kis-ázsiai területen. A sereget „lombard” jelzővel említi a szakirodalom és ennél fogva magam is ezt a terminológiát követem. Véleményem szerint az

¹⁹ Névtelen Krónikás: A frankok és a többi jeruzsálemi zarándok tettei. (Anonymy Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum.) In: Veszprémy László (szerk.): Az első és második keresztes háború korának forrásai. Budapest, 1999. I. könyv 2. fejezet. 17–18. (Az eredeti latin szöveget lásd: Recueil des Historiens des Croisades. Historiens occidentaux. III. 121–163. Paris, 1866.)

²⁰ Peter Frankopan: The First Crusade-The Call from the East. Cambridge (Massachusetts), 2012. 121–123.

²¹ Jonathan Riley-Smith: The First Crusade and the idea of Crusading. 129.

²² A seregre vonatkozó létszám valószínűleg már a német és francia földről megérkezett csapattal együtt értendő. Anna Komnene: The Alexiad. (Trans.: Edgar Robert Ashton Sewter – Ed.: Peter Frankopan) London, 2003. XI. 318–319.

²³ James L. Cate: The Crusade of 1101. 354.

²⁴ Steven Runciman: A keresztes hadjáratok története. 302.; James L. Cate: The Crusade of 1101. 354.

²⁵ Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. viii. 6. 592.

²⁶ Blois-i István az első főúri hullám egyik vezére volt, aki azonban az antiókhiai harcok idején magára hagyta a keresztes hadjáratot, és visszatért Európába. A nevére tapadt szégyent szándékozott lemosni, az újabb keresztes vállalkozásban való részétellel. Névtelen Krónikás: A frankok és a többi jeruzsálemi zarándok tettei. (Anonymy Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum.) In: Veszprémy László (szerk.): Az első és második keresztes háború korának forrásai. IX. könyv 27. fejezet. 89.; John France: Victory in the East. Cambridge, 1994. 269–270.; Jonathan Riley-Smith: The First Crusaders, 1095–1131. Cambridge, 1997. 14.

²⁷ James L. Cate: The Crusade of 1101. 354.

elnevezés a vállalkozás tekintetében helytálló, ugyanis az egész hadjárat ideje alatt a lombard kontingens gyakorolta a legnagyobb hatást a hadműveletekre, számbeli fölényét kihasználva.²⁸ Kiválóan példázza az előbbieket, az egész hadjáratot nagyfokúan befolyásoló döntés, mely az anatóliai útvonal meghatározására vonatkozott, és egyértelműen a lombardok akaratának érvényesülését tükrözte.²⁹ Kiemelendő, hogy az egyesült lombard-francia sereg létszámának meghatározásakor Aacheni Albert is egy rendkívül elrugaszkodott adatot ad meg: 260 ezer főben határozza meg a haderőt,³⁰ ami annak fényében meglepő, hogy a lombard sereget indulásakor még 30 ezer főre becsülte. Gyaníthatóan a kereszties kontingens nagyságát akarta érzékeltetni ezzel az elképesztő tömeggel. Azonban abból kiindulva, hogy a lombard sereget végig befolyást gyakorolt a hadműveletek irányítására, kijelenthető, hogy a francia és német földről érkező csapatok nem jelenthettek ekkora erősítést.

A kereszties hadjáratához csatlakozott Toulouse-i Rajmund,³¹ aki ekkor épp Konstantinápolyban tartózkodott, és Tzitasz bizánci tábornok is egy kisebb haderővel.³² Rajmund komoly energiát fektetett abba, hogy elsimítsa az ellentéteket a lombardok és Alexiosz között, a császár tanácsára pedig vállalta, hogy segíti a sereg anatóliai átkelését tanácsadói szerepkörben.³³ A fentiek fényében a vállalkozás kedvezőnek tűnő előjelekkel kezdhett volna bele az anatóliai átkelésbe. A lombard sereg több hónapos várakozás után végre egyesülhetett a francia és német földről érkező további fegyveres zarándokok tömegével, emellett tanácsadóként csatlakozott a hadjáratához Toulouse-i Rajmund, aki mint az első főúri hullám vezére, főszereplőként harcolta végig az első főúri hullám hároméves küzdelmét a Szentföld visszaszerzéséért. Tapasztalata, mely a szeldzsukokkal szembeni harcokból fakadt, illetve terepismerete felbecsülhetetlen segítséget jelenthetett volna a lombardok számára. A hadjárat egészét befolyásoló stratégiai hibát, ahogyan az már fentebb is említésre került, már az anatóliai útvonal meghatározásakor elkövette a lombard sereg. Rajmund, illetve a másik veterán parancsnok, Blois-i István tanácsa ellenére a lombardok nem voltak hajlandóak a sikeres első főúri hullám által követett útvonalon felvonulni. Helyette a keresztiesek által eddig ismeretlen északi útvonal mellett kardoskodtak. Anna Komnéné leírása alapján a tervük az volt, hogy Horaszánig törnek előre, és elfoglalják azt.³⁴ Aacheni Albert beszámolója alapján a lombardok elképzelése az volt, hogy az 1100-ban danismendida fogságba került Boemundot, akit észak-kelet Anatóliában tartottak fogva, próbálják meg kiszabadítani.³⁵ Mindkét terv teljességgel nélkülözötte a

²⁸ Steven Runciman: A kereszties hadjáratok története. 302.

²⁹ „*Stephanus autem Blesensis et Reimundus ceterique comprimores intelligentes Longobardorum contentionem seuissimam et nimiam iactantiam liberationis Boemundi, non ualentes eos ab errore suo auertere, uia quam petebant profecti sunt, precedente ipso comite Reimundo, cum Turcopolis et magno imperatoris apparatu.*” Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. viii. 7. 596.

³⁰ „*Dehinc appropinquante die sancti Pentecostes, de diuersis mundi partibus congregati in unum circiter ducenta sexaginta milia,...*” Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. viii. 7. 594.

³¹ Toulouse-i Rajmund az első főúri hullám hőse és kipróbált parancsnoka 1100. nyarán érkezett Konstantinápolyba. Rendkívül jó kapcsolatokat ápolt I. Alexiosz Komnénossal. Egy saját közel-keleti állam kiépítésén dolgozott, ezért is tartotta fontosnak a bizánci kapcsolatot, mely mind Boemunddal, mind a jeruzsálemi hatalmi központtal szemben fontos szövetséget biztosított a számára. James L. Cate: The Crusade of 1101. 353–354.

³² Steven Runciman: A kereszties hadjáratok története. 302.

³³ Anna Komnene: The Alexiad. XI. 319.

³⁴ Anna Komnene: The Alexiad. XI. 319.

³⁵ Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. viii. 7. 594.

realitást, és bár a két veterán parancsnok mellett Alexiosz is jelezte, hogy a terv megvalósítása lehetetlen,³⁶ a lombardok kitartottak elhatározásuk mellett és elérték, hogy az egész sereg az északi útvonalon folytassa a háborút. A lombardok elképzelésükben két nagyon fontos stratégiai kitételrel nem számoltak. Az egyik, hogy egy olyan útvonalon kellett felvonulniuk, mely szeldzsuk ellenőrzés alatt állt, ezzel pedig számolhattak azzal, hogy a nyugatiak számára ismeretlen terep adottságait kihasználó ellenség komoly taktikai előny birtokába jut. A másik fontos pont a hadellátás megszervezésének teljes hiánya, mely akkor ütközött ki igazán, amikor a kereszties sereg egyre mélyebben nyomult be a törökök által birtokolt területekre és szembesült azzal, hogy nem képes megfelelő utánpótlást biztosítani a kereszties tömegek számára.

Az a haderő, melynek a legfontosabb feladata a csak éppen hogy visszahódított Szentföld megerősítése és utánpótlással való ellátása lett volna, egy olyan akcióba kezdett, mely nem kecsegtetett semmiféle reális eredménnyel,³⁷ ellenben nagyon veszélyes kockázatokat hordozott magában. A rossz előjelek ellenére a hadjárat komoly sikerrel indult, ugyanis menetből, a meglepetés erejét kihasználva bevették Ankarát 1101. június 23-án.³⁸ A háború további menete azonban tekinthető egy katasztrófa sorozatnak. A keresztiesek Ankara felügyeletét átadták a bizánci csapatoknak, majd észak-kelet felé folytatták útjukat, de a törökök által megerősített Gangrát már nem sikerült bevenniük. Ráadásul ettől a ponttól megkezdődött a szeldzsuk-török könnyűlovasság folyamatos zaklatása is, mellyel komoly nyomás alá helyezték a keresztieseket.³⁹ A török rajtaütések jelentős veszteségeket okoztak az európai sereg számára, akik nem tudtak mit kezdeni az íjat mesterien használó muszlim lovassággal. Emellett a szeldzsukok módszeresen elpusztítottak minden élelemforrást, mely felhasználható lehetett volna az európaiak számára.⁴⁰ A kimerült nyugati haderő a Halüsz folyón való átkelés után került szembe a szeldzsuk-török fősereggel. Az ellenállás teljesen esélytelen volt a legyengült keresztiesek számára, a sereg nagy része 1101 augusztusának elején hatalmas vereséget szenvedett, és lényegében teljesen megsemmisült.⁴¹ A vezérek egy része, mint például Blois-i István, Toulouse-i Rajmund és Buis-i Anzelm maroknyi testőrségüknek köszönhetően sikeresen elérték a még bizánci kézen lévő fekete-tengeri kikötőket és visszatértek Konstantinápolyba.⁴² A sereg többi része azonban nem volt ilyen szerencsés. Akiknek sikerült elkerülnie a szeldzsuk csapatok mészárszékét, azokat rabszolgasorba vetették és keleti területekre szállították.⁴³

³⁶ Anna Komnene: *The Alexiad*. XI. 319.

³⁷ A hadjárat illetően alakulása nem csak a kereszties területekre eljuttatni kívánt létfontosságú utánpótlást tette kockára, de azt a komoly stratégia lehetőséget is elszalasztotta, hogy stabilizálja az első főúri hullám által áttört déli anatóliai útvonalat, melyet a szeldzsuk-török seregek a következő időszakban újra csak nagyobb biztonsággal lesznek képesek használni.

³⁸ Jonathan Riley-Smith: *The First Crusade and the idea of Crusading*. 128.; Anna Komnene: *The Alexiad*. XI. 319.

³⁹ James L. Cate: *The Crusade of 1101*. 355. Kilidzs Arszlán Rúmi szultán tanult az első főúri hullámmal megvívott küzdelmeiből, és ezúttal nem vállalt azonnal nyíltszíni ütközetet, hanem a nyugati sereg szisztematikus felőrlésébe kezdett kihasználva szeldzsuk könnyűlovasság sebességbeli fölényét.

⁴⁰ Anna Komnene: *The Alexiad*. XI. 319.

⁴¹ Jonathan Riley-Smith: *The First Crusade and the idea of Crusading*. 162.; James L. Cate: *The Crusade of 1101*. 356–357.

⁴² Anna Komnene: *The Alexiad*. XI. 320.

⁴³ James L. Cate: *The Crusade of 1101*. 357.

Összegzés

Az 1101. évi hadjárat lombard seregének vállalkozása tehát hatalmas kudarccal zárult. A frissen meghódított közel-keleti területek nem jutottak hozzá ahhoz az emberanyaghoz, mely létfontosságú utánpótlást jelenthetett volna. Emellett a szeldzsuk-törökök is felocsúdtak az első főúri hullám által rájuk mért vereségsorozatból. A stratégia hibák, illetve hiányosságok, amelyeket a lombard mozgalom elkövetett, szembetűnőek: nem fogadták meg és nem voltak hajlandóak követni a hadszíntéren és az ellenséggel szemben egyszer már sikeres háborút vezető Toulouse-i Rajmund tanácsait. Ebből adódóan egy olyan útvonal mellett döntöttek, melyet az első főúri hullám nem érintett, így a keresztések számára ismeretlen volt, és teljes egészében szeldzsuk ellenőrzés alatt állt. Az északi útvonalon Bizánc segítségével sem bízhattak. A császárság nem volt képes az ellenséges területen hathatós közreműködést nyújtani a hadellátás terén. Nem véletlen, hogy Alexiosz mindenképpen az első kereszties hadjárat útvonalát ajánlotta a lombardok számára.

A kezeletlen logisztikai problémák a hadjárat második szakaszában (Gangrát követően) már jelentősen befolyásolták a kereszties sereg harcértékét, mely folyamatosan gyengült a megfelelő utánpótlás hiányától. További problémát jelentett, hogy a nyugati sereg nem volt felkészülve a könnyűlovas szeldzsuk harcmódor kezelésére. Az a sebesség, amellyel a szeldzsuk rajtaütések és zaklatások érték a lombard sereget, megoldhatatlan feladat elé állította a keresztieseket, akiket felőröltek a folyamatos támadások. Mint a fentiekben láthattuk, az 1101-es év első hadjárata nem volt képes kihasználni azt a történelmi lehetőséget, amit az 1096–1099-es főúri hullám megteremtett a keresztény Európa expanzív törekvései előtt.

Ezzel pedig egy olyan esélyt szalasztott el, mely komolyan befolyásolhatta volna a Szentföld és a kereszties államok közel-keleti stabilitását a 12. század első évtizedeinek időszakában.

Rózsa Ibolya Éva: Laktációs ismeretek kiterjesztése a pedagógusképzésre – ELTE, PPK Andragógia MA

/Lektorálták: Dr. Kiss Tamás és Dr. Mező Ferenc/

Bevezetés

A felsőoktatás értelmiségi képzésének feladataként újabban reflektorfénybe került az egészségfejlesztés kérdése. A TÁMOP 6.1.1 pályázat Felsőoktatási alprojektje keretében született Egészségfejlesztő Egyetem Program célja, hogy a hallgatói és intézményi kultúra részévé váljon az egészséges életmód és az egészségtudatos magatartás. Fontos szempont, hogy a hallgatók olyan szakemberekké és vezetőkké váljanak, akik egészségtudatosan élnek, ismerik szakmájuk és napi tevékenységük egészségre gyakorolt hatását, valamint felelősséget éreznek a társadalom egészsége iránt. Ennek érdekében a felsőoktatásban hangsúlyosan kellene megjeleníteni az egészségfejlesztés szempontjait, különösen az egészséghatás szempontjából olyan jelentősnek ítélt szakterületeken, mint a pedagógusképzés. E cél elérése érdekében tananyagfejlesztésre is szükség van, a képzési programokba illeszthető modulok kidolgozására. (Czippán, Drahos, Gilly, Koós és Székely, 2015)

Vizsgálódásaim során úgy találtam, hogy az anyatejes táplálás és a válaszkész anyai gondoskodás témaköre kevésbé vagy egyáltalán nem jelenik meg a pedagógusok képzése során. Pedig a pedagógusok szemléletformáló hatása rendkívüli jelentőséggel bír, hiszen ők a gyermekekkel egy korai és fogékony életszakaszban találkoznak és töltenek velük sok időt, fejlesztik, nevelik, tanítják őket. A bölcsődei, óvodai gondozás és tevékenységkísérés, valamint az iskolai családi életre nevelés során és az erkölcsstan órákon megjelenhet a szoptatás, mint biológiai norma szemlélet átadása. A pedagógusok és a családok közötti kapcsolat fejlesztésében is jelentőséggel bír, ha a pedagógusok képzettek ebben a témakörben, megfelelő szemlélettel bírnak és érzékenyek a szoptató anyára és a szoptatott csecsemő szükségleteinek elfogadására és lehetséges támogatására. Továbbá érdemes szem előtt tartani, hogy a pedagógus hallgatók többsége nő (ELTE TÓK, *Tanulmányi osztály*, 2016), aki maga is anyává válik egyszer, így számukra fontos egészségvédő hatással bírhat a szoptatással kapcsolatos ismeretek befogadása.

Laktációs szaktanácsadóként és a Semmelweis Egyetemen folyó Laktációs szaktanácsadó szakirányú képzés alapítójaként és oktatójaként szerzett tapasztalataim birtokában úgy vélem, szükség lehet arra, hogy az anyatejes táplálással és válaszkész anyagi gondoskodással kapcsolatos ismereteket kiterjesszük a pedagógusok képzésére is. A képzési program kidolgozását megelőzően végeztem el pilot-kutatásomat, mely ez alkalommal a csecsemő- és kisgyermekgondozó, az óvodapedagógus és a tanító szakokon valósult meg.

Egészségfejlesztés

Az egészség fogalmához számtalan definíció és kiegészítő fogalom társul. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) már az 1946-ban kiadott Alkotmányában (Constitution of the World Health Organization) az úgynevezett pozitív meghatározást részesítette előnyben. Eszerint az egészség nem csupán a betegség és a fogyatékoság hiányát, inkább az egyén teljes testi, lelki és társadalmi jóllétét jelenti. A WHO az egészséget a legalapvetőbb emberi jogként definiálja, akárcsak az ENSZ (WHO, 1946; *un.org*). Talcott Parsons amerikai szociológus szerint az egészség egy olyan egyensúlyi

állapot, amelyben az egyén képes hatékonyan ellátni azokat a feladatait, amelyekre szocializálódott. (Stacey, 2006) Az egészség fogalmához kapcsolódóan olyan további fogalmak jelentek meg, mint az egészségnevelés, az egészségfejlesztés, az egészségvédelem, az egészségmegőrzés vagy az egészségműveltség. Ezekhez a fogalmakhoz szorosan kapcsolódik a prevenció kérdésköre. Az egészségnevelésnek három fő területét lehet meghatározni: primér, szekunder és terciér prevenció. Elsődleges prevenciónak minősül és a betegségek megelőzésére irányul a felvilágosítás, a szűrővizsgálatok és a védőoltások elérhetősége. (Hidvégi, 2013) Ebbe a csoportba tartozik minden olyan program, amely az egészség védelmére, megőrzésére, fejlesztésére irányul. Ehhez szükség van egészségműveltségre, mely a WHO definíciója szerint "olyan kognitív és szociális készségek halmaza, amelyek meghatározzák az egyes emberek motivációját és képességét, hogy hozzáférjenek, megértsék és felhasználják azokat az információkat, amelyek elősegítik a jó egészség fenntartását és fejlesztését. Az egészségműveltség többet jelent, mint kiadványok olvasását vagy sikeres vizitek lebonyolítását. Az egészségműveltségnek az egészséggel kapcsolatos információ hozzáféréseinek és felhasználási képességének javítása révén döntő szerepe van az egyén egészség feletti kontrolljában." (Taller, Makara és Tonté, 2015) Az említett fogalmak tehát egymással szoros összefüggésben állnak.

Az első egészségfejlesztési konferenciára 1986-ban került sor Ottawában. Az Ottawai Charta meghatározása szerint az egészségfejlesztés az a folyamat, mely során az egyének befolyással vannak a saját egészségük alakulására és képesek javítani azt. (WHO, 1986) Később előtérbe került a kormányok szerepe és felelőssége is: az állampolgárok egészségi állapotának javítása érdekében átfogó társadalmpolitikára van szükség. (WHO, 1988) A rendszeresen megrendezésre kerülő WHO Globális Egészségfejlesztési Konferenciák fókuszában az egyéni és társadalmi felelősség kérdése áll, és globális akcióterveket dolgoznak ki ennek érdekében. (who.int) A WHO elsőként 1980-ban kibocsátott "Egészséget mindenkinek" című globális programjában jelent meg az "Egészséges városok" projekt, melynek célja a fizikai és társas környezet fejlesztése, a városokban lakó népesség fizikai, lelki, szociális és környezeti jóllétének elérése. (hahc.hu) Ehhez a projekthez kapcsolódik az Egészségfejlesztő Egyetemek koncepciója, melynek megalkotására és gyakorlati megvalósítására már az 1990-es évek elején szándék mutatkozott. Két nemzetközi dokumentum foglalkozott kiemelkedően ezzel a témával. Elsőként az 1986-os Ottawai Charta tesz róla említést, majd az Egészségfejlesztő Egyetemek Edmonti Chartája (2005), mely a korábbiaknál konkrétan fogalmazza meg az elvárásokat és az elérendő célt. Ezek a következők:

- kialakítani egy olyan intézményi modellt, mely elősegíti az egészségtudatosságot, és megfelelő, fenntartható munkahelyi körülményeket biztosít
- a hallgatók, az oktatók, a kutatók és a dolgozók életkörülményeinek javítása érdekében lépéseket kell tenni
- ösztönözni a felelősségvállalást és az egészséges életmódra irányuló döntést az egyének szintjén
- az egyetemi hallgatók és dolgozók számára nyújtott egészségügyi szolgáltatások minőségének és színvonalának javítása
- öregdiákok bevonása az egészségfejlesztő munkába
- a hallgatók felkészítése arra, hogy felelős, értelmiségi állampolgárokként járuljanak majd hozzá az egészséges életvitel promóciójához, és a helyi közösségekben támogassák az egészségfejlesztésre irányuló törekvéseket. (Ugrósdy, 2014)

Az Európai Bizottság 2013-ban készült munkaanyagában megfogalmazta, hogy az egészség a humán tőkébe való beruházás. A dokumentum arra is kitért, hogy az egészségügyi szektoron kívül is szerepet kell kapnia az egészségfejlesztésnek, például az oktatásban. (*ec.europa.eu*) A felsőoktatásban képessé lehet tenni a hallgatókat arra, hogy a megszerzett tudásuk és kompetenciájuk birtokában a saját életminőségükön túl a társadalom életére és egészségének alakulására is hatással legyenek. Ehhez kritikai egészségműveltségre van szükség, mely során az egyénben felmerül az igény arra, hogy a saját egészségének alakításán túl a környezete egészségének javítását is befolyásolja. (*Ugródsy, 2014*) A felsőoktatásban tanuló fiatalok hosszú éveket töltenek el az oktatási intézményekben, ahol a tárgyi-szakmai tudáson túl a gondolkodásukat, szellemiségüket is alakítja az őket körülvevő környezet és millió. Az egyetemisták megtanulnak tanulni és igényük lesz az élethosszig tartó tanulásra, fejlődésre. A diplomások körében magasabb a foglalkoztatottság aránya, magasabb jövedelemmel rendelkeznek, és részben ennek is köszönhető, hogy az átlagnál jobb az életminőségük és 5-10 évvel magasabb a várható élettartamuk. Kiemelkedő jelentőségű tehát a felsőoktatási intézmények feladata abban, hogy egészségtudatos életmódot folytató, felelős értelmiségi réteget képezzenek, mely társadalmi szinten képes befolyásolni a népesség egészségének növekedését. (*Kraiciné, 2016*)

A külföldön már kialakult jó gyakorlat hazai meghonosítására irányult a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) 6.1.1-12/1-2013-0001 "Egészségfejlesztési szakmai hálózat létrehozása" című kiemelt kormányzati program. A pályázat elsősorban egy olyan szakmai hálózat létrehozását tűzte ki célul, mely javítaná a népegészségügyi rendszer hatékonyságát, és kialakítana egy olyan rendszert, mely támogatja a népegészségügyi és egészségfejlesztési szakmai tevékenységeket. A pályázat felsőoktatási alprojektjének elsődleges célkitűzése volt, hogy az intézményi és hallgatói kultúra részévé váljon az egészségtudatos magatartás és az egészségfejlesztés irányelvei. Kiemelt cél volt, hogy a jövő értelmiségi szakemberei és vezetői a saját és a környezetük egészségét befolyásoló tudással rendelkezzenek, valamint képesek legyenek a társadalom ilyen irányú nevelésére is. A felsőoktatási alprojekt javaslatot dolgozott ki a képzési és kimeneti követelmények bővülésére és átdolgozására annak érdekében, hogy képzési célként is dominánsabban jelenjen meg az egészségfejlesztés kérdése a felsőoktatásban, valamint megjelenhessenek az egészséggel kapcsolatos témák és módszerek az oktatási tevékenységben. E javaslat részeként mintamodulok fejlesztésére is sor került, melyeket az egészséghatás szempontjából legfontosabbnak ítélt képzési területeken próbáltak ki. Kidolgozásra került a rendszerszemléletű magyar Egészségfejlesztő Egyetem Program. A program az egyes egyetemi működési területek közül az oktatás szintjén is fejlesztést kíván elérni, ami többek között szemléletformálást is jelent. A program anyagában megjelenik az a gondolat, hogy egyes szakok esetében kiemelten kell kezelni az egészségfejlesztés kérdését. Az egészségügyi szakokon kívül ide tartozik a pedagógusok képzési területe is. Miután a pedagógusok kötelező jelleggel foglalkoznak a gyerekekkel egy rendkívül fogékony és érzékeny életszakaszban, az ő képzésük hosszútávú népegészségügyi szempontból is kiemelt fontosságú. (*Czippán és mtsai, 2015*)

A szoptatás jelentősége és története röviden

A szoptatás, az utódok táplálásának és gondozásának az emlősökre jellemző formája mintegy százhusz millió évre tekint vissza. Akkoriban jelentek meg az első kisemlősök a Földön. Jelenleg közel ötezer faj tartozik az emlősök osztályába, mindegyik szoptatja a kicsinyeit. Mintegy 130 000

éve a mai ember, a főemlősök rendjébe tartozó homo sapiens sapiens áll az emlősök osztályának csúcán, és gyakorolja az utódok táplálásának legtermészetesebb módját. Az ember számára a szoptatás a biológiai norma. (Schneiderné, 2015) Nem véletlen, hogy az eddig megszokott "a szoptatás előnyei" kifejezés helyett elterjedőben van a "szoptatás jelentősége" és a "szoptatás fontossága" kifejezés, jelezve, hogy az anyatejes táplálás az etalon. Éppen ezért nem lehet azt mondani, hogy a szoptatott babák között *ritkábban* fordulnak elő bizonyos betegségek vagy a szoptató anyáknak van *kisebb* esélyük egyes betegségek kialakulására. Érdeemes inkább úgy fogalmazni, hogy a mesterséges táplálás során fordulnak ezek elő *nagyobb* gyakorisággal. (Wiessinger, 1996) Az anyatej összetevői a fajra jellemző arányban vannak jelen a tejben, alkalmazkodva a koraszülött, az újszülött, a csecsemő és a kisded szükségleteihez. Az embercsecsemő optimális fejlődése érdekében az anyatej fehérjetartalma viszonylag alacsony, viszont az agyfejlődéshez szükséges laktóz nagyobb mennyiségben található meg benne. Az anyatejet fehér vérnek is szokták nevezni, hiszen képes tápanyagok szállítására, tartalmaz élő sejteket, enzimeket, növekedési faktorokat, serkenti az immunrendszer fejlődését, befolyásolja az emberi szervezet biokémiai működését és elpusztítja a kórokozókat. A mellből való szopás során optimálisan fejlődik az állkapocs, melynek kedvező hatása lesz a későbbi fogazat- és beszédfejlődésre. (Riordan és Wambach, 2010) Az anyatejes táplálás biológiai jelentősége mellett lényeges még magának a szoptatásnak mint anyai gondoskodásnak a szerepe is. A laktációban nagy jelentőséggel részt vevő két hormon, a prolaktin és az oxytocin, fontos szerepet játszik az anya és gyermeke között kialakuló kötődésben. Az igény szerinti szoptatás során megvalósuló gyakori és szoros együttlét, valamint a válaszkész gondoskodás vigaszt, megnyugvást, fájdalomcsillapítást és biztonságot nyújt a csecsemő számára. Erre óriási szüksége van. Az úgynevezett "evolúciós kompromisszumnak" köszönhetően ugyanis az embercsecsemő körülbelül egy évvel hamarabb jön világra, mint ahogyan azt az agy fejlettsége indokolná. Ennek a kvázi koraszülöttségnek köszönhető a születés utáni elnyújtott fejlődés. A méhen kívüli fejlődés aktív folyamat az agy számára: befolyásolják a külvilág ingerei, a táplálék minősége, a tapasztalás, valamint a direkt és indirekt tanulás. Az agy plaszticitása, tanulóképessége részben a felnőttkorra is megmarad. A szoptatás, a kötődő nevelés és a válaszkész gondoskodás elősegíti az agyhoz kötött tulajdonságok optimális kifejlődését. (Schneiderné, 2015) Kevésbé ismert a szoptatás társadalmi jelentősége: olcsó – segédeszközökre viszonylag ritkán van szükség; kényelmes – diszkréten bárhol meg lehet szoptatni a babát; az egészségügy számára viszonylag kevés kiadással jár – ellentétben a tápszeres táplálással, melynek következtében egyes betegségek előfordulása gyakoribb; és környezetbarát – hiszen nem kell hozzá áramot és vizet használni, és nem termelődik miatta szemét. (Riordan és Wambach, 2010; Smith, 2015)

Az emberi élet korai szakából kevés információval rendelkezünk a szoptatásról, inkább a ma élő vadászó, halászó, gyűjtögető életmódot folytató népcsoportok megfigyelése során tudunk levonni következtetéseket arról, hogyan élhettek elődeink a Paleolit korban. A későbbi korokból fennmaradt tárgyi és írásos emlékek azonban arról tanúskodnak, hogy a szoptatásnak minden korban nagy jelentőséget tulajdonítottak. Hamurabi Kr. e. 1800 körül írott törvénykönyvében a szoptató dajkák működéséről rendelkezett. A görögöknél is nagy jelentőséggel bírt az anyatejes táplálás: Hippokratész úgy tartotta, hogy a gyermek számára a saját anyja teje hasznos, másé káros, a spártaiak pedig elvárták, hogy minden nő szoptassa a saját gyermekét. Az egyik legrégebbi orvosi irodalom, a Kr. e. 1500 körül írott egyiptomi Papyrus Ebers említést tett a szoptatásról, és

ajánlásokat fogalmazott meg az anyatej mennyiségének növelésére. Az első olyan írásos emlék, amely részletesen taglalta a csecsemőtáplálás kérdéskörét, Krisztus után 100-ból származik, a Rómában praktizáló Soranus doktor tollából. Az 1472-ből Páduából származó első gyermekgyógyászati ősnymtatványon pedig a jó szoptató dajka ismérvei szerepeltek. Bár később az angol dr. Thomas Muffet már az anyatej terápiás fontosságáról is írt, a tehetősebb angol asszonyok mégsem szoptatták gyermekeiket. Attól féltek, hogy a szoptatás következtében tönkremegy az alakjuk és hamar megöregszenek. 1705-ben Franciaországban törvény szabályozta a szoptatós dajkák működését. A XIX. század közepén néhány kutatóorvos kezdett el újabb lehetőséget keresni a csecsemők táplálására, hogy kiválthassák a szoptatós dajkaságot. Hamarosan a vegyészek és a kereskedők vették kezükbe a tápszerek gyártását és forgalmazását. A nem megfelelő táplálkozásnak köszönhetően a kisbabák fogékonyabbá váltak a betegségekre, és a XIX-XX. század fordulóján rendkívül magas volt a csecsemőhalálozási arány. Az Amerikai Egyesült Államokban 1910 és 1915 között több kutatás született és mind arra a következtetésre jutott, hogy a nem anyatejjel táplált csecsemők körében 3-5-ször nagyobb a mortalitás, mint az anyatejjel táplált babák között. (Lawrence, 2005; Riordan, Wambach, 2010) Nem volt szerencsés tehát az a tendencia, melynek következtében egyre gyakoribbá vált a csecsemők mesterséges táplálása. A szoptatási hajlandóság mélyrepülésének és a mesterséges táplálékok népszerűségének okát szociológusok keresték. A humán viselkedésformák, köztük a szülés és a szoptatás, érzékenyek a szociális változásokra, a társadalmi és kulturális befolyásokra. Manapság úgy nőnek fel lányok a világ fejlettebb országaiban, hogy nem látják szoptató anyát, ellenben cumit és cumisüveget igen. (W. Ungváry, 2015) A nők munkába való korai visszatérése, a dolgozó nő és a modern nő képe a társadalomban szintén hátrányos a szoptatásra. (Lawrence, 2005)

Szemponatok a pedagógushallgatók képzéséhez

Az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar tanulmányi osztályától kapott információ szerint a csecsemő- és kisgyermeknevelő, az óvodapedagógus és a tanító alapszakokon tanuló hallgatók többsége fiatal nő. Számukra különösen fontos egészségvédő hatással lehet a szoptatással kapcsolatos ismeretek befogadása. A tervezett képzés kidolgozásának egyik fontos szempontja tehát az, hogy egészségtudatos életmódot folytató diplomások kerüljenek ki az egyetemről, akik képesek alakítani saját és gyermekük egészségét. Ezek a pedagógusok viszonylag gyakran találkoznak olyan édesanyakkal, akik a kisebb gyermeküket még szoptatják. Amikor a bölcsődés, óvodás vagy kisiskolás gyermekért a kistestvérrel megy az anya, akkor előfordul, hogy a kisbaba megéhezik, szopni szeretne. Fontos, hogy a pedagógus tisztában legyen azzal, hogy a csecsemő számára az igény szerinti szopás a biológiai norma. A kisbaba nem mindig tudja kivárni, míg édesanyjával hazaérnek, ezért az oktatási intézményekben is lehetőséget kellene biztosítani arra, hogy az anyák nyugodt körülmények között megszojathassák gyermeküket.

A nevelői, oktatói munkában is megjelenhet a szoptatás támogatásának lehetősége. Az átlagemberben, aki nem foglalkozik a szoptatás témájával, valószínűleg nem tudatosul, hogy a mai gyermekjátékok és mesék egy része aláássa a szoptatás ügyét. A mesékben gyakran szerepelnek emberi tulajdonsággal felruházott állatok, és ezek között sokszor előfordul olyan emlős és furcsa módon nem emlősállat is, amelyik cumisüvegből eteti a kicsinyét. Ezeket a meséket gyakran illusztrálják olyan rajzokkal, amelyeken jól láthatóak az üvegből etetett kis állatok. Kevés olyan mesekönyv található azonban, amelyik szoptató anyáról vagy szoptatott babáról szól. (Végh, 2009)

Fontos lenne, hogy a kisgyermekkel foglalkozó pedagógusok beszéljenek a gyerekekkel a szoptatásról, és olyan meséket mondjanak nekik, amelyek a biológiai normát mutatják be. A szépen csomagolt játékbabák nagy részéhez cumit, cumisüveget is csomagolnak a gyártók, arra ösztönözve a kislányokat, hogy etessék és itassák cumisüvegből a babájukat. (Taylor, 2011) A motivációkutatások szerint a termékek képesek rá, hogy ingerek sorozatát váltsák ki a fogyasztókban (Kotler, 1999), és befolyásolják őket. Egy kislány ily módon elhiheti, hogy a cumisüveges táplálás a norma. A gyerekek szocializációjának egyik alapja a játék, mely során leképezik és utánozzák a felnőttek világát, gyakorolják az egyes szerepeket, s magukévá teszik a kultúrájuk érték- és normarendszerét. (Mérej, Binét, 1978) A bölcsődei és óvodai játékok során a pedagógusok ösztönözni tudnak a gyerekeket arra, hogy imitálják a szoptatást a játékbabákkal és ne cumisüvegből etessék őket. A válaszkész anyai gondoskodás különböző formáit is gyakorolhatnák szerepjátékok során, például a síró kisbaba vigasztalását, a dédelgetést, hordozókendőben hordozást. A családi életre nevelés témája az óvodában és az iskolában része a tanítási feladatnak. Véleményem szerint a szoptatás témájában képzett pedagógusok könnyebben tudnának beszélgetni a gyerekekkel a saját vagy kistestvérük születéséről, táplálásáról, gondozásáról, valamint az emlősállatok normális viselkedéséről, ezért ez is fontos szempont a képzés létrehozása érdekében.

Kutatás/minta, hipotézis, eredmények/

A pilot jellegű, papíralapú kérdőíves vizsgálatot az ELTE TÓK három, különböző szakos hallgatói csoportjában készítettem 2016 decemberében. A csecsemő- és kisgyermeknevelő, az óvodapedagógus és a tanító szakokon nappali tagozaton tanuló hallgatók közül 80 fő töltötte ki a kérdőívet, melyen egyszeres és többszörös választás, értékelőskála, rövid szöveges válasz, rangsorolás és válaszmátrix típusú kérdés is szerepelt. A kutatás célja volt információt szerezni arról, hogy milyen előzetes ismeretekkel rendelkeznek a pedagógus hallgatók a szoptatásról és a válaszkész anyai gondoskodásról, valamint hogy mennyire tartják fontosnak az egészséges táplálkozást, és milyen jelentőséget tulajdonítanak a saját társadalmi véleményformáló szerepüknek ezekben a kérdésekben. Kutatási kérdéseim az egészséges táplálkozás, a szoptatás rövid és hosszútávú, valamint népegészségügyi hatásai, a válaszkész anyai gondozás, az egészséges csecsemő táplálkozási és viselkedési jellemzői köré csoportosultak, valamint kíváncsi voltam arra, hogy a hallgatókban tudatosul-e a saját társadalmi szemléletformáló szerepük ebben a témában, s tisztában vannak-e azzal, hogyan befolyásolják a gyerekek szemléletét a játékbabákhoz csomagolt cumik és a cumizó mesefigurák.

Hipotéziseim szerint a pedagógus hallgatók hallottak már a gyermek- és felnőttkori egészséget meghatározó csecsemő- és kisgyermekkorai táplálkozás fontosságáról, de kevés konkrét ismerettel rendelkeznek az egészséges csecsemő fejlődéséről és táplálásáról. A hallgatókban nem tudatosul, hogy a pedagógusok fontos szerepet töltenek be a társadalom szemléletformálásában a szoptatás és a válaszkész anyai gondoskodás témakörét illetően.

Az 1. számú hipotézisem beigazolódott, amennyiben a pedagógus hallgatók hallottak már a gyermek- és felnőttkori egészséget meghatározó csecsemő- és kisgyermekkorai táplálkozás fontosságáról. A válaszokból megállapítható volt, hogy fontosnak tartják az egészséges táplálkozást és annak mielőbbi megkezdését, akár már a magzati vagy csecsemőkorban, a hosszútávú népegészségügyi hatásával kapcsolatban pedig sejtéseik vannak.

A 2. *hipotézishez* kapcsolódó kérdésekre kapott válaszok alapján úgy láttam, hogy a pedagógus hallgatóknak vegyes információik vannak az egészséges csecsemő fejlődésével és táplálással kapcsolatban, konkrét ismeretük pedig kevés. Összefoglalóan megállapítható, hogy bár a válaszadók nagy része szerint a csecsemők optimális tápláléka az anyatej és az optimális táplálási mód a szoptatás, nincsenek teljesen tisztában a csecsemők normális viselkedési mintáival és a hozzájuk kapcsolódó anyai gondozás természetes formáival, és nem ismerik fel a biológiai norma szemlélet megjelenési formáit. Ezért a második hipotézisem is bizonyítást nyert.

A 3. *hipotézisem* csak részben nyert igazolást. A pedagógus hallgatók többsége nem hisz abban, hogy a játékbabákhoz csomagolt cumik befolyásolhatják a kislányok szemléletét, és kevésbé tesznek különbséget a szoptatás és a cumisüveges táplálás között, amennyiben a különbség verbális vagy képi megjelenítésének hatásait vizsgáljuk. Bár úgy gondolják, hogy a pedagógusoknak viszonylag erős hatásuk lehet a gyerekek későbbi szemléletére, ám az indirekt kérdésekre adott válaszok arra utaltak, hogy a válaszolók nincsenek teljesen tisztában a saját szemléletformáló szerepükkel.

Következtetések, összefoglalás

A kutatásból tehát kiderült, hogy a pedagógus meghatározónak tartják az egészséges táplálkozást, többségében hosszútávú, népegészségügyi hatást tulajdonítanak a csecsemőtáplálás minőségének, noha nem tudják pontosan, milyen hatással bír a felnőttkori egészségre. Az egészséges csecsemő fejlődésével és táplálásával kapcsolatban azonban kevés konkrét ismerettel rendelkeznek, keverednek bennük a már hallott vagy tanult információk és a szoptatással és babagondozással kapcsolatos tévhitek. Biztató, hogy a legtöbben a szoptatást tartják a csecsemők optimális táplálási módjának és az anyatejet az optimális tápláléknak, de sajnálatos, hogy a válaszolók egyötöde nem tesz különbséget az anyatejes és a mesterséges táplálás között. A saját szemléletformáló szerepükkel valamennyire tisztában vannak, de hiányzik hozzá a mélyebb tudás és a társadalmat befolyásoló hatások összefüggéseinek ismerete. A megkérdezett pedagógus hallgatók nagy többsége nő, a válaszolók fele jelezte, hogy szeretne a jövőben gyermeket.

Ezek alapján úgy gondolom, **volna létjogosultsága egy pedagógus hallgatóknak szánt képzésnek**, amely megerősítené a hallgatók meglévő tudását, pótolná a hiányosságokat, helyükre tenné a tévhiteket, növelné a kompetenciájukat, fejlesztené a kommunikációs képességüket, felkészítené őket a saját anyaságukra és erősítené a társadalmi szemléletformáló szerepüket. Ennek érdekében dolgoztam ki egy *30 órás fakultatív képzési programot*. A képzéssel a TÁMOP 6.1.1 pályázat Felsőoktatási alprojektje keretében született Egészségfejlesztő Egyetem Programhoz kívánok csatlakozni.

Felhasznált irodalom

Czippán Katalin, Drahos Péter, Gilly Gyula, Koós Tamás és Székely Mózses (2015): Egészségfejlesztő Egyetem. Alapelvek, célok, koncepciók. TÁMOP 6.1.1.-12/1_2013-0001 Egészségfejlesztés szakmai hálózat létrehozása kiemelt projekt felsőoktatási alprojektje. Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet.

Egészséges Városok Magyar Nyelvű Szövetsége honlapja
http://www.hahc.hu/az_egeszseges_varosokrol_who.php [2016. 12. 07]

ELTE TÓK, Tanulmányi osztály, szóbeli közlés, 2016. 12. 07.

ENSZ (1948): Universal Declaration of Human Rights. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> [2016. 12. 10]

European Commission (2013): Investing in Health. Commission Staff Working Document Social Investment Package.
https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/strategy/docs/swd_investing_in_health.pdf [2016. 12. 10.]

Hidvégi Péter (2015): Az egészség fogalma, definíciói. In: Hidvégi Péter (szerk.) *Egészséges életmód*. EKF Líceum Kiadó. Eger.

Kotler, P. (1999): *Marketing menedzsment*. Műszaki Könyvkiadó. Budapest. 221.

Kraiciné Szokoly M. (2016): Egészségfejlesztés a felsőoktatásban - Gondolatok egy felsőoktatást érintő projekt zárása kapcsán. *Opus at Educatio*. 2016/5 142-179

Lawrence, R. és Lawrence, R. (2005): *Breastfeeding, a guide for the medical profession*. 6th edition. Elsevier Mosby. 6-10

Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19-22 June, 1946; signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States (Official Records of the World Health Organization, no. 2, p. 100) and entered into force on 7 April 1948. http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf [2016. 12. 07]

Riordan, J. és Wambach, K. (2010): *Breastfeeding and Human Lactation*. Jones and Bartlett Publishers. 45-52.

Schneiderné Diószegi Eszter (2015): Az egészséges csecsemő és természetes szükségletei, In: Hallgatói jegyzetek I., Laktációs Szaktanácsadó Vizsgára Felkészítő Szakirányú Továbbképzési Szak, Semmelweis Egyetem. 89-120.

Smith, A. (2015): Why breastfeed? <https://www.breastfeedingbasics.com/articles/why-breastfeed> [2016. 06. 20.]

Stacey, M. (2006): *The sociology of health and healing*. A textbook. Taylor and Francis e-Library. [2016. 12. 07]

Taller Ágnes, Makara Péter és Tonté Dóra (2015): Az egészségműveltség értelmezése és fő kihívásai a mai magyar társadalomban. *Egészségfejlesztés*. **56.** 1-2. sz.

Taylor, J. (2011): North American Culture Undermining Breastfeeding.
<http://www.obgyn.net/articles/north-american-culture-undermining-breastfeeding> [2017. 01. 02.]

Ugrósdy Márton (2014): Az egészségfejlesztő egyetemek — nemzetközi áttekintés
<http://docplayer.hu/17340005-Az-egeszsegfejleszto-egyetemek-nemzetkozi-attekintes.html>
[2016. 12. 07]

Végh Ágnes (2009): Ismeretek és vélekedések a szoptatásról óvodások körében. Szakdolgozat.

WHO (1986): Ottawa Charter for Health Promotion. First International Conference on Health Promotion, Ottawa, 21 November 1986

<http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en/> [2016. 12. 07]

WHO (1988): Adelaide Recommendations on Healthy Public Policy. Second International Conference on Health Promotion, Adelaide, South Australia, 5-9 April 1988

<http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/adelaide/en/> [2016. 12. 07]

WHO (2016): Global Health Promotion Conferences

<http://www.who.int/healthpromotion/conferences/en/> [2016. 12. 07]

Wiessinger, D. (1996): Watch your language! *Journal of Human Lactation*. **12**:1-4.

Sárga Zétény: Eredmény megközelítésű dolgozói teljesítményértékelési rendszerek a Dél-Alföldi Térség kórházaiban - Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

/Lektorálták: Dr. Kiss Tamás és Dr. Melles Hagos Tewolde/

Sárga Norbert Zétény, *Nagykőrösi Rehabilitációs Szakkórház és Rendelőintézet, Központi Fizioterápiás Osztály, Főigazgató: Tankó Ágota*
SE 4/3. Doktori Program, Témavezető: Dr. Bakacsi Gyula

Bevezetés

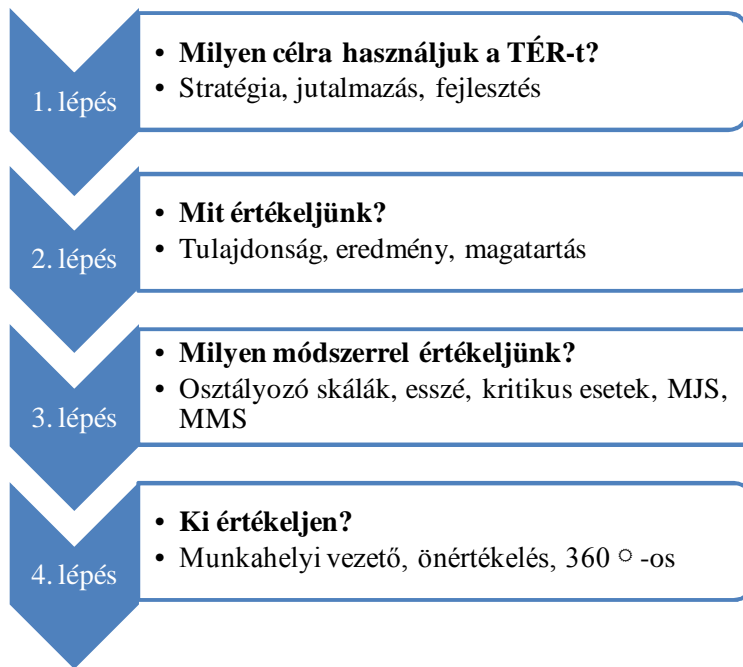
A Semmelweis Egyetem Egészségügyi Menedzserképző Központ hallgatójaként projektmunka keretében az volt a feladatom, hogy a munkahelyem, a Nagykőrösi Rehabilitációs Szakkórház és Rendelőintézet Központi Fizioterápiás Osztályán dolgozzak ki pilot programként egy dolgozói teljesítményértékelési rendszert, ami 2015 őszén bevezetésre is került, és amelynek eredményeit már más publikációban megjelentettük (Sárga, 2016).

A projekt végrehajtása és eredményeinek, tanulságainak értékelése után úgy döntöttünk, hogy egy kutatás keretében további értékes tapasztalatokat gyűjtünk a régió intézményei rendszereinek a megismerésével, vizsgálatával.

A vizsgálat célkitűzése volt, hogy egy feltáró, leíró jellegű kutatás keretében felmérje és bemutassa a teljesítménymenedzsment rendszer felépítését és a teljesítményértékelés gyakorlatát a Dél-Alföldi Térség kórházaiban. Ez a vizsgálódás alkotta az egyetemi tanulmányaimat záró szakdolgozatot, amelynek eredményeit a PEME XIV. Tudományos konferencián mutattam be.

Szakirodalmi áttekintés

Az emberi erőforrás menedzsment (a továbbiakban EEM) egyik alrendszere a teljesítménymenedzsment (a továbbiakban TM), amely szoros kapcsolatban áll a többi EEM rendszerrel; kompenzáció, képzés-fejlesztés vagy karriermenedzsment (Eke, 2015, Bakacsi et al., 1999). Az egyik folyamat outputja képezi egy másik folyamat inputját, ezért például a teljesítményértékelés eredményei képezhetik a kompenzációs döntések alapját. A tudatos teljesítményértékelési rendszer (a továbbiakban TÉR) kialakításának lépései stratégiai jelentőségűek, ezért a TÉR kidolgozása és bevezetése alapos előkészítést igényel. Azonban a jól működő TÉR, és az abból származó információk bármely vezetői döntés meghozatalához támogatást nyújtanak. A TÉR kidolgozásakor nemcsak a teljesítmény definiálása kulcsfontosságú, hanem annak kialakításának lépései is. Bármely teljesítményértékelő rendszer kialakítása az alábbi lépéseken keresztül történik; a TÉR az alábbi kérdések megválaszolásával épül fel (lásd: 1. sz. ábra)

1. sz. ábra
A teljesítményértékelési rendszer kialakításának lépései

(Forrás: Karolinyné-Poór, 2010, 291. old.)

A TM rendszerek hatékony működésének első feltétele annak eldöntése, hogy a teljesítmény értékelésére szolgáló rendszer mely TM célok mentén került kidolgozásra (Bakacsi et al., 1999). A szakirodalom az alábbi célokat különbözteti meg: stratégiai/üzleti, fejlesztési és adminisztratív vagy kompenzációs célok (Bokor et al., 2009, Karolinyné-Poór, 2010, Takács, 2000, Cleveland et al., 1989 és Boswell-Boudreau, 2002). Szükséges döntési helyzet kiválasztani, hogy melyik TM célt tartjuk irányadónak, hiszen a fogalmakból következően a jutalmazás és a fejlesztés egymással ellentétes értelmezést kívánnak és a teljesítményértékelési rendszer egyszerre nem tudja teljesíteni ezt a két szempontot (Boswell-Boudreau, 2002).

A TM rendszer következő lépése annak eldöntése, hogy mit tekintünk majd teljesítménynek, mit mérünk, mit értékelünk és mit figyelünk. Karolinyné az alábbi három nagy csoportot különbözteti meg: tulajdonság, magatartás és eredmény alapú információ, új megközelítésnek említi a kompetencia alapú információkat (Karolinyné-Poór, 2010). Bokor és társai alapvetően kétféle – eredmény és kompetencia alapú – teljesítményértékelésről beszélnek (Bokor et al., 2009).

A teljesítményértékelési technikák, mérési módszerek közül az alábbiakat különböztethetjük meg (Bokor et al., 2009, Karolinyné-Poór, 2010): osztályozó skálák, ellenőrző lista, kötetlen formájú jelentés (esszé), munkanorma, kritikus esetek módszere, magatartásformákkal jellemzett osztályozó skála (MJS), magatartás-megfigyelő skála (MMS) és célközpontos vezetés (Management by Objectives (MbO)). Az eddig megnevezett technikák, módszerek csak egy-egy személy, munkavállaló egyéni teljesítményének a mérésére szolgáltak. Az alábbiakban van mód több alkalmazott összehasonlítására: rangsorolás és kényszerített szétosztás használatával.

A TÉR következő eldöntendő kérdése, hogy ki legyen az értékelő. Honnan, illetve kitől származzon az értékeléshez szükséges információ. A teljesítménnyel kapcsolatos információk lehetséges forrásai között az első számú szereplő az értékelt főnöke, közvetlen felettese, munkahelyi vezetője. Pozíciójából kifolyólag neki van a legjobb lehetősége arra, hogy rálásson az értékelt

munkavégzésére, teljesítményére, valamint a munkavállaló számára kijelölt kötelezettségekkel és a felé támasztott elvárásokkal is tisztában van (Bokor et al., 2009, Karolinyné-Poór, 2010, Boncz et al., 2011). Előfordulhat azonban olyan munkakör, tevékenység, ahol a felettes nem lát bele a munkavégzésbe, vagy nem tudja munka közben ellenőrizni a munkavállalót (Bokor et al., 2009). Ilyenkor fontos más értékelők bevonása.

Önértékelés. Az önértékelés mellett szolgáló érvek egyike, hogy a munkavállaló pontosan tisztában van motivációjával, saját munkavégzéséről kellő információval rendelkezik (Bokor et al., 2009). Ugyanakkor az önértékelésnél az a probléma merülhet fel, hogy nem mindig tudja, vagy nem akarja tisztán, objektíven látni saját teljesítményét; az attribúciós elmélet szerint, hajlamosak vagyunk a sikereket önmagunknak, míg a kudarcokat másoknak tulajdonítani (Bakacsi et al., 1999, Bokor et al., 2009, Bakacsi, 2015).

Munkatársak általi értékelés. A közvetlen munkatársak által nyújtott információk értékesek, hiszen nekik is van rálátásuk az értékeltek tevékenységeikre, munkavégzéseikre, magatartásukra (Bakacsi et al., 1999). Bakacsi és szerzőtársai szerint azonban a hazai gyakorlatban nem terjedt el a használata, több okból kifolyólag sem. Az egyik ok a hatalmi- és státuszhierarchia megváltozásától való félelem, a másik ok pedig, hogy a munkatársi értékelés torzításokra épül, amely torzítások további két lehetséges okra vezethetők vissza (személyes szálak, barátságok a kollégák között, illetve a kiemelkedő egyéni teljesítmények a csoport számára hátrányosan változtatják meg a teljesítménynormákat) (Bakacsi et al., 1999).

HR-részleg. Az EEM részleg munkatársai nemcsak a TÉR kidolgozásában, hanem annak működtetésében is részt vállalnak. Kiemelkedő tevékenységük az értékelő vezető munkájának az adminisztratív támogatása, a képzés-fejlesztések előkészítése (Karolinyné-Poór, 2010).

Értékelő bizottság. A közvetlen felettesből és 3-4 tagból álló bizottság több dimenzióból látja az értékelt munkáját. A bizottság összetétele vegyes: tagja lehet akár az értékelt által delegált tag is, de felső vezető, kolléga, ügyfél, szakértő is lehet tagja. Az így nyert értékelés általában hiteles, de idő és erőforrás igényes (Karolinyné-Poór, 2010).

Többfázisú vagy többforrású – azaz, több értékelő véleményére együttesen építő – 360°-os visszajelzés (Bakacsi et al., 1999, Bokor et al., 2009, Karolinyné-Poór, 2010). Ennek a módszernek a lényege, hogy az értékelt munkájáról a lehető legobjektívabb és a legteljesebb képet kapja hasonlóan az értékelő bizottsághoz, úgy, hogy az értékelők teljes körét bevonja az értékelési folyamatba.

Módszertan

Kutatásomban az adatgyűjtést az önkitöltős kérdőíves módszer és a Likert skála alkalmazásának a segítségével valósítottuk meg (Babbie, 1966, Kindler-Papp, 1977).

A kérdőív összeállítása

A kérdőív összeállításakor figyelembe vettem a szakirodalom és az elérhető szakmai anyagok által ajánlott (Eke, 2015, Bakacsi et al., 1999, Bokor et al., 2009, Karolinyné-Poór, 2010, Takács, 2000, Cleveland et al., 1989, Boswell-Boudreau, 2002, Boncz et al., 2011, Bakacsi 2015, Matiscsákné, 2012); valamint az ismerttetett teljesítményértékelési rendszereket (Kissné, 2008, Fábrián, 2008, Krepelka, 2008, Kissné-Jávorkai, 2010, Dobay 2010). Fentebb említettem, hogy a munkahelyemen

projektmunka keretében egy dolgozói teljesítményértékelési rendszert dolgoztam ki, és ehhez kapcsolódóan intézménylátogatás keretében felkerestem a Bács-Kiskun Megyei Kórházat, valamint áttanulmányoztam két intézmény már korábban kialakított TÉR-ét, a Miskolci Semmelweis Kórházét és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórházét.

A szakirodalom kutatás és dr. Bakacsi Gyula tanár úrral történő konzultációk után összeállítottam a kérdőívet, amely a teljesítményértékelési rendszer a már tárgyalt szakirodalmi ismertetésében bemutatott elemeire kérdez rá: mely teljesítmény menedzsment célok mentén került kidolgozásra a teljesítmény értékelésére szolgáló rendszer, milyen teljesítményinformációk típusokat használnak, kik az értékelési rendszer szereplői, milyen teljesítményértékelési technikákat részesítenek előnyben, hogyan és milyen gyakran történik az értékelés.

Ezen kérdések mellett érdekesnek tartottuk a Cleveland és Murphy (1989) vizsgálat teljesítményértékelés céljairól szóló kérdéseit is feltenni (Bakacsi et al., 1999, Cleveland et al., 1989).

Hét kérdéscsoportra bontottuk a kérdőív elemeit, melyek alább kerülnek bemutatásra. A kérdések értékelésére négyfokozatú Likert skálákat használtunk.

A kérdőív

1. Az első kérdés arra vonatkozott, hogy a vizsgált intézményekben milyen elsődleges teljesítménymenedzsment cél(ok) mentén történik a teljesítményértékelés. A szakirodalom kutatás alapján mi adtuk meg a négy TM célt, melyeket a pontosítás miatt definiáltunk is, bár némiképp eltértünk a szakirodalomban használt fogalmaktól a kompenzációs és az adminisztratív célok kapcsán a jobb érthetőség végett.
2. A következő kérdéskört a már említett Cleveland és Murphy teljesítményértékelés céljairól szóló vizsgálat alkotta (Cleveland et al., 1989). Bakacsi és szerzőtársai (Bakacsi et al., 1999) által bemutatott vizsgálatban a vállalatok részéről megfogalmazott felhasználási célokat az alábbi négy típusba sorolták:
 - egyének közötti összehasonlítások, pl. a fizetési döntések,
 - egyéni szintű célok, pl. képzési és fejlesztési igények beazonosítása,
 - a teljes EEM-rendszer karbantartása, pl. kiválasztási döntések vagy fejlesztési akciók hatásvizsgálata,
 - adminisztráció

Az eredeti vizsgálatban 1-től 7-ig (1: kicsit, 7: nagyon) lehetett megítélni, hogy az értékelésnek a megnevesített típusok (egyének közötti összehasonlítást szolgáló célok, az egyének szóló információk, rendszerkarbantartás és adminisztráció/dokumentáció) milyen mértékben voltak céljai, ahol a kapott pontszámok átlaga jelezte, hogy mennyire elterjedt, ill. milyen fontos az adott felhasználási forma. Mi a már említésre került 1-től 4-ig terjedő skálát használtuk, de a négy felhasználási típust nem jeleztük a kérdőíven, csak felsoroltuk a különböző felhasználási célokat.

3. A teljesítményinformációk típusai képezték a következő kérdéseket, vagyis mit tekintenek teljesítménynek, és mennyire mérik, mennyire értékelik azokat. Az általunk megfogalmazott teljesítményinformációk az alábbiak voltak:

- A munkavállalók általános tulajdonságai, kompetenciái.
 - A munkavállalók egyes jól megragadott magatartástípusai, attitűdje a munkához.
 - A munkavállalók egyes jól megragadott magatartástípusai, attitűdje a munkatársakhoz.
 - A munkavállalók munkájának közvetlen eredményei.
4. Ebben a kérdéskörben a különböző alkalmazható teljesítményértékelési technikákat vizsgáltuk meg. A szakirodalom alapján felsorolásra kerültek az alábbi eszközök, technikák:
- Osztályozó skálák
 - Kötetlen formájú jelentés (esszé), szöveges értékelés
 - Munkanorma
 - Kritikus esetek módszere
 - Ellenőrző lista
 - Magatartásformákkal jellemzett osztályozó skála (MJS)
 - Magatartás-megfigyelő skála (MMS)
 - Megegyezéssel eredménycélokkal történő vezetés (MbO)
 - Rangsorolás
 - Páros összehasonlítás
 - Kényszerített szétosztás
5. A következőkben az értékelés szereplőit vizsgáltuk meg, amelyeket az alábbiakban nevesítettünk meg:
- Az értékelt munkahelyi vezetője
 - Az értékelt munkáltatója
 - Az értékelt önmaga (önértékelés)
 - HR-részleg
 - Az értékelt munkatársa(i)
 - Az értékelt által ellátott beteg(ei)
6. Az utolsó előtti kérdésben az értékelés formai kereteire kérdeztünk rá. Két alternatívát neveztünk meg: írásban, teljesítményértékelő lapon, valamint szóban, interjú keretében. Mindkét opciót meg lehetett jelölni, a teljesítményértékelési gyakorlatnak megfelelően.
7. Az utolsó kérdésben az értékelések gyakoriságát vizsgáltuk. Egy válasz bejelölésére volt lehetőség az alábbiak közül:
- Havonta
 - Negyedévente
 - Félévente
 - Évente
 - Egyéb: itt volt lehetőség szabad leírással megnevezni az adott intézményben folytatott gyakorlatot.

A kutatásban résztvevő intézmények

A vizsgálat időpontjában (2016. május) az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) fenntartásában lévő Dél-Alföldi Térséghez 12 kórház tartozott, mivel azonban a Bács-Kiskun Megyei Kórház a Szegedi Orvostudományi Egyetem Általános Orvostudományi Kar Oktató Kórházához két tagkórház, a Kiskunfélegyházi Tagkórház és a Kalocsai Szent Kereszt Tagkórház tartozik, valamint a gyulai és a békéscsabai kórház összevonásra került, ezért a kutatásban kilenc résztvevőt azonosítottam. A vizsgált intézményeket az 1. sz. táblázat tartalmazza.

2. sz. táblázat

A kutatásban résztvevő intézmények

Bács-Kiskun Megyei Kórház a Szegedi Orvostudományi Egyetem Általános Orvostudományi Kar Oktató Kórháza (Kecskemét)
Bács-Kiskun Megyei Oktató Kórház Kiskunfélegyházi Tagkórház (Kiskunfélegyháza)
Bács-Kiskun Megyei Oktató Kórház Kalocsai Szent Kereszt Tagkórház (Kalocsa)
Bajai Szent Rókus Kórház (Baja)
Kiskunhalasi Szent Rókus Kórház (Kiskunhalas)
Békés Megyei Pándy Kálmán Kórház (Gyula)
Dr. Réthy Pál Kórház (Békéscsaba)
Orosházi Kórház (Orosháza)
Csongrád Megyei Egészségügyi Ellátó Központ Hódmezővásárhely-Makó (Hódmezővásárhely-Makó)
Csongrád Megyei Mellkasi Betegségek Szakkórháza (Deszk)
Dr. Bugyi István Kórház (Szentes)
Nagykőrösi Rehabilitációs Szakkórház és Rendelőintézet (Nagykőrös)

A kutatás ütemezése

A tervezés során történtek meg a szakirodalom kutatás és a konzultációk. A szakirodalom kutatást az egyetemi tanulmányok során elsajátított ismeretanyagból merítettem, valamint a megismert módszereket, technikákat is felhasználtam: egy projektmegvalósításának lépéseit és a PDCA ciklust (Belicza, 2015, Girasek, 2015, Girasek-Kovács, 2016). Az önkitöltős kérdőív elkészítése során felhasználtam továbbá a már említett projektmunkámat is (Sárga, 2016).

Az előkészítés során, a munkahelyem főigazgatónője, Tankó Ágota, a Dél-Alföldi Térség főigazgatóinak rendes, soron következő évközi megbeszélésén megkérte a jelenlévőket a kutatásban való aktív részvételre. Tájékoztatta őket a kutatás célkitűzéséről, valamint a kitöltés módjáról. Akik személyesen nem tudtak jelen lenni azon az értekezleten, velük telefonon történt az egyeztetés, szintén a főigazgatónő közreműködésével.

A kérdőívet nem papír alapon osztottam ki, hanem web-felületen töltötték ki a kutatás alanyai, ezáltal valósult meg az anonimitás és a válaszadáshoz szükséges őszinteség biztosítása is.

Az elkészült kérdőív webes elérhetősége kör emailben került kiküldésre, amelynek a kitöltésére több mint 1 hét állt rendelkezésre. Az online kérdőívet és az értékelést is az eSurvey Creator (www.esurveycreator.com) ingyenes program segítségével készítettem el.

Eredmények

Az online kérdőívre az első kérdésre összesen hét résztvevőtől, a többi hat kérdésre hat főtől kaptam válaszokat.

A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a résztvevő intézményekben leginkább stratégiai cél mentén történik a teljesítményértékelés gyakorlata. Kiemelendő, hogy a többi TM célt is nagyrészt fontosnak tartják, a második TM célnak a fejlesztés tekinthető. A Cleveland és Murphy teljesítményértékelés céljairól szóló eredeti vizsgálatban a legtöbb pontszámot a fizetési döntések, visszajelzés a teljesítményről és a személyzeti döntések dokumentálása kapta 5,58; 5,67 és 5,15 pontszámmal. A hat válaszadótól kapott általunk felmért kérdőíven a legtöbb pontszámot a visszajelzés a teljesítményről és a jogi követelmények teljesítése cél kapta 3,5 és 3,33 ponttal. 3,17 pontot ért el további három cél: a célok beazonosításának elősegítése, a szervezeti képzési igények meghatározása és a szervezetfejlesztési igények meghatározása. Ezek összhangban állnak a stratégiai, valamint a fejlesztési célú TM célokkal.

A teljesítményinformációk típusai képezték a következő kérdéseket, vagyis mit tekintenek teljesítménynek, és mennyire mérik, mennyire értékelik azokat. Az általunk megfogalmazott teljesítményinformációk és a kapott eredmények alapján megállapítható, hogy leginkább a munkavállalók közvetlen eredményeit tekintik teljesítménynek és azt mérik, értékelik. Ugyanakkor elmondható, hogy a munkavállalók attitűdjét, magatartástípusait különböző mértékben ugyan, de mindenhol mérik.

A teljesítményértékelési technikák használatának megoszlásáról a következő megállapításokat tehetjük: a legnépszerűbb technikák a kötetlen formájú jelentés (esszé) és a rangsorolás. Ezt a két technikát az összes válaszadó használja. A legkevésbé használt eszköz a magatartás-megfigyelő skála (MMS), a magatartásformákkal jellemzett osztályozó skála (MJS) és a megegyezéssel eredménycélokkal történő vezetés (MbO). Használatuk alig jellemző.

A teljesítményértékelési rendszer szereplői kérdés kapcsán a kapott eredmények alapján megállapítható, hogy *az értékelt munkahelyi vezetője és munkáltatója minden esetben részt vesz az értékelésben*, a szakirodalmi ajánlásoknak megfelelően. Az önértékelés és a betegektől általi értékelés is jelentős eleme a TÉR-nek. Legkevésbé aktív résztvevői az értékelésnek az értékelt munkatársai és a HR-részleg.

Az értékelés formai kereteinek elemzése. A megadott két alternatíva megoszlása: írásban, teljesítményértékelő lapon a hat válaszadó közül öt esetben használják. Szóban, interjú keretében a hat válaszadó közül öt esetben használják. Mindkét opciót meg lehetett jelölni, a teljesítményértékelési gyakorlatnak megfelelően, vagyis az esetek túlnyomó részében mind a két forma együttes alkalmazása jelen van.

Az értékelések gyakoriságának vizsgálata. A hat válaszból felállított gyakorisági sorrend a következő: 4 esetben évente, 1 esetben félévente, 1 esetben az egyéb kategóriába szabad leírással megfogalmazva: „kétévente, ill. amikor kötelező” történik az értékelés. Havonta és negyedévente sehol nem történik értékelés.

Megbeszélés

A kutatásból kiolvasható, hogy a vizsgált intézményekben elsősorban stratégiai teljesítménymenedzsment cél mentén történő teljesítményértékelési gyakorlat a jellemző, emellett még a fejlesztési TM cél mentén való teljesítményértékelési gyakorlat is hangsúlyos. Ezekhez célokhoz szervesen kapcsolódik a teljesítményről való visszajelzés és a jogi követelmények teljesítése, valamint a szervezeti képzési igények, a szervezetfejlesztési igények meghatározása és a célok beazonosításának elősegítése is. Értékelve a kérőívekből kiolvasható tényeket a következő **összefoglaló következtetések** fogalmazhatóak meg:

- A szakirodalomban megfogalmazott ajánlások alapján a kutatásból kirajzolódó teljesítmény mérési és értékelési gyakorlat megfelelő színvonalúnak tekinthető. Az értékelések rendszeresen és dokumentáltan történnek, amelyekben maguk – egy eset kivételével – az értékelték is részt vesznek, és a véleményüket jelentősnek tartják. Ez elengedhetetlen a fejlesztési TM cél mentén történő értékeléseknél, főleg ha a fejlesztések a munkavállalókra irányulnak.
- A Cleveland és Murphy vizsgálat eredményei alapján a TM rendszerből normál fejlettségű HR rendszerekre tudunk következtetni. Bizonyos EEM tevékenységgel és folyamatokkal szorosabb kapcsolat, kommunikáció figyelhető meg. Az emberi erőforrás áramlás alrendszer információt kap a TM-től a próbaidő utáni megtartás/elbocsátás, más munkakörbe való átirányítás, munkaerő-tervezés vonatkozásában, és ezeknek az információknak jelentős súlyuk van a döntéseknél. A képzés-fejlesztés alrendszer az egyéni képzési szükségletek felmérése, szervezeti képzési igények meghatározása, valamint a szervezetfejlesztési igények meghatározása révén jut információhoz. Ugyanakkor a kompenzáció-javadalmazás alrendszer felé történő adatáramlás nem annyira jelentős (azaz a TM rendszer által feltárt teljesítmény különbségeket – az egészségügy jelenlegi pénzügyi mozgásterében – nem nagyon tudják a bérek differenciálásában érvényesíteni).
- Az értékelések során törekednek az objektivitásra, hiszen a munkateljesítmény megítélésekor elsősorban a munkavállalók munkájának közvetlen eredményeit mérik.
- A munkateljesítmény megítélésekor a munkavállalók munkatársaikhoz viszonyuló egyes jól megragadott magatartástípusait, velük kapcsolatban megnyilvánuló attitűdjeit ugyan gyűjtik, de ezen információk felhasználása esetleges. Ez összecseng azzal, hogy az értékelés során a legkevésbé preferált résztvevők egyfelől a HR-részleg, másfelől az értékelt munkatársai.
- A teljesítményértékelési technikák során jellemzően nem használják a magatartás-megfigyelő skálát (MMS), a magatartásformákkal jellemzett osztályozó skálát (MJS) és a megegyezéssel eredménycélokkal történő vezetést (MbO). Ez érthető ugyanakkor annak a tükrében, hogy e skálák kifejlesztése drága és időigényes, valamint hogy a vizsgálatban résztvevő intézmények a munkavállalók munkájának közvetlen eredményeire helyezik a hangsúlyt. A munkanorma módszere pedig inkább a termelés, gyártás világában jelentős. Éppen emiatt érthető és elfogadható ezen a technikák mellőzése.

Javaslatok

- Noha az értékelési rendszer szereplőinek felmérése kapcsán kimutatható, hogy az önértékelés öt intézményben szerves része a TM rendszernek, érdemes lenne ennél is nagyobb hangsúlyt fektetni a munkavállalók bevonására az értékelésbe, hiszen a fejlesztésekben, képzésekben aktív feladat hárul rájuk. Ezt támasztja alá, hogy a TM célok közül nem a kompenzáció élvezi az elsőbbséget; a rangsorban csupán a harmadik helyet foglalja el. Az egyén teljesítményének értékelése kapcsán nemcsak a munkahelyi vezetőjének, de magának a munkavállalónak az elvégzett teljesítményéről kialakított értékelése is mérvadó, fontos információk hordozója.
- További izgalmas elemzésekre adhat módot annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy melyek azok a tényezők, amelyek lényegesen befolyásolják az egyéni teljesítményt, jóllehet az egyénnek azokra nincs befolyása: előfordulhat, hogy bizonyos szervezeti szintű gondok, általános szervezeti problémák (például erőforrás hiány) rontják az egyén teljesítményét.
- A dolgozó teljesítményéről a fentebb említett munkahelyi vezetőjén és saját magán kívül, viszonylag pontos képet kaphatunk a munkatársak általi értékelésből is. Az azonos végzettséggel és az azonos munkakörben dolgozó kollégáknak is megfelelő rálátásuk lehet az értékelt munkatárs teljesítményére, főleg, ha az adott osztályon, részlegben viszonylag sok munkavállaló dolgozik és/vagy a munkahelyi vezető távol helyezkedik el. A munkatársak általi értékelés ugyanakkor alapos kidolgozást és felkészítést igényel, valamint szükséges, hogy a szervezeti kultúra megfelelő légkört tudjon biztosítani az ilyen típusú értékeléshez. Azonban a gondos előkészítés ellenére ezek az értékelések az emberi tényezők miatt bizonyos – az elfogultságból adódó – torzításokat tartalmazhatnak, amelyeket az egész értékelés folyamata során kellő körültekintéssel kell figyelembe venni.
- A munkatárs teljesítmény megítélésakor a munkavállalók munkájának közvetlen eredményeit fontosnak tartják, mérik és a kapott eredményeket használják; a teljesítmény értékelési rendszerek (TÉR) tehát leginkább eredmény megközelítésűek. Ehhez kapcsolódóan merül fel az a kérdés, hogy a kórházak, az egyes intézmények hogyan definiálják magát a teljesítményt, az elérendő/elért eredményt? Érdemes lehet egy ilyen irányú felmérést is elvégezni, mivel az egészségügyben – az ágazat specialitásából adódóan – nehezebben fogalmazhatóak meg az elvárt eredmények. Ennek több oka van. Ha az értékelt által ellátott beteg szemszögéből nézzük, akkor egyrészt az „információs aszimmetria” miatt nehezen tudja megítélni a kezelés eredményességét (Ivány, 2014), valamint egy terápia sikeressége több tényezőtől függhet, például nemcsak a helyes (hatásos) terápia megválasztásától, hanem a páciens terápiás együttműködésétől (compliance) is. Másrészt a betegnek van ugyan rálátása az ellátásának körülményeire (az ellátó intézmény infrastruktúrájára, illetve az őt ellátó személyzet magatartására, viselkedésére), ekkor azonban már gyakorta a kezelők (orvosok, szakdolgozók) attitűdjét, magatartását – és nem a teljesítményüket – értékeli.
- További értékelési problémák forrása lehet az is, hogy bizonyos fekvőbeteg osztályokkal rendelkező kórházak eltérő teljesítendő feladatokat vagy állapotokat tekintenek

eredménynek. Az elérendő teljesítmény különböző egy akut sebészeti osztályon, egy mozgásszervi rehabilitációs osztályon vagy egy krónikus belgyógyászati osztályon.

A nemzetközi trendeket figyelembe véve megállapítható, hogy nemcsak az üzleti világban, hanem a közsférában is megjelenik a HR hangsúlyosabb, stratégiai szerepe. Az üzleti világban a profitmaximalizálás, a közsférában pedig a megjelenő új kihívások (Petró-Stréhli-Klotz, 2013) miatt kerül a figyelem középpontjába a teljesítménymenedzsment, amely segíti a korlátozottan rendelkezésünkre álló erőforrások hatékony felhasználását, ezért a HR alrendszerének a vizsgálata jelentőségteljes.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni áldozatos munkáját és fáradhatatlan segítségét **Dr. Bakacsi Gyula** tanár úrnak (Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Menedzserképző Központ). Köszönöm támogatását **Tankó Ágota** főigazgatónőnek (Nagykőrösi Rehabilitációs Szakkórház és Rendelőintézet), valamint **Vágány Tamásné** ápolási igazgatónőnek, akik lehetővé tették a kutatás elvégzését. Köszönetemet szeretném kifejezni továbbá a Dél-Alföldi Térség **valamennyi kórház vezetőségének** azért, hogy a kutatásban való aktív részvétellel nagyban segítették e vizsgálat létrejöttét.

Irodalomjegyzék

- A Miskolci Semmelweis Kórház (2005): Teljesítményértékelési projekt. *Kórház*. 2005. november. p. 40-43.
- Babbie, E (1966): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest p. 111-136, 276-301.
- Bakacsi Gyula (2015): A szervezeti magatartás alapjai. Semmelweis Kiadó, Budapest p. 12-20.
- Bakacsi Gyula, Bokor Attila, Császár Csaba, Gelei András, Kováts Klaudia, Takács Sándor (1999): Stratégiai emberi erőforrás menedzsment. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest p. 45-46., p. 181-238.
- Belicza Éva (2015): Minőségfejlesztési technikák. SE EMK előadás.
- Bokor Attila, Szóts-Kováts Klaudia, Csillag Sára, Bácsi Katalin, Szilas Roland (2009): Emberi Erőforrás Menedzsment. AULA Kiadó Kft. Budapest p. 239-260.
- Boncz Imre, Ágoston István, Gábor Katalin, Illei György, Kriszbacher Ildikó, Sándorné Szabó Iringó, Sebestyén Andor (2011): Egészségügyi finanszírozási, menedzsment és minőségbiztosítási alapismeretek. Medicina Könyvkiadó Zrt. Budapest p. 106-108.
- Boswell, W. R., Boudreau, J.W. (2002): Separating the developmental and evaluative performance appraisal uses. *Journal of Business and Psychology*. Vol. 16, No. 3, Spring 2002, p. 391-412.
- Cleveland, J.N., Murphy, K.R., Williams, R.E. (1989): Multiple uses of performance appraisal: prevalence and correlates. *Journal of Applied Psychology*. Vol. 74., 1989, p. 130-135.

- Dr. Dobay Róbert (Menedzsmentor Kft): Dobja ki teljesítményértékelő rendszerét! <http://www.hrportal.hu/hr/dobja-ki-teljesitmenyertekelo-rendszeret-20100217.html>
Letöltve: 2015.09.12.
- Eke Edit (2015): Emberi erőforrás menedzsment fogalma. SE EMK előadás.
- Fábrián Endre (2008): A dolgozói kiértékelés (teljesítményértékelés). *Magyar Grafika*. 2008. június. p. 75-78.
- Girasek Edmond (2015): Projekttervezési, projektmenedzsment eszközök. SE EMK előadás.
- Girasek Edmond, Kovács Eszter (2016): Szakirodalom kutatás. SE EMK előadás.
- Ivády Vilmos (2014): Az egészségügy közgazdaságának alapismeretei. Oktatási Segédanyag. Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Menedzserképző Központ.
- Karoliny Mártonné, Poór József (2010): Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. CompLex Kiadó Jogi és Üzletitartalom Szolgáltató Kft, Budapest p. 283-323.
- Kindler József, Papp Ottó (1977): Komplex rendszerek vizsgálata. Műszaki Könyvkiadó, Budapest p. 11-52.
- Kissné András Klára (HM EI Zrt), Jávorkai Judit (SOTER Tréningakadémia): A teljesítményértékelő beszélgetés, mint különleges helyzet. <http://www.hrportal.hu/hr/a-teljesitmenyertekelo-beszeltetes-mint-kulonleges-helyzet-20100205.html>
Letöltve:2015.09.12.
- Kissné András Klára (HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt.) (2008): Teljesítményértékelési rendszer bevezetése a gyakorlatban. *Hadmérnök*. III. Évfolyam 1. szám - 2008. március. p. 134-144.
- Krepelka Ágnes (2008): Hogyan alakítsunk ki használható teljesítményértékelési rendszert? *Személyügyi hírlevél*. 2008. 2. szám. p. 7-9.
- Matiscsákné dr. Lizák Marianna (2012): Teljesítményértékelés – TÉR. Előadás. Eger, 2012. 04. 04. Letöltve: 2015.08.18.
http://gti.ektf.hu/anyagok/tananyagok/Matiscsakne/201112_2/EEG/9ea_TER.pdf
- Petró Csilla, Stréhli-Klotz Georgina (2013): Az emberi erőforrás menedzsment terület munkavégzésének jellemzői a közszolgálatban. „Közszolgálati Humán Tükör 2013” résztanulmány. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Sárga Norbert Zétény (2016): Teljesítményértékelés a Nagykőrösi Rehabilitációs Szakkórház és Rendelőintézet Központi Fizioterápiás Osztályán. *Interdiszciplináris Magyar Egészségügy*. XV. évf. 8. szám. 2016. október. p. 11-14.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház Munkatársi Teljesítmény-értékelési Szabályzata.
- Takács Sándor (2000): A szervezeti kultúra hatása a szervezet teljesítményértékelési gyakorlatára. (A vezetői értékelési magatartás empirikus vizsgálata). Ph.D. értekezés, Kézirat.

/Lektorálta: Dr. Fehér Zsuzsanna/

Témavezető: Dr. Mádl Péter/Germanisztikai Intézet, Skandinavisztika Tanszék

I. Bevezető

Jelen tanulmányom témája a skandináv (dán, norvég, svéd) némafilm irodalmi adaptációk szempontjából való általános feltérképezése, mely kérdéskör a doktori értekezésem alapjait is alkotja. A téma eddig viszonylag kevés kutatói figyelmet kapott, ezért a doktori munkám nagy részét saját elemzéseim teszik ki, természetesen ugyanakkor figyelembe veszem a különböző tendenciákról, stílusokról és műfajokról alkotott téziseket, az azokat tartalmazó összefoglaló írásokat, korábbi, egyedi analíziseket, kritikai írásokat is. Alábbi esszémben ugyanakkor, a terjedelmi korlátok miatt is, egy történetelméleti összefoglalót nyújtok a kezdeti skandináv filmtörténet kezdetéről, melyben igyekszem felvázolni az adaptáció megvalósulását a mozgóképes alkotásokban. Itt fontosnak tartom leszögezni, hogy e kategóriába a nyelvi szempontból az indogermán nyelvcsaládba tartozó északi kultúrákat sorolom, s mint fentebb is jeleztem, ezen belül kiemelem Dániát, Norvégiát és Svédországot, mivel a feröeri, grönlandi és izlandi némafilmes termés / történelem hiánya erre ad késztetést.

Az irodalomhoz képest a film története alig másfél évszázados múltra tekint vissza, ugyanakkor az irodalmi művek alapján készült filmek alapján tükröt tarthat akár még korábbi századok elé is. Másrészt a film jellegéből adódóan a mindenkori kortárs irodalom ismertté tételéhez is hozzájárulhatnak a filmes feldolgozások. Noha nem mindig volt ez így: a film történetének legkorábbi adaptációi, Méliés *Képzelt betege* vagy *Hamletje* még pont az eredeti irodalmi művek ismeretére alapozva viszonylag kevés képi / hangyi információval próbált egy-egy történetet elmondani. A huszadik század első évtizedében jelentek meg a világon mindenhol az első filmes irodalmi adaptációk, az 1910-es évektől pedig ennek köszönhetően sorra követték egymást a nagyobb lélegzetvételű regények, különösen Svédországban a nagyszerű, akkor még kortársnak számító író, Selma Lagerlöf műveinek mozgóképes feldolgozásai, vagy éppen Norvégiában Knut Hamsun regényeinek az adaptációi (*Áldott anyaföld*, *Pán* stb.) E filmes feldolgozások már nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy e műveket szélesebb közönség is megismerje, a modernista irodalom alkotásainak adaptációja például pedig a különböző művészeti irányok népszerűsítésének a feladatát is magára vállalta. (Ld. például a szimbolista Herman Bang *Mikaél* című regényének a feldolgozását.)

A fentebb vázolt irányvonalak mentén, a szóban forgó országok kezdeti filmtörténetének rövid összefoglalása mellett, az alábbiakban három fő fejezetben: Dániára, Norvégiára és Svédországra vonatkoztatva foglalkozom a témával.

II. Dánia

A film történelmének a kezdete Dániában pontosan úgy alakult, ahogy akkoriban a legtöbb európai országban: Vilhelm Pacht festőművész a Lumière-fivérek berendezését és filmjeit használva, 1896. június 7-én megtartotta az első nyilvános vetítést Kopenhága főterén, az ún.

Rådhuspladsen. Az első dán filmfelvételt – egy egy perc hosszú jelenetet – Peter Elfelt készítette el: 1897-ben grönlandi kutyákkal való szántúráját filmezte le (*Kørsel med Grønlandske hunde / Túra a grönlandi kutyákkal* címmel). Elfelt később, nem is annyira ennek köszönhetően, hatalmas hírnévre tett szert. 1901-ben a királyi udvar hivatalos fényképésze lett, és Skandináviában őt szokták az első reklámfotográfusként is emlegetni. *Henrettelsen (A kivégzés)* című alkotása számít az első játékfilmnek Dániában (1903) - még mindig csak három perces hosszúsággal. Noha a története valós eseményeken alapult, *A kivégzés* már nem volt dokumentumfilm: Franciska Nathansen dán énekesnő játszotta benne a két gyermeke megöléséért halálra ítélt francia nő szerepét. Bár az utókor számára nem teljesen bizonyított, hogy a korabeli nézők vajon látták-e a filmet, mindenesetre 1904. szeptember 17-én, az első koppenhágai mozi megalapítása Constantin Philipsennel az élen olyan lendületet adott a dán filmnek, hogy innen egyenes út vezetett Észak első filmgyártó cégének, a Nordisk Film Kompagni-nek a megalapításához 1906-ban, mely vállalat 1910-ben már Bécsben, Berlinben, Londonban, Párizsban és New Yorkban is rendelkezett kirendeltséggel. A céget alapító Ole Olsent szokták a világ első „filmcsászárának” nevezni, hiszen a tízes évek elején ő már egyórás filmeket is gyártott az akkoriban megszokott 10-15 perces darabok helyett.

A Nordisk Film Kompagni azóta is az egyik legnagyobb filmgyártó vállalatok egyike, és ehhez kapcsolódóan már a korai, némafilm korszakban is kialakult egyféle dán sztárrendszer: Asta Nielsen és Valdemar Psylander színészekkel az élen. Előbbit hazánk híres filmtörténésze, Hevesy Iván is így méltatta: „Asta Nielsen, „az arcjáték zsenije”, ahogyan egyik művész-kortársa nevezte, páratlan színészi képességeivel, emberábrázolásának megrendítő erejével nemcsak a film hőskorának színészeit múlta felül: nem volt egy sem a némafilm nagynevű sztárjai között senki hozzá fogható. Asta Nielsen nemcsak realizálta és interpretálta a forgatókönyv alakításra vállalt figuráját, hanem – miként a színpad vagy film legnagyobb művészei mind – újjá is teremtette azokat.”¹ Noha Nielsen rengeteg karaktert alakított karrierje során, többek között német filmekben is, Urban Gad dán rendező filmjében játszotta élete legnagyobb szerepét: a szerelméért még prostitúcióra is képes fiatal zongorista lányt az *Afgrunden* (magyar forgalmazásban: *A züllés útján*) című filmben. Gadot Hevesy már kevésbé méltatta, mint Nielsent, szerinte a rendező „közepes tehetség volt minden eredetiség és újító képesség nélkül.”² Hevesy szerint Gad legfőbb érdeme az a rendezői alázat volt, mellyel Nielsen már e korai filmjében a színésznő művészi nagyságát igyekezett érvényre juttatni. Illetve noha pont a fent említett másik dán némafilm sztár, a charmeur Valdemar Psylander legelső filmjét, a *Dorian Gray arcképét* a híres Oscar Wilde-mű alapján készítette el, mégis, Gad a dán / skandináv irodalom feldolgozásában nem igazán volt érdekelt. A tízes években két nagy szenzációfilmjét ugyanis saját forgatókönyvei alapján rendezte meg (a fentebb említett *Afgrunden / A züllés útján* című mellett a *Den sorte drøm / A fekete álom* címűt is).

Ugyanezt a példát követte a dán némafilm másik jelentős alakjaként említhető Benjamin Christensen is, aki bűnügyi filmjeivel vált igazán ismertté (pl. *Det Hemmelighedsfulde X / A titokzatos x*, 1913): ő is saját forgatókönyvek alapján dolgozott. Mintha a dán rendezők a némafilm korszakban sokkal inkább el lettek volna foglalva a filmes nyelvi újításokkal, és ezáltal az azokhoz leginkább illő saját történeteikkel, illetve azzal, hogy a közönség mit élvez, min izgul a leginkább, minthogy északi írók műveit filmesítsék meg. A technikai fejlődés és a sajátos stílus kialakítása révén

¹ Hevesy Iván: A némafilm egyetemes története 1895-1929, Magyar Filmintézet, Budapest, 1993, 308.o.

² Hevesy 303.o.

(melyet Hevesy is nyíltan méltat), mind a világítás, mind a kamerával való munka és a díszlet terén, a dán film elől járt Európában, példát mutatva északi szomszédjainak is. Mindeközben 1917-ig a legnagyobb felvevőpiaca Németország volt, így e két ország filmes fejlődése is párhuzamba állítható egymással, a hatások a dánokat inkább tehát Berlinből kiindulva érték. Ennek köszönhetően egy másik dán rendező, August Blom feldolgozta híres német írók műveit is - Gerhart Hauptmann *Atlantisztát* (1913), vagy éppen Paul Lindau-tól *A grófnő tisztességét* (1918) is. Az első világháború végére viszont, miközben a svédeknél a nemzeti film például egyre inkább előretört, a dán saját irodalmi adaptációk hiánya a korabeli művészeti élet néhány alakja számára annyira aggasztóan hatott, hogy aggódalmuknak nyíltan is hangot adtak. A svéd nemzeti filmre válaszként Aage Barfoed író a *Masken* című folyóiratban a dán nemzeti filmre hívja fel a figyelmet; a dán hang szólaljon meg a filmben, ez az egyetlen esély a túlélésre szerinte³. A *Filmen* című mozgóképes folyóiratban a szerkesztő Jens Locher kifejti, a dán irodalmat kell ehhez a mozgóképes alkotások szolgálatába venni.⁴ A svéd nemzeti filmmel való összehasonlítás, annak példaként való előállítását ugyanakkor eléggé nagy vargabetűt jelent a dán film számára: az onnét kiemelt úgy nevezett *bondfilm* (paraszti filmek) vidéki tematikája, tájbrázolása nem éppen abba az irányba esett, ahova a tízes évek dán filmje haladt városi, urbánus díszleteivel és történeteivel, valamint a nemzetközi témáival.

Mindennek következtében végre megszületnek az első dán irodalmi feldolgozások is: 1919-ben *En Aftenscene / Egy esti jelenet*, mely egy 19. századi Christian Winter novellát dolgoz fel, a rendezője Fritz Magnussen, (az irodalmi alap 17. századi történet, egy idősödő dán doktor kiolthatatlan szerelméről), illetve *Lasse Månsson fra Skaane / A skånei Lasse Månsson* címmel az 1923-as A.W. Sandberg film, amely a 17. századi svéd-dán háborúk időszakáról szól, a hasonló című Peter Frederik Rist regény adaptációja. A fentebb említett August Blom is áttér a német irodalomról a dánra: 1922-ben leforgatta a dán novella 19. századi úttörőjének tekintett Steen Steensen Blicher, egy 1626-ban megtörtént valós gyilkossági esetet megörökítő novellája alapján *Præsten i Vejlbj / A vejlbj-i pap* című alkotását, amelyben a legnagyobb kihívás Blom számára minden valószínűséggel az egyes szám első személyben levő elbeszélő megjelenítése lehetett, a némafilm akkori lehetőségeinek megfelelően. Ez a némafilm azért is volt különösen fontos a dán filmtörténetben, mert itt jelenik meg úgy a hazai táj (külső felvételekben is), hogy az Barfoedék nemzeti filmes kritériumainak megfeleljen. Hasonló jelentőséggel bír Carl Theodor Dreyernek, a némafilmtörténet egyik legnagyobb alkotásaként számon tartott *Jeanne d'Arc – Az Orléansi szűz* nemzetközi sikert arató rendezőjének első dán irodalmi adaptációja, a *Der var engang / Egyszer volt* (1922) is. Ez egy lírai mesés történet, amelyben Dánia és a dán táj kiemelése, idealizálása mellett a férfi-női viszonyokra Dreyer az irodalmi alapanyaghoz (*Graaben / Szürkeláb* című dán népmese, illetve Holger Drachmann azonos című költeménye (1885)) képest igen csak új megvilágítással tekint. Hasonlóan újító jelentőségű Dreyer *Mikaël* (1924) című alkotása, Dreyer filmjei közül is az egyik legfontosabb. A film a homoszexuális író, Herman Bang 1904-es irodalmi alapművének a feldolgozása (melyet Svédországban Mauritz Stiller már 1916-ban, *Vingarne / Szárnyak* címmel feldolgozott, erre még a svéd fejezetben visszatérek), mely megjelenésekor igen nagy port kevert a kis skandináv országban, bár Bangot már egy korábbi regényéért (*Haabløse Slægter / Reménytelen generációk*) is börtönbe zárták 1886-ban. A *Mikaël* fő cselekményszála egy idős festőművész és ifjú, biszexuális modelljének delikát viszonya, az előbbi homoszexuális vágyakozása köré fonódik, ami a huszadik század elején már tematikájában is

³ Aage Barfoed: Hvad er nødvendigt for at - ?, in: *Masken* 8 (1918) 274-275. o.

⁴ Jens Locher: Den Danske Film, in: *Filmen*, 15 januar 1919 86. o.

igen kényes volt, főleg Bang élettörténetének a fényében. Ugyanakkor Dreyernél talán nem is ez a legfontosabb eleme a műnek, még az akkor már ébredező homoszexuális esztétika tükrében sem, hanem a rendező humanizmusával ábrázoltan az igaz szerelem/szeretet, illetve a vágy elérhetetlen tárgyának a viszonya – ezek Bang korának és magánéletének is fontos toposzai voltak. Dreyer saját magát is belevonta a regény cselekményébe, azáltal, hogy azt nem csupán a filmes nyelv grammatikája és lexikája szerint átdolgozta, hanem mintha Bang alkotótársa lenne, a történet mellett az író által érzékeltetett melankóliát és saját életének a tragédiáját is próbálta színre vinni. Dreyernek, aki a dán Politiken című napilap újságírójaként kezdte pályafutását, még volt lehetősége arra, hogy pár évvel Bang halála előtt interjút készítsen a dán íróval. Így pontosan ismerte a regény személyes hátterét is, és amikor az irodalmi mű pontos követését választotta, akkor szinte az író szemszögéből tudta elkészíteni a filmet is, mintha Bang meghosszabbított elméje, keze lett volna.⁵ A színészek kiválasztásánál is különös hangsúlyt helyezett arra, hogy csak olyanok játszhatták a főbb szerepeket, akiknek karaktere és személyes habitusa illett a történet főhőseihez. Még a berendezések is mintha mind Bang elbeszélési stílusát szolgálnák, Dreyer mindenre odafigyelt, ezáltal megalapozva a hangosfilmes adaptációk számára is egy követhető nyomvonalat Dániában. Nem véletlen, hogy neki az is sikerült, ami sok nagy némafilm rendezőnek nem: talpon maradni a hangosfilmes érában is.

III. Norvégia

Az első filmvetítés Norvégiában 1896. január 20-án történt, amikor is egy irodai helyiség második emeletén néhány „fekete öltönyös úriember” gyülekezett össze J.E. Maakestad gép-és gyorsíró hivatalában. Itt ne képzeljünk el se vásznat, se vetítógépet: egy kis fadobozt álltak körbe az úriemberek s belebámultak. Másfélszer egyméteres dimenzióiban ez a berendezés volt az a híres kinetoszkóp, melyet Maakestad ekkor már, mint az amerikai Edison cégének hivatalos norvég ügynöke mutatott be a jól öltözött uraknak. A Lumière-testvérek ezután sem jutottak el az északi országba, hiszen az első, nagyobb publikum előtti vetítés pont, hogy berlini konkurenseikhez, a Skladanowsky-fivérekhez köthető 1896. április 6-án. Ők a főváros Christiania Tivoli szórakoztató negyedében (Oslót ekkor még Christianiának hívták), a Circus Varieté színházban rövid cirkuszi szkeccseket mutattak be Bioskop-vetítőjükkel, melynek akkora sikere volt, hogy még egészen egy hónapig az országban maradtak mutatványaikkal. Bár Dániával egyidőben már az első norvég mozi is megnyílt a fővárosban, Kinematograf-Theatret néven, 1904. november elsején, s négy évvel később már 43 mozi/kinematográf volt szerte az országban, az első hazai játékfilmre egészen 1908-ig várni kellett. Ez volt a *Fiskerlivets farer – Et drama paa havet / A halászélet veszélyei – Dráma a tengeren* című alkotás, mely egy maximum öt perces film lehetett 150 méteren - időtartamát azért sem tudjuk pontosan meghatározni, mert a mű nem maradt fent napjainkig.

A norvég némafilm tradíció nagyban a természeti viszonyok dokumentálására, korai amatőr filmekre korlátozódott, egészen a Christiania Film Co. A/S megalapításáig 1916-ban, ami az első jelentős filmgyártó cég lett, de meg kell jegyezni, hogy utána is jórészt az utazási beszámoló filmek vagy a reklámfilmes alkotások aratták a legtöbb elismerést. (Előtte azonban 1908 és 1913 között mindösszesen csupán tíz játékfilm készült például, '13-'15 között pedig semmi említésre méltóról nem tudunk.) Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a nagy norvég írók műveit ne dolgozták volna fel kiemelkedő skandináv némafilm alkotásokban. Fontos például megemlíteni,

⁵ Erik Ulrichsen: Dreyer og "Mikael", in: Kosmorama 49,1959, pp. 102-105., 102. o.

hogy Svédországban már 1919-ben készült a modern áttörés nagy alakjának, Bjørnstjerne Bjørnsonnak az 1857-es *Synnøve Solbakken* című elbeszéléséből film (John W. Brunius rendezésében), de ezt a norvég filmtörténeti források például egyértelműen svéd produkciónak tekintik. Ugyanakkor a Norvég Filmintézet a hazai gyártáshoz sorol svéd (Victor Sjöström, illetve Brunius) vagy dán (Carl Theodor Dreyer, Gunnar Sommerfeldt) rendezők által készített filmeket-ezek közül a leghíresebb talán a Henrik Ibsen elbeszélő költeményét feldolgozó *Terje Vigen*, a svéd Sjöström rendezésében. Ugyanakkor ebben a filmben is, a főbb szereplők nem norvégok-hanem svédek, és még mindig ennél a filmnél maradva, számos helyen az elsődleges gyártó céggként a Svenska Biografteatern van feltüntetve. Irodalmi jelentőségénél fogva azonban vitathatatlanul ez az egyik legjelentősebb norvég adaptáció. Hasonló a helyzet a Nobel-díjas norvég író, Knut Hamsun regényeivel is: 1917-ben *Áldott anyaföld* című díjazott regényének filmes adaptációját dán rendező, Gunnar Sommerfeldt és Dániában élő finn operatőr, George Schnéevoigt készítette el csupán négy évvel a könyv megjelenése után, míg az író egy korábbi, 1894-es művéből, a *Pánból*, a német származású, de Norvégiában élő színész, Harald Schwenzen forgatott filmet 1922-ben. Mindkét film szerepel a Norvég Filmintézet némafilmeket tárgyaló tudományos-ismeretterjesztő DVD-jén, mint ahogy a norvég némafilm egyik utolsó nagy alkotása, a *Laila* is⁶, melyet a fentebb már említett, George Schnéevoigt rendezett (1929), ugyanakkor ezt a művet már például a Dán Filmintézet is nemzeti kincsének tekinti. Mégis, a film alapjául szolgáló regény – Jens Andreas Friis a filmmel azonos című írása, norvég szerző műve; az észak-norvég természet, táj megfilmesítése, valamint a lapp tematika miatt pedig nem is lehetne jobb példa a norvég nemzeti értékek, és ezen belül is egy különleges réteg, a lapp kisebbség identitásának, hagyományainak és mindennapjainak filmre vitelére.

Számos egyéb példát hozhatnánk még, és így körvonalazódik a norvég némafilm korszak két legnagyobb ismérve: I. A norvégoknak, mivel függetlenségük igencsak új történelmi tény volt a huszadik század elején, nagyon is fontos téma a nemzet és a haza dicsőítése. A dolog ironiája csak az, ahogy a fenti példák is mutatják: eleinte, a némafilm korszakban, a kinematográfiai szakismeretek és berendezések hiányában pont, hogy inkább svéd, dán s finn filmesek tették meg ezt a norvég történeteket feldolgozó alkotásaikban. II. Ahogy Paolo Cherchi Usai, az Oxford Filmenciklopédiában is írja: „A némafilmkorszakban Norvégiának nem volt stúdiója, ilyenformán a „nemzeti stílus” mint olyan túlnyomó mértékben a táj mutogatásából fakadt.”⁷ Így az északi szomszéd-művészeknek minden bizonnyal olyan irodalmi alapműveket kellett kiválasztaniuk, melyekben a norvég táj szerepe igencsak fontos, így kerülhetett sor nagy valószínűséggel a nemzeti romantika paraszti elbeszéléseinek mestere, Bjørnstjerne Bjørnson fenti művére, vagy Hamsun regényeire, akinél a természeti környezet és az abban folytatott természetközeli lét mindig is magában hordozta az író igencsak szigorú iparosodás-ellenes nézeteit, s társadalomkritikáját, vágyát az ősi, patriarchális társadalmakhoz való visszatérésre⁸.

A hangosfilm kezdete Norvégiában nemcsak mozgóképes hangot, hanem egy fontos hazai filmművészt is magával hozott: norvég rendező alkotása, a norvég munkásirodalmi alapon nyugvó (Oskar Braaten azonos című regénye) a *Den store barnedåpen* / *A nagy keresztelő*, 1931-ből. A

⁶ vö. a Norvég Filmintézet *Den norske filmhistorie* c. filmtörténeti DVD-sorozata

⁷ Oxford Filmenciklopédia, szerk.: Geoffrey Nowell-Smith, Glória Kiadó, Budapest, 1996, Paolo Cherchi Usai: A skandináv stílus, pp. 155-162., 157. o.

⁸ vö. Leif Longum: Nasjonal konsolidering og nye litterære signaler (1905-1945), in: Norsk litteratur i tusen år, LNU & J.W. Cappelens Forlag, 1994.432. o.

rendező pedig nem más, mint Tancred Ibsen, Henrik Ibsen és Bjørnstjerne Bjørnson, a fentebb is említett íróóriások unokája. Az ifjabb Ibsen ezután a szintén norvég Gabriel Scott regényéből megrendezte az azóta is több sikeres vetítést megélt, a harmincas évek nagy férfisztárjának, Alfred Maurstadnak első filmes szerepét jelentő *Fant / Csavargó* című filmet (1937). A norvég film az adaptáció, és a belső felvételek területén is mondhatni ekkor kapott igazi lendületet – de ez egyben a hangosfilm kezdetét és első évtizedét is jelentette Norvégiában, így a némafilm szempontjából már nem tudjuk ezeket az alkotásokat tovább vizsgálni.

IV. Svédország

Svédországban 1896-ban a fenti fejezetekben említett mindhárom nagy nemzetközi korai filmtörténeti gyártó is képviseltette magát. Lumière-anyagot a malmői Nyári Palotában vetítettek először az Ipari Kiállítás során, míg július 21-én a francia Charles Marcel vetített Stockholmban több helyszínen Edison Kinetoscope-al. Mivel azonban a fenti vetítések közül egyik sem járt nagyobb sikerrel, Norvégia után a svédekhez is megérkeztek a német Skladanowsky-fivérek, akik a fővárosban levő Djurgårdenben forgattak is, ezek lettek a legelső svéd filmkockák. Erre a Lumière-cégnek is lépnie kellett, egyik ügynöke, egy bizonyos Georges Promio már 1897-ben Numa Peterson híres svéd fényképész egyik alkalmazottját taníttatta arra, mi is az a filmkészítés. Ez jó pár évig így is maradt, vagyis a külföldi cégek versenye volt a domináns Svédországban, egészen 1907-ig. Ekkor alapították meg Kristianstadban a Svenska Biografteatern nevezetű filmes céget, mely megbízta a hobbi-fotográfus könyvelőt, Charles Magnusson, hogy készítsen színházi figurákat és jeleneteket felvonultató filmeket, melyeket ő aztán gramofonfelvételekkel szinkronizált. Magnusson rendezései szerény sikert arattak, és 1912-től ő is inkább pártfogóként és producerként tevékenykedett inkább, ez ugyanis sokkal jobban ment neki. A Svenska Bio a stúdióival együtt Stockholmba költözött, ekkor már Magnussonnak teljhatalma volt a cégen belül, egészen addig, míg az össze nem olvadt 1919-ben legnagyobb svéd riválisával, a Film Scandia A/S-szel. Ez azonban nem bizonyult rossz lépésnek: egy évvel később már a nemzetközi filmes sajtó is igazi filmes világhatalomként ír az így létrejött Svenska Filmindustriról.

Csakúgy, mint Norvégia esetében, az első időszak a svéd némafilm történetében (1896-1916), az irodalmi adaptáció kutatásának a tekintetében gyakorlati szempontból elhanyagolható. Ennek Svédországban két fő oka volt: Egyrészt a filmek rövidege: 10-30 perc, amely gyakorlatilag nem adott elegendő lehetőséget egy irodalmi mű filmre vitelére, illetve ebben az időszakban, mint sok más ország filmgyártásában is, a dokumentarista jellegű alkotások nagyban keveredtek a fikcióra alapuló filmekkel, amely egyfajta műfaji kavargáshoz is vezetett. (Ma már számos, akkor "játékfilmként" besorolt művet nem tudnánk e néven feltüntetni, de hasonló volt a helyzet természetesen a korábban tárgyalt országok korai filmgyártásaiban is, e tény trivialisága miatt nem tértem ki külön erre korábban.) Másrészt ugyanebben az időszakban virágzott az úgy nevezett, Magnusson fentebb ecsetelt színházi próbálkozásából is ismeretes Biophon-film, tehát olyan egy filmtekerces alkotások, amelyekhez a hangot a vetítéssel párhuzamosan lejátszott gramofon-lemez szolgáltatta. Itt ugyan felmerül az irodalmi adaptáció lehetősége, viszont a Svédországban ekkoriban vetített Biophon-filmek nagyrészt külföldi alkotások voltak, illetve a filmszínházak programjai - "műsorfüzetek" igencsak kis példányszámban maradtak fent, és amúgy sem voltak különösen informatívak. Érdekességként megemlítendő, hogy pontosan ezért is hozták létre 1911.

szepetember 4-én a Svéd Állami Filmcenzúra nevű szervezetet (Den statliga svenska filmcensuren), hogy valamivel jobban tudják követni a filmek helyzetét Svédországban. De az ő archívumuk is igazából csak 1915 után kezdődött el bővülni, ebből az időszakból például már a filmes alkotók kreditei is megtalálhatóak.⁹

Mindenesetre 1912-ben Skandinávia első női rendezője, Anna Hofman-Uddgren elkészítette, a svéd naturalista drámamester, August Strindberg két kamaradarabjának, *Az apának* (1887) és a *Julie kisasszonynak* (1888) a filmes feldolgozását. A mind az idő-, tér-és szereplőbeli kereteket a dráma univerzalitásának jegyében minimalizáló¹⁰, Strindberg legkoncentráltabb műveinek tekintett kamaradarabok adaptáció csupán langyos sikert arattak az akkori közönség szemében. Sokkal lényegesebb volt mindennek a kultúrtörténeti jelentősége, hiszen Strindberg ugyanebben az évben távozott az élők sorából, de az önmagát gyakran nőgyűlölőként feltüntető író halála előtt még pont, hogy személyes beleegyezését adta ahhoz, hogy a világon először éppen egy női rendező filmesítse meg a műveit: ez elénk idézheti azt a nemtől független szimpátiát, amellyel minden kijelentése ellenére Strindberg a fentebb említett művében drámai hősnője, Julie kisasszony iránt is viseltetett.

A svéd némafilm korszak második, az adaptáció szempontjából is végtelenül fontos időszakáról 1915-16-tól beszélhetünk. Ekkorra tehát már a legendás kristianstadi producer, Charles Magnusson is Stockholmba költözött, és ott a két, eredetileg sikeres színházi rendezőt, Victor Sjöströmöt (1879–1960) és Mauritz Stillert (1883–1928) bízta meg filmek rendezésével a Svenska Biografteatern számára. Innen indul tehát a svéd filmes szakirodalomban "Arany-/virágkorként" emlegetett időszak (1917-1924), amelynek kezdőpontja pontosan az a *Terje Vigen* (1917, rendező: V. Sjöström), amelyet, lévén Ibsen-adaptáció, én már korábban a norvég némafilmtörténet jelentős részeként tüntettem fel. Ugyanakkor ez a film a svéd Magnusson filmgyártó cége számára hozott inkább mind kritikai, mind anyagi sikert. Sőt, a film hatására Magnusson megváltoztatta cégének filmkészítói politikáját is: a korábbi, húsz vagy még annál is magasabb éves gyártási szám lecsökkent csupán évi néhány filmre, de ezek jóval hosszabbak és jobban előkészítettek voltak a korábbi alkotásoknál, a költségvetésük is sokkal magasabb lett. Ez az a faktor, amely igazából kedvező feltétel lett a filmes irodalmi feldolgozások számára Svédországban is, mely révén ezt a periódust hívhatjuk a svéd némafilm adaptáció aranykorának úgyszintén. Az ezekben az években elkészült filmek közül a nagy többség tehát irodalmi feldolgozás volt: a leggazdagabb forrásként pedig az akkor szintén kortársnak számító Nobel-díjas svéd író, Selma Lagerlöf (1858-1940) írásait nevezhetjük meg. Lagerlöf népszerűségét a filmes adaptációk szempontjából legfőképpen talán az magyarázza, ahogy a vidéket, falusi helyszíneket ábrázolta: ez összhangban volt a korai svéd film azon törekvésével, miszerint az eredeti, természetes, szabadtéri helyszíneket részesítették előnyben a felépített stúdiókkal szemben. (Ez a külső térbeli, naturalisztikus fotográfia, amelynek első legjelentősebb úttörője pont a *Terje Vigen* operatőre, Julius Jaenzon volt amúgy, igazi védjegy lett az ország filmgyártása számára, ezt nevezték több ország szakírói is a "svéd stílusnak" - angolul "Swedishness"-nek.) Továbbá, Lagerlöf elbeszéléseiben megjelent a "más- /túlvilágiság" is, amelynek filmbeli megmutatása olyan kihívást

⁹ vö. Swedish silent pictures 1896-1931 and their directors - A Checklist by Sven G. Winqvist (The Swedish Film Institute, Publications from the Documentation Department - No. 2.), Proprius, Stockholm, 1967

¹⁰ erről részletesen a Ny Illustrerad Svensk Litteraturhistoria című sorozat 4. kötetében olvashatunk, Stockholm, Natur og Kultur, szerk. E. N. Tigerstedt 72. o.

jelentett a filmesek számára, amely amellet, hogy kísérletezésre ösztönözte őket, további művészi kreditet és jogosultságot adhatott a filmnek, mint hetedik művészetnek. Magnusson pártfogoltjai, a két nagy svéd némafilm rendező, Stiller és Sjöström is megrendezte a saját Lagerlöf-adaptációit. Előbbi nevéhez fűződik az *Arne úr kincse* 1919-ből, majd a *Gösta Berling*, (1924), mely többek között egy fiatal, tehetséges színésznőnek, Greta Garbónak is lehetőséget adott a filmes bemutatkozásra. Victor Sjöström Lagerlöf *Jeruzsálem* című nagyregényét akarta folytatásos epizódokban filmre vinni, de csak sorozata első három darabjáig jutott el 1919-ben. 1921-ben készítette el *A halál kocsisát*, Lagerlöf azonos című regénye alapján, mely a nagyszerű színészi játékok, a komplex narratív struktúra és a multi-expozíciók sikeres használata miatt is számos későbbi film előképe lett egyben. Kinek ne lenne ismerős a kép, az úgy nevezett dupla-expozíciókban előrehaladó szellemkocsi, melyről még a francia filmtörténész Georges Sadoul, aki amúgy Sjöström legnagyobb bírálója volt, is így ír: „A darab megragadó erejű vezérmotívuma maga a rejtélyes fogat, amint elérhetetlenül és feltartóztatlanul gördül tova a ködös utakon vagy a tenger habjain.”¹¹ Ez az a jelenet, mely a huszadik századik legnagyobb svéd rendezőjének, Ingmar Bergmannak a műveire is nagy hatással volt.

Selma Lagerlöf, részben Sjöström iránti csodálatából, összes filmjogát még idejekorán a Svenska Biónak adta. És bár a két rendező igencsak különböző stílusban alkotott, író és nemzeti filmgyártás között tökéletes volt az együttműködés. Sadoul szerint: „Sjöström filmjei kissé nehézkes erejükkel és férfias lendületükkel ragadják meg a nézőt....Stiller érzékeny, választékos ízlésű, befolyásolható rendező. Szinte nőies egyéniség. Ennek ellenére filmjeiben sokszor meghitt és emelkedett költészetet találunk, amelyet csak fokoz tökéletes kifejező készsége.”¹² Stillerre mindemellett korai filmes korszakában igen nagy hatással volt a dán irodalom, hiszen mint ahogy már korábban említettük, még 1916-ban, jó pár évvel Dreyer előtt feldolgozta Herman Bang: *Mikaël* című művét, *Vingarne / Szárnyak* címmel. Stiller azonban Dreyer intim, lírai feldolgozásával szemben egy, a filmtörténetben ekkor még kurióznak számító keretes szerkezetbe helyezte Bang eredeti történetét, tehát jeleneteket vágott be a film készültéből, sőt még az első kritikusok és közönség fogadtatását is megmutatta: ezzel is aláhúzva, a film, mint médium szerepét, távolságot tartva a filmes alkotó és az eredeti mű írója, valamint maga a történet között, talán így is reagálva annak kényességére.¹³ Ezzel azonban műve is kikerült a világ filmtörténetének legnagyobb alkotásainak a listájáról.

Az első világháborút követő ipari válság, valamint Hevesy szerint a svédek külső helyszíni forgatásainak hatalmasra rúgó költségeinek is a következményeképp a svéd filmiparban megállíthatatlan lett a hanyatlás¹⁴. Így Sjöström 1923-ban Hollywoodba ment rendezni, és nemsokára Stiller is követte őt, Greta Garbóval egyetemben. Míg Garbo hatalmas sztár lett, addig Stiller egyáltalán nem találta a helyét Hollywoodban. Sjöströmnek pedig két sikeres filmje után – *A skarlát betű* (1927) és *A szél* (1928), sem volt maradása Amerikában, visszatért Svédországba, s főleg színházi színészként folytatta életét. A filmgyártás nemigen tért magához egészen az ötvenes évekig, Bergman megjelenéséig.

¹¹ Georges Sadoul: A filmművészet története, Gondolat, Budapest, 1959, 156.o.

¹² Sadoul, 156. o.

¹³ vö. Casper Tybjerg: Sandhedens masker –Herman Bang, Stiller, Dreyer, in: Kosmorama 234, 2004 tél, pp. 38-64.

¹⁴Hevesy, 314-315. o.

V. Epilógus

Mint láthattuk, rengeteg kapcsolódási pont, és számos különbség is jellemzi a fenti három északi ország némafilmes történetét az irodalmi adaptációk szempontjából. A tanulságok levonása után, a kutatási eredmények mellett, mind módszertanilag, mind történetileg közelebb kerülhettünk ahhoz, mely jelen tanulmány, és értekezésem fő kérdése is tehát: *létezik-e olyan, hogy skandináv némafilmes adaptációs hagyomány, és ha igen mi az?*

A válasz talán egy mondatban nehezen lenne megfogalmazható, de igaz, ami igaz: mind a három ország küzdött a saját stílusáért és filmjeiért, viszont *a kiemelkedő tehetségek jelentősége mindenhol ugyanolyan fontos szerepet játszott* mind az irodalom, mind a feldolgozások terén, és ez esetenként nemcsak az e skandináv országok közötti határokat, hanem az összes, a filmes adaptációkra esetlegesen felállítható szabályt is felülírta egyben.

Szigeti Renáta: A PÉCSI VILÁGÖRÖKSÉGI NEGYED REHABILITÁCIÓJA ÉS A BIM KAPCSOLATA - Pécsi Tudományegyetem, Breuer Marcell Doktori Iskola

/Lektorálta: Dr. Fehér Zsuzsanna és Dr. Szabó Bálint/

Absztrakt

A Pécsi Világörökségi Negyed a város legértékesebb történelmi emléke. Megőrzése, bemutatása és folyamatos fejlesztése kiemelt jelentőséggel bír. A terület részei az Északi- és Észak-nyugati Várfalsétány, az Ókeresztény Mauzóleum és a Cella Septichora. A tervezés során nagyrészt a 2006-os fejlesztések javítása és bővítése a fő feladatunk.

A Cella Septichora rehabilitációja során felmerültek az információs technológiai igények korszerűsítése. Kutatásom során tervezek felépíteni a világörökségi területről egy komplex építész modellt, melyet egy szakági csoport segítségével a látogatók számára érthető, egy régi kort felidéző virtuális világot hozna elérhető közelségbe.

Napjainkban a műemlékvédelmi leltár dokumentálása papír alapú. Az említett modellel fejleszthető a műemlékvédelmi leltár is. Akár egy több oldalas írásos dokumentum is helyettesíthető egy komplex, adatokkal feltöltött építész modellel. A termék rendelkezésre állna az illetékeseknél, mely segítene a tervezés, a kivitelezés, az üzemeltetés és a régészeti feltárások adatainak megőrzésében is. Így 3D formátumban rendelkezésre állnának az adatok mindenki számára.

Tanulmányomban megoldást keresek a Világörökségi Negyed bemutatásának fejlesztésére.

Kulcsszavak: Pécs, Világörökségi Negyed, műemlékvédelmi leltár, BIM

The rehabilitation of the World Heritage Quarter Pécs and its connection to BIM

The World Heritage of Pécs is the most valuable historical relic in the city. The conversation, presentation and the continuous development is significant. The parts of the area are the following: North-West Castle wall promenade, Old Christian Mausoleum and the Cella Septichora. Through the design process our primal task is the restoration and expansion of the former development in 2006.

Through the rehabilitation of Cella Septichora the modernization of the information technology emerged. During my research I'm planning to prepare a complete architectural model from the whole World Heritage area. With the help of other engineering disciplines we could create a virtual world that can make the old age recallable and reachable.

Most of the Hungarian monument protection inventory documentary is paper based or it was documented with measures, photos and descriptions. The information from the specific monument is diverse, it tells few to the visitors. Also it is hard to handle in a future restoration or a development project. With the 3D model the monument protection documentation could be improved. The product could be reachable in any time, so it could support the design, the construction, the operation (facility management), and also to save the information data. The 3D model would be reachable to anyone with all the information required.

Through my study I try to find solutions to develop the presentation of the World Heritage Quarter Pécs.

Key words: World Heritage Quarter of Pécs, monument protection inventory documentary, BIM

BEVEZETÉS

A Pécsi Világörökségi Negyed a város egyik legkiemelkedőbb történelmi emléke. A területet 2000.-ben helyezte az UNESCO a világörökségi listára. Azóta mind gazdasági, mind eszmei értéke kifogásolhatatlan. 2006.-ban Prof. Dr. Bachman Zoltán építész vezetésével megtörténtek a legjelentősebb feltárások, melyekkel látogathatóvá váltak az addig a föld alatt rejtőző emlékeink. Lehetőségem nyílt a 2017. évi fejlesztések tervezésében részt venni. Tanulmányomban ezt és a tervezett rehabilitációnak a BIM-mel való kapcsolatát szeretném kifejteni.

BIM (Building Information Modelling)

A BIM egy modell alapú folyamat, amely segít egy adott projekt megtervezésében, megépítésében és menedzselésében.

- együttműködés
- átláthatóság
- termelékenység
- tudás
- projekt információ
- input adatok
- tervezés
- projekt fejlesztés
- **ellenőrzés**
- **kontroll**
- **projekt tökéletesítés**
- kész termék
- használati kiértékelés
- kimutatható értékek
- tapasztalat
- eredmények

1. ábra BIM modell

BIM-mel segített kivitelezés:

- Tervezés
- Kivitelezés
- Üzemeltetés

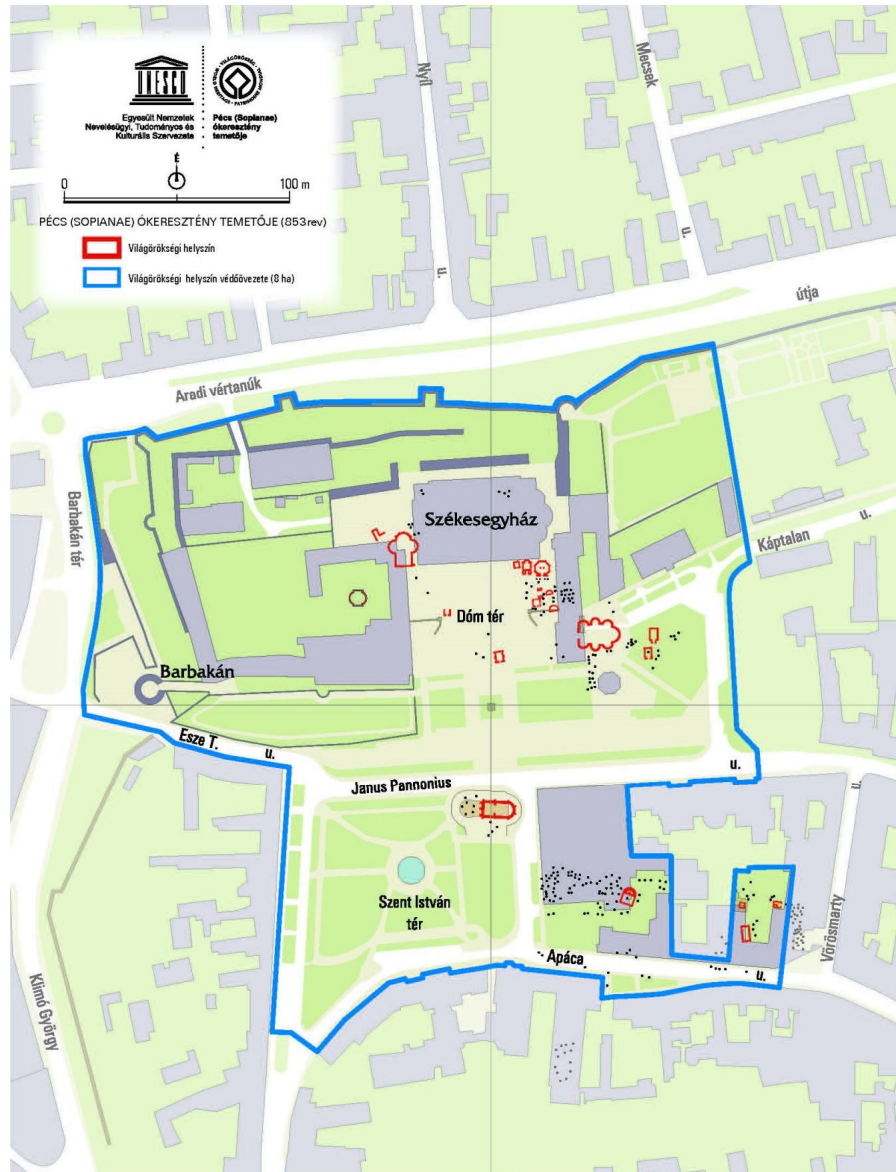
Hazánkban a tervezés során már közsímet a BIM, mint fogalom. A különböző szakágakkal egyeztetve és együttműködve létrehozható a magas részletettséggel bíró információs modell. Természetesen akadályt jelent, ha akár csak egy tervező nem készíti el időben a terveket és nem működik gördülékenyen együtt a többi tervezővel, mert így nem készül el a tökéletes modell, melyen lefuttatható lenne az ütközésvizsgálatunk.

A kivitelezésben ehhez képest még kevésbé közkedvelt. Ez abból adódik, hogy a szakági kivitelezők gondolkodásmódja nagymértékben eltér a BIM féle látásmódtól. Így nehezen összeegyeztethető, átlátható és követhető a projekt. Mivel az első és legfontosabb feladat a kivitelezések gazdaságosabbá, hatékonyabbá, gördülékenyebbé és pontosabbá tétele.

Üzemeltetés tekintetében már más a helyzet, mivel a facility management használatát nagymértékben fejleszti egy magas részletettségű épületinformációs modell. Ezáltal a műemlékvédelmi leltár korszerűsítése pontosabbá, gyorsabbá és hatékonyabbá teheti a beruházásokat.

VILÁGÖRÖKSÉGI NEGYED

A negyed az UNESCO által lehatárolt terület keletről haladva az Északi Várfalsétánynál kezdődik, majd a Püspökség mögött haladva az Észak-nyugati Várfalsétányon át a Barbakán árokig tart. Délről a Szent István tér és az Apáca utca határolja, mely helyszíneken elszórva találhatóak, különböző időkben feltárt sírkamrák.

2. ábra Világörökségi Negyed

Várfalsétány koncepciója:

A fejlesztési program keretében a Világörökségi terület egy részét körbeölelő városhatár-városhatár állagmegóvása is megtörténik. A történetiség bemutatásának egyik eszköze lesz a városhatár-városhatár elhelyezett információs pontok megalkotása. Ezt a célt szolgálja, hogy a már felújított sétányrészeket kiegészítsük és folyamatosá tesszük.

Kőtár mögötti kert:

A városhatár-városhatár a Dóm Kőtártól észak-keletre húzódó kertterületről indul. Az itt megbújó terület kiváló lehetőséget rejt magában, feltétlenül szükséges azonban a zöldfelület rehabilitációja és a

célirányos fejlesztések véghezvitele. A meghitt és nyugodt környezet alkalmas bizonyos rendezvények szervezésére. A teljes sétány és kert térvilágítása jelen állapotban erősen hiányos és nagy részben elavult (a felújított szakasz kivételével). Szükséges a világítási rendszer fejlesztése és kiépítése a projekt keretében. A területen elvégzett fejlesztések védelmének érdekében megfelelő lefedettséggel rendelkező térfigyelő rendszert kell kiépíteni. Ez éppúgy szolgálja az épített érték védelmét, mint a személyi védelmet.

Egyes Bástya:

A sétány folyamatossága érdekében átkötés szükséges a kert és a már felújított sétányszakasz között, mely a Középkori Egyetemtől északra húzódik. Egy "gyilokjárót" kapcsolunk az egyes bástya keleti oldalához, mely feljutást biztosít a bástya felső szintjére. A bástyában csigalépcsővel biztosítjuk a lejutást az alsó szintre, mely a sétányban folytatódik a nyugati oldalon. A bástya és a gyilokjáró ad helyet az első információs pontnak. Rozsdamentes acél rácsos tartóból hozzuk létre az új járófelületek tartószerkezetét, melyre rozsdamentes acél járórácsot helyezünk. A gyilokjárót perforált alumínium kompozit lemezzel burkoljuk. A perforáció formavilága megidézi a Világörökség szervezetének jelképét.

Észak-nyugati várfalsétány:

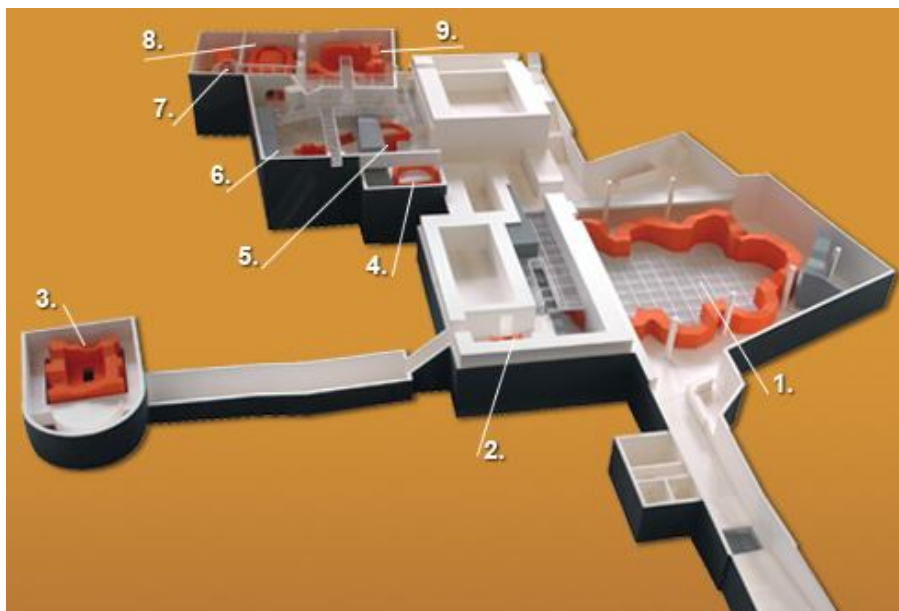
A sétány ezen szakasza jelen állapotában nem kialakított. A fejlesztés keretében a terület takarítása és a zöld környezet rendbetétele elengedhetetlen. A Püspöki vár falának restaurálása folyamatban van, de az időarányos korrózió és a növényzet rongáló hatása miatt szükséges lesz a külső várfal komolyabb tisztítása és renoválása is. A járófelület nyomvonalát a már felújított sétányhoz hasonlóan kavicssterítéssel látjuk el némi tereprendezés után. A térbútorozás során is ügyelünk az egységes kép kialakítására.

Barbakán Híd:

A Püspökségi kertet körül ölelő épületkomplexum észak-nyugati sarkától egy híddal vezetjük tovább a látogatókat a Barbakán-árok felett, át a Barbakán térre. A híd egyszerre fizikai és történelmi kapocs. A magas fényű perforált alumínium kompozit lemezzel burkolat rozsdamentes acél rácsos tartó szerkezet délibábként bújik meg a gesztenyefák lombkoronái között. A gyilokjáró szimbolikus formáit visszatükrözve a híd egységes keretbe foglalja a fejlesztés célterületeit. Az árok felett átjutva a Barbakán bástya szűk környezete egy korábbi beruházás során már felújításra került, így itt csak a legszükségesebb térvilágítási és információs fejlesztéseket végezzük el. A Barbakán kert átjárójának átalakítása szükséges egy nagyvonalúbb átkötési megoldással. A kert zöldterületeinek rehabilitációja, megfelelő térvilágításának kialakítása és térbútorainak cseréje elengedhetetlen.

Cella Septichora:

Az övezet körülhatárolja a legfontosabb emlékhelyet a Cella Septichorát. A körséta a Barbakán kertből visszavezet a Dóm térre. Innen egyenes út vezet a Cella Septichorához. A 2006-ban elkészült látogató- és bemutató központ gépészeti rendszere elavult, nem képes ellátni megfelelően sem a központ kiszolgálását sem a régészeti emlékek védelmét. A fogadótér belső terének kialakítása a jobb működés érdekében átszervezésre kerül. A gépészeti rendszer felújítása és korszerűsítése elkerülhetetlen a romok megóvása és a komfortos bemutatathóság érdekében. A gépészeti és elektromos rendszerének vizsgálata alapján az eszközök jelentős részének cseréje és a rendszer bizonyos mértékű átalakítás-fejlesztése szükséges. Új szellőzési és páramentesítő (szabályozó) rendszert építünk ki. A gépészeti fejlesztés némi építészeti támogatást és átalakítást igényel.

3. ábra Cella Septichora Látogatóközpont területe

1. Cella Septichora tere	4. XX. számú sírkamra	7. IV. számú sírkamra
2. Szarkofág	5. XIX. számú sírkamra	8. Péter-Pál sírkamra
3. Korsós sírkamra	6. III. számú sírkamra	9. Nyolcszögű sírkápolna

4. ábra Cella Septichora

5. ábra Cella Septichora bejárata

6. ábra Látogatóközpont üvegteteje

7. ábra Korsós sírkamra

8. ábra Péter-Pál sírkamra

ÖSSZEFOGALALÁS

Célom, hogy az említett modell segítségével fejlesszem a műemlékvédelmi leltárt, a Látogatóközpont bemutatását, üzemeltetését, a tervezést és a kivitelezést. Létrehozni egy olyan komplex terméket, mely minden terület számára hasznos és fontos gazdasági, infrastrukturális és információ technológiai szempontból egyaránt.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A jelen tudományos közleményt a szerző a Pécsi Tudományegyetem alapításának 650. évfordulója emlékének szenteli.

Ez a tanulmány a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület által szervezett XIV. tudományos PhD-konferencia keretében jött létre. Ezúton szeretném megköszönni a lehetőséget, mellyel segítik tudományos munkásságomat.

Valamint köszönettel tartozom a pécsi APM Consulting Kft.-nek, hogy munkájukkal hozzájárulnak kutatásom sikeréhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Pozsárkó Csaba – Tóth Zsolt, Pécs a római korban Vezető a pécsi világörökség helyszíneihez, PÉCS 2011. Kiadja a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. ISSN 978-963-89319-0-0
- Bozóky Anita, Világörökségi helyszínek-Pécs. Múltunk tükre, jövőnk gyökere, PÉCS 2013. Kiadja a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. ISSN 978-963-89844-3-2
- Forrás: www.vilagorokseg.hu

/Lektorálták: Dr. Nagy László és Dr. Fürj Zoltán/

Az 1800-as évek második felében a magyar polgárosodással egy időben született meg a szabadidő és annak minőségi eltöltésének gondolata. A korábban a természethez igazodó napirendet, amely napkeltétől napnyugtáig történő mezei munka alapján szervezte az életet fokozatosan felváltotta az évszakoktól független munkaidő és pihenőidő által meghatározott időbeosztás.

A városokban megjelenő középosztály számára a hivatali nyitvatartás hossza és a megnövekvő keresetek megteremtették a szabadnapok és a szabad órák igényes eltöltésének igényét. Az arisztokrácia nagypolgári életritmusát mintának tekintő magyar középosztály előszeretettel kapcsolódott be a felemelkedéshez nélkülözhetetlen társadalmi kapcsolatokat kínáló, elitnek tekintett tevékenységekbe. Ezek közül a nemesi gyökereken nyugodó párbajozás olyan, a korban vitathatatlan tekintélyt élvezett, amelyet minden, magát a nemesség tradicionális vezető szerepének örököséként tekintő réteg igyekezett gyakorolni.¹

A vívás rendszeres, szervezett keretek közt történő gyakorlása azon kevés, sportként definiálható tevékenységek egyike, amelyek megszerveződésükkel megelőzték az 1867-es kiegyezést követő polgárosodás folyamatát. Az eleinte döntően kiszolgált katonák által, házaknál és magánúton folytatott vívásoktatás mellé 1825-ben szerveződött meg Széchenyi István és Wesselényi Ferenc támogatásával a Pesti Nemzeti Vívó Intézet, amelyet a mai vívástörténet egyértelműen az első hazai vívóegyesületnek tart. Ugyanebben az időszakban, Pozsonyban és Kolozsvárott már működtek vívótermek, amelyek azonban inkább gazdasági, mint társadalmi jellegű mutattak.

A Pesti Nemzeti Vívó Intézetben Friedrich Ignác irányításával tanult és vált mesterré az a Keresztessy József, aki jelenlegi ismereteink szerint az első, egyértelműen magyar származású hivatásos vívómester volt, akinek tudását több, másik vívómester is oklevélben ismerte el. Irányításukkal a magyar értelmiség egy új generációja, többek között Petőfi Sándor, Vasvári Pál és Jókai Mór tanulták a magyar vívás mellett a valóban középosztálybeli mentalitást. Az intézet nagyon szigorú házirendje nem csupán az edzésekről, de az edzéseken kívüli viselkedésről is rendelkezett, a házirendet megszegőket pedig azonnali kizárás sújtotta.²

A Pesti Nemzeti Vívó Intézetet alapszabályához illően csak a tehetségesnek ítélt, de anyagi lehetőségeik híján máshol tanulni nem képes, polgári származású magyar ifjak látogathatták. A náluk vagyonosabbak számára az 1830-as években mind több és több vívóterem nyitotta meg kapuit. Ezek közül is ki kell emelnünk Chappon Lajos termét, ahol a vívás mellett önvédelmet és voltizsálást (francia eredetű falovon tornászást), a nők számára pedig torna és gimnasztikagyakorlatokat is oktattak. Ugyanilyen szellemben szerveződött meg Clair Ignác tornász- és vívóegylete is. Ezek a termek arisztokratikus mentalitásukkal a felsőbb osztályok tagjait csábították maguk köré.

1848-ban Keresztessy mester mellett több, Magyarországon élő külföldi származású vívómester, így Chappon Lajos és Clair Ignác is csatlakoztak a szabadságharchoz. Keresztessy József egészen az utolsó pillanatig vívómesterként szolgált a komáromi védők között Klapka seregében. 1851-ben nyitotta meg újra a termét, amely információink szerint igen erősen nacionalista szellemben

¹ Barta Róbert, Gyarmati György, Püski Levente: Magyarország a XX. században III. kötet, Babits kiadó, Szekszárd. 1998. 575-581.

² Kő András: Pengevilág. Magyar Vívó Szövetség, 2004, 10-15 (PENGEVILÁG)

működött egészen az 1890-es évekig. Keresztessy hírneve, illetve a termében gyakorlók tudása és mentalitása később döntően meghatározta a magyar vívósport jellegét és működését, egyszersmind mintául is szolgált az 1860-as és 1870-es évek gazdasági konjunktúrájában megszerveződő vívóklubok számára.³

Clair Ignác Pesti Testgyakorló Egylete 1866-ban egybeolvadt Bakody Tivadar Pesti Torna Egyletével és ezzel megszületett a Nemzeti Torna Egylet, amely a tüntetően arisztokratikus, hagyományosan konzervatív egyletek mintaképeül szolgált. Az egyletek szervezetében a hivatalos ügyrend döntő fontosságú volt, tisztviselőik megválasztásánál a társadalmi helyzetük erős befolyással bírt. Az arisztokraták körében hamarosan divattá vált egyletelnök úrnak címeztetni magukat a mindennapokban is. A tornasport mintájául a nacionalizmusba torkollott német tornamozgalom szolgált, amelyet számtalan külsőséggel együtt a magyar tornasport is átemelt, majd a meginduló iskolai testnevelés-oktatás szakmai irányításának megszervezésével a társadalom többi rétegében is elterjesztett.⁴

Hamarosan a sport teret nyert a középfokú, majd az alapfokú oktatásban is és ezzel megszületett a magyar testkultúra, amely hamarosan magával vonta a magyar sporttudomány létrejöttét – egyelőre leginkább műhelyszerű formában. A termekben folytatott tornasport mellett az 1870-es években egyre élénkebb figyelem fordult, leginkább gróf Eszterházy Miksa tanulmányútjainak és népszerűsítő tevékenységének hatására a szabadtéren végzett, angol mintára eleinte embersportnak nevezett atlétika (amelybe ekkoriban beleértettek több, napjainkra önálló sportággá vált tevékenységet, így az ökölvívást is) felé. Az 1875-ben megalakult Magyar Atlétikai Club az atlétizálás mellett egy új mentalitási formát, a nyugati gentleman-eszményt is a zászlójára tűzte, amely szembehelyezkedett a német orientációjú és egyre inkább ókonzervatívnak bizonyult egyletekkel. A kor legnépszerűbb sportágával, a vívással névtől függetlenül azonban minden egyesületben foglalkoztak.⁵

Az egyletek és club-ok mellett hamarosan megjelentek a hierarchiát elutasító, döntően egy egységes, vallási és származási keretektől mentes nemzeteszményben gondolkodó körök is, amelyek a három fő szervezeti forma közül a legliberálisabb gondolkodásmódot tették magukévá és mind tornával, mind pedig atlétikával igyekeztek foglalkozni. Közülük a legnagyobb hírre a Magyar Testgyakorlók Köre tett szert, amelyet döntően a budapesti zsidóság képviselői látogattak.

A mind hevesebbé váló rivalizálást csak tovább mélyítették a vallási és regionális különbségekből fakadó vetélkedések, amelyek hatására gróf Csáky Albin 1891-ben kiadta az „országos tornaversenyekről” szóló rendeletét, ezzel megteremtve a szervezett magyar versenysportot. Mindez hamarosan szükségessé tette a vezető magyar sportegyesületek versenyszerű átalakulását. A vívás világát ez az evolúciós folyamat 1896-ban érte el, amikor megszervezésre került a millenniumi vívóverseny.⁶

A hagyományos magyar vívás képviselői széles pengéjű, egyenes – a XX. századi magyar vívás világában nehéznek nevezett – de tompa hegyű és életlen fegyverrel, egyenes állásból vívtak. A gyakorláshoz vastag, nehéz, bőrből készült védőruhákat hordtak, amely a mozgást erősen korlátozta. Mivel a vívás a valós életbeli párbajozásra történő felkészítésként létezett a köztudatban, a legtöbb, saját tekintélyét erősen féltő mester elítélte a versenysportot, helyette a

³ Dávid Sándor: Arany évtizedek. Magyar vívósövetség, Budapest, 1989. 21-22., 31. (DÁVID)

⁴ Barta Róbert, Gyarmati György, Püski Levente: Magyarország a XX. században III. kötet, Babits kiadó, Szekszárd. 1998. 576-593, Eszes Máté: Híres bajvívások, hírhedt párbajok. Móra kiadó, Budapest, 1997 63-67 (MAGYARORSZÁG)

⁵ PENGEVILÁG 17., DÁVID 21. és Bohn Ferenc: A testnevelés története in. Testnevelés (1941) 702

⁶ DÁVID 31-32, kieg.:Az első magyar vívóversenyt 1895-ben rendezték, lásd: PENGEVILÁG: 25

mai harcművészeti bemutatókhoz hasonló, egyezményes keretek közt folyó akadémiákon mutatták be tudásukat.

1896-ban a millenniumi ünnepségsorozat keretében került sor az első nemzetközi vívóverseny megrendezésére, ahol a magyar vívás nagy publikum előtt került szembe a Giuseppe Radaelli által alapított olasz vívóiskolával és a radaellizmus hatására mozgásanyagában már kialakult francia törvívással. A gyors előre-hátramo mozgásokkal, vékony védőöltözeten és a mai vívófegyvernek megfelelő „könnyű” karddal folytatott vívósport hazai pályán mért döntő vereséget a hagyományos, Keresztessy-iskolának is nevezett magyar vívásra, melynek egyesületei a verseny után azonnal szerződéseket kínáltak fel a legjobbnak bizonyult olasz vívók számára.⁷

A millenniumi vereségből megszülető új magyar vívósport kialakulásánál a kor legmagasabb szervezési ismereteit vették alapul. Már az 1896-os események előtt is szokásban volt az, hogy egy vívóteremben a vezetőmester mellett több, döntően rész munkaidőben dolgozó segédmester is oktatott. Eleinte nem létezett semmilyen gyakorlat arra, hogy ki kinél kezdett el tanulni. A leggazdagabb származásúak azonban mindig a vezetőmesterhez kerültek. A terembe bekerülő vívók mozgását és előzetes ismereteit a vezetőmester mindig személyesen vizitálta le, majd eldöntötte, melyik segédmesternél kezdhetik meg a tanulást. Bizonyos időközönként megvizsgálta a vívók mozgását és a legjobbakat kiemelve a segédmester keze alól egy másik, már tapasztaltabb segédmesterhez vagy épp a saját keze alá osztotta át. A versenyzés megjelenésével hamarosan megjelentek a versenyekre készülő sportolók is, akik számára azonban ekkor még nem létezett külön edzésforma.

Az edzések előtt a sportolók megérkeztek a terembe és krétával vagy íróvesszővel felírták a nevüket a bejáratnál elhelyezett táblára. Az edzések során közös bemelegítés után az adott segédmester az érkezési sorrendnek megfelelően szólította a vívókat az iskolázáshoz. Aki ezt a rendszert túlságosan lassúnak vagy közönségesnek tartotta, az a korábbi gyakorlatnak megfelelően magánórát véve igyekezett vívni tanulni, amely igencsak jellemző volt az arisztokrácia egyleteire, melyekben a versenyvívás sosem nyert igazán teret. A vívóversenyeket, melyekből az 1900-as évekre már minden évben igen szép számmal rendeztek, döntően a klubok dominálták, amelyek a nemzetközi sportdiplomáciának és ezzel az olimpizmusnak is fő zászlóhordozóivá váltak.⁸

Olasz hatásra alakult ki az a gyakorlat, hogy a vezetőmester feladata volt eldönteni, ki az, aki versenyen indulhat. A mai gyakorlattól eltérően a vívók elsősorban az egyesületüket képviselték egy adott rendezvényen, így a versenyen való indulás a számukra általában nem járt költséggel (a nevezési díjat az egyesület fizette), azonban csak az vehetett részt az adott terembe járók közül bármiféle bajnokságon is, akit erre az elnökség és a vezetőmester is alkalmasnak látott. Mindez a versenyvívók számára igen magas társadalmi reputációt teremtett és előkészítette a terepet a világháború után kialakuló magyar vívóutánpótlás-nevelés számára.⁹

1914-ig a hagyományoknak megfelelően 18 éves kor környékén került valaki először vívóterembe. Azt megelőzően a párbajképességet figyelembe véve a legtöbb középiskolában folyt ugyan valamilyen fokú vívásoktatás – immáron az olasz rendszert alapul véve – de annak jellege és színvonala inkább a praktikus, önvédelmi ismeretek világát idézte mintsem a sportvívását. A diákságot ezzel együtt tudatosan készítették fel a társadalmi szerepvállalásra és ezzel tudat alatt meghatározták a későbbi társadalmi egyesületek szellemi és ideológiai keretrendszerét is.

⁷ DÁVID 33-38

⁸ MAGYARORSZÁG: 586-593., DÁVID 36-38.

⁹ PENGEVILÁG 44-47, DÁVID 48-63.

Az 1890-es években történtek ugyan kezdeményezések az ifjúsági sportmozgalom beindítására, de 1910-ig csupán az országban csupán 26 iskolai tornakörről van tudomásunk. Mindennek háttérében az állt, hogy az iskolai tornatanárokat nem tették anyagilag érdekeltté az ifjúsági sport oktatásában. Kivételt csak a vívó- és tenisz-magánórák jelentettek, amelyek egy tornatanár számára jelentős kiegészítő jövedelmet tudtak biztosítani. Az egyetemeken 1897 és 1906 között mindenütt megalakultak az egyetem utáni, „felnőtt” világot utánzó, oktatói állományukban azzal jelentős átfedéseket mutató egyetemi és főiskolai sportegyesületek. Tagsági és ideológiai viszonyaikban elmondható, hogy ezek az egyesületek a régió sportköreinek utánpótlás-táboraként működtek és a tagságuk a diplomázás után lépten-nyomon tetten érhető maradt a városi sportegyesületekben is, mint aktív vagy pártoló tag.¹⁰

A vívóklubokban a tagság ugyanis nem volt automatikus. Ha valaki egy edzésen szeretett volna részt venni, a pénzéért cserében az egyesület biztosította a számára az oktatót, a termet és a felszerelést, majd az edzés végeztével az illető távozott. Ha valaki szeretett volna mélyebben is azonosulni egy club-bal, akkor kérhette a felvételét a tagság soraiba, amelynek viszont nagyon szigorú feltételei voltak. Már az eljárás megkezdéséhez is két aktív tag ajánlása volt szükséges, sőt, már a Pesti Nemzeti Vívó Intézet alapszabálya is kikötötte, hogy csak megfelelő műveltséggel és erkölcsi jogállással rendelkező személyek vehetők fel a soraiba. Ez a szabályozás több, informális korszak után az 1900-as évekre konkretizálódott az alábbiak szerint. Vívóklubba csak az a férfi volt felvehető, aki érettségizett (tehát párbajképes), de még nem töltötte be a 60. évét (ekkortól számítva ugyanis az illető aggastyánnak, tehát párbajképtelennek minősült), illetve az elnökség megítélése szerint alkalmas rá, hogy az egyesület és az azt támogató pártoló és dísztagok által megtestesített társadalmi értékeket hitelesen és erkölcsileg megkérdőjelezhetetlenül képviselje.¹¹

Mindez a vívóklubokat a társadalom szellemi és erkölcsi etalonjává tette. Hogy ezt az eleve magas presztízszt még tovább emeljék, több egyesület igen jó érzéssel bálákat és társadalmi rendezvényeket is szervezett, amelyekre díszvendégként a legmagasabb méltóságok is meghívást kaptak. Ezekben a rendezvényeken a tagság igen fontos feladatokat látott el és mindez kiváló lehetőségeket kínált a társadalmi érvényesülésre. A vívóklub-tagság ennek hatására olyan meghatározó társadalmi tényező lett, melynek megszerzésére minden középosztálybeli erősen törekedett.

A szellemi nivó fenntartására hamarosan elvárássá vált az egy, de inkább több idegen nyugat-európai nyelv felsőfokú ismerete, a politikai, gazdasági és kulturális életbeli kompetencia, a kifogástalan művészeti és zenei ízlés és ismeretanyag megléte, illetve a megkérdőjelezhetetlen erkölcsi hírnév. Azok, akik nem nyertek felvételt a teljes jogú tagok állományába, sok esetben pártoló tagként, mecénásként kaptak lehetőséget az egyesület támogatására – és ezzel a későbbi ismételt felvételi kérvényük támogatásának megszerzésére.

A vívóversenyek, amelyekből 1900 környékére már minden nagyobb városban megrendezésre került évente legalább 2 darab, igen jelentős publikumot vonzottak. Gyakorta zenei előadásokkal és a szünetekben színházi, vagy magas kultúrát képviselő rendezvényekkel kapcsolták őket össze. A jó vívóhírnév nem csupán belépőt jelentett a legmagasabb körökbe, de egyben védelmet is kínált a birtokosának. Azokat, akikről a publikum tudta – és erre egy verseny kiváló alkalmat jelentett már indulóként is – csak a legritkább esetekben merték provokálni, ilyenkor ugyanis

¹⁰ Debrecen példája, Gordoni Imre vidéki válogatott volt törben és kardban: <http://www.deacsport.hu/?p=oldal&oldal=11> – megtekintve: 2017.április. 20.

¹¹ A témában a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár HBM. X. 301. 18.-es jelzete alatt található Békessy Béla Vívó Club levéltári anyagát és az abban található alapszabályzatot vettem vizsgálati alapul Elek Ilona-Elek Margit: Így vívtunk mi. Sport, Budapest, 1968. (ELEK) 13., DÁVID 69., továbbá DÁVID 97-98 mellett.

párbaj következett és egy bajnok vívónál kellemetlenebb ellenfelet talán csak egy vívómester jelenthetett ilyen helyzetben.¹²

A vívóklubok tagságának egy érdekes és némileg kivételezett helyzetben levő rétegét jelentették a katonatisztek, akik számára a vívás és a vívni tudás szolgálati kötelesség is volt egyben. A rendszeres vívásórákat – amelyek látogatását egy aktív állományú tisztól elvárta a hadsereg közvéleménye – zászlóaljszinten működtek katonai vívómesterek is, akiket Bécsújhelyen, a Radaelli-tanítvány Luigi Barbasetti irányításával képeztek ki. A végzés után az altiszti állomány elveszítette amatőr státuszát, míg a döntően nemesi származású főtiszti kar megtartotta azt és igyekezett bekapcsolódni a magyar vívóversenyek életébe is. A magyar olimpiai csapatban a túlságosan magyarok által dominált nemzetközi vívóélet és az ebből fakadó túlságosan megerősödő magyar nacionalizmus elkerülésének céljából 1912-ig a katonatisztek nem indulhattak, amely még a magyar kormányok felháborodását is kiváltotta.¹³

Az első világháború előtti vívóélet 1912-re elért egy olyan minőségbeli tagozódást, amely meghatározta 1918 után a teljes magyar sportélet szerveződését. A legjobb vívók és mestereik, a Debrecenben szolgáló, de Budapesten tanult Békessy Béla kivételével egytől egyig budapestiek voltak, itt működtek a legnagyobb hírű vívótermek és itt székelt a megalakuló Magyar Vívó Szövetség (MVSZ) is. A kor leghíresebb egyesületének a Magyar Atlétikai Club (MAC) számított, amelynek élén dr. Nagy Béla, a Magyar Atlétikai Szövetség Vívó Tagozatának szakelőadója, majd az MVSZ elnöke - egy óriási összegekből gazdálkodó, a kormányig terjedő kapcsolati tőkével rendelkező egyesületet irányítva - sok esetben egy szemvillanásával is befolyásolni tudta egy-egy találat eldöntését és ezzel a magyar vívóélet nem hivatalos rangsorának összetételét. Az egyesület tőkéjét jellemzi, hogy vezető mesternek az 1896-os millenniumi mesterverseny győztesét, Italo Santellit szerződtették, aki 1928-ig minden olimpiai résztvevő felkészítésében oroszlánrészt vállalt.

Az arisztokratikus, tüntetően keresztény MAC mellett komoly súlyt képviselt még a döntően fiatal zsidó értelmiség által látogatott Fodor-terem, melynek falai közül lépett ki az 1908-as és 1912-es olimpiai bajnok Fuchs Jenő, valamint a Ludovika Akadémián működő Borsody-terem. A korábban Kolozsváron működő Gerentsér László Budapestre kerülésével alakult ki mindezek mellé a liberális és nyílt szellemiségű, francia mozgásformák felé orientálódó BEAC, ezzel teljessé téve a vívósport elitjét. Körülöttük számtalan olyan, egyenként kiváló vívókkal rendelkező klub helyezkedett el Budapesten és az ország nagyobb városaiban, amelyek versenyzőivel szemben még az olimpiai résztvevők sem érezhették biztosnak a győzelmüket. A vívás oktatása, amely középiskolában kezdődött, térszerkezetileg azonos eloszlást mutatott Magyarország gazdasági fejlődésével. Ily módon az ország minden pontján lehetőség nyílt a vívás igen magas szintű megtanulására. Az, aki versenyezni szeretett volna – és erre anyagi lehetőségei is adottak voltak – azonban csak Budapesten készülhetett a siker reményében egy első osztályú verseny megnyerésére. Az azonban országosan is nyilvánvaló volt, hogy a vívósportnak volt egy olyan szélességi és mélységi tagolása, amely mind szakmai színvonalában, mind tömegbázisában biztosította, hogy Magyarország rengeteg, világszerte is első osztályúnak tekinthető vívót legyen képes versenyre küldeni.¹⁴

A nemzetközi vívás világában a klubok szerepét az előbb a Magyar Atlétikai Szövetség tagozataként, majd a önálló szövetséggé váló Magyar Vívó Szövetség látta el. Mindez dr. Nagy Béla irányításával azt jelentette, hogy a magyar válogatottat azok az emberek jelentették,

¹² Eszes Máté: Híres bajvívások, hírhedt párbajok. Móra kiadó, Budapest, 1997 63-67, illetve Clair Vilmos: Magyar párbaj. Osiris kiadó, 2002. vonatkozó fejezetei.

¹³ PENGEVILÁG 50-51, DÁVID 54-55

¹⁴ PENGEVILÁG 50-51, DÁVID 54-60.

akiket a sikereik mellett a befolyásosabb vívómesterek is támogattak. Noha ez a rendszer egyes vívóklubokat erősen kedvező helyzetbe hozott, olyan mértékű versenyt generált az egyes egyesületek versenyzői között, hogy az országos versenyen a végsőig küzdöttek minden találatért már a selejtezők folyamán is. Attól ugyanis, akiről a közvélemény és a vívóélet is tudta, hogy jó vívó, nem tagadhatták meg a válogatottságot. A MAC-isták pedig tudták, vezető helyük csak addig biztos, amíg ténylegesen ők a legjobbak. Az edzéseket látogató réteget ez a rivalizálás nem érte el, mivel a korban a klubokat érő támogatások elosztásánál a nemzetközi és országos eredmények nem bírtak döntő jelentőséggel.

Az első világháború után Magyarország összes regionális központnak számító városa elveszett. Az újonnan kialakuló államban Budapest egyfajta vízfejként viselkedve – közlekedési, gazdasági és kulturális központi szerepéből is fakadóan – magához ragadta a magyar társadalom megszervezésének feladatát is. A háború utáni igen nehéz helyzetben a középosztály, amely önmagát a nemzeti fejlődés fő meghatározójának tekintette, a háború előtti társadalmi szerveződési formákhoz fordult részint saját legitimitásának fenntartása, részint a megmaradt társadalmi kapcsolatrendszer gazdasági konverziója céljából.¹⁵

1924-ben, amikor Magyarország visszakérült a vívósport nemzetközi vérkeringésébe, a vívókluboknak szembesülnie kellett azzal, hogy a Nemzetközi Vívó Szövetség (FIE) Magyarország távollétében versenyszámonként 4 főben maximálta az olimpián indítható sportolók létszámát. Mindez a magyar vívósportban szükségessé tette egy olyan ranglista kialakítását, amellyel biztosítható volt a tiszta és átlátható válogatási rendszer megléte. Mindez szükségessé tette az állandó, ugyanakkor térben és időben is tagolt válogatóversenyek meghirdetését.

A kor szokása szerint a vívóklubok tagsága csak a tagdíj, illetve edzésdíj fizetésével tartozott a klub felé. Versenyeken a klub a saját költségvetéséből indította a sportolókat, míg a nemzetközi szférában ezt a szerepkört a Magyar Vívó Szövetség látta el. A válogatóversenyek színvonalát biztosítandó, bevezetésre került egy osztályrendszer, amely megkülönböztette az élvonalbeli, azaz első osztályú, az európai országokban élvonalbelinek számító másodosztályú és a versenyzésre épp csak alkalmasnak tartott harmadosztályú minősítéseket. A versenyeken előírás volt, hogy senki sem indulhat a saját osztálya alatt. A válogatóverseny rendezéséhez a klubnak fel kellett mutatnia legalább egy, de inkább több olyan vívót, aki első osztályúnak volt tekinthető, majd hamarosan állandósultak azok a helyszínek, ahol évente egyszer a teljes magyar vívóélet színe-java megjelent, hogy megküzdjön az olimpiai ranglistapontokért. Mivel a legnevesebb versenyek, így a MAC által rendezett Keresztessy-émlékverseny, a Tiszti Casino, majd a Honvéd Tiszti Vívó Klub éves bajnoksága Budapesten voltak, az élvonalbeli sportélet központja formálisan is Budapest lett.

A vidéki klubokban a vívást kevésbé élsport, mint inkább magas minőségű tömegsport-szemlélettel úzték, mivel annak, aki nemzetközi szinten szeretett volna vívni, az éves versenyrendhez való igazodás, a közlekedési és a vívásoktatási lehetőségek, illetve a gyakorlópartnerek elérhetősége okán előbb vagy utóbb, de Budapesten kellett vívnia.¹⁶

A Horthy-korszak vívóéletében a vívóklubok egy viszonylag gyors egységesülési folyamaton mentek keresztül. A kultúrfölény elvének hamar kialakult a magyar sporteredményekre alapozott testkulturális oldala, amelynek értelmezésében a magyar sportoló gentleman nem csupán sportoló, de a klubja, városa és nemzetközi szintéren az ország megtestesítője is. A középosztálybelinek tekintett és az ország minden részében aktívan jelen levő vívósport nem

¹⁵ Lengyel György: A multipozicionális gazdasági elit a két világháború között. (Fejezetek egy történelemszociológiai kutatásból) ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 1993

¹⁶ PENGEVILÁG 57

csupán a szabadidő eltöltésének és a párbajozásra való felkészülésnek a színtere lett, de egyben a magaskultúra megtestesítője is.

A Horthy-korszak kormányai mindent megtettek, hogy a polgári középréteget és a katonatiszti kart minél inkább egy egységbe forrasztva létrehozzák azt a nemzeti középosztályt, amely, mint egy új nemességet képezve képes lesz a lehető legmagasabb kulturális eredmények produkálásával a nyugati hatalmak jóindulatát elnyerni és a korabeli politikai vezetők által elkerülhetetlennek tartott revíziós tárgyalásokon Magyarország pozitív megítélését biztosítani.

Főként a Budapesten kívüli vívóklubok életében ekkor jelentek meg többé-kevésbé szervezeten azok a katonatisztek, akiket a korabeli közvélemény tisztekkel kapcsolatos elvárásai vittek a vívóklubokba. Személyükben a vívóklubok viszonylag biztos, állandó létszámú és aktív személyi állományt nyertek, amely erősen hozzájárult a regionális vívóközpontok létrejöttéhez. Ha rápillantunk a kor vegyesdandárainak országos elhelyezkedésére és a mai magyar vívósport legsikeresebb egyesületeinek térképére, meglepő átfedésekre jutunk. A budapesti vegyesdandár a magasabb polgári vívólétszám mellett kisebb befolyással bírt, mint a miskolci, debreceni, szegedi, pécsi, szombathelyi vagy székesfehérvári bajtársaik, de mindezt erősen kompenzálta, hogy 1925 után a magyar vívómesterképzés, illetve a Magyarországon rendezett nemzetközi vívóversenyek Budapesten zajlottak, látványos katonai parádék mellett.¹⁷

A katonatisztek érkezése mellett a katonai szervek támogatása, valamint a leventeegyesületek számára biztosított vívásórák adták azt az anyagi súlyt, amely az 1930-as évek válságos időszakában és a világháború kitörése után mind nagyobb és nagyobb befolyást biztosított a katonai vezetésnek a magyar vívás életére. Ehhez hasonló súlyt jelentettek az egyetemisták, akik a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Országos Bajnokságán (MEFOB), illetve a budapesti klubok kizárásával működő vidékbajnokságokon bizonyítva igyekeztek bekerülni az országos vívóelitbe és megalapozni a saját erkölcsi hírnevüket. Kiemelkedően híres volt a BEAC egyetemi vívóterme, ahol a legendás Gerentsér László oktatta a vívást a magyar szokástól eltérően a francia iskola alapján. Az egyetemi egyesületekben általában rengeteg eltérő származású, politikai beállítottságú és vagyoni helyzetű vívó gyűlt össze, így fordulhatott elő, hogy Ságvári Endre egy edzésen gyakorolt számos későbbi nyilassal a legnagyobb barátságban és megértésben.¹⁸

A vívóegyesületekre és a vívás világára is jellemző volt, hogy az anyagi és társadalmi különbségek, melyek reprezentatív fenntartására általában kínosan ügyeltek a hétköznapi életben, a vívóteremben teljesen elmosódtak. Az 1936-os olimpiai bajnokunk életéről szóló Kabos Endre: Az elegáns bajnok című könyve több ponton is kiemeli, hogy a polgári és egyetemi vívás képviselői sporttársi és sok esetben baráti kapcsolatokat is ápoltak a magukat a Horthy-rendszer elitjéhez soroló katonatisztekkel. Mindezt fényképek, illetve hagyatéki leltárak is bizonyítják. A marxista sporttörténészek által igen kedvelt egyeduralomra törő keresztény katonatisztek kontra elnyomott, de a katonákkal minimum egyenrangú vívó zsidó polgári vívók narratíva éppen emiatt igencsak bizonytalan lábakon áll, melyet tovább gyengít az a tény is, hogy 1945 után a Szociáldemokrata Párt képviselői és a polgári vívók beadványokban álltak ki a szovjet megszálló erők által letartóztatott katonatiszti vívótársaikért, akiket így sikerült megmenteni a hadifogolytáborba való bevonulástól. A zsidó származású vívók visszaemlékezései között megtalálhatóak olyan feljegyzések is, melyekben a klubvezetés a II. zsidótörvény után csak formálisan léptette ki a zsidókat a vívóklubokból, majd közölte velük,

¹⁷ PENGEVILÁG 48-55

¹⁸ Kovács Dénes: A vívók apostola és a vadászat szerelmese. Nimród alapítvány, Budapest, 2006: 24-26. (KOVÁCS)

hogy gyakoroljanak tovább. A hivatalos szervek soha sehol nem ellenőrizték a vívóegyesületek edzéseit.¹⁹

A közvetlen, tekintélytől és formalitásoktól mentes klubélet igen vonzónak bizonyult a városok feltörekvő polgárai számára. Sokszor már az edzések előtt tolongtak az emberek a klubhelyiségben és az edzések után sok egyesületben zárórát is be kellett vezetni, mert alig lehetett hazaküldeni a közösséget. Esténként és hétfőként a legtöbb vívóklubban társadalmi események, előadások, rendezvények és bálók folytak. Ezek gyakorisága és összetétele erősen függött az adott vívóklub világnézetétől (a katolikusok által dominált egyesületeknél az egyházi ünnepek fontos szerepet kaptak) és anyagi lehetőségeitől. A tagság azonban nem csak a teremben, de a termen kívül is összetartott. Sok egyesületről tudjuk, hogy egyenzeit és jelvényeket is viseltek, amelyek az egyesületet a városi társadalom szemében is reprezentálták.

Ez az exkluzív jelleg a vívóegyesületeket igen vonzóvá tette a középosztálybeli vagy oda tartó fiatalok számára. Leonard Greenspoon könyvében kiemeli, az 1920-as években már a karikatúráirodalom is foglalkozott a vívóklubba íratott számtalan zsidó és keresztény fiatalal, akik számára a vívóklubot az egyetemi, majd értelmiségi lét legjobb előkészítőjének tartották szüleik. Ezt a szemináriumi jelleget az 1930-as évektől mind több és több vívóklub használta ki és indított már a középiskolások számára is vívókurzust. Mindezek mellett minden középiskolában is oktatták a vívást. Már 1934-ben könyv jelent meg a fiatalok vívás egészségügyi hatásairól, melyek erős nemi differenciálás alá estek. A fiúk vívásával, sőt, versenyzésével az iskoláknak semmilyen problémája nem volt, a sikeres versenyzők egyenesen az iskola hőseinek számítottak. A nők esetében már korántsem volt a kor társadalmi ilyen támogató.²⁰

Sztrakay Norbert már 1895-ben foglalkozott a magyar vívással, mint női testgyakorlattal és azt alkalmasabbnak tartotta a női test fejlesztésére, mint a már széles körben művelt tornát, jégtáncot vagy úszást. Mivel a nők Magyarországon nem voltak párbajképesek, a vívás gyakorlása korántsem volt a körökben olyan általános, mint a férfiak esetében. Az első vívók a színpadi mozgáshoz vívást gyakorló színésznők közül verbuválódtak, egyikük, Tary Gizella 1924-ben egy olimpiai 6. helyezéssel mutatkozott be a világ előtt, mint a magyar női törvívás első képviselője. Ezt követően Fodor István megszervezte az első, kimondottan nők számára szervezett vívótanfolyamot, ahová mindenkit felvett, aki ki tudta fizetni a tagdíjat. Ez a szervezet nem vált azonban klubba, nem voltak tisztviselői, illetve nem élt társadalmi életet sem. Olyannyira nem, hogy a tagjai jelentős részét az iskolai kicsapás fenyegette, ha kiderült, hogy vívni tanul.²¹

A nők egészen 1945-ig nem váltak a vívóklubok tagjaivá, ez azonban nem jelentette azt, hogy nem voltak jelen a vívótermekben. Mivel a vívóklub-tagság feltételezte a makulátlan erkölcsi hírnevet és a nők nem voltak párbajképesek, így a közgyűlés nem fogadhatta el még az 1936-ban olimpiai bajnoki címet szerző Elek Ilona tagsági kérelmét sem. A nők számára léteztek ugyanakkor vívóedzések, ahol a férfiaktól külön – több mester szerint a nők jelenléte rossz hatással volt a férfitanítványok fegyelmére – általában valamelyik segédmester felügyelete alatt készülhettek. Tary Gizella a Santelli-teremben nem csak gyakorolta, de oktatta is a vívást, más női mesterről azonban nem maradt fenn forrásunk. A nők számára a vívóklubok külön versenyeket is szerveztek, amelyeken a versenyző neve mellé az őt indító – tehát a nevezési díját

¹⁹ DÁVID 80-81, KOVÁCS:34-35., illetve Szarka Klára: Kabos Endre az elegáns bajnok (1906-1944). Magyar Olimpiai és Sportmúzeum Nemzeti Sportközpontok, 2013.

²⁰ Leonard Greenspoon: Jews in the gym: Judaism, Sports and Athletics. Purdue University Press, 2012: 129-133

²¹ DÁVID 57-58, PENGEVILÁG 51.

álló – klub nevét tüntették fel. Épp emiatt nincs biztos forrásunk arról, hogy hány nő és milyen gyakorisággal látogatott egy-egy vívóegyesületet.²²

Hasnólóan nehéz megbecsülnünk azt, hogy egy vívóklubot milyen társadalmi mecenatúra övezett a korban. A klubnak nyújtott anyagi támogatás mértékét az egyesület gazdasági dokumentumaiból megismerhetjük ugyan, de sok esetben egyéb, informális tőkéről is szólnunk kell. A debreceni Békessy Béla Vívó Club mesterének, Ferenczy Pálnak és családjának például a klub egyik tagja albérletet biztosított teljesen ingyen, Kabos Endréről pedig tudjuk, hogy az olimpiai felkészülést megelőző időszakban az Egyesült Izzó vezérigazgatója, Aschner Lipót tisztviselői állást biztosított a számára.

Az állam sok esetben segélyeket biztosított a nehéz helyzetbe került klubok számára, amelyeknek sűrűsödése a háború előtti idősakra esik, amikor a vívóklubok személyi állománya is jelentősen átalakult. Az 1930-es évek végén a vívóegyesületeknél megjelent a tartalékos tiszti állomány, akik vélhetően korábban is aktívan látogatták az edzéseket. Az államvezetés vélhetően olyan ernyőszerzetekként kezelte a vívóklubokat, ahol informális keretek között közös ideológiai és erkölcsi nevezőre hozva felkészíthette a középosztályt az elkövetkező háborúban a tartalékos tiszti szolgálatra. Az ehhez szükséges extra kiadásokat a honvédelmi tárca vállalta magára.²³

1945 után mindez a mecenatúra az államosítással együtt bújtatott professzionalizmussá változott. Az állam új, kommunista vezetése a sportban igen komoly legitimációs és propagandatényezőt látott. A Rákosi-kor sportfilozófiájának egyértelmű volt az üzenete: A szocialista sportoló sikere a szocialista rendszer sikere is egyben. Mivel 1945 végére a három nagy iskolateremtő mester, Gerentsér, Santelli és Borsody közül már egy sem élt, fontos kérdéssé vált, hogy ki fogja kinevelni a garantáltan aranyesélyes vívókat a jövőben. Mivel az államvezetés nem bízott a korábbi gazdasági és szellemi elitben, a korábban „csak” versenyzőként helytálló vívók jelentős hányada nem talált magának állást. Ekkor jött Bay Béla – egyébként volt kétezer holdas földbirtokos – ötlete, hogy a még aktív és már visszavonult vívók kezdjenek vívómesterként dolgozni. Mindez további edzésidőt, illetve biztos és viszonylag magas jövedelmet biztosított a még aktív vívóknak, miközben a vívótermek művelt és exkluzív légköre is fennmaradt és átívódott az oda beáramló, teljesen vegyes társadalmi származású fiatalokba. Bay Béla visszaemlékezéseiben kiemeli, hogy az 1950-es években körülbelül 100 gyereket tanított, akik közül egy sem akadt, aki ne végzett volna legalább főiskolát, de inkább egyetem.²⁴ A vívást csak 1945 után kezdő fiataljai számára 1956 után a vívómesteri pozíciónál magasabb állások is nyitva álltak.

A sporttörténet-írásban régi, de ismét aktuális fogalom a sportállás fogalomkörének vizsgálata, amely a gyakorlatban azt jelentette, hogy a rendszer az élsportolót elhelyezte egy állásba, amiért rendszeres fizetést is biztosított, kommunikációjában pedig a hétköznapi hősének archetípusához köthető kommunikációs paneleket alkalmazott felé, de a gyakorlatban az illető professzionális sportolóként élt és edzett.

1956. után ezzel együtt megindult a gyakorlatban kötelező sportélet és a köré csoportosított propaganda leépítése. A szabadidő új formái nyertek teret, illetve csökkent a hétköznapi átpolitizáltsága. A sportból kivont pénz az 1970-es évek közepére – tehát egy generációval

²² ELEK 8-21.

²³ A témában érdemes megfigyelni a tagsági névsorokat, különös tekintettel a foglalkozások változásaira itt: HBM. X. 301. 18, valamint dr. Pósta Sándor: Huszonöt esztendő in Testnevelés (1932-33) cikksorozatát is végigtekinteni. Lásd még: DÁVID 76-79.

²⁴ DÁVID 97-101, illetve KOVÁCS vonatkozó interjúrészei.

később – már erősen érezte hatását a mindinkább elmaradó világbajnoki és olimpiai érmek, illetve a mindinkább elhatalmasodó népbetegségek és az alkoholizmus elterjedésében is.²⁵

Mindezzel egy időben alakult át a vívómesterei gárda.

A múlt nyelveket beszélő, klasszikus műveltségű, magukat úriembernek tekintő vívómesterei koruk vagy éppen egy disszidálási lehetőség miatt fokozatosan elhagyták a pályát. Az utódaik általában olyan tanítványok lettek, akik képességeik vagy érdeklődésük iránya, esetleg származásuk miatt nem kerülhettek be egyetemekre. Mindez megváltoztatta a klubok szemléletvilágát is. A kisszámú élsportolói egyesület mellett egyre inkább szabadidős vívóklubok jelentek meg, ahol a mozgás kultúrája mögül eltűnt a mindennapi élet erkölcsi keretrendszere. Ennek hatására az 1945. előtti vívó magaskultúra szétvált egy szűk, döntően a párthoz kötődő élsportolói és egy tágabb, de kulturális üzenet nélküli szabadidős vívói szubkultúrára.

Az évek folyamán mind kevesebb és kevesebb ember látogatott ki a vívóversenyekre is, mivel a párbajozás elültével megszűnt az a kényszer, aminek hatására az emberek megtanulták a vívás szabályait - és ezzel eltűnt a szakértő közönség is - és az a morális miliő, amely esztétikai töltettel volt képes felruházni egy sportoló mozgását.

²⁵ MAGYARORSZÁG 606-635.

Felhasznált és kapcsolódó irodalom

1. Bohn Ferenc: A testnevelés története. In: Testnevelés (1941).
2. Clair Vilmos: Magyar Párbaj. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
3. Dávid Sándor: Arany évtizedek. Magyar vívósövetség, Budapest, 1989.
4. Elek Ilona-Elek Margit: Így vívtunk mi. Sport, Budapest, 1968.
5. Eszes Máté: Híres bajvívások, hírhedt párbajok. Móra Kiadó, Budapest, 1997.
6. Barta Róbert, Gyarmati György, Püski Levente: Magyarország a XX. Században, III. kötet, Babits Kiadó, Szekszárd. 1998.
7. Kovács Dénes: A vívók apostola és a vadászat szerelmese. Nimród Alapítvány, Budapest, 2006.
8. Kő András: Pengevilág. Magyar Vívó Szövetség, 2004
9. Lengyel György: A multipozicionális gazdasági elit a két világháború között. (Fejezetek egy történet-szociológiai kutatásból), ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 1993
10. Leonard Greenspoon: Jews in the gym: Judaism, Sports and Athletics. Purdue University Press, 2012.
11. Szarka Klára: Kabos Endre az elegáns bajnok (1906-1944). Magyar Olimpiai és Sportmúzeum Nemzeti Sportközpontok, 2013.
12. Dr. Pósta Sándor: A sport és az orvos. Budapest, 1932
13. Dr. Pósta Sándor: Huszonöt esztendő. In: Testnevelés (1932-33)

Felhasznált és kapcsolódó filmirodalom:

- A legbátrabb város
- A napfény íze
- Lovagias ügy

Tóth Péter: Az egyházi struktúra intézményesülésének vizsgálata a Krisztusban Hívó Nazarénusok Gyülekezetében – SZTE, Bölcsészettudományi Kar Vallástudományi Tanszék

/Lektorálta: Dr. Fűrj Zoltán/

Bevezető megjegyzések

A Krisztusban Hívó Nazarénusok Gyülekezete a kereszténység anabaptista ágába sorolható, annak is egy meglehetősen konzervatív, fundamentalista irányzatát képviselik. A gyülekezet kis létszámú. A Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi népszámlálási kiadványában a „nazarénus” szóra rákeresve csak egy találatot kapunk a visszatekintő adatok között, amely szerint 1930-ban 2487 fő vallotta magát nazarénusnak. A 2011-es évhez tartozó adatok között azonban már nincsenek külön feltüntetve a felekezetek listáján.¹ Viszont a gyülekezet létszáma ma is mintegy 2000 főre tehető (1-es függelék), amelynek kb. 10%-át teszi ki a szegedi gyülekezet mintegy 270 fővel, ahol két alkalommal végeztem terepkutatást 2016. április 3-án (vasárnap) és április 7-én (csütörtök).

A kutatás alaptémája az egyházi struktúra intézményesülésének vizsgálata a magyarországi Krisztusban Hívó Nazarénusok Gyülekezetében. Ehhez Andorka Rudolf intézményfogalmát használom munkadefinícióként: *„Intézményen vagy társadalmi intézményen a szociológiában általában nem egy konkrét vállalatot, szervezetet értünk, hanem egy adott társadalmi tevékenység elvégzésének módját, az ehhez kapcsolódó szabályokat, normákat és értékeket.”*(Andorka, 2006, p. 756)

A vizsgálat témájának jellegéből adódóan a kvalitatív módszereket és megközelítést tartottam adekvátnak. Az alkalmazott módszerek a résztvevő megfigyelés és az interjú voltak.(Babbie, 2003) Azt interjúk típusa alapvetően félstrukturált, azonban a rögzítés eltérő szituációiból és körülményeiből adódóan vannak eltérések: hol előre megfogalmazott kérdéseket tettünk fel, hol improvizáltunk; volt, hogy rövidebb válaszokat kaptunk, máskor pedig elmélyültebb beszélgetésre is volt lehetőség.² Az interjúk szövegét két függelékben közlöm (1-es függelék és 2-es függelék), amely a tanulmány végén olvasható. A terepmunka során sok emberrel volt lehetőségem hosszabb-rövidebb informális beszélgetésre, akik nagyon közlékenynek és segítőkésznek mutatkoztak. A rögzített interjúk alanyai által képzett, jelen dolgozat mintáját jelentő csoport összetétele heterogén – nemek szerint egyenlő arányban megosztott; van, aki nem nazarénus családban nőtt fel és szocializálódott, hanem külső betérő; a gyülekezet hierarchiájának szempontjából is sokrétű a minta: van közte tanító, tag, illetve aki még nem tag, de folyamatban van a tagság megszerzése felé.

A vizsgálat főbb szempontjai:

- (1) - az intézmény és karizma feszültsége;
- (2) - az intézményesülés folyamata a közösség múltjában és jelenében;
- (3) - az intézményesülés jelen helyzete.

A fentebbi szempontokból világosan körvonalazódik a tanulmány célkitűzése – a magyarországi Krisztusban Hívó Nazarénusok Gyülekezetének egyházi struktúrájáról, szervezetéről készített pillanatfelvétel összehasonlítása a gyülekezet struktúrájának korábbi állapotaival, aminek révén egy olyan ívet lehet felrajzolni, amelyből releváns és adekvát következtetéseket lehet levonni a gyülekezet egyházi szervezetének intézményesülését/intézményesültségét és annak jelenlegi

¹ A KSH 2011. évi népszámlálási adatai online is elérhetőek:

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf

² Az adatfelvételnél egyik egyetemi csoporttársam volt segítségemre.

állapotát illetően. Erre vonatkozóan az a hipotézisem – ismerve a nazarénusok „fundamentalizmusát” és konzervativizmusát -, hogy az egyházi, felekezeti struktúra intézményesültsége nagyfokú, amely nem enged teret a (nagy horderejű és/vagy hirtelen) változásoknak, és csak lassan reagál – amennyiben reagál – az adott kor által támasztott követelményekre és kihívásokra.

A nazarénusok egyházszerkezete egykor és ma

A nazarénus irányzat létrejötté *Samuel Heinrich Fröhlich* református lelkész nevéhez köthető, aki 1832-ben alapította meg közösségét Svájcban. Magyarországra két külföldön dolgozó iparoslegény – Denkel János és Kropacsek János - közvetítésével jutottak el az újdonsült irányzat tanai. Denkel Jánosból vált tanító, aki haza térve Pesten megkezdte az új hitelvek terjesztését, amelyekkel így módon találkozott Hencsey Lajos, aki 1840. május 8-án vette magára a keresztségét, s akit a magyarországi nazarénusok egyházának, közösségének tényleges megalapítójának tekinthetünk. Ő írta meg hitvallásukat 1841-ben. Hencsey gondolt az egyház szervezésére, de arra részletes iránymutatást nem adott, mert úgy vélte, hogy erre majd akkor kell sort keríteni, amikor a hívek száma felszaporodik. Ő alapvetően elutasított mindenféle egyházi rendet és papi szerepet, s csak a tanítói állást fogadta el a Szentírás értelmében, aki hirdeti Isten igéjét a gyülekezetben és végrehajtja a keresztelest. (Eötvös, 1904) A dolgozat témájának szempontjából nem feladat a hazai nazarénus közösség keletkezési történetének és annak történelmi körülményeinek további ismertetése, viszont a fentebb röviden felvázolt adatokból adekvát következtetéseket lehet levonni az egyházszerkezet intézményesedésének kezdeteire vonatkozóan. Először is, a gyülekezeti tagság feltétele a felnőttkorban történő megkeresztelkedés, amely a hívő saját tudatos elhatározásából történik, és a tanító hajtja végre. Ez ma sincsen másképp! (l. 1-es függelék) A gyülekezetbe való bekerülés mellett továbbá az is nagyon lényeges az egyházi struktúra és hierarchia szempontjából, hogy a Szentírásra hivatkozva a nazarénusok elutasítják az egyházi rendet és a papi állásokat, ebből következőleg a nazarénusok kezdeti egyházi hierarchiája tagokból és tanítókból épült fel. Nagyon leegyszerűsítve és alapjait tekintve ez a mai helyzetre is tartható, azonban, értelemszerűen, a gyülekezeti tagok létszámának és ezzel együtt maguknak a gyülekezetek számának növekedésével kibővült az ellátandó feladatok köre is az idő előrehaladtával, amelyek apróbb változásokat indukáltak az egyházi struktúrában.

Továbbhaladva, Eötvös Károlyt követően, a dolgozat témájának szempontjából megkerülhetetlen Kardos László vallásszociológus és Szigeti Jenő adventista lelkész-teológus munkássága, akik az 1970-es években végeztek átfogó adatgyűjtést, és 1988-ban került kiadásra könyvük *Boldog emberek közössége* címmel, amelyben részletesen ismertetik a magyarországi nazarénusok történetét, írva az egyházszerkezetről is. Lévén, hogy a nazarénusok önálló papi tisztelet nem ismernek, a különféle feladatokat és szertartásokat az úgynevezett szolgálattevők végzik. Ahhoz, hogy valaki a szolgálatra érdemessé váljék, három alapvető kritériumnak kell megfelelnie: kegyes életet kell élnie, el kell nyernie a gyülekezet bizalmát, valamint rátermettnek kell lennie. Ez a demokratikusnak mondható szervezet a 19. században alakult ki és az 1980-as évekre kodifikációt nyert. A gyülekezet lelki és gazdasági ügyeit az előjárók a gyülekezet megbízásából végzik, amelyről kötelesek beszámolni. Megbízásuk ideiglenes, így ha a gyülekezet elégedetlen a szolgálattal, akkor azt vissza is vonhatja, illetve ha elégedett, akkor véglegesítheti is akár. A különféle istentiszteleti szolgálatok meghatározott funkciókhoz kötöttek. (Kardos & Szigeti, 1988)

Az egyházszervezet a hierarchia és a feladatkörök megoszlása szempontjából az alábbi módon néz ki Kardos és Szigeti interpretálásában: első helyen említik a *diakónusokat*, akik csak férfiak lehetnek. Ők a keresztelési, úrvacsorai, valamint a házasságkötési szertartásokban segédkezhetnek, vagy ha az egyik egyházi szolga megbízza őket, önállóan végzik feladataikat, viszont nem vezethetik le a bűnvallomást és a kézzrátételt. Őket követik a *tanítók vagy igeszlók*, akiknek tanítási szolgálatuk van, valamint hirdetik az igét a gyülekezetben. A tanítókat is a gyülekezet választja, és csak férfiak lehetnek. Harmadikként következnek a sorban az *imádkozók*, akik feladata az igehirdetés utáni hálaadó imádság elmondása, valamint rendszerint belőlük választják meg az igeszlókat. Következőként a *szegénygondozókat* és *betegápolókat* említik, akik egyaránt lehetnek nők és férfiak, illetve ők is a gyülekezet megbízásából tölthetik be funkciójukat. Az anyagi természetű ügyeket a *gazdálkodó atyafiak* intézik, az *énekvezetők* pedig betanítják az énekeket és az istentiszteleten ők kezdik el magát az éneklést.

Külön szólnak az *egyházi szolgákról*, akik a gyülekezeti hierarchia csúcsán állnak. Ők a „gyülekezetek közti elöljárók”, a lelkiismereti ügyekért felelős férfiak, akiket erre a funkcióra a többi egyházi szolga avat fel. Feladatuk a keresztelés, a bűnvallomás meghallgatása, a felvétel (kézzrátétel), az úrvacsora és a házasságkötés szertartásainak levezetése. Az egyházi fegyelem elbírálásának jogát a gyülekezettel és a többi egyházi szolgálával együtt gyakorolhatják. Megválasztásukról az érdekelt gyülekezet és az egyházi szolgák testülete dönt. A funkcióba kerülésükhöz egyhangú hozzájárulás szükséges. A nazarénus gyülekezet országos szintű ügyeit az *egyházi szolgák testülete* intézi, amely testület egyhangú döntése szükségeltetik minden közös intézkedéshez. Az országos ügyek intézésének másik fóruma az *atyafiságos tanácskozás*, amelyet azért hívnak össze, hogy közös álláspontot alakítsanak ki a nagyobb jelentőségű kérdésekben. Ezen a tanácskozáson az egyházi szolgák mellett az egyes gyülekezetek képviselői vesznek részt. Az elfogadott határozatok mindenegybes gyülekezetre nézve kötelező érvényűek. (Kardos & Szigeti, 1988)

A magyarországi nazarénus egyház struktúrájának szakirodalmak alapján való rövid történeti áttekintése után itt az ideje, hogy rátérjünk az egyházszervezet jelenlegi állapotának felvázolásához a begyűjtött adatok és információk alapján.

Ezen a ponton még egy módszertani megjegyzést kell tennem. Természetesen, elsősorban a korábban megfogalmazott főbb vizsgálati szempontok tükrében történt az adatfelvétel, megmaradva az intézmény és karizma bipoláris modelljében, de nagy hangsúlyt fektettem a gyülekezeten belüli és a gyülekezetközi kommunikáció, valamint a hierarchia egyes fokai közti viszonyrendszer kérdéseire is.

A gyülekezetbe való *bekerülés* szempontjából alapvető fontosságú, hogy csak felnőtteket keresztelnek meg, mert a gyermekkeresztelest szentírás-ellenesnek vélik, tehát a választás tudatossága központi jelentőségű. (Kardos & Szigeti, 1988) A bekerülés úgy zajlik, hogy a hívó jelzi a gyülekezet felé, hogy szeretne megkeresztelkedni. Ezt követően folyamatos kommunikációban marad a betérni kívánó személy a gyülekezet vezetőivel, akiktől tanácsokat és útmutatást kap, s mindeközben folyamatosan monitorozzák, hogy elért-e már arra a szintre, hogy méltóvá váljék a megkeresztelésre. Ezután színt kell vallania az egész gyülekezet előtt, amelynek során néhány kérdésre kell választ adni, mint például, hogy miért szeretne megkeresztelkedni, mit és miért érez, stb. Ilyenkor lehetősége van bármely gyülekezeti tagnak kifogást emelni a csatlakozni kívánó személlyel szemben. Amennyiben egyik tagnak sincs ellenvetése a betérni szándékozó egyénnel szemben, akkor megkeresztelik az illetőt, ami zárt körben történik, és ezzel együtt elnyeri a tagságot is. (I. 1-es függelék) Megállapítható, hogy mindkét oldalról fontos a tudatosság és az egyetértés.

A gyülekezetben csak férfiak tölthetnek be titulusokat. A tagság utáni lépcsőfok az imádkozói szolgálat. *Imádkozó* abból lehet, aki már évek óta tagja a gyülekezetnek, és jól ismeri őt a többi tag. Mikor előre látják, hogy a szolgálai kör kezd kiöregedni vagy frissítésre van szükség, akkor imádkozói választást hirdetnek, amely nem a gyülekezet belügye, hanem erre máshonnan is jönnek egyházi szolgák. Majd a három legtöbb szavazatot kapott jelöltnek a gyülekezet hozzájárulására, bizonyásgtevésére van szüksége, és ezt követően nyerik el tisztségüket. Ezen a ponton az egyik interjúalanyunk egy nagyon fontos dologra hívta fel a figyelmünket. A felsővezetésnek van egyfajta vétőjoga, amely azonban nincs expressis verbis kimondva, és ez azzal járhat, hogyha valamely jelölt nem nyeri el az adott tisztséget, akkor nem derül ki, hogy ez azért történt-e, mert nem kapott elegendő szavazatot, vagy, mert megvétőzták. Vélhetően ez azonban ritkán fordul elő, mert eleve nem visznek olyan személyt a gyülekezet elé, aki felől bizonytalanok. Mind a tanítók, mind a diakónusok, valamint az egyházi szolgák is hasonló eljárás mennek keresztül az adott pozíció elnyeréséhez. Az imádkozó tanítójelöltnek tekinthető, feladata, hogy az igehirdetés után imádságot mond, és egy éneket kér az esemény végén.

A *tanítók* ígét hirdetnek az istentiszteleteken, valamint tanításokat tartanak (nincsen pedagógiai képzettségük). Gyakorlatilag folyamatos érintkezésben állnak a tagjelöltekkel, és útmutatást illetve tanácsokat adnak. Azonban nemcsak a Bibliával, vagy a hitéleti, hitelvi kérdésekkel fordulnak hozzájuk. Egyfajta lelki-gondozói szolgálatot is ellátnak, bár ez így nincs explicit módon kimondva.

A *diakónusi* pozíció tulajdonképpen az egyházi szolgálai szint előszobája. Ők az úrvacsorai, házasságkötési és keresztelési szertartásokban segídezhetnek.

Az *egyházi szolgál*a legrangosabb vezetői szint. Ők vezénylik végig a gyülekezet legfontosabb eseményeit, szertartásait, mint például a keresztelés, házasságkötést, stb.. Az egyházi szolgák is tartanak istentiszteleteket illetve tanítanak, de ezeken és a fentebb említett szolgálatokon felül ők képviselik a gyülekezetet. Az országos szintű ügyeket az egyházi szolgák testülete intézi, amelynek egyhangú határozatai és iránymutatásai az ország összes gyülekezetére nézve kötelezőek. (I. 1-es függelék)

Az egyik interjúalany szerint a '70-es évekig az egyes gyülekezetek autonómiája volt dominánsabb, azt követően viszont egyfajta centralizálódási tendencia tapasztalható. Ennek egyik szegmense, hogy a gazdasági ügyek intézésére külön gazdasági képviselő van, amelynek tagsága több városból érkezik. Ez is csak férfiakból áll, azonban elegendő hozzá a gyülekezeti tagság. Évente többször is összeülnek, és újratárgyalják az anyagi kérdéseket. Fontos kiemelni, hogy minden jelentősebb döntéshozatali folyamat során az egész gyülekezet imádkozik, hogy az Isten vezesse a döntéshozókat, így isteni, transzcendentális legitimitáció áll az egyes döntések mögött.

A gyülekezetközi átjárás, mobilitás lehetősége adott (akár nemzetközi szinten is), tehát ha valakinek el kell költöznie például munka miatt, és egy másik (nazarénus) gyülekezetet tud csak látogatni, akkor sem veszíti el az illető a korábbi státuszát, pozícióját.

A nazarénusok közösségében alapvetően mindenki egyenrangú, a partneri, testvéri kapcsolatot igyekeznek megjeleníteni. A létszámból adódóan valamennyi tag ismeri egymást országos szinten is, ezt hivatott elősegíteni a szeretetvendégség gyakorlata is. Nincsen semmilyen megkülönböztető jelzés vagy öltözék az egyházi hierarchia különböző fokain álló tagok között. Természetesen a gyakorlatban előfordulnak olyan gyülekezetvezetők, akik szigorúbbak és/vagy jobban megkövetelik a tekintélyt, azonban ez a vezetők eltérő személyiségéből fakad, nem pedig a hitelvekből. Alapvető elv a nazarénus közösségben, hogy attól, ha valaki valamilyen szolgálatot végez, még nem lesz több vagy jobb a másinál. Azt vallják,

hogy mindnyájan bűnösök, és Krisztus vére az, ami megtisztít, és ebből a szempontból mindenki ugyanolyan, így nincs joga senkinek sem arra, hogy magát többre tartsa a másiknál. (1-es függelék)

Habár a gyülekezet mindenki felé nyitott, akár „az utca embere is betérhet” – hiszen azt vallják, hogy a Szentlélek mindenki ott munkálkodik, és bárki választhatja azt az utat, hogy megvallja és megbánja bűneit, majd tudatos döntés útján fel kívánja venni a keresztséget, a nazarénusok utánpótlása mégis elsősorban a nazarénus családokban szocializálódott gyermekekből lesz. A felnőtt korban történő keresztség miatt azonban ezek a gyerekek látogatónak minősülnek, mint bárki más, aki kívülről jön és nem tagja a gyülekezetnek. Ugyanúgy tanításokon kell részt venniük, és felnőtt korban (nem feltétlen a 18. életév betöltése után) jelezniük kell, hogy fel szeretnék-e venni a keresztséget, amennyiben tagok kívánnak lenni. A belső rendszabályok áthagyományozódása szempontjából azt nyilatkozta a kívülről betért interjúalany (aki 16 évesen csatlakozott és már 6 éve tag), hogy nincs sok rendszabály, csak néhány gesztus, szokás, szóhasználat jelentett számára furcsaságot kezdetben. A rendszabályokkal kapcsolatban még annyit érdemes megjegyezni, hogy nagyjából egységesek országos szinten, tehát az ország bármely gyülekezetében nagyjából ugyanolyan időközönként és ugyanakkor zajlanak az összejövetelek és istentiszteletek, ugyanabból a két könyvből énekelnek, valamint az ülésrend (külön ülnek a férfiak és a nők) is azonos. (1-es függelék)

Konklúzió

Az interjúk alapján az alábbi általános érvényű megállapításokat tehetjük: az általunk megkérdezettek egyike sem hallott és/vagy tapasztalt az egyházszervezetet érintő lényeges változásokról; mindegyikük elégedett a gyülekezet struktúrájával és szabályaival; *nem tartanak szükségesnek alapvető változtatásokat*; nem tapasztalnak karizmatikus törekvéseket a gyülekezetben; (l. 2-es függelék) minden döntéshozatalhoz és intézkedéshez a lehető legszélesebb konszenzus szükséges; az esetleges változtatások lassan zajlanak (1-es függelék).

Ahogy az látható az egyházszervezet történeti és jelenlegi képeinek az összehasonlításából, *a struktúra alapvetően nem változott*, a hierarchia (tag – imádkozó – tanító/igészóló – diakónus – egyházi szolgáló) és azokhoz kapcsolódó feladatkörök ugyanazok, alkalmazkodva a kor követelményeihez, de nem eltérve az alapvető elvektől és bibliai értékrendtől.

A jelentősebb kérdésekben *országos szintű tanácskozásokon döntenek*. Az 1970-es évektől lazul az egyes gyülekezetek autonómiája, és egyfajta centralizálódás figyelhető meg. A nazarénus egyház demokratikus berendezkedésű, minden ügyben a lehető legszélesebb konszenzusra törekednek, és a döntéseknek isteni, transzcendentális legitimitást tulajdonítanak. A nazarénusok közösségében *minden tag egyenlő*, a testvéri, kollegiális viszonyra való törekvés jellemzi őket, igyekeznek szoros szociális és kapcsolati hálót kialakítani és fenntartani, alapvető fontosságú a közösség egysége és integritása. Úgy gondolom, hogy mindez (a centralizáció, a legszélesebb konszenzusra való törekvés, a döntések isteni legitimitációja, stb.) egyfajta reflexió az intézmény részéről az 1960-70-es években Magyarországot is elérő karizmatikus mozgalmakra. Ezek, mint az intézmény önvédelmi mechanizmusai a csoporton belüli karizmatikus törekvések megjelenését, illetve az esetlegesen jelenlévő karizmatikus törekvések kiteljesedését hivatottak megelőzni és meggátolni, ezáltal növelni, megmerevíteni az intézményesültséget.

Az eredmények fényében kijelenthetjük, hogy a magyarországi Krisztusban Hívó Nazarénusok Gyülekezetének egyházi struktúrája már a kezdetektől fogva erőteljesen intézményesült, az egyházszervezetben nem történt alapvető változás, az intézmény és karizma feszültsége alacsony, nem hagynak teret a karizmatikus mozgalmak, törekvések kibontakozására. A kutatási eredmények verifikálják a tanulmány elején megfogalmazott hipotézist, amely szerint *az egyházi, felekezeti struktúra intézményesültsége nagyfokú, amely nem enged teret a (nagy horderejű és/vagy hirtelen) változásoknak, és csak lassan reagál – amennyiben reagál – az adott kor által támasztott követelményekre és kihívásokra.*

A kutatás eredményeinek tervezhető hasznosulási terepe: a hazai társadalomtudományi kutatások látómezejéből egyre inkább kikerülnek a kisebb keresztény felekezetek, és az „egzotikusabb”, vagy nagyobb médiafigyelmet kiváltó vallási közösségek kerülnek a fókuszba. Az érdeklődés visszaszorulása különösen igaz a nazarénus gyülekezet esetében. A hazai nazarénusokról az utolsó átfogó, szakmai tudományos vizsgálatot és adatfelvételt Kardos László vallásszociológus és Szigeti Jenő adventista lelkész-teológus végezték, könyvük, a *Boldog emberek közössége* pedig 1988-ban került kiadásra. Kutatásom az egyházi szervezet intézményesültségét illetően – annak nagyfokú merevsége miatt - új megállapításokkal nem szolgál Kardos és Szigeti munkájához képest, viszont talán annyiban sikerült hozzátennie, hogy némileg árnyalta a gyülekezeten belüli és a gyülekezetközi, az egyházi struktúra egyes fokai közötti kommunikáció helyzetképét. A *Boldog emberek közössége* című kötet megjelenése óta eltelt közel 30 évben gyakorlatilag teljes a csend, ami a nazarénus közösség tudományos vizsgálatát illeti hazánkban. Kutatásom, ha nem is tölti be ezt a vákuumot, de talán az egyik *legfrissebb pillanatfelvétel* a nazarénus gyülekezet egyházi struktúrájáról, így hasznos adalékként szolgálhat a hazai kiségyházakat, kisebb felekezetek kutatók számára, elsősorban az alkalmazott vallástudományi - szociológiai vizsgálódás erőterében.

Köszönetnyilvánítás

Jelen tanulmányt két egyetemi csoporttársam felé történő köszönetnyilvánítással kívánom zárni. Egyrészt Papp Ferencnek tartozom köszönettel, aki lehetővé tette, hogy kapcsolatba lépjek a nazarénusok szegedi gyülekezetével, másrészt Vágási-Orvos Zitának, aki a terepmunka során volt segítségemre az adatfelvételben

1-es függelék

Az interjú adatai:

- Típusa: fél-strukturált, fókuszcsoportos mélyinterjú/csoportos mélyinterjú
- Rögzítés időpontja: 2016. április 3. (vasárnap)
- Alanyok: 2 fő – egy 30 év körüli férfi, aki még nem tagja a gyülekezetnek, de folyamatban van a tagsági eljárás; egy 30 év körüli nő, aki már 6 éve tagja a gyülekezetnek, és nem nazarénus családból származik, külső betérő
- Helyszíne: 6725, Szeged, Ybl Miklós utca 4.
- Hossza: 37 perc 7 másodperc
- Rögzítette: Tóth Péter

Jelölések a gépelt szövegben: FKA = férfi kulcs-adatközlő, HKA = hölgy kulcs-adatközlő, AR = adatrögzítő (kérdések dőlt betűvel)

Az interjú teljes szövege

-AR: *Mióta vagy tagja a Gyülekezetnek?*

-FKA: Jelenleg nem vagyok tagja, de szeretnék az lenni minél hamarabb.

-AR: *Jelenleg hogy áll ez a folyamat, illetve hogyan zajlik az egész bekerülés? Erről tudnál mesélni?*

-FKA: A bekerülés úgy zajlik, hogy az ember jelzi a gyülekezetnek, hogy ő szeretne megkeresztelkedni – a tagság megszerzése és a keresztelés egyszerre történik. Amikor az ember jelzi, hogy szeretne taggá válni, akkor beszélget a gyülekezet vezetőivel. Ők segítenek, kérdéseket tesznek fel, tanácsokat adnak, és ennek segítségével az ember folyamatosan halad a tagság felé, majd a vezetők eldöntik, hogy van-e már olyan szakaszban, hogy méltó a felvételre. Ennek a bekerülési folyamatnak a következő lépése az, hogy a szolgálai kör elfogadja az embert, tehát azt mondják, hogy igen, úgy érzik, hogy megkeresztelhető állapotban van. Utána van a gyülekezet előtt egy közös beszélgetés, ahol néhány egyszerű kérdésre kell választ adni, hogy mit gondol, miért szeretne megkeresztelkedni... azt hiszem, ilyen kérdések vannak (közben megerősíti HKA: igen), miért és mi az, amit érez pontosan, és ha a gyülekezet elfogadja őt, akkor utána van nem sokkal a keresztelése, és a kereszteléssel együtt tagságot is kap az ember ebben a gyülekezetben.

-HKA: Tulajdonképpen ennek az elfogadásnak az a lényege, tehát abban hiszünk, hogy a Szentlélek az egységesen munkálkodik mindenkiben, és azért jó, hogyha a Gyülekezet előtt van meghallgatva, hogyha valaki úgy érzi, hogy bármilyen okból - de leginkább ez csak akkor van, ha alátámasztja, hogy konkrétan nem nyugodt afelől az ember felől, akkor őt meghallgatják, de természetesen ez az ember nincs bent akkor, és meghallgatják, hogy miért nem nyugodt. Én 6 éve vagyok tagja a Gyülekezetnek, de ilyen még nem volt, erre még nem volt példa, hogy hallottam volna ilyet. Tehát ez egy nagyon ritka eset, és nagyon extrém dolognak kell ahhoz lenni, hogy valakit ne fogadjanak el, de mégis ez egy szükséges lépés, hogy ezen átessenek, hogy egységesen kimondja a Gyülekezet, hogy igen, nyugodtak vagyunk felőle, és hisszük, hogy a Szentlélek munkálkodik mindnyájunkban, és így fogadjuk el őt a keresztelésre és a felvételre.

-AR: *Tehát akkor annyit megállapíthatunk az eddigiek alapján, hogy a konszenzus, a többségnek a közös megegyezése az eléggé dominál mindenben, tehát így a különféle feladatköröket betöltő és ellátó személyek kiválasztásában, az egyházi szolgák kiválasztásában is? Erről tudnátok mesélni, hogy mindez a Gyülekezetben belül hogyan épül föl, tehát egészen a belépéstől kezdve úgymond a struktúra csúcsán álló személyig, személyekig?*

-HKA: Tehát ha úgy kezdjük, hogy egy mezei tag? Úgy érted, ahogy elindul az úton?

-AR: *Igen-igen.*

-HKA: Elindul az úton, tehát először tagja lesz a gyülekezetnek – ugye a mi gyülekezetünkben csak férfiak töltenek be titulusokat -, és az első, amit úgymond elérhet az az imádkozói szolgálat. Ez úgy szokott lenni, hogy néhány évet eltölt gyülekezeti tagságban, megismerjük, beszélgetünk vele. Bizonyos alkalmakkor kiküldik imádkozni az egész gyülekezet elé, és akkor az imája alapján sokkal jobban megismerjük az ő személyét, és időnként, amikor már azt látjuk, hogy a szolgálai kör kezd kiüregedni vagy szükség van frissítésre, akkor egy ilyen imádkozói választást hirdetünk már meg jóval előbbre, és akkor jönnek más gyülekezetekből is az egyházi szolgák. Tehát ez nem magára a városra tartozik, hanem országos hatáskörű. Lejönnek, és akkor meghallgatják a gyülekezetet, általában leírjuk, hogy ki az, akire gondolunk, és akik a legtöbb szavazatot kapják - tehát három embert választunk meg -, azok neveit felolvassák, és akkor kérünk róluk biznyságot, hogy ki az, aki jól gondol felőle, ki az, aki nem gondol vele együtt, ha nem, akkor miért nem, és ha ezeken átesnek, akkor nyerik el tisztségüket.

-FKA: Amit azért még fontos megjegyezni, hogy itt a felső vezetésnek van vétőjoga (közben halkan HKA: nagyon ritka). Talán nem biztos, hogy ez ki van mondva – ki van mondva? kérdezi HKA felé -, szerintem nincs annyira tudatosítva az emberekben, hogy igenis, itt azért van vétőjog, de ettől függetlenül van. Ami személyesen nekem nem teljesen... tehát egy kicsit fáj az, hogy ez nem mindig derül ki, hogy valakinek a szavazata meg lett-e vétőzva vagy nem kapott szavazatot. Ezt szerintem fontos hangsúlyozni.

-HKA: Ez úgy szokott lenni, hogyha valakit a gyülekezet elé visznek, akkor esetleg azt mondják ők, hogy „nem érzünk hozzá”, és ez a mondat valóban elég lehet ahhoz, hogy ha *'olyanok'* mondják, de ez egy nagyon-nagyon ritka eset, mert általában azokat már nem is viszik a gyülekezet elé, akiktől nagyon vonakodnak. Egyébként ezekben az okok legfőképpen azok lehetnek, hogyha nem értenek egyet a gyülekezet alapelveivel, vagy ha a kérdések során eltérést tapasztalnak a jelölt és a gyülekezet alapelvei között, és ezek az alapelvek szerintem a legfontosabbak, amelyek megsértését nálunk halálos bűnnek tartanak – a halálos bűnöket azért nevezzük így, mert úgy tartjuk, hogy azok egyszeri elkövetése is itt ezen a Földön kizárást jelent a Gyülekezetből. Nem feltétlenül a Mennyországból, mert imádkozunk mindenkéért, ameddig csak lehet, de viszont szeretnénk magunkat tartani bizonyos dolgokhoz, ha már keresztények vagyunk és úgy tartjuk, hogy követjük Jézust, ezek nagyon extrém bűnök, amit úgy gondolom, hogy mások, akik nem keresztények sem követnek el – közbe szúrja FKA: Tehát ez nyilván a közösség védelmének az érdekében van. -. És általában ha ezeket elfogadják, és márpedig a kereszteléskor ezen mindenki átjut, de mégis azért az évek, évtizedek alatt sokaknak változik a véleménye. Lehet, hogy kereszteléskor még azt mondta, hogy igen, így gondolja, aztán hogyha már valamiért nem, akkor nyilván nem fog előrébb jutni az egyházi hierarchiában. Szerintem ezek a legfontosabbak.

-FKA: És azt gondolom, hogy a következő lépés is – tehát beszéltük, hogy az első az imádkozó -, az, hogy tanító legyen valaki, utána abból diakónus és egyházi szolga hasonló a folyamat. Azt hiszem, hogy az egyházi szolga választásnál van egy feltétel, hogy a gyülekezet általi támogatottság nagy legyen, tehát nem elég pár százaléknyi támogatottság. Úgy tudom, hogy a legutóbbi diakónus-választásnál 30 néhány százalékot kapott az illető, az elég volt. Az egyházi szolgánál én úgy tudom, hogy ennyi már nem elég. Tehát úgy tudom, hogy van valamilyen, bizonyos határ, amit hogyha a gyülekezet támogatottsága nem lép át, akkor nem nevezik ki az illetőt. Általában amúgy a százalékokat nem szokták kihirdetni, esetleg ez is fontos lehet, hogy a legtöbb szavazatot kapó ember vagy emberek ki vannak hirdetve, és az, hogy valaki kapott egy-két szavazatot az már nincs.

-AR: *És az egyes pozíciókhoz milyen feladatkörök kapcsolódnak?*

-FKA: Én azt gondolom, hogy az imádkozó egyrészt tanítójelölt, másrészt, ami a konkrét feladata az az, hogy az istentiszteletek alatt imádkozik egy tanítás után illetve a végén egy éneket kér, a befejező énekek közül fölolvass. A tanítóknak a szerepe az, ahogy ugye beszéltük (az interjú rögzítését megelőzően – AR.), hogy egyrészt a tanítók tanításokat tartanak, az istentiszteleteken igét hirdetnek, ezen kívül, ami még szerintem fontos feladat, hogy nekik nyilván több tanácskozásuk van, ők azok, akik a tagjelöltekkel beszélgetnek sokat, tehát ezekben a hivatalos keretekben, de nyilván ezen felül is ők sokkal inkább szívügyüknek tekintik a gyülekezet tagságát azt gondolom. Tehát sokszor, hogyha valakinek baja van, akkor ő bizalommal fordulhat hozzá, tehát azt gondolom, hogy a tanítói szint az, ahol először – tehát nyilván a tagság egymással jóban van -, de a tanító az, akit a legtöbben megkeresnek, hogyha van valami problémájuk, fájdalmuk.

-HKA: De ugyanúgy a kérdésekkel is az Igével kapcsolatban, tehát ha a megtérőknek kérdésük van a megtéréssel kapcsolatban, vagy amit nem értenek a Bibliából. Nekik (a tanítóknak – AR.) azért illik ismerni a Bibliát és ismerik is, tehát hozzájuk lehet fordulni.

-FKA: És kvázi egy ilyen lelki-gondozói szolgálat is van, bár ez így nincs kimondva. Azt fontos hangsúlyozni, hogy a tanítók nem pedagógiaiilag képzettek, de ugyanígy ettől függetlenül tanítanak, ugyanúgy egy bizonyos lelki-gondozói szolgálatot is ellátnak, tehát, hogy nemcsak akkor fordulunk hozzájuk, hogyha valami kérdésünk van, hanem jó azt megtapasztalni, hogy ők meghallgatnak minket, tudunk bizalmasan beszélgetni, tudunk úgy beszélgetni, hogy azt érezzük, hogy ez nem fog kikerülni közülünk, tehát ez is egy fontos szolgálatuk szerintem.

-AR: *Értem. És a diakónusok és az egyházi szolgák, a többi pozíció az milyen feladatkörökkel jár?*

-FKA: Azt tudom, hogy az egyházi szolgálta az egyházunkban a legrangosabb vezetői szint, de nekik sok éves tanácskozásuk van, kvázi ők képviselik a gyülekezetet, de nagyon sokszor ebben a tanácskozásban együtt mennek a diakónusokkal, és a diakónusok őket támogatják. Tehát hogy sokszor az van, lehet, hogy az egyházi szolgák beszélgetnek együtt, viszont a diakónusok is. Mondjuk, egy nap beszélgetnek együtt az egyházi szolgákkal, egy másik nap a diakónusokkal együtt beszélgetnek, tehát szerintem ez a két csoport az, akik igazából képviselik a gyülekezetet.

-HKA: Én úgy tudom, hogy a diakónus az kicsit az egyházi szolgálta előszobája, tehát olyan, minthogyha tanulná azt, megnézik, hogy alkalmasak-e, és ha igen, akkor előbb-utóbb a diakónus tovább fog lépni egyházi szolgálta. Mármint az egyházi szolgálta azok, akik gyülekezetünk legfontosabb történéseit, mint például a keresztelek végigvezénylik. Ez nálunk csak zárt körben történik, tehát nem nyilvános, csak a gyülekezet tagjai vannak meghívva. Itt a tényleges vízkeresztségről van szó, ott például szokott az lenni, hogy segédkeznek ilyenekben a diakónusok, hogy a vízben megkeresztelik magát a megtérő lelket, illetve az egyházi szolgálta pedig ezeken a kereszteleseken végig vezényelnek, a folyamatát, a tanításokat mondanak, illetve ők kérdezik már ilyenkor magát a megtérőt, hogy bizonyosságot tegyen az ő hitéről, és ezeket az eseményeket ők viszik végbe, illetve az úrvacsoránál is a diakónusok és az egyházi szolgálta segédkeznek csak, tehát ott a tanítók nem, ami nálunk ugye két szín alatti áldozással történik, borral és kenyérral. Ezekre az alkalmakra is csak a gyülekezet tagjai vannak meghívva. Tulajdonképpen ez lehet a különbség, ami nagyon egy tanító meg egy egyházi szolgálta között, de az egyházi szolgálta is ugyanúgy tart istentiszteletet, és ugyanúgy tanít, mint egy tanító, csak ezen felül ő képviseli a gyülekezetet, végigviszi és segít ezeken a szertartásoknál, és van ez az éves tanácskozásuk, mikor több városból összeülnek az egyházi szolgálta és megbeszélnek a tapasztalataikat az elmúlt évről, és ezután egy iránymutatást határoznak meg a gyülekezet felé, megfogalmazzák egy levelet, hogy mi az, ami szerintük jó volt és mi az, amin változtatni kellene,

és ez az egész tagság előtt fel lesz később olvasva. Minden évben egy ilyen levél megfogalmazódik, ezt az egyházi szolgák és a diakónusok együtt megfogalmazzák.

-FKA: Talán még ami eszembe jut még az, hogy a házasságkötéseket is általában ők vezetik.

-HKA: Csak ők vezetik, csak egyházi szolga adhat össze egy párt.

-AR: *És a döntés folyamata hogyan zajlik a gyülekezeten belül helyi szinten, és országos szinten? Általánosságban egy döntéshozatali folyamat hogyan néz ki, tehát ha felmerül egy új ügy, egy új kérdés, egy új ellátandó feladat, új igények, döntéshozatal akármilyen kérdésben helyi és országos szinten?*

-FKA: Azt gondolom, hogy ebben az elmúlt évtizedekben és talán az elmúlt 40-50 évben nagyon nagy változás történt. Az '50-es, '60-as, '70-es években sokkal inkább a gyülekezetek autonómiája volt jelen, tehát az, hogy egy gyülekezet sokkal inkább független a többitől, és mostanában inkább az van, hogy sokkal inkább központosítottak ezek a döntések. Tehát a nagy döntésekben ez van, a kisebb döntésekben nagyon sokszor inkább az van, hogy a gyülekezet dönt, tehát az ilyen apróbb ügyekben, hogy ki legyen a gondnok például, viszont a nagyobb döntések azok mindenképp országos szinten történnek, ami vagy egy országos tanácskozás után van, vagy egy gyülekezetbe jönne a szolgák és ott.

-HKA: Vagy aminek gazdasági vonzata van, arra van külön nálunk gazdasági képviselő is több városból. Ahhoz, hogy valaki a gazdasági hmm... hogy hívják azt..., közösségbe, akik döntenek a gazdasági ügyekről, ahhoz például nem kell se imádkozónak, se tanítónak lenni, elég, ha a gyülekezet tagja. Ez is férfiakból áll, és ők is évente többször összeülnek és az anyagi kérdéseket is újratárgyalják, hogy hova osszák el például az adományokat, együtt megbeszélik a szolgákkal és a gyülekezetekkel, kikérik a véleményüket, hogy van-e szükség, van-e igény, és akkor eldöntik, hogy erre ráfordítjuk. Az ilyen nagy dolgokban az országosan döntenek, de ezekre a gazdasági kérdésekre van egy külön tanács, aki ezekkel foglalkozik.

-FKA: Amit külön azért szeretnék hangsúlyozni, hogy mielőtt van egy ilyen döntés, az egész gyülekezet imádkozik, hogy Isten vezesse ezeket az embereket, tehát nagyon jó azt tudni, hogy persze ők döntenek, de mögöttük van egy imádkozó gyülekezet vagy egy imádkozó gyülekezethálózat. Akkor azért nyilván az ember abban a tudatban is dönt, és abban a felszabadultságban dönt, hogy az Isten segít abban, ha én is úgy állok hozzá, hogy közösen azt keressük, hogy mi az, amit Isten szeretne.

-AR: *Tehát ez is egyfajta legitimáció, mondhatjuk isteni legitimáció egy-egy döntés mögött.*

-FKA: Igen, tehát ez is fontos, szerintem nagyon fontos, hogy ezt igazából minden eddigi dologra is hangsúlyozzuk, a választásokra, a gazdasági ügyekre, ugyanúgy a vezetéssel kapcsolatban is, hogy az Isten mögöttünk van, és ezt nagyon jó tudni meg tapasztalni.

-AR: *És akkor már csak emiatt sem illik szembemenni egy döntéssel, például megváltoztatni egy döntést, ez így nem jellemző?*

-FKA: Én azt szeretném hangsúlyozni, hogy a szembemenésnek különböző formái vannak. Tehát más az, amikor azt mondom, hogy lázadok, meg más az, amikor véleményt nyilvánítok. Ez nagyon fontos, hogy külön kezeljük. Amikor én azt mondom, hogy úgy érzem, hogy valamiben nem értek egyet, és hogyha nekem ezt nincs jogom kifejezni, akkor oda nem szeretnék tartozni, hogyha úgy érzem, hogy van jogom elmondani, és ezért nem kapok hátrányos megkülönböztetést, akkor ez egy élő dolog lehet. Ahogy hallgattuk azt ma is (az interjú megelőzően az istentisztelet alkalmával – AR.), hogy belülről is támadhat a Sátán, belülről is terjedhetnek olyan elfordulások, amelyek az ember botladozó természetéből adódnak. És ugyanúgy ezt nyilván belülről is észre lehet venni és kívülről is.

-AR: *Tegyük fel, hogy aki nagyon hevesen lázong, akkor az ilyesfajta viselkedés, attitűd az egyből kizárást von maga után? Tehát aki ilyen radikálisan menne szembe a közösség elveivel és a döntéseivel.*

-HKA: Hát ez egy hosszú folyamat, az nem történhet egy tag életében, hogy ma még boldogan járok és holnap nagyon határozottan fellepek. Tehát vagy az van, hogy valami megváltozott az ő meggyőződésében, mert nyilván - ha a gyülekezet alapelvei úgy gondolom, hogy évtizedek alatt sem változnak -, ha ő elkezd egy ellenséges érzülettel lenni a gyülekezet iránt, akkor hamarabb változott benne valami, mint a gyülekezetben, és ez egy lassú-lassú folyamat. Úgy gondolom, hogy azonnali kizárással semmiképpen nem járhatnak ezek a dolgok. Ami nálunk azonnal és egyszeri elkövetésével is kizárással jár, az a négy fő bűn, amit mi halálos bűnöknek nevezünk. Az egyik a házasságtörés, a paráznság, a gyilkosság és a Szentlélek káromlása. Ezek azok, amik tényleg olyanok, hogyha maga a személy megvallja, vagy valaki látta, hogy ezt elkövette, akkor az egyszeri elkövetése is elegendő. A másik a többi, bármilyen más dolog az már sokkal-sokkal árnyaltabb. Hogyha valakin azt látjuk, vagy ő maga mondja, hogy ezzel vagy azzal nem ért egyet, nagyon sok beszélgetés előzi ezt meg a gyülekezet elöljáróival, adott esetben tanítókkal. Ha a tanító tanácsstalannak érzi magát, akkor egyházi szolgálóhoz fordul, vagy van, hogy maga a tag fordul egyházi szolgálóhoz, hogy nem vagyok ezen megnyugodva. Hogyha nem tudta egy szolgálóval megbeszélni, hív egy másikat. Nagyon komoly dolgokról van szó, úgyhogy nem egyik napról a másikra rendezzük le. Ha mégis ilyen történik egy taggal, én azt vettem észre, hogy ez több éves, de inkább egy évtizedes folyamat, hogy csak nem ért egyet, csak nem tud megnyugodni, és végül ő magától azt mondja, hogy elmegy, mert úgy érzi, hogy mégis máshol keresi utána a Jóistent. Ezek a gyülekezet számára nagyon fájó események, a legkevésbé sem nincs ezen semmi káröröm, se boldogság, tehát semmi, tehát ez nekünk egy érvágás, ha egy-egy tag elbúcsúzik és azt mondja, hogy nem. Ez egy nagyon szomorú esemény, ritkán vannak, de vannak ilyenek, megpróbáljuk azt, hogy ha lehet, inkább ne, de mindenki lélekmentő munkában van, úgy érzem az elöljáróink is azt próbálják, hogy ne. Mindezek ellenére persze történik ilyen.

-AR: *Így alapvetően akkor ilyen hirtelen változások nem szoktak történni.*

-HKA: Itt lassan örölnék a malmok, az biztos.

-FKA: Igen, itt azért a gyülekezetnek ez a konzervatív felépítése, ez az, ami alapból egy lassú változást engedélyez csak.

-AR: *Értem, értem. Tehát így azért lehet változtatni, de szépen lassan a maga tempójában, a maga idejében, a lehető legszélesebb egyetértés keretében, nincsenek ilyen hirtelen, elkapkodott döntések és változtatások.*

-HKA: Nem jellemzők. Szerintem, ami a legérzékenyebb pont, és ami talán a legtöbbeket érint innen az elmenésben az a más gyülekezetekbe való járás. De nyilván aki egyszer már megismerte az Úr Jézust és megkeresztelkedett, az nagyon ritkán fog utána gyilkossággal elesni, bár szerintem egy jóérezsű ember sem gyilkol. Viszont az, hogy valaki elkezd más gyülekezetek iránt érdeklődni, párhuzamosan járni, más hitelveket elfogadni, az lehet egy érzékeny pont, tehát az való igaz, hogy ezt nálunk nem szeretik.

-AR: *És az olyasfajta mobilitás vagy átjárás lehetséges, hogyha valaki például Budapestről ideköltözik Szegedre és ugyanúgy a nazarénus gyülekezethez tartozik, akkor az engedélyezett így országos szinten?*

-HKA: Sőt, a házasságok is így szoktak történni nagyon sokszor, hogy nem városon belül, hanem inkább vidékről és egymást közt, akkor természetes, hogy az egyik házastárs megy a másiknak a gyülekezetébe, kijelentkezik az egyik városból és bejelentkezik a másikba, így van átjárás a gyülekezetek között, nem is csak Magyarországon, hanem gondolom itt említettetek itt már (a kutatás alatt folyamatos interakcióban voltam FKA-vel, így az interjú rögzítése előtt is – AR.) más

országokat is, sőt az amerikai gyülekezeteinkkel is nagyon szoros kapcsolatokat ápolunk. Akiiket testvéreinknek hiszünk és egy hitközösségbe járunk, oda engedélyezett az átjárás, a házasság, költözés a munka miatt, de célszerű egy gyülekezeti tagnak azért olyan városban élni vagy dolgozni, ahol gyülekezet is van vagy legalább közel, vagy hogy azért heti szinten el tudjon jutni. Persze így is vannak olyan tagjaink, akik ezt nem tehetik meg, és ők időnként, ahogy tudnak, elmennek gyülekezetbe, ami közel van hozzájuk, ha munka úgy kívánja, de általánosságban azért igyekeznek a hívők a gyülekezetek köré koncentrálni, életvitelben is.

-AR: *És hogy látjátok, a hierarchiában az alá-fölérendeltség, az ellenőrzés, a kontroll, a szigor esetleg van ilyen, vagy inkább kollegiális, partneri viszony a jellemző az egész közösségben mindenki számára, mennyire érzékeltek ezt veletek vagy érződik a hierarchiában?*

-HKA: Szerintem elsősorban igyekeznek azt a légkört megteremteni, és itt szerintem a mi gyülekezetünkben ez kiemelt más egyházakhoz hasonlítva is, a testvéri kapcsolatot megjeleníteni, hogy mindenki egyenrangú és ezen belül a szolgálkat is, akik nálunk a legmagasabb vezetők, azért hívjuk szolgálának, mert elvileg ők szolgálják a gyülekezetet és nem uralkodnak rajta, tehát ez természetesen, ha most le kellene írni az elveinket, ez így van. De nem mondom, hogy nincsen erre ellenpélda, hogy nincs valaki olyan pozícióban, aki tekintélyt teremt maga körül vagy az ember kicsit összébb húzza magát, ez az emberből fakad, de alapvetően azok az elveink, hogy mindenki egyenlő, sőt, a szolga még másoknál is sokkal jobban szolgál, hiszen az Úr Jézus is szolgált így itt a Földön és tanítványainak is megmosta a lábát, és nem az volt, hogy ő próbált a legnagyobb lenni köztük.

-FKA: Talán azt tenném hozzá, hogy amikor az édesanyámnak a felvétele volt, akkor az egyházi szolga külön kérte azt, hogy ha azt látja, hogy ő csinál olyat, amit nem kellene, akkor szóljon neki, tehát hogy ő erre bátorította őt. Ettől függetlenül azt gondolom, amit a kollegina mondott, hogy azért a vezető emberek személyiségéből fakadnak különbségek, tehát ismerek olyan gyülekezetvezetőt, akinek igazán az a legfontosabb, hogy a gyülekezetet segítse, és ismerek olyat, aki, azért azt gondolom, hogy valamilyen szempontból uralja a gyülekezetüket, ez nyilván az emberek személyiségéből adódik. Tehát hogyha az ember kap egy pozíciót, akkor hajlamos arra, hogy egy kicsit máshogy tekintsen erre, de a többségnek az biztos, hogy a lelkület a legfontosabb, hogy szolgálja a gyülekezetet.

-HKA: Igen, tehát nincsenek megkülönböztetve akár öltözékkel. Azzal vannak megkülönböztetve, ahogy helyet foglalnak a gyülekezetben, nekik ugye külön ott vannak elöl a padok, de nincs az, hogy mint amikor bemész egy templomba és egyértelmű, hogy ki a pap, mert esetleg ő máshogy öltözik. Próbálunk arra reflektálni szerintem, hogy minél jobban egyenlőek legyünk, csak vannak, akik egyenlőbbek néha. Hogyha most hitvallásról kellene beszélni, akkor így van, hogy inkább mindenki egyenlő.

-AR: *Értem. És a tanítások, ismeretek, szabályok áthagyományozása az hogyan történik, és hogyan lehet ebbe bekerülni? Mert ugye vannak kívülről jövők, meg valaki eleve ebbe születik bele, a családjá, szülei már generációkra visszamenőleg tagjai a gyülekezetnek.*

-FKA: Szerintem a legfontosabb az, hogy a mi gyülekezetünk egy Biblián alapuló gyülekezetnek tartja magát és az is, tehát a legeslegfontosabb, hogy a Biblia mit mond erre nekünk, hogy a Biblia irányelveit kövessük. A kereszténységnek szerintem a legnagyobb ereje az, hogy a Bibliában nagyon-nagyon sok kérdésünkre ott van a válasz, nagyon sok iránymutatást kapunk, és hogy attól ne térjünk el. Nyilván ezen kívül van nagyon sok olyan dolog, ami ettől független, tehát gyülekezeti rend hogy nézzen ki, ezek szerintem inkább hagyományosan öröklődnek.

-HKA: De mégis, ha a nagy számokat akarjuk nézni, mindezek ellenére, tehát hogyha most azt mondjuk keresztények vagyunk és bárki bejöhet az utcáról is, akkor is azt kell mondanunk, hogy elsősorban szocializálódásból ered. Tehát az, hogy a kisgyereket elviszik iskolába a gyülekezetbe

az, hogy itt ugyanúgy kap tanításokat, jár hittan órákra, megtanulja a bibliai történeteket, és úgy szocializálják. Mivel felnőttkorban van nálunk a keresztség, illetve saját döntés alapján - nem kell feltétlen a 18 évet betölteni -, de saját döntés alapján kell, hogy legyen, ezért úgy kell, hogy tűnjön, hogy mindenkinek a saját döntése. Tehát a gyermek, akit elhoznak, nem tagja a gyülekezetnek, ő gyakorlatilag egy látogató, így is hívjuk őket, hogy ők látogatók, és ha majd úgy gondolják, akkor szólnak, hogy szeretnének megkeresztelkedni. Mégis azt kell mondanom, hogy ezek ellenére is elég belterjes a gyülekezet, tehát a tagok legnagyobb része azokból adódik, akiket már kisgyermekkoruktól hoztak a szüleik. Megesik az, hogy ezek a gyerekek elhozzák a barátaikat, osztálytársaikat, látunk sokszor vendégeket, de mégis az a tendencia sajnos, hogy van, hogy járnak hosszabb rövidebb ideig, aztán legtöbbször kikopnak. Sőt, olyanok is vannak, akik évtizedek óta járnak, itt vannak minden alkalmon, és mégsem szólnak, hogy szeretnének megkeresztelkedni. Tehát ugyanúgy csak látogatói a gyülekezetnek, de nem tagjai. Itt vannak, tehát tudjuk, hogy azért érdekelheti őket, de mégsem lépnek tovább. Arra is van példa, hogy valaki teljesen kívülről jön, elkezd járni akár felnőttkorban vagy gyerekkorban, olyan is szokott lenni, hogy osztálytársa elhozza, és akkor ugyanúgy megérti az Igét, a tanítást, a megtérést, és ugyanúgy van lehetőség neki is szólni, mintha hívó szülők gyermeke lenne, mint ahogy az én példám is mutatja. Én teljesen kívülről jöttem, 16 évesen kezdtem el ide járni és ugyanaz a rendszer vonatkozott rám, mint bárkire, tehát ezért is van az, hogy bárki bejöhet az utcáról is, és ugyanúgy meghallgatjuk, bizonyosságot tesz ő. Ha látjuk rajta a változást, és ha elfogadja a gyülekezet alapelveit és tud vele azonosulni, akkor bárki lehet tag.

-AR: *Értem. És a gyülekezeti rendszabályokról, belső szabályokról tudnátok mesélni? Ezek mennyire merevek, mikor kell megtanulni? Mennyire nehéz ezeket betartani, és a betartatásukra van-e egyfajta ellenőrzés, mit hogy illik csinálni?*

-HKA: Szerintem túl sok rendszabály nincsen. Hogy mit hogy illik csinálni? Szerintem, ha valaki ebbe beleszületik, mivel ebben szocializálódik, nem is érzi, hogy felvett bizonyos szabályokat, én érzékeltem, aki kívülről jöttem. Vannak bizonyos szófordulatok vagy olyan szokások, amelyek igazából csak kialakultak a gyülekezetben. Mondjuk ez egy vicces példa, de az, hogy mi itt kézfogással köszöntjük egymást, az semmi egyebet nem jelent, minthogy üdvözljük egymást. Én viszont mikor először voltam vagy másodjára, akkor fűnek-fának bemutatkoztam, mert a kézfogásból nekem az jött, hogy ez egy bemutatkozás, holott itt mindenki mindenkivel kezét fog, én pedig csak azt hittem, mivel nem ismernek, odajöttek bemutatkozni. Tehát ezek ilyen apróságok és nagyon kevés ilyen dolog van, amit én megfigyeltem, de nincsenek szerintem ilyen szabályok. Van egy istentiszteleti rend, amihez eléggé tartjuk magunkat, az hogy hánykor kezdődik, hogy hogyan épül föl egy istentisztelet – először egy éneket olvasnak fel, aztán egy Igerészt, utána abból tanítanak, imádkoznak, megint ének. Ez a sorrend nem változik, de amúgy hogy itt hogyan kell viselkedni, esetleg a külsőségekben látszódik meg leghamarabb szerintem. Erre gondoltál, hogy ezt milyen nehéz elfogadni? Bármilyen ilyen szabályt egyébként, amit említettem, úgy gondolom, hogy csak a gyülekezet tagjain lehet számon kérni, illetve azokon, akik szeretnének tagok lenni. Például itt a kendőhordásnál is, ha egy lány azt mondja, hogy ő nem szeretné föltenni, miért is tegye föl? Én úgy gondolom, hogy ezt meggyőződésből kell, és ha úgy érzi saját magától. Egyébként van erre egy rend, hogy a lányok, akik ide járnak, a gyerekeink tulajdonképpen, nyolcadikban veszik föl karácsonykor először a kendőt. Itt még nincs ilyen megkülönböztetés, hogy akin van kendő az nem feltétlenül tagja a gyülekezetnek. De itt is van olyan, aki nem veszi föl, mert egyszerűen nem érez hozzá, és akkor szerintem nem kell erőltetni. Saját döntés alapján van minden.

-AR: *Akkor őket úgymond nem nézi ki a többség. Akkor az ilyen apróságokban nagyobb a rugalmasság, tehát ez nincs számon kérve.*

-HKA: Én úgy gondolom, hogy hivatalosan nincs számon kérve, de itt is embere válogatja.

-FKA: Igen, tehát itt az nagyon fontos, hogy egy keresztény közösség befogadó közösség legyen. Még fontosabb az, hogyha valaki valamit csinál, akkor ne tartsa jobbnak magát attól, aki nem csinál valamit. Ugye van egy olyan ige, tehát hogy az nagyon fontos, hogy az ember ne tartsa jobbnak magát azért, mert valamit csinál, de köztünk szerintem az fontos, ha azt tudjuk, hogy mindannyian a hitünk szerint halálra vagyunk méltók azok miatt, amiket életünkben elkövettünk, és igazából csak a Krisztus vére az, ami megtisztít minket, és ebben teljesen ugyanazok vagyunk. Innentől kezdve nincs jogunk magunkat valamiért jobbnak tartani, mint a másik. És hogyha ezt tényleg meg tudjuk élni, lehet, hogy valaki mást csinál, valakinek valami nehéz, valami valakinek nem megy, ettől nem mondhatom azt, hogy ő rosszabb, mint én. Mert ha nagyon becsületesen vizsgálom magamat, nekem is vannak ilyenek. Lehet, hogy nem annyira látványos, lehet, hogy nem annyira elvárt, de nekem is vannak ilyenek. Tehát fontos az, hogy befogadjuk egymást, szeressük egymást és semmiképpen se generáljunk egyfajta kítaszítoottság-érzetet a másikban azáltal, hogy ő valamit nem úgy csinál, vagy nem úgy gondol, hanem elfogadjuk és szeressük. Ennek amúgy lehet egyfajta nagy formáló ereje is. Tehát egymást tudjuk úgy is formálni, hogy elfogadjuk egymást és előbb-utóbb azt gondolom, hogy egy közösségnek van egy közösségi formáló ereje, ami azért mindenképp hat mindenkire és valamit nem biztos, hogy úgy gondolok, de valamiért, csak azért, mert szeretem azt a közösséget, megcsinálok miatta.

-AR: *Értem. És az egyes helyi felekezetek a technikai, illem- és egyéb rendszabályokat maguk alakítják ki, tehát nincs egy országosan egységes szabályzat vagy házirend?*

-FKA: Szerintem körülbelül ugyanaz.

-HKA: Van. Az, hogy vasárnap reggel 9-kor van istentisztelet, és délután 4-kor a második, ez az egész országban így van az összes gyülekezetben.

-FKA: Körülbelül. Tehát ezek inkább tengely jellegűek, de azért általában igaz az, hogy vasárnap délelőtt és délután van, aztán valamelyik gyülekezetben van más napokon is, például a szegediben van csütörtökön, valahol meg van kedden és csütörtökön, vagy egy héten több napon, vagy szerdán, tehát ilyen kisebb különbségek vannak, de azért az istentisztelet rendje az ugyanaz, az öltözködés az ugyanaz, ránézésre ezek ugyanazok.

-HKA: Az ülésrend –ugye külön ülnek a férfiak és a nők, baloldalon a férfiak. Hogyha egyik az egyik városból elmegy egy tanító egy másik városba, az ott ugyanúgy taníthat, leül az ott tanítóknak szánt padosorba, ugye ezek a titulusok sem változnak városonként.

-AR: *De azért így annyiban van rugalmasság, hogy a helyi sajátosságokhoz meg a helyi emberek, gyülekezetek igényeihez ezek a szabályok, rendek, kialakult gyakorlatok alkalmazkodó képesek, vagy úgy látjátok, hogy ezek teljesen egyformák minden gyülekezetnél? Ilyen technikai jellegű eltérések mennyire vannak szerintetek?*

-FKA: Én nem tudok ilyenekről.

-HKA: Én sem.

-FKA: Én azt gondolom, hogy ilyen szempontból annyira nem nagy közösség ez, összesen országos szinten talán 2000 tagja van, és ilyen szempontból az országos szabályozás az egységes szerintem.

-AR: *Akkor egységes nagyjából mindenhol az országban, tehát hogyha elmennék mondjuk Budapestre vizsgálozni, akkor nagyjából ott is ugyanezzel a renddel, rendszabályokkal találkozónék?*

-HKA: A gyülekezet felépítése is ugyanaz, ugyanazokból az énekeskönyvekből éneklünk, tehát ugyanazt a két könyvet találnád meg ott is, ugyanúgy van az istentiszteleti rend is, tehát minden.

-AR: *Akkor ez így nem is nagyon változtatható?*

-HKA: Hát, ahogy mondtam, lassan őrölnek a malmok, idős emberek ülnek sokszor a vezetésben. Volt már ilyen próbálkozás Szegeden is, hogy mondjuk a csütörtöki éneklés este az negyedórával hamarabb kezdődjön.

-AR: *Nagyon alapos és kimerítő interjú volt, nagyon szépen köszönöm.*

-HKA: Mi köszönjük a látogatást és várunk máskor is.

2-es függelék

Az interjú adatai:

- Típusa: strukturált interjú
- Rögzítés időpontja: 2016. április 3. (vasárnap)
- Alanyok: 2 fő – egy 25 év körüli hölgy tag, és egy 45 év körüli férfi, aki tanító
- Helyszíne: 6725, Szeged, Ybl Miklós utca 4.
- Rögzítette: Vágási-Orvos Zita

Fiatal lány, 25 év körüli: civil szakmája gyógyapedagógus

1, Amióta Ön tagja a gyülekezetnek, történt-e bármiféle változás a gyülekezet hierarchiájában, szervezetében? Ha igen milyen jelegű változások?

„A rendszer legfelsőbb szintjét a megkeresztelt tagok közül kiemelkedő tanítók képviselik. Őket a közösség tagjai választják ki maguk közül. Ők azok, akik egy istentisztelet alkalmával beszédet mondhatnak. A tanítók felé támasztott elvárások a példás hitéleti és civil életbeli magatartás. Ennek ellenére, hogy ők az istentiszteleten felszólalnak a gyülekezet többi tagjával egyenlők. Ittlétem alatt nem történt jelentős változás, és nem is hallottam ilyet, pedig a mi családunk már régi vallásgyakorló.”

2, Elégedett Ön a gyülekezet jelenlegi struktúrájával és szabályaival? Ha igen miért, ha nem miért nem?

„Igen, a szabályok sok évtizede beváltak, beigazolták működőképességüket. Mivel mi felnőttként szabad választás útján válunk a gyülekezet tagjaivá, így nálunk az elégedettség egyértelmű. El sem tudnám képzelni az életemet, csak így, hogy Istené vagyok.”

3, Amennyiben bármiféle változtatás lenne szükséges a gyülekezet szervezetét illetően, Ön szerint ez könnyen menne vagy nehezen?

„A változtatások indokolt esetben szükségesek. Mióta én keresztelt tagja vagyok a gyülekezetnek, nem emlékszem, hogy indokolt lett volna jelentős szervezeti változás. A változtatásokat esti beszélgetések keretei között a tanítókkal megvitátjuk, és amennyiben az a gyülekezet érdekeit képviseli, úgy bevezetésre kerülhet. Azonban ez többszöri alkalmakat jelent, alapos átgondolást igényelnek az egyes változások, nehogy a döntés bomlasztó legyen a közösség számára. Bármely változásról legyen szó, nehezen bevezethető. Például nélkülözhetetlen eszköz ma az internet. Amennyiben a közösség működését; esetemben az idősek otthona működését elősegítő eszközként használom, úgy elfogadott, de a lelkiismeretem határt szab az internet további használatában.”

4, A gyülekezet életével kapcsolatos feladatkörök ellátását hogyan osztják be? Ez a felosztás tartósnak mondható vagy inkább rugalmas?

„A tanítók feladatköre fix. A pénzügyeket és a gazdasági ügyeket is állandó személy végzi. A gyülekezetben mindenki vállal valamilyen feladatot. Igyekszünk mindenkít a hozzáértése, alkalmassága szempontjából hasznos tevékenységre készíteni, melyben jól érzi magát. Én korábban az idősek otthonában dolgoztam, jelenleg pedig a konyhán vállalom feladatot. Azonban, ha például a szociális terület valaki számára nem megfelelő, akkor szintén a tanítókkal való megvitatás után (őket kikerülve semmilyen döntést nem hozunk) más területre kerülhet át a tag. Egyébként ezeket a jeleket hamarabb észrevesszük, minthogy az érintett szóvá tenné, hiszen

annyira figyelünk egymásra. Azért fontos hogy mindenkinek feladata legyen, mert ha ez csak részleges lenne, azt érezhetné valaki, hogy nem teljes értékű tagja a közösségünknek.

5, Hogyan látja van-e olyan személy, vagy személyek a gyülekezetben, aki/akik nem tartják be a jelenlegi normákat vagy változtatásokat szorgalmazznak?

„Mindig vannak páran, akik egy kicsit másképp gondolkoznak. A felvetéseit mindenkinek figyelembe vesszük és komolyan foglalkozunk az ügyekkel. De mindig a nazarénus hitelv követelményeit támogató ötleteket tudjuk csak alkalmazni, hiszen ez tart minket össze. Amennyiben ezt valamely tag sérelmezi, igyekszünk őt a saját lelke sérülését kiküszöbölendő a közösségbe tartani, mert sérült lélekkel élni borzalom. Azonban fordult már elő olyan hogy hagyták el tagok a gyülekezetet. Nagyon sajnáljuk, mert látjuk a hit nélkül élők nehézségeit, hiszen mi is a mindennapjainkat, a tanulmányainkat civil közegben töltjük.”

Középkorú férfi 45 év körüli, tanítók közül:

1, Amióta Ön tagja a gyülekezetnek, történt-e bármiféle változás a gyülekezet hierarchiájában, szervezetében? Ha igen milyen jellegű változások?

„A gyülekezet alapjai szilárdak, a példabeszédek tantételeire épülnek, éppen ezért szükségtelen bármiféle módosítás. Csupán annyit változtatunk, amennyit a társadalom fejlődése, a technika fejlődése alapvetően megkövetel, éppen abban rejlik a gyülekezet alaptétele, hogy ragaszkodjunk a múltbéli hagyományokhoz. Ez óv meg minket, az egységünket.”

2, Elégedett Ön a gyülekezet jelenlegi struktúrájával és szabályaival? Ha igen miért, ha nem miért nem?

„Igen. Őrizzük az értékeinket, amint látszik is, hangsúlyt fektetünk a hagyományokra, a visszafogott életvitelre, amely viselkedésünkben és öltözködésünkben is megnyilvánul. „

3, Amennyiben bármiféle változtatás lenne szükséges a gyülekezet szervezetét illetően, Ön szerint ez könnyen menne vagy nehezen?

„Csupán azon változtatásokról szólhatok, melyek kiküszöbölhetetlenek a modern kor kapcsán. Ezek a kérdések megvitatásra kerülnek.”

4, A gyülekezet életével kapcsolatos feladatkörök ellátását hogyan osztják be? Ez a felosztás tartósnak mondható vagy inkább rugalmas?

-

5, Hogyan látja van-e olyan személy, vagy személyek a gyülekezetben, aki/akik nem tartják be a jelenlegi normákat vagy változtatásokat szorgalmazznak?

„Kisebbségi szélsőségek előfordulnak, de igyekszünk az egyén érdekében, persze nem erőltetve visszaterelni a közösség által képviselt irányba. Ilyen lehet a fiatal lányok öltözködési stílusa, melyben megengedhetetlen a szemérmetlen ruházat. Bizonyos engedelmények vannak, például színesebb öltözék, de a hagyományostól nem térhetünk el.”

Felhasznált irodalom:

Andorka, R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.

Babbie, E. R., (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* (6., átdolg. kiad. ed.).
Budapest: Balassi K.

Eötvös, K. (1904): *A nazarénusok*. Budapest: Révai.

Kardos, L., & Szigeti, J. (1988): *Boldog emberek közössége : a magyarországi nazarénusok*.
Budapest: Magvető.